

ਆਦਿ ਸਿੱਖ ਤੈ ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ

ਸਤਿਬੀਰ ਸਿੰਘ

*Mob.: 98117 91111   ♦98114 91111

ਧਾਰਮਿਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਰੁਮਾਲ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਨਿਵੇਕਲਾ ਭੇਅਰੂਮ

ਭਾਈ ਚਤੁਰ ਸਿੰਘ ਐਂਡ ਕੋ.

ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਾਲੇ (ਐਮਿਤਸਰ ਵਾਲੇ)

* ਡੀ-118, ਫਤਿਹ ਨਗਰ, ਜੇਲ ਰੋਡ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ-18

(ਨਜ਼ਦੀਕ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਸਾਹਿਬ ਜੀ)

♦1687 ਕੁਚਾ ਜ਼ੋਟ ਮਲ, ਦਰੀਬਾ ਕਲਾਂ, ਦਿੱਲੀ-6

ਨਿਊ ਬੁੱਕ ਕੰਪਨੀ

ਮਾਈ ਹੀਰਾਂ ਗੇਟ, ਜਲੰਧਰ।

Aad Sikh Te Aad Sakhian

by PRINCIPAL SATBIR SINGH

Published by :

New Book Co., Mai Hiran Gate, Jalandhar. Ph : 2280045, 3093190, 2284325

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ : 1987, ਦੂਜੀ ਵਾਰ : 1991, ਤੀਜੀ ਵਾਰ : 1996, ਚੌਥੀ ਵਾਰ : 2005

ਮੁੱਲ : 120 ਰੁਪਏ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਮਹਿਤਾਬ ਸਿੰਘ
ਨਿਊ ਬੁੱਕ ਕੰਪਨੀ, ਮਾਈ ਹੀਰਾਂ ਗੇਟ, ਜਲੰਧਰ।
Ph : 2280045, 3093190, 2284325
Fax : 0181-2234081
E-mail : newbookco@hotmail.com

ਛਾਪਕ : ਸਹਿਗਲ ਪ੍ਰਿੰਟਰਜ਼, ਦੁਆਬਾ ਚੌਕ, ਜਲੰਧਰ।

ਟਾਈਪ ਸੈਟਿੰਗ : ਸੁਰਜੀਤ ਕੰਪਿਊਟਰਜ਼, ਬਸਤੀ ਸ਼ੇਖ, ਜਲੰਧਰ ਸ਼ਹਿਰ।

ਸਹੇਵੇ ਦੇ ਉਸ
ਚਲਦਲ (ਪਿੱਪਲ)

ਨੂੰ

ਜੋ ਜੰਡ ਖਾ ਰਹਿਆ
ਹੈ

ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਨਵਾਂ ਐਡੀਸ਼ਨ ਛਪਣ 'ਤੇ

ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਤੇ ਤਸੱਲੀ ਹੈ ਕਿ 'ਆਦਿ ਸਿੱਖ ਤੇ ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਨੂੰ ਵੀ ਪਾਠਕਾਂ ਨੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੱਥੋ-ਹੱਥ ਖਰੀਦ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਿਵੇਂ 'ਸੰ ਸਵਾਲ', 'ਪੁਰਾਤਨ ਇਤਿਹਾਸਕ ਜੀਵਨੀਆਂ', 'ਗੁਰ ਜੀਵਨੀਆਂ', 'ਸਾਡਾ ਇਤਿਹਾਸ' ਜਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਾਰ ਵਿਸਥਾਰ ਨੂੰ।

ਇਸ ਐਡੀਸ਼ਨ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਤਾਂ ਉਹ ਹੀ ਰੱਖੀ ਹੈ ਪਰ ਜਿੱਥੇ-ਜਿੱਥੇ ਲੋੜ ਭਾਸੀ ਹੈ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਉਂ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਖਾਸ ਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ, ਅਸਥਾਨਾਂ ਅਤੇ ਘਟਨਾਵਾਂ 'ਤੇ ਨਵੀਂ ਰੌਸ਼ਨੀ ਪਾਈ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਨਵੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਨਵਾਬ ਦੌਲਤ ਖ਼ਾਨ ਦਾ ਬਾਬਰ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਤੂੰ ਕੀ ਭੇਟ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤਾਂ ਆਪੂੰ ਮੀਰੀ ਪੀਰੀ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ, ਮੀਰੀ ਪੀਰੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਉਂ ਪੜ੍ਹਨ 'ਤੇ ਪ੍ਰੇਰਦੀ ਹੈ। ਦੌਲਤ ਖ਼ਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ :

ਮੀਰੀ ਮੀਰੀ ਦੋਨੋ ਇਨ ਮਾਹਿ।

ਦੇਖੋਗੇ ਤੁਮ ਨੇੜੇ ਜਾਹਿ।

ਮਾਈਕਲ ਐਡਵਰਡਜ਼ ਨੇ ਬੜੀ ਸਖਤ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਅਜਾਇਬ ਘਰ ਨਾ ਸਮਝ ਲੈਣਾ। ਇਹ ਤਾਂ ਪੂਜਾ ਆਸਣ ਹੈ ਜੋ ਜਿਉਂਦੀ ਕੌਮ ਦਾ ਅਨਿੱਖੜਵਾਂ ਜੁੜ ਤੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਕੱਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (A Shrine part of the essential machinery of living Faith).

ਇਕ ਅਸਚਰਜ ਵਾਰਤਾ ਸਾਕਾ ਸਰਹੰਦ ਵਿਚ ਵੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਿਲ-ਚੀਰਵੇਂ ਸਾਕੇ ਨੂੰ ਇਕ ਤੋਤਾ ਪਿੱਪਲ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਤੋਤੇ ਨੇ ਉੱਡ-ਉੱਡ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੋਕਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ

‘ਤੁਰਕਾਂ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਪੁੱਟੀ ਗਈ।’

ਟਾਈਟਲ ਵੀ ਨਵਾਂ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਤਾਂਕਿ ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਹੋਰ ਉਜਾਗਰ ਹੋਵੇ।

‘ਕਥਾ ਪੁਰਾਤਨ ਇਉਂ ਸੁਣੀ’ ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਪੰਜ ਜਿਲਦਾਂ ਦੇਣ ਦੀ ਵੀ ਵਿਉਂਤ ਘੜੀ ਹੈ ਤਾਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਮੂਲ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਸਾਰ ਇਕ ਥਾਵੇਂ ਇਕੱਠਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਰਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪੁਸਤਕ ਛਪ ਕੇ ਆ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਤਜਰਬਾ ਵੀ ਪਾਠਕ ਸਲਾਹੁਣਗੇ।

ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਜੋ :

‘ਦਯੋਸ ਕਿਹਾ, ਸੂਰਜ ਬਿਨਾ

ਮੈ ਏਵ ਬੀਚਾਰਾ।

ਤਰਬੋ ਕਹਾਂ ਸਿਖੀ ਬਿਨਾ

ਭਵ ਸਾਗਰ ਭਾਰਾ।’

ਕਿਹਾ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਜ ਦਿੜ੍ਹ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

54, ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਕਾਲੋਨੀ,

ਪਟਿਆਲਾ।

ਮਾਰਚ ਪਹਿਲੀ, 1991

—ਸਤਿਬੀਰ ਸਿੰਘ

(ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ)

ਬਾਬੇ ਸਾਖੀ ਮਹਾਂ ਗੰਭੀਰ

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰ ਗਯਾਰਵੀਂ ਦੀ ਪਉੜੀ ਬਾਰੂਵੀਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਲਿਖਿਆ :

‘ਜੈਸੇ ਕਛੁ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਬਰੇਤੀ ਵਿਚ ਪਰਪੱਕ ਕਰ ਕੇ ਨਦੀ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਭਉਜਲ ਦੀ ਲਹਰ ਉਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦੀ। ਕੁੰਜ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰ ਕੇ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਲੈ ਉੱਡਦੀ ਹੈ। ਬੱਤਕ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਨਦੀ ਵਿਚ ਲੈ ਤਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਇਲ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਕਾਵਣੀ ਦੇ ਆਲ੍ਹਣੇ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਅੰਬ ਬਿਰਖ ਤੇ ਲੈ ਆਂਵਦੀ ਹੈ। ਜੈਸੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੰਦ ਦੇ ਘਰ ਵੱਸ ਕੇ ਗੁਆਲਾ ਹੀ ਕਹਲਾਂਦੇ ਰਹੇ ਪਰ ਜਦ ਵੱਡੇ ਹੋ ਵਾਸਦੇਵ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਕਸ਼ਤੀ ਬਣ, ਚੱਕ੍ਰ ਧਾਰਿਆ ਤੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਪ੍ਰਬੀਨ ਹੋਏ। ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ, ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੋਝੀ ਦੇ ਕੇ ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਪਰਪੱਕ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਦੇਹ-ਅਭਿਮਾਨ ਮਿਟਦਾ ਹੈ। ਜੀਵਨ-ਮੁਕਤ ਹੋ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ। ਧਰਮ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤ ਕਰ ਕੇ ਵੰਡ ਖਾਂਦੇ ਹਨ। ਨਿਮਾਣੇ ਹੋ ਵਰਤਦੇ ਹਨ। ਕਦੇ ਅਗਿਆਨ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।’

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਸਭਾਵਕੀ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਕਿ ਐਸੇ ਸਿੱਖ ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਤਾਂ ਘੱਟ ਹੀ ਦਿਖਾਈ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਵਾਲ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਵਿਵੇਕਵਾਨ ਸਿੱਖ ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਚ ਇਤਨੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿੱਥੋਂ ਲੱਭੀਏ ਤਾਂ ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ :

‘ਨਹੀਂ! ਜਦ ਅੰਨ ਦੀ ਬਹੁਤਾਤ ਹੋਵੇ, ਧਨ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਉਸ ਘਰ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਆਵੇ ਤਾਂ ਕਈ ਪਕਵਾਨ ਅੱਗੇ ਰੱਖੀਏ ਤਾਂ ਹੀ ਉਹ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜੇ ਕਾਲ ਪੈ ਜਾਏ, ਅੰਨ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬੁੜ ਹੋਵੇ ਤੇ ਆਏ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੋਈ ਅੰਨ-ਜਲ ਨਾਲ ਹੀ ਕਰੇ ਤਾਂ ਉਹ ਅਸੀਸ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਗਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਪੁੱਛਿਆ ਨਹੀਂ ਪਰ ਦੇਖੋ ਉਸ ਵੱਲ, ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਕਾਲ ਦੇ ਸਮੇਂ ਕਿਤਨੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਜਦ ਕਲਿਜੁਗ ਦਾ ਪਹਰਾ ਜ਼ੋਰ ਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਇਕ ਬਚਨ ਹੀ ਗੁਰਾਂ ਦਾ ਪੱਲੇ ਬੰਨ੍ਹ ਜੀਵਨ ਭਰ ਨਾਲ ਨਿਭਾਏ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤਰਤ ਹੀ ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤ ਦੇ ਕੇ ਉਧਾਰ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਤਨਿਆਂ ਦਾ ਉਧਾਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤਾ, ਉਸ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਪਰ ਕੁਝ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਨਾਉਂ-ਥਾਉਂ ਦੱਸਦੇ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਇਕ ਬਚਨ ਛਿੱਕ ਕੇ ਪੱਲੇ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਉਧਾਰ ਹੋਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਸਭ ਦੇਸ ਦਾ ਉਧਾਰ ਹੋਆ।’

ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰਲਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂ-ਥਾਂ-ਨਿਸ਼ਾਨ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਵਾਰ ਗਯਾਰਵੀਂ ਦੀਆਂ ੧੯ ਪਉੜੀਆਂ ਵਿਚ ਉਚਾਰ ਦੱਸੇ। ਪਿੱਛੋਂ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸੇ ਵਾਰ

ਦਾ ਭਾਵ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨੀ ਟੀਕਾ ਕਰ ਕੇ ਲਿਖਿਆ।

ਬੇਟੀ ਸਿਮਰਨ ਕੌਰ ਜਿਸ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸੈਂਕੜੇ ਸਵਾਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸੌ ਚੁਣ ਕੇ 'ਸੌ ਸਵਾਲ' ਦਾ ਉੱਤਰ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ 'ਸੌ ਸਵਾਲ' ਨੂੰ ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਇਤਨੀ ਪਸੰਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਚਾਰ ਐਡੀਸ਼ਨ ਉਤੋੜਤੀ ਛਾਪਣੇ ਪਏ। ਇਕ ਦਿਨ ਸਿਮਰਨ ਬੇਟੀ ਹੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਇਸ ਭੱਜ-ਦੌੜ, ਮਸ਼ੀਨ-ਏਜ (ਕਲਜ਼ਰ) ਵਿਚ ਕੋਈ ਇਕ ਪੁਸਤਕ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸਾਡਾ ਪੱਥ-ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰੇ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਜਿੰਦ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਤੋਂ ਘੋਲ ਘੁਮਾਉਣ ਦਾ ਚਾਅ ਉਪਜੇ। ਜਿਵੇਂ ਪਹਿਲਿਆਂ ਸਮਿਆਂ ਇਕ ਗੁਣ ਲਖਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਸਿੱਖ ਜਿਸ ਦੇਸੁ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਸਾਰੇ ਦੇਸੁ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਦਾਨ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਕੀ ਅੱਜ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ?

ਇਹ 'ਆਦਿ ਸਿੱਖ ਤੇ ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ' ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਇਸੇ ਆਸ਼ੇ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਲਿਖੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਗੁਰੂ ਬਚਨਾਂ, ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਤੋਂ ਅਜਿਹੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਮਿਲੇ ਕਿ ਡੋਲਦੇ ਮਨ ਠਹਿਰਣ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ-ਦਰ ਵੱਲ ਧਾਰ ਦੌੜੀਏ। ਸੋ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਗੁਰਵਾਕਾਂ, ਸਿੱਖ ਕਰਨੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਗੁੱਛਾ (Bunch) ਜਿਹਾ ਹੈ। ਨਿੱਤ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਅਗਵਾਈ ਦੇਣ ਲਈ ਅਨੇਕਾਂ ਬਚਨ ਦੇਣ ਦਾ ਇਕ ਨਿਮਾਣਾ ਜਿਹਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਡਿਕਰਾ ਹੀ ਤੱਕੋ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਵੱਡੀ ਵਡਿਆਈ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਕਿਤਨਾ ਸਹਾਇਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਡਿਕਰਾ ਹੈ :

‘ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਜਗਤ ਨਿਸਤਾਰਨ ਕੁ ਆਇਆ। ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਹੋਇ ਜਨਮਿਆ। ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕਾ ਨਿਜ ਭਗਤ।’

‘ਖੇਡਣ ਜਾਣ ਬਾਲਕਾਂ ਨਾਲ ਪਰ ਬਾਲਕਾਂ ਇਸ ਕੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਉਰ ਆਵੈ। ਆਤਮ ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਕਾ ਕਰੇ।’

ਪੜ੍ਹੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪਾਲੀ ਨੂੰ ਕਹੇ ਜਦ ਉਸ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀਆਂ ਮਹੀਆਂ ਨੇ ਖੇਤ ਉਜਾੜਿਆ ਹੈ। ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ :

‘ਭਾਈ ਵੇ! ਤੇਰਾ ਕਿਛੁ ਨਹੀਂ ਉਜੜਿਆ। ਕਿਆ ਹੋਇਆ ਕਿ ਕਿਸੇ ਮਹੀਂ ਮੂੰਹ ਪਾਇਆ। ਖੁਦਾਇ ਇਸੇ ਵਿਚ ਬਰਕਤ ਪਾਵਸੀ।’

ਪਿਤਾ ਕਾਲੂ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ‘ਜਿਸ ਦਿਨ ਦੀ ਉਸ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਨਾਲ ਬਣ ਆਈ ਹੈ, ਤਿਸ ਦਿਨ ਦਾ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ’, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਦਰਲਾ ਖੋਲ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

ਰਤਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਓ ਕਿਤਨਾ ਕੁ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਪਿਆਰ ਹੋਵੇਗਾ ਮਾਤ ਸੁਲੱਖਣੀ ਦਾ ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਵਰਜਣਾ ਚਾਹਿਆ :

‘ਜੋ ਜੀ! ਤੁਸੀਂ ਘਰਿ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਆਹੇ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਭਾਣੈ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨ ਦੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।’

ਸੁਲਤਾਨ ਇਬ੍ਰਾਹੀਮ ਲੋਧੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਆਖੇ ਸ਼ਬਦ ਤਾਂ ਹਰ ਫ਼ਕੀਰ ਦੇ ਮੂੰਹ ਚੜ੍ਹੇ ਹਨ। ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ :

‘ਮਾਰਣਿ ਜੀਵਾਲਣ ਵਾਲਾ ਖ਼ੁਦਾਇ ਹੈ ਅਤੇ ਦੁਆਇ ਫ਼ਕੀਰਾਂ, ਰਹਿਮ ਅਲਾਹ ਹੈ।’

ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੇ ਇਸੇ ਲਈ ਲਿਖਿਆ ਸੀ :

‘ਬਾਬੇ ਸਾਖੀ ਮਹਾ ਗੰਭੀਰ।

ਸਿਧ ਸਾਧ ਲਿਖ ਬਕੇ ਪੀਰ।’

ਜਦ ਅਬਦਾਲੀ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਘਰ-ਘਾਟ ਸਾੜ ਸੁਆਹ ਕਰਨ ਲਈ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਕੋਲੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਹਥਿਆਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ‘ਤੇ ਨਹੀਂ ਚੱਲਣਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਘੋੜਿਆਂ ਦੀ ਕਾਠੀ ‘ਤੇ ਹਨ ਅਤੇ

‘ਪਾਂਚ ਬਾਰ ਸਨ ਪਰਵਾਰ।

ਭੀੜ ਪਈ ਬਿਰਾਨੈ ਬਾਰ।’

ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਵਿਚ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਬਾਬਾ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਬਦਾਲੀ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ, ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵਰ ਦੇ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਇਕ ਸਿੱਖ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਵੇਗਾ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਦੋ ਹੋਰ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ਵੱਧ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਆ ਲੈ ਲੈਣਗੇ।

ਸੋ ਇਸ ‘ਆਦਿ ਸਿੱਖ ਤੇ ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ’ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਵੀ ਸੋ ਸਵਾਲ ਵਾਂਗ ਸੋ ਸਾਖੀਆਂ ਲਈਆਂ ਹਨ, ਤਾਕਿ ਲੈਅ ਬਣੀ ਰਵੇ।

ਜਤਨ ਇਹ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਿੱਤਾ ਕਰਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਉਪਦੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਨੇ ਦਿੱਤਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਇਨ-ਬਿਨ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ। ਪਾਂਡੀ, ਪਾਂਧੇ, ਲੁਹਾਰ, ਸੁਨਿਆਰ, ਤਰਖਾਣ, ਵਪਾਰੀ, ਹਾਕਮ, ਸਿਪਾਹੀ ਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਜੋ ਬਚਨ ਆਖੇ, ਉਹ ਸਾਡੀ ਅੱਜ ਵੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਪੂਰਨ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਪਾਠਕ ਸੋ ਸਵਾਲ ਵਾਂਗ ਪਸੰਦ ਕਰ ਆਦਰ ਦੇਣਗੇ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਾਰ-ਵਿਸਥਾਰ ਦੀ ਦੂਜੀ-ਤੀਜੀ ਸੈਂਚੀ (ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਸੰਪੂਰਣ) ਵੀ ਛਪ ਕੇ ਆ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਮੋਹਰ ਸਦਕਾ ਮਾਝ-ਰਾਗ ਵੀ ਸਾਰਾ ਛਪ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਦੇ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਲਈ ਹੈ।

ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਮੈਂ ਸਹੇਵੇ ਦੇ ਉਸ ਚਲਦਲ (ਪਿੱਪਲ) ਨੂੰ ਭੇਟ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜੋ ਜੰਡ (ਜੁਲਮ) ਨੂੰ ਖਾ ਰਹਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਲਗੀਧਰ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ‘ਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦੇਂਦਾ ਪੰਥ ਨੂੰ ਸਦਾ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਰਹਿਣ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਹਿਆ ਹੈ।

ਇਸੇ ਸਾਲ 20 ਫਰਵਰੀ 1987 ਨੂੰ ਘਰ ਭਾਣਾ ਵਰਤਿਆ। ਮੇਰੇ ਛੋਟੇ ਵੀਰ ਭਾਈ ਹਰਿਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਹੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਜਾ ਸਮਾਏ। ਬੜੇ ਸਿਰੜੀ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਸਨ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਦੇ ਮੋਰਚੇ ਵਿਚ ਜੇਲ੍ਹ ਕੱਟੀ। 1984 ਦੀ ਹਲਚਲ ਤੇ ਉਜਾੜੇ ਵੇਲੇ ਕਾਨ੍ਹਪੁਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੁਟ ਵੀ ਗਏ ਸਨ ਪਰ ਗੁਰੂ ਨੇ ਰੱਬ ਦੇ ਕੇ ਰੱਖ ਲਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਵਾਰੀ ਮੌਤ ਨੇ ਐਸੇ ਤਰੀਕੇ ਰੱਬ ਪਾਏ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਖੋਹ ਲੈ ਗਈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਭਾਣਾ ਮਿੱਠਾ ਮੰਨਣ ਦੀ ਰਹਿਮਤ ਕਰੇ।

‘ਦੇਸ ਚਾਲ ਹਮ ਤੇ ਤਬ ਭਈ’ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਮੈਨੂੰ ਯਮਨਾ ਨਗਰ ਤੋਂ ਟਿਕਾਣਾ ਬਦਲ ਪਟਿਆਲਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਮੈਨੂੰ ਸਦਾ ਮਿਲਦੀ ਰਹੀ, ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਤੋਂ ਕੁਝ ਚਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀਰ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਜਸਪਾਲ ਕੌਰ ਜੀ ਨੂੰ ਉਚੇਚਾ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਤਿਬੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਹੀਂ ਕਿ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਯਮਨਾ ਨਗਰ ਨਾ ਰਵੇ। ਖੋਚਲ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੋਈ ਪਰ ਆਤਮਕ ਸੁਖ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹਿਆ ਹਾਂ ਪਟਿਆਲਾ ਆ ਕੇ।

ਜੋ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੇ ਕਲਗੀਧਰ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਣ ਉਪਰੰਤ ਇਕ ਹੋਰ ਉਚੇਚੀ ਰਹਿਤ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਵਾਈ ਸੀ, ਅੱਜ ਉਹ ਹੀ ਅਰਦਾਸ ਹੈ ਸਾਰੇ ਪੰਥ ਦੀ ਖੜਗਧਾਰੀ ਅੱਗੇ ਕਿ ਸਦਾ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਹੋ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇ ਅਤੇ ਇਸ ਭੀੜਾ ਵਿਚੋਂ ਆਪਣਾ ਚਮਤਕਾਰ ਦਿਖਲਾ ਕੱਢ ਲਵੇ :

‘ਸਿੱਖ ਸੰਗ ਰਹੋ ਅਸਪਾਨ ਸੁ ਧਾਰੀ।

ਜੋ ਕਹੂੰ ਭੀੜ ਪੜੇ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਕੇ

ਤਾਹਿ ਹੋਹੁ ਸਹਾਇਕ ਜਿਨੈ ਮਨ ਸਾਰੀ।’

54, ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਕਾਲੋਨੀ,
ਪਟਿਆਲਾ।

—ਸਤਿਬੀਰ ਸਿੰਘ

ਤਤਕਰਾ

1. ਦੌਲਤਾਂ ਦਾਈ	...	17
ਪਹਿਲਾ ਦੀਦਾਰ		
2. ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ	...	19
ਪਹਿਲਾ ਸਿੱਖ		
3. ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ	...	21
ਪਹਿਲਾ ਸਾਥੀ		
4. ਦੌਲਤ ਖਾਨ	...	24
ਪਹਿਲਾ ਮੁਰੀਦ		
5. ਭਾਈ ਭਗੀਰਥ	...	26
ਪਹਿਲਾ ਪਿਆ ਪ੍ਰਭਾਵ		
6. ਭਾਈ ਮਨਮੁੱਖ	...	27
ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਚਾਰਕ		
7. ਭਾਈ ਲਾਲੋ	...	30
ਉਦਾਸੀ ਚੜ੍ਹੇ ਦਿੱਤਾ ਪਹਿਲਾ ਉਪਦੇਸ਼		
8. ਭਾਈ ਤਾਰੂ	...	32
ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਰਚੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸਿੱਖ		
9. ਭਾਈ ਮੂਲਾ ਕੀੜ	...	34
ਸਿੱਖ ਮਰਯਾਦਾ ਦੇ ਬੀਜ		
10. ਭਾਈ ਪ੍ਰਿਥਾ ਤੇ ਭਾਈ ਖੇੜਾ	...	36
ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ ਵਿਛੋੜਾ ਨਹੀਂ		
11. ਭਾਈ ਪ੍ਰਿਥੀ ਮਲ ਤੇ ਰਾਮਾ ਡਿੱਡੀ	...	38
ਅਭਿਆਸ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤਪ ਦੀ ਨਹੀਂ		
12. ਭਾਈ ਮਾਲੋ ਅਤੇ ਭਾਈ ਮਾਂਗਾ ਜੀ	...	40
ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ		
13. ਭਾਈ ਕਾਲੂ ਅਤੇ ਭਾਈ ਭਗਤਾ ਓਹਰੀ	...	42
ਸਨਮੁੱਖ-ਮਨਮੁੱਖ-ਮੂੜਮੁੱਖ		
14. ਭਾਈ ਸ਼ੀਹਾਂ ਅਤੇ ਭਾਈ ਗੱਜਣ	...	46
ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸਹੀ ਭਾਵ		
15. ਭਾਈ ਅਜਿਤਾ ਰੰਧਾਵਾ	...	48
ਭਗਤਿ ਜੋਗ		
16. ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ	...	55
ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਹੱਦ		
17. ਭਾਈ ਕਉਡਾ	...	61
ਦੋ ਰੂਪ ਕਰੂਪ		

18. ਹਮਜ਼ਾ ਗੌਸ	...	63
ਕਰਾਮਾਤ ਕਹਿਰ		
19. ਦਾਉਦ ਜੁਲਾਹਾ	...	67
ਦਇਆ ਧਰਮ ਲਾਇ ਰਾਹ		
20. ਭਾਈ ਜੀਵਾ ਜੀ	...	69
ਰਜਾਇ ਰਾਜੀ ਰਹਿਣਾ—ਸਿੱਖੀ ਧਰਮ		
21. ਭਾਈ ਗੁੱਜਰ ਲੁਹਾਰ	...	70
ਗਰੀਬ ਦਾ ਕੰਮ ਗੁਰੂ ਨਮਿਤ ਜਾਣ ਕਰਨਾ		
22. ਭਾਈ ਧਿੰਡ (ਨਾਈ)	...	71
ਮੁਰਦਾ ਹੋਇ ਮੁਰੀਦ		
23. ਭਾਈ ਪਾਰੋ ਜੁਲਕਾ	...	72
ਬੁਧਿ ਬੀਚ ਬੀਚਾਰ ਸ਼ਬਦ ਬਖਸ਼ਦਾ		
24. ਭਾਈ ਮਲੂ ਸ਼ਾਹੀ	...	74
ਜੋਧੇ ਦਾ ਧਰਮ		
25. ਭਾਈ ਖਾਨੂ ਤੇ ਭਾਈ ਮਾਹੀਆ	...	77
ਭਗਤੀ ਦੇ ਰੰਗ ਤੇ ਅੰਗ		
26. ਬੀਬੀ ਅਮਰੋ ਜੀ	...	81
ਸ਼ਬਦ ਬੋਲਦਿਆਂ ਕਹੀ ਸਰਮ		
27. ਹਾਜ਼ਰ ਨਾਮਾ	...	83
ਹਿਰਸੀ ਹੈਰਾਨ, ਬੇਹਿਰਸੀ ਔਲਿਆ		
28. ਨਸੀਹਤ ਨਾਮਾ	...	85
ਦਮੜਾ ਤਿਸੀ ਕਾ ਜੋ ਖਰਚੈ ਅਰ ਖਾਇ		
29. ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਕਰਤਾ ਵਸੈ	...	87
ਕਿਸੇ ਨ ਕਰੇ ਕੋਈ ਸ਼ਰੀਕਾ		
30. ਗੁਰਗੱਦੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੰਭਾਲਦੇ	...	90
ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਉਪਦੇਸ਼		
ਭਰੋ ਤੇ ਭਰੀ ਨਾਹੀ		
31. ਅਰਦਾਸ—ਵਿਧੀ ਵਿਧਾਨ	...	92
ਸੁਣੀ ਕਿਹੜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ		
32. ਸਿੱਖ ਦੀ ਸੇਵਾ	...	94
ਚੁਕੈ ਸਮੇਂ ਅਥਿਤ ਆਵੈ। ਕਰ ਭਾਉ ਭਗਤ ਤਿਸ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਭੁਗਾਵੈ।		
33. ਸਿੱਖ ਦੀ ਸਾਖ	...	98
ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਨਜ਼ਰੀ		
34. ਪਾਂਡੀ	...	103
ਭਾਈ ਗੜੀਆਲ, ਮਥਰਾ ਦਾਸ ਜੀ, ਭਾਈ ਬਿਸ਼ਨਾ, ਬੀਬੜਾ ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਮਾਛੀ		

35. ਧੋਬੀ	...	105
ਭਾਈ ਮਲੀਆ, ਭਾਈ ਸਹਾਰੂ		
36. ਤਰਖਾਣ	...	106
ਭਾਈ ਧਿੰਡੜ ਤੇ ਭਾਈ ਮਦੂ		
37. ਲੁਹਾਰ	...	108
ਭਾਈ ਸਾਧਾਰਨ (ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਾਰ ਕਮਾਈ)		
38. ਪਾਂਧਾ	...	109
ਭਾਈ ਬੁਲਾ		
39. ਵੈਦ, ਹਕੀਮ (ਡਾਕਟਰ)	...	111
ਭਾਈ ਪਾਰਸ ਰਾਮ		
40. ਸੁਨਿਆਰਾ	...	112
ਭਾਈ ਬੋਹੜੂ		
41. ਸਾਧੂ	...	113
ਭਾਈ ਕਿਦਾਰੀ		
42. ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ	...	114
ਭਾਈ ਜੱਗਾ ਧਰਨੀ		
43. ਪਰਉਪਕਾਰੀ	...	116
ਭਾਈ ਲਾਲੂ ਬੁਧਵਾਰ		
44. ਸਭ ਤੋਂ ਨੇਕ ਕਰਮ (ਕਰਨ ਤੇ ਨਾ ਕਰਨ ਯੋਗ ਕੰਮ)	...	117
ਅੰਗ ਭੰਗ ਨੂੰ ਖਵਾਲਣਾ		
45. ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕੈਸਾ	...	121
ਗੋਲਕ ਨੂੰ ਵਿਹੁ ਖੰਡਹੁ ਪਾਜ ਪਛਾਣੇ		
46. ਹਾਕਮ, ਚੌਧਰੀ, ਵਜ਼ੀਰ, ਰਾਜਾ ਕੈਸਾ	...	124
ਲੋਕਪਾਲ ਬੱਧਾ		
47. ਸਿੱਖ ਦਾ ਸਿੱਖ ਚਾਕਰ ਨਾਲ ਸਲੂਕ	...	127
ਬੇਟੇ ਪਿਤਾ ਵਾਂਗ		
48. ਗ੍ਰੰਥੀ	...	128
ਨਿਰ-ਚਾਹੀ, ਨਿਰ-ਇੱਛਤ, ਨਿਰ-ਭੈ ਪੀਰ ਤੇ ਮਸੰਦ ਨਾ ਬਣੇ		
49. ਭਾਈ ਮੰਵ	...	130
ਗੁਰੂ ਕਾ ਬੋਹਿਥਾ		
50. ਭਾਈ ਬਹਲੌਂ	...	132
ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ		
51. ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ	...	133
ਭਾਈ ਸਮ ਨਹਿ ਸਿੱਖ ਔਰ		
52. ਭਾਈ ਬੰਨੋ ਜੀ	...	137
ਹਮਰਾ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਭਾਈ ਬੰਨੋ		

53. ਗੋਬਿੰਦ ਭਾਉ ਭਗਤ ਦਾ ਭੁੱਖਾ ਮਾਈ ਤਾਬੋ ਭਾਈ ਗੋਂਦਾ	...	140
54. ਭਾਈ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਛੀਨਾ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸੀਨਾ	...	143
55. (ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਕਾ ਜੋ ਸਿਖੁ ਅਖਾਏ) ਨੇਮ ਬੱਧਾ ਭਾਈ ਧਰਮ ਦਾਸ ਬੇਟੜਾ, ਭਾਈ ਫੂਗਰ ਦਾਸ	...	145
56. ਨਾਮ ਰਾਹ ਸੁਖਾਲਾ ਭਾਈ ਡੱਲਾ, ਭਾਈ ਜਾਪੂ	...	148
57. ਤਨ ਬਿਨਸੇ ਬੋਕ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ (ਪਿਆਰਾ ਗਾਵੀਐ, ਜਬ ਆਵੇਗੀ ਵਾਰੀ) ਭਾਈ ਸੰਮਣ, ਭਾਈ ਭਿਖਾਰੀ	...	150
58. ਜਾਤ ਪਾਤ ਗੁਰ ਕੀ ਨਹਿ ਕੋਇ (ਕੁਲ-ਪਦਵੀ ਅਭਿਮਾਨ ਨਹੀਂ) ਭਾਈ ਸਹਾਰੀ ਮੱਲ	...	156
59. ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਰੀਤ ਨਯਾਰੀ ਭਾਈ ਜੈਤਾ, ਭਾਈ ਨੰਦਾ	...	158
60. ਅਟੱਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਪੂਰਨ ਸ਼ਰਧਾ ਭਾਈ ਸਾਧ, ਭਾਈ ਝੰਡਾ	...	160
61. ਮਹਿਮਾ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਕਾਈ ਵਸਤ ਸੁੱਟਣ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ	...	163
62. ਵਕਤਾ ਕੈਸਾ 14 ਗੁਣ ਲਾਜ਼ਮੀ	...	164
63. ਪਰਚਾਰ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ ਪਹਿਲੋਂ ਦੇ ਜੜ੍ਹ ਅੰਦਰਿ ਜੰਮੇ	...	167
64. ਜੇਲ੍ਹ ਕਿਵੇਂ ਕੱਟਣੀ ਹੈ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਵਰਗੀ	...	172
65. ਔਰਤ ਈਮਾਨ ਸ਼ਾਹ ਦਊਲਾ	...	175
66. ਆਦਿ ਤੀਰਥ : ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਪੁਰੀ	...	177
67. ਤੀਜੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਡੱਲੇ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਡੱਲੇ ਵਾਸੀ ਸੰਗਤ ਭਾਰੀ	...	180
68. ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਭਗਤ ਭੰਡਾਰਾ	...	182
69. ਪਟਨਾ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਤੇ ਬਚਨ	...	184
70. ਗੁਰੂ ਦੀਪਕੁ ਤਹਿ ਲੋਇ ਮਨ ਕਾ ਮੋਰ	...	186

71. ਮਜਲਸ ਮੈਂ ਬੈਠੇ ਤੇ ਜੱਗ ਮੇਂ ਵਿਚਰੇ ਕੈਸੇ ਅਦਬ ਨਾਲਿ	...	187
72. ਗੁਰ-ਧਾਮਾਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕਿਵੇਂ ਕਰੀਏ ? ਕੀਰਤਨ ਕਰਦਿਆਂ ਸੁਣਦਿਆਂ ਜਾਈਏ	...	188
73. ਸ਼ਬਦ ਕੀ ਪ੍ਰੀਤਿ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਕੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਕੀ ਮੂਰਤ ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਮਰੇ	...	190
74. ਚਰਨੀਂ ਨਹੀਂ ਹੱਥ ਲਗਾਣਾ ਖੰਡੇ ਕੀ ਪਾਹੁਲ ਹੁਕਮ ਫ਼ਰਮਾਯਾ	...	191
75. ਰਾਂ ਸਬੰਧੀ ਗੁਰੂ ਰਵੱਯਾ ਇਹ ਤੋ ਪਸ਼ੂ ਹੈ	...	193
76. ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਤੇ ਛਕਾਉਣ ਵੇਲੇ ਕਲਗੀਧਰ ਦੇ ਕਹੇ ਬਚਨ ਜਾ ਵਿਧਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤੁਮ ਗੁਰ ਪਾਯੋ। ਤੇਸੇ ਮੋਹ ਮਿਲਾਯੋ ਭਾਯੋ।	...	194
77. ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ ਸਬਜ਼ ਸੁਹਾਇ ਬਿਨ ਪੰਕ ਹੈ ਸੁਥਾਇ	...	197
78. ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਆਦਿ ਰੂਪ ਖਾਲਸੇ ਵਾਸੀ	...	199
79. ਕਰਮ ਤੇ ਮਿਹਰ ਭਾਵਨਾ ਸਿੱਧੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ	...	202
80. ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਨੰਦ ਲਾਲ ਤੋ ਹਮਰਾ ਦਾਤਾ	...	203
81. ਪੀਰ ਬੁੱਧੂ ਸ਼ਾਹ ਪੀਰ ਸਾਚ ਕੋ ਆਹਾ	...	205
82. ਭਾਈ ਕਨ੍ਹਈਆ ਜਿਮ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਜਾਇ ਪਿਲਾਵੇ॥ ਤਿਮ ਤੁਰਕਨ ਕੋ ਨਿਤ ਤ੍ਰਿਪਤਾਵੇ॥	...	208
83. ਨਦੋਣ ਦੀ ਜੰਗ ਵੇਲੇ ਉਚਾਰੇ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਦੇ ਬਚਨ ਕੁਹਾੜੇ ਦਾ ਦਸਤਾ ਨ ਬਣੇ	...	212
84. ਤੱਤ-ਸਾਰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥	...	213
85. ਗੁਰਮਤਿ ਸਾਰ ਸੇਵ-ਉਦਾਰ	...	214
86. ਸ਼ਬਦ ਹਜ਼ਾਰੇ ਦਾ ਮੁੱਢ ਸੱਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਪਉੜੀ	...	215
87. ਭਵ-ਸਾਗਰ ਤਰਨ ਦਾ ਸੁਖਾਲਾ ਰਾਹ 'ਰਾਮ ਕਹਹੁ ਚਿਤ ਲਾਇ ਤੇ ਮਰਣਾ ਚੀਤ ਰੱਖ'	...	216

88. ਦਾਨ ਦਿੱਤੇ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖਾਂ ਸੱਤ ਰਹਮਤਾਂ	...	217
89. ਬਾਬੇ ਕੇ ਬਾਬਰ ਕੇ ਦੋਊ ਬਾਬਰ ਕੇ ਬਾਬੇ ਮਿਲੇ	...	218
90. ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਗੜ੍ਹੀ ਦਾ ਵਰਤਾਂਤ ਆਜ ਖਾਸ ਭਯੋ ਖਾਲਸਾ ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਦਰਬਾਰ	...	231
91. ਸਰਹਿੰਦ ਵਿਖੇ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਸਲਾਮ ਏਕ ਕੋ ਹੀ ਹੈਂ ਕਰਤੇ	...	236
92. ਸ਼ਹੀਦ ਦੀ ਪਦਵੀ ਯਹ ਭਯੋ ਖ਼ਿਤਾਬ ਹਜ਼ੂਰ ਤੇ	...	242
93. ਜਥੇਦਾਰ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ—ਗ੍ਰੰਥੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਖ਼ਤਾਦਾਰ ਕੇ ਕੰਨ ਸੁ ਐਠੇ	...	244
94. ਸਿੱਖ ਆਗੂ ਹੋਇ ਕੈਸਾ ਜੋ ਪੰਥੇ ਹਿਤ ਸ਼੍ਰੀਰ ਚਹਿ ਲਾਯਾ	...	248
95. ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਕਲਗੀਧਰ—ਰਹਤ ਸੰਬੰਧੀ ਕੇਸ ਅਸਾਡੀ ਮੋਹਰ ਹੈ	...	249
96. ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਕਮਰਕੱਸੇ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਦੀ ਲੰਬਾਈ ਸੰਬੰਧੀ ਇਕ ਛੁਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਾ ਹੋਵੇ	...	251
97. ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਦੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਨਿਰਾਦਰੀ ਉਪਰੰਤ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਸਹਾਰਨੀ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਅਸੰਭਵ	...	252
98. ਭਵਿੱਖ ਬਚਨ ਹਾਰ-ਜਿੱਤ ਕਾਲ ਦੀ ਗਤੀ ਹੈ ਪਰ ਅਟੱਲ ਰਹੇਗਾ ਖਾਲਸਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ	...	255
99. ਕਲਗੀਧਰ ਦੇ ਸਿਖਰਲੇ ਬਚਨ ਬਵੰਜਾ ਹਦਾਇਤਾਂ	...	259
100. ਵੰਗਾਰ ਸ਼ਾਹ ਮੁਹੰਮਦ ਦੀ ਪੱਗਾਂ ਦਾਹੜੀਆਂ ਦੀ ਰੱਖੋ ਲਾਜ ਯਾਰੋ	...	264

ਦੌਲਤਾਂ ਦਾਈ

ਜਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਆ ਤਾਂ ਬਾਲ ਭਰ ਰੁਪਿਆਂ ਦਾ ਮਹਿਤਾ

ਪਹਿਲਾ ਦੀਦਾਰ

ਕਾਲੂ ਜੀ ਦੌਲਤਾਂ ਦਾਈ ਨੂੰ ਲਗੇ ਦੇਵਣ ਤਾਂ ਉਸ ਆਖਿਓਸੁ :

‘ਰਹਣ ਦੇਇ ਮਹਿਤਾ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਰੱਜੀ ਗਈ। ਨਿਹਾਲ ਹੋਇ ਗਈ। ਮੈਨੂੰ ਇੰਝ ਮਿਲਿਆ ਇਹ ਬਾਲ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਬਜ਼ੁਰਗ ਬਾਬਾ ਮੁਸਕਰਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ‘ਦੀਰਘ ਨਰ ਜਿਉ ਬਿਲਾਸ ਮਿਲੇ ਹੈਂ।’

ਹੋਰ : ਜਿਥੇ ਜਾ ਆਵਿਲ (ਅਉਲ) ਗਡਨ ਕੋ ਪ੍ਰਿਥੀ ਖੁਣਾਈ।

ਤਹਾ ਦਰਬ ਤਿਸ (ਦਾਈ) ਨਦਰੀ ਆਈ।

(ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼)

ਮਹਿਤਾ ਕਾਲੂ ਜੀ ਗਏ ਟੇਵਾ ਲਗਾਉਣ ਤਾਂ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪੰਡਿਤ ਲਿਖੇ ਅਤੇ ਨਾਲ ਮੰਦ-ਮੰਦ ਮੁਸਕਾਇ ਤੇ ਜਦ ਲੈਣ ਆਏ ਟੇਵਾ ਤਾਂ ਕਹਿਆ :

‘ਇਸ ਅਦਬ ਰਖਾਯੋ।

ਇਹ ਕੋਊ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਹੈ ਆਯੋ।

ਨਹਿ ਕਲੰਕ ਜਨ ਯਹ ਭਯੋ ਆਪ।

ਜਾਪਤ ਇਸ ਕੋ ਇਤੋ ਪ੍ਰਤਾਪ।

ਨਕਾਰ ਅੱਛਰ ਉਨ ਮੁਹਰੇ ਧਰਾਯੋ।

ਨਿਹਕਲੰਕ ਤੇ ਨਾਨਕ ਹਵਾਯੋ।’ (ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼)

‘ਨਾਨਕ’ ਨਾਮ ਸੁਣ ਮਹਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਕਹਿਆ :

‘ਸਾਡੀ ਕੁਲ ਬਿਖੈ ਐਸਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ।

ਨਾਹ ਇਹ ਲਗੇ ਹਿੰਦੂ, ਨਾ ਮੁਸਲਮਾਨ।’

ਫਿਰ ਕਹਿਆ ਪੰਡਿਤ :

‘ਇਸ ਨਾਮ ਕੋ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਬਦ ਜਪੈਗੇ।

ਇਸ ਲਡਿਕੇ ਕੀ ਮਹਿਮਾ ਨਾਮ ਕੀ

ਨਾਮ ਕਾ ਮਹਾਤਮ ਅਪਰ ਅਪਾਰ ਹੈ।’

(ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਵਾਰਤਕ ਤੇ ਕਾਵਿਕ)

ਇਤਨੀ ਹੋਈ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਿ ਭਾਈ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਨੇ ਕੈਪਟਨ ਮਰੇ ਨੂੰ ਇਕ ਪੁੱਛ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਜੋ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਮਿਲੀਆਂ ਹਨ, ਇਹ ਸਭ 'ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ' ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਬਰਕਤ ਹੈ।

ਮਰੇ ਕਹਯੋ :

‘ਭਯੋ ਨਾਨਕ ਫਕੀਰ।

ਉਸ ਸਾਹੀ ਕੀ ਕਯਾ ਤਦਬੀਰ।’

ਤਾਂ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਕਹਯੋ :

‘ਵਹਿ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ।

ਦੀਨ ਦੁਨੀ ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹਿ। ੩੫।

ਕਈ ਸ਼ਾਹ ਤਿਨ ਕੀਏ ਫਕੀਰ।

ਕਈ ਫਕੀਰ ਕਰ ਦੀਨੇ ਪੀਰ।

ਰਹਯੋ ਆਪ ਹੁਇ ਬੇਪ੍ਰਵਾਹ।

ਯੋ ਨਾਨਕ ਭਯੋ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ। ੩੬।

ਜਿਨ ਸ਼ਾਹ ਨਾਨਕ ਚਰਨ ਪ੍ਰਸਾਦਿ।

ਤਿਨ ਮੇਂ ਸ਼ਕਤ ਇਤੀ ਭਈ ਆਇ।

ਚਿੜੀਅਨ ਤੇ ਉਨ ਬਾਜ਼ ਕੁਹਾਏ।

ਫੋਲਨ ਕੋਲੋਂ ਸ਼ੇਰ ਤੁੜਾਏ’। ੩੭।

ਦੌਲਤਾਂ ਨੂੰ ਦੀਨ ਦੁਨੀ ਦੀ ਦੌਲਤ ਮਿਲੀ ਪਰ ਦੇਖੋ ਇਕ ਹੋਰ ਦਾਈ ਫਤੋ ਜੋ ਜ਼ਰ ਖਰੀਦੀ ਬਣਾਂ ਨੂੰ ਲਗਾ ਜ਼ਹਿਰ ਆਈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਨੂੰ ਮਾਰ ਮੁਕਾਇਆ ਜਾਏ ਪਰ ਉਹ ਗਈ ਭੁੱਲ ਕਿ

‘ਅਬਿਚਲ ਨੀਵ ਧਰੀ ਗੁਰ ਨਾਨਕ,

ਨਿਤ ਨਿਤ ਚੜੈ ਸਵਾਈ।’ (ਗੁਜਰੀ ਮਹਲਾ ੫)

ਇਹ ਨਾ ਭੁੱਲਣਾ ਕਿ ਇਹ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਆਖਰੀ ਤੁਕ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

‘ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਰਖਿਓ ਪਰਮੇਸਰਿ ਅਪੁਨੀ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰਿ।’

ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਨਵਾਂ ਨਰੋਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਥ ਵੀ ਸਦਾ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਰਵੇਗਾ ਭਾਵੇਂ ਲੱਖ ਉੱਠਣ ਭੂਫਾਨ ਤੇ ਬੱਖੜ।

ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਵਾਲੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਸਿੱਖ ਬੇਬੇ

ਪਹਿਲਾ ਸਿੱਖ

ਨਾਨਕੀ ਸੀ। ਭੈਣ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਭਰਾ ਕਰ ਕੇ ਨਹੀਂ, ਇਸ਼ਟ ਕਰ ਜਾਣਿਆ। ਉਮਰ ਵਿਚ ਬੇਬੇ ਜ਼ਰੂਰ ਵੱਡੀ ਸੀ ਪਰ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਪੈਰੀਂ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਗਾਉਣ ਦੇਂਦੀ।

ਜਦ ਭਾਈ ਜੈ ਰਾਮ ਜੀ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਲੈ ਜਾਣ ਲਈ ਆਏ ਤਾਂ ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਣ ਜਾਂ ਇਥੇ ਹੀ ਰਹਿਣ ਤਾਂ 'ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਮਹਿ ਬਡੇ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ' ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਥੇ ਕਿਆ ਕਰਦੇ ਆਹੇ :

ਇਹ ਸੁਣ ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਨੇ ਕਿਹਾ :

‘ਸੋ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਘਰਿ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਆਹੇ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਭਾਣੇ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨ ਦੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਹੋਂਦੀ ਹੈ।’

ਤਬ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ :

ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਕੀਏ! ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੀ ਕਾਈ ਬਣਸੀ ਤਾਂ ਸਦਾਇ ਲੈਸਾਂ। ਭੈਣ ਤੇ ਭਾਰਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ।

ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਪੁੱਜਦਿਆਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਹਿਆ :

‘ਜੀਜਾ ਜੀ! ਕੁਝ ਕਿਰਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਭਲਾ ਹੋਇ’ ਸੁਣਦੇ ਸਾਰ ਨਾਨਕੀ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ :

‘ਵੀਰ ਤੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈਂ।

ਜੇਹਾ ਰੁੱਖਾ ਅਲੂਣਾ ਟੁੱਕਰ ਹੈ, ਤੇਹਾ ਬੈਠ ਖਾਹਿ।

ਤੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੰਜਾਲਾਂ ਵਿਚ ਨ ਪਉ।

ਤੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੰਜਾਲਾਂ ਲਾਇਕ ਨਾਹੀ।’

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ :

‘ਬੇਬੇ ਜੀ! ਕਿਰਤ ਕਰ ਖਾਈਐ ਤਾਂ ਦੇਹੀ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋਇ।’

ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਨੇ ਮੂੰਹ ਚੜ੍ਹ ਇਕ ਵਾਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸੱਸ ਤੱਕ ਨੂੰ ਆਖ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜਦ ਉਸ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਰਾ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਕਿ ਕਮਾਈ ਸਾਂਭੇ।

ਨਾਨਕੀ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ :

‘ਸੁਣਿ ਮਾਸੀ ਜੀ! ਮੈਂ ਭਿਰਾਉ ਤਾਈਂ ਕੀ ਸਮਝਾਵਾਂ। ਭਿਰਾਉ ਮੇਰਾ ਚੋਰ ਨਾਹੀ, ਜਾਰ ਨਾਹੀ, ਜੁਆਰੀ ਨਾਹੀ, ਕੋਈ ਬੁਰਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਆ ਸਮਝਾਵਾਂ। ਉਹ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਨੰਗੇ ਭੁੱਖੇ ਨੂੰ ਦੋਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਖੱਟੀ ਕਮਾਈ ਵਿਚੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਕੀ ਸਮਝਾਵਾਂ? ਆਪਣੀ ਕਮਾਈ ਵਿਚੋਂ ਭਾਵੇਂ ਸੋ ਕਰੇ।’

ਨਾਨਕੀ ਜੀ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਰੰਗ ਕਿਤਨਾ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਹਨ ਜੋ ਭਾਈ ਜੈ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਨਾਨਕੀ ਜੀ ਨੂੰ ਆਖੇ ਸਨ :

‘ਬਹੂ ਜੀ! ਤੂੰ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਭੈਣ ਹੈਂ। ਤੈਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਰ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਵੇਂ ਭਰਮ ਵਿਚ ਭਟਕਦੇ ਹਾਂ। ਪੰਨ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਵਰ ਜੀ ਹੈ। ਪੰਨ ਨਾਨਕ ਜੀ ਹੈ। ਤੂੰ ਭੀ ਪੰਨ ਹੈਂ ਜੋ ਇਸ ਦੀ ਭੈਣ ਹੈਂ ਅਤੇ ਥੋੜ੍ਹੇ-ਥੋੜ੍ਹੇ ਅਸੀਂ ਵੀ ਪੰਨ ਹਾਂ ਜੋ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਸੰਜੋਗ ਹੈ।’

ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਦੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣੇ ਦੇ ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਭਾਈ ਜੈ ਰਾਮ ਜੀ ਵੀ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਗਏ। ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਫੁੱਲ ਇਕੱਠੇ ਵੇਈਂ ਨਦੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਹੱਥੀਂ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕੀਤੇ।

ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ

ਮਜਲਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਵਰਗਾ ਰਬਾਬ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵਜਾ ਸਕਦਾ।

ਪਹਿਲਾ ਸਾਥੀ

ਭਲਾ ਰਬਾਬ ਵਜਾਇੰਦਾ

ਮਜਲਸ ਮਰਦਾਨਾ ਮੀਰਾਸੀ। ੧੩। ੧੧। (ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ)

ਨਾਂ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ 'ਦਾਨਾ' ਪਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਧਰਿਆ ਮਰਦਾਨਾ,
ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ :

‘ਦਾਨਾ ਤੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈਂ,

ਪਰ ਸ਼ਬਦ ਪਾਇਕੇ ਰਾਗ ਨੂੰ ਗਾਇ,

ਤਾਂ ਤੂੰ ਮਰਦਾਨਾ ਕਹਿਲਾਇ।’

ਫਿਰ ਨਾਮ ਹੀ ਹੋ ਗਿਆ ਮਰਦਾਨਾ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਜਦ ਵੀ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰਦੇ, ਫਰਮਾਂਦੇ : ਛੇੜ ਮਰਦਾਨਿਆ
ਰਬਾਬ, ਕਾਈ ਸਿਫਤ ਖੁਦਾ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਦੀ ਕਰੀਏ।

ਤਾਂ ਹੀ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

ਸਾਥ ਕਰੈ ਮਰਦਾਨੈ ਪਰਚਾਵਾ।

ਲੈਣ ਦੇਣ ਕੁਛ ਰਖੈ ਨਾ ਦਾਵਾ।

(ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼)

ਜਦ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਉਦਾਸੀ ਲਈ ਟੁਰਿਆ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ
ਕਿ ਐਸਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿਓ ਕਿ ਨਿਭ ਆਵੇ ਤਾਂ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ :

ਇਕ, ਕੇਸ ਨਾ ਕਟਾਈ।

ਦੂਏ, ਪਿਛਲ ਰਾਤ ਜਾਗ ਸਤਿਨਾਮ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰੀ।

ਤ੍ਰਿਤੀਏ, ਆਏ ਗਏ ਸਾਧ ਸੰਤ ਲੋੜਵੰਦ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੀ।

(ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ)

ਬੜੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਕਹਿਆ ਸੀ ਇਕ ਵਾਰੀ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਨੇ ਬਾਬੇ ਨੂੰ :

ਏਡਾ ਨਾ ਵਡਾ ਹੋਇ ਫਿਰੀ

ਤੇਰਾ ਮੇਰਾ ਬਹੁਤਾ ਅੰਤਰ ਨਾਹੀ।

ਤੂੰ ਖੁਦਾਇ ਦਾ ਭੂਮ,
ਹਉ ਤੇਰਾ ਭੂਮ।
ਤੈ ਖੁਦਾਇ ਪਾਇਆ ਹੈ,
ਅਸਾਂ ਤੇਰੇ ਵਿਚੋਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ।

ਇਕ ਪਉੜੀ ਵੀ ਉਚਾਰੀ ਬਾਬੇ ਦੀ ਸਿਫਤ ਵਿਚ ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ, ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਅੰਤਲੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਸਨ :

‘ਇਕੋ ਨਾਉਂ ਤਕੜਾ ਕੀਉਨ,
ਹੋਰ ਨਾਵ ਸਭ ਕੀਅਨ ਖਰਾਬਾ।
ਨੇੜ ਨਜੀਕ ਖੁਦਾਇ ਦੇ ਬਾਬਾ।’

ਪਰ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਟੋਕ ਕਿਹਾ :

‘ਪੂਰਾ ਜੀ! ਪੂਰਾ ਪਰਮੇਸਰ ਸਲਾਹੁਣਾ। ਮਰਦਾਨਿਆ ਅਸੀਂ ਕਵਣ ਕੀਟ ਜਿ ਉਸ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਪਹੁੰਚਹ।’

ਪਰ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਅਤਿ ਨੇੜਿਓਂ ਤੱਕ ਚੁੱਕੇ ਸਨ, ਨਾਂਹ ਰੁਕੇ ਤੇ ਕਿਹਾ :

ਸਹੀ ਤਾਂ ਨਾਨਕ ਕਾਲੂਆਣਿ,
ਜਿਨ ਸਿਰੀ, ਫੁਨਿ ਤਿਸ ਹੀ ਗੋਈ।
ਜੇ ਤੁਧੁ ਜੇਵਡ ਪਰਮੇਸਰ ਹੋਇ ਤਾ ਹੋਈ।

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਜਦ ਇਕ ਐਸੇ ਰਬਾਬੀ ਦੀ ਦੱਸ ਪਾਉਣ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜੋ ਬਾਣੀ ਗਾ ਸੁਣਾ ਸਕੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਜਿਸ ਮਾਣ ਨਾਲ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ, ਉਸ ਦੀ ਸਾਖ ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਾਰਤਕ ਨੇ ਭਰੀ ਹੈ। ਬਾਬੇ ਕਿਹਾ ਸੀ :

‘ਇਕ ਮਰਦਾਨਾ ਮੇਰਾ ਹੈ ਸੀ ਪੁਰਾਤਨ।
ਹੁਣ ਸੁਣੀਦਾ ਹੈ ਬਲਵੰਡ।
ਸਦਾਇ ਦੋਂਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਇਝ ਰੱਖਣਾ ਜਿਵੇਂ ਬੱਤੀ ਦੰਦਾਂ
ਵਿਚ ਜੀਭ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।’

ਮਰਦਾਨਾ ਦੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣੇ ਸਮੇਂ ਜੋ ਬਾਬੇ ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਗੂੜ੍ਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੋਈਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵੇ ਨਾਲ ਜ਼ਿਕਰ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਕਹਿਆਂ :

‘ਮਰਦਾਨਿਆ ਜੇ ਚਾਹੋਂ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਦੇਹੀ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮਣ ਵਾਂਗ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦੇਈਏ। ਜੇ ਤੇਰੀ ਖਾਹਿਸ਼ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਖੱਤਰੀ ਵਾਂਗ ਸਾੜ ਦੇਈਏ, ਜੇ ਤੇਰੀ ਇੱਛਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵਾਂਗ ਦਬਾ ਦੇਈਏ ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਚਿੱਤ ਹੈ ਤਾਂ ‘ਪਾਰਸੀ’ ਵਾਂਗ ਹਵਾ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦੇਈਏ।’

ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ, ਜੋ ਬ੍ਰਹਮ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਪੁੱਜ ਚੁੱਕੇ ਸਨ, ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ :

‘ਵਾਹ, ਬਾਬਾ ਵਾਹ! ਅਜੇ ਵੀ ਸਰੀਰਾਂ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ। ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਥ ਕਰ ਦੇਹੀ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਹੀ ਹਟ ਗਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਹੁਣ ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਸਾਖੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ।’

ਪਰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਕਿ ਮਰਦਾਨਾ ਕਿਸ ਥਾਂ ਤੋਂ ਬੋਲ ਰਹਿਆ ਹੈ, ਫਿਰ ਕਹਿਆ :

‘ਮਰਦਾਨਿਆ, ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਬੜਾ ਸਾਥ ਨਿਭਾਇਆ, ਚਿੱਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੇਰੀ ਸਮਾਧ ਬਣਾ ਕੇ ਤੈਨੂੰ ਜਗ ਵਿਚ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕਰੀਏ।’ ਤਾਂ ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਕੁਝ ਸੰਜੀਦਾ ਹੋਇ ਆਖਿਆ :

‘ਬਾਬਾ! ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਤਾਂ ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਸਮਾਧ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਲੱਗਾ ਹਾਂ, ਇਸ ਨੂੰ ਫਿਰ ਪੱਥਰ ਦੀ ਸਮਾਧ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਪਾਉਂਦੇ ਹੋ।’

ਇਹ ਸੁਣਦੇ ਹੀ ਅਗਾਂਹ ਹੋ ਬਾਬੇ ਨੇ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਨੂੰ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਗਾਇਆ ਤੇ ਕਹਿਆ :

ਤੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਹੈ, ਮਰਦਾਨਿਆ।

ਦੌਲਤ ਖਾਨ

ਦੌਲਤ ਖਾਨ ਲੋਧੀ ਨੂੰ ਭਾਈ ਜੈ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਜਦ ਮੋਦੀ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਦੇ ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਇਕ ਦਿਨ ਮੌਕਾ ਸੰਭਾਲ ਕਹਿਆ :

ਪਹਿਲਾ ਮੁਹਿੰਦ

‘ਮੇਰਾ ਇਕ ਸਾਕ ਹੈ ਅਰ ਮਰਦਾਨਾ ਆਦਮੀ ਹੈ। ਖੂਬ ਲਾਇਕ ਹੈ। ਮੁਹਿੰਮ ਸਰ ਕਰਣਹਾਰ ਹੈ। ਅਰਬੀ, ਫ਼ਾਰਸੀ, ਗਣਿਤ ਤੇ ਹੋਰ ਵਿੱਦਿਆ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਹੈ।’

ਦੌਲਤ ਖਾਨ ਨੇ ਹਾਮੀ ਭਰੀ ਅਤੇ ਜਦ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਨਵਾਬ ਨੇ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਡਿੱਠਾ ਤਾਂ ਕਹਿਆ :

‘ਇਹ ਤਾਂ ਕੋਈ ਐਲਿਆ ਹੈ।

ਈਂ ਮਰਦ ਖੁਦਾਈ ਸੂਰਤ ਨਜ਼ਰ ਆਵਤਾ ਹੈ। ਮੋਦੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਭਾਹੇਗਾ।’

ਇਹ ਸੁਣ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ :

‘ਨਵਾਬ! ਸਭ ਕੰਮ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਹੱਥ ਹੋਨਿ। ਆਦਮੀ ਦਾ ਉੱਦਮ ਉਹ ਹੀ ਸਫ਼ਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ।’

‘ਮੋਦੀਖਾਨਾ ਐਸਾ ਚਲਾਇਆ ਕਿ ਅਗੈਂ ਜਿ ਲੋਕ ਪੀਛੈ ਲਾਗੈ ਹੱਕ ਨਾ ਪਾਵਤੇ ਥੇ ਅਬ ਸਭਿ ਹਕ ਪਹੁੰਚੇ। ਜੈਸੀ ਰਸਦ ਨਵਾਬ ਦੇ ਘਰ ਜਾਏ ਤੈਸੀ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਨਾਨਕ ਜੀ ਕਿਸੀ ਕੀ ਦਮੜੀ ਨਾਹ ਰਾਖੇ। ਬੜੀ ਸੋਭਾ ਹੋਈ। ਸਭ ਰੱਈਅਤ ਲੱਗੀ ਦੁਆਈਂ ਦੇਣ।’

ਈਰਖਾਲੂਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਪੜਤਾਲ ਹੋਈ। ਸਭ ਹਿਸਾਬ ਬਰਾਬਰ ਸੀ। ਵੇਈਂ ਨਦੀ ਤੋਂ ਜਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਬਾਹਰ ਆਏ ਤਾਂ ਦੌਲਤ ਖਾਨ ਪੁੱਛਿਆ : ਹਿੰਦੂ ਹਸਤੀ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ ?

ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ :

ਹਰ ਦੋ ਨੇਸਤਮ (ਦੋਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ)

ਬੰਦਹ ਖੁਦਾ ਹਸਤੰਦ (ਖੁਦਾ ਦਾ ਬੰਦਾ ਹਾਂ)

ਕਿ ਹਮਰ ਮਜ਼ਹਬ ਅਜ਼ ਮਨ ਹਸਤੰਦ।

(ਸਾਰੇ ਮਜ਼ਹਬਾਂ ਦਾ ਮੈਂ ਆਦਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)।

ਦੌਲਤ ਖ਼ਾਨ ਨੂੰ ਸੋਝੀ ਮਿਲੀ। ਜੀਵਨ ਪਲਟਿਆ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਮੋਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਸਦਕਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਗਵਾਹੀ ਭਰੀ :

ਦੌਲਤ ਖ਼ਾਨ ਲੱਧੀ ਭਲਾ ਹੋਆ,

ਜਿੰਦ ਪੀਰ ਅਬਿਨਾਸੀ। ੧੩।

(ਵਾਰ ਗਿਆਰ੍ਹਵੀਂ)

ਮੁੱਲਾਂ ਕਾਜੀ ਬਾਬੇ ਨਾਲ ਲੱਗੇ ਖਹਿਣ ਕਿ ਇਸ ਜਾਦੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਦੌਲਤ ਖ਼ਾਨ ਉੱਤੇ।

ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ :

ਉਨ ਕੀ ਦੌਲਤ ਮਨੀ ਨ ਬਾਤ।

ਉਸ ਬਾਬੇ ਪਰ ਭਯੋ ਇਤਕਾਤ। ੪੧।

ਯਹਿ ਹੈ ਪੂਰਨ ਪੁਰਸ਼ ਅਵਤਾਰੀ।

ਭਯੋ ਮੁਰੀਦ ਵਹ ਸਨ ਪਰਵਾਰੀ।

ਹਿੰਦੂ ਤੁਰਕ ਬਾਬੇ ਕੋ ਸਮਸਰ

ਹੋਹਿ ਮੁਰੀਦ ਆਇ ਸੋ ਇਮਕਰ। ੪੨।

ਖ਼ਾਜਾ ਪੀਰ ਦੀ ਅਬਾਦਤ ਉਸ ਛੱਡੀ ਤੇ 'ਮੁਹੱਬਤ ਰੱਬ ਕੀ' ਦੀ ਜਾਚ ਉਸ ਸਿੱਖੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ :

ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਤੇਰਾ ਧਿਆਨ ਨਿਕਲ ਜਾਏ ਤਿਉਂ-ਤਿਉਂ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰ। ਉਸ ਦੀ ਐਸੀ ਯਾਰੀ ਭਈ ਮੌਲਾ ਸਿਉਂ ਕਿ ਮਰਨ ਜੀਵਨ ਦਾ ਦੁੱਖ ਮਿਟ ਗਿਆ।

ਐਸੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਦੇਖ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਅਸੀਸ ਦੇਂਦੇ ਕਿਹਾ : ਤੂੰ ਖੁਦਾਇ ਖਲਾਸ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਇਸੇ ਦੌਲਤ ਖ਼ਾਨ ਕੋਲੋਂ ਬਾਬਰ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਚੱਲਾ ਹਾਂ, ਕੀ ਭੇਟ ਕਰਾਂ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇ ਜਾਇ ਤਾਂ ਜੋ ਉੱਤਰ ਦੌਲਤ ਖ਼ਾਨ ਨੇ ਦਿੱਤਾ, ਉਹ ਬਾਬੇ ਦੀ ਅਜ਼ਮਤ ਤਾਂ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਾਂਦਾ ਹੀ ਹੈ ਪਰ ਨਾਲ ਇਸ ਭੁਲੇਖੇ ਨੂੰ ਵੀ ਖ਼ਤਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੀਰੀ ਪੀਰੀ ਦੀ ਸਾਂਝ ਕਿਤੇ ਜਾ ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਵੇਲੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। ਮੀਰੀ ਪੀਰੀ ਦਾ ਮਾਲਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਹੀ ਹੈ। ਦੌਲਤ ਖ਼ਾਨ ਨੇ ਬਾਬਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਹੈ ਕੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਦੇਣ ਯੋਗ :

ਮੀਰੀ ਪੀਰੀ ਇਨ ਦੋਨੋ ਪਾਹਿ।

ਦੇਖੋਗੇ ਤੁਮ ਨੇੜੇ ਜਾਹਿ।

(ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼)

ਬਸ ਸਿਜਦਾ ਹੀ ਕਰ। ਖੈਰ ਮੰਗ।

ਭਾਈ ਭਗੀਰਥ

ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਤੋਂ ਮਲਸੀਹਾਂ ੧੮ ਕੁ ਮੀਲ ਦੀ ਵਾਟ 'ਤੇ ਹੈ। ਉਸ ਪਿੰਡ ਇਕ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਆ ਉਤਰੇ। ਉਥੋਂ ਦੇ ਚੌਧਰੀ ਭਗੀਰਥ ਨੇ ਬੜੀ ਟਹਿਲ ਕੀਤੀ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਉਸੇ ਨਗਰੀ ਰਹਿਆ। ਭਗੀਰਥ ਵੀ ਸੇਵਾ ਹਿਤ ਉਥੇ ਹੀ ਜਿਥੇ ਬਾਬਾ ਟਿਕੇ ਸਨ, ਸੌ ਗਿਆ। ਜਾਂ ਪਿਛਲ ਰਾਤ ਬਾਬਾ ਉੱਠਿਆ ਤਾਂ ਭਗੀਰਥ ਕੀ

ਪਹਿਲਾ ਪਿਆ
ਪ੍ਰਭਾਵ

ਦੇਖੇ ਕਿ ਇਕ ਔਰਤ ਝਾੜੂ ਪਈ ਦੇਵੇ। ਭਗੀਰਥ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੈਂ ਤਾਂ ਉਸ ਕਿਹਾ : ਭਗੀਰਥਾ, ਤੂੰ ਪਛਾਣਦਾ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਹੀ 'ਕਾਲੀ' ਹਾਂ। ਸੇਵਾ ਕਰਦੀ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਇਹ ਸ਼ਕਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਭਗੀਰਥ ਜਾਣ ਗਿਆ ਕਿ :

ਸੇਵਾ ਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ। ਭਲੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸੰਗ ਹੀ ਅਸਲੀ ਦੀਦਾਰ ਹੈ। ਸੰਗਤ ਕਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਣੇ ਹੀ ਸਹੀ ਰਾਹ ਹੈ।

ਰਜਾ ਵਿਚ ਟਿਕਣਾ ਹੀ, 'ਘਰ' ਪੁੱਜਣਾ ਹੈ।

ਹੁਣ ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ, ਉਵੇਂ ਭਗੀਰਥ ਜੀ ਕਰਦੇ। ਉਹ ਰੋਜ਼ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਆਉਂਦੇ, ਸੁਬਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਜਾਂਦੇ, ਸੰਗਤ ਕਰਦੇ। ਕਿਸੇ ਲੋੜਵੰਦ ਦੀ ਲੋੜ, ਆਪਣੀ ਲੋੜ ਜਾਣ ਪੂਰੀ ਕਰਦੇ :

ਰਹਿਤ ਭਇਓ, ਦਰਬਨ ਨਿਤ ਕਰਹੀ।

ਚਰਨ ਪਖਾਰ, ਹਰਖ ਉਰ ਧਰਹੀ।

ਜਿਉਂ ਕਰਨਾਨਿਧ, ਦੇਹਿ ਰਜਾਇ।

ਤੈਸੇ ਕਰੇ, ਸਦਾ ਮਨ ਭਾਇ।

ਜੀਵਨ ਐਸਾ ਪਲਟਿਆ ਕਿ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਕਦੇ ਕਾਲੀ ਦਾ ਭਗਤ ਸੀ, ਹੁਣ ਸਿਵਾਇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਤੋਂ, ਮਲਸੀਹਾਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਭਗੀਰਥ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕਰਮ-ਪੂਜਾ-ਪਾਠ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ :

'ਮੈਲਸੀਹਾਂ ਵਿਚ ਆਖੀਐ,

ਭਗੀਰਥ ਕਾਲੀ, ਗੁਨ ਗਾਵੈ। ੧੪। ੧੧।

ਭਾਈ ਭਗੀਰਥ ਜੀ ਦਾ ਹੀ ਬਨਾਵਟ ਰਹਿਤ ਜੀਵਨ ਦੇਖ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਭਾਈ ਮਨਸੁੱਖ ਸਿੱਖ ਬਣੇ ਤੇ ਫਿਰ ਪਹਿਲੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਸਿੱਖੀ ਫੈਲਾਈ।

ਭਾਈ ਮਨਸੁੱਖ

**ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ
ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਚਾਰਕ**

ਭਾਈ ਭਗੀਰਥ ਦੀ ਬਣਾਵਟ ਰਹਤ ਕਰਣੀ ਤੇ ਜੀਵਨ ਦੇਖ ਭਾਈ ਮਨਸੁੱਖ ਸਿੱਖ ਹੋਆ ਤੇ ਲਾਹੌਰੋਂ ਟੁਰ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆਇਆ। ਉਸ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ ਦੱਸੋ ਕਿ ਮਨ ਦਾ ਸੁੱਖ ਕਿਵੇਂ ਮਿਲੇ?

ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕਿਹਾ : ਮਨ ਦਾ ਸੁਖ ਹੈ
ਮਮਤਾ ਗਵਾਇ।

ਉਸ ਐਸਾ ਹੀ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸਭ ਪਕੜਾਂ ਗਵਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਫਿਰ ਆਇਕੈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸੇਵਾ ਲਗਾਓ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਲੰਕਾ ਵਪਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਭੇਜਿਆ :

ਧਰਮ ਕੀ ਕਿਰਤ ਕਰੋ ਬਿਵਹਾਰ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਰਤ-ਕਰਣੀ ਦੇਖ ਲੋਕੀਂ ਖਿਚੇ ਆਏ।

ਦੋਖੀਆਂ ਚਾ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਕਿ ਇਹ ਰਾਜ ਧਰਮ ਅਤੇ ਬ੍ਰਤ ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਅਪਣਾਂਦਾ, ਸੋ ਦੰਡ ਦਾ ਭਾਗੀ ਹੈ।

ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਉੱਤਰ ਸੀ :

ਜੋ ਪਿਛਲ ਰਾਤ ਉਠਤੇ ਹੈਂ,

ਨਾਮ ਜਪਤੇ ਹੈਂ,

ਯਥਾ ਸ਼ਕਤ ਦਾਨ ਕਰਤੇ ਹੈਂ

ਤਿਨ ਕੋ ਅਨੇਕ ਗਾਇਤ੍ਰੀ ਕੇ ਪਾਠ ਕਾ ਫਲ ਹੈ।

ਅਰ ਜੋ ਸਭ ਮੇਂ ਏਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜਾਣ ਕੇ ਰਾਗ ਦੋਖ ਤੇ ਰਹਤ ਹੋਤੇ ਹੈਂ, ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਕੋ ਕਿਆ ਪੂਜਣਾ ਹੈ।

ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਬੰਦੀ ਪਾ ਤਸੀਹੇ ਵੀ ਦਿੱਤੇ, ਪਰ ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ :

ਸੁਨ ਰਾਜਾ! ਮੈਂ ਨਿਜ ਮਤ ਕਹੋਂ ਵਿਚਾਰ ਕੇ।

ਜੋ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀਉ ਉਪਦੇਸ਼ ਜੋ ਹੀਏ ਧਾਰ ਕੇ।

ਮੈਂ ਬਾਨੀ ਗੁਰ ਕੀ ਪੜ੍ਹੀ, ਵਹੀ ਬ੍ਰਤ ਨੇਮ ਹੈ।

ਗੁਰ ਬਚਨਨ ਕੇ ਪ੍ਰਤਾਪ, ਕੁਸਲ ਮਨ ਖੋਮ ਹੈ।

ਰਾਜਾ ਚਰਨੀ ਲੱਗਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਲੱਗਾ ਗਾਉਣ। ਉਚੇਚੇ ਸੁਨੇਹੇ ਭੇਜੇ ਕਿ ਲੰਕਾ ਜ਼ਰੂਰ ਚਰਨ ਪਾਉਣੇ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਪਹਿਲੀ ਉਦਾਸੀ ਦੌਰਾਨ ਹੀ ਲੰਕਾ ਪੁੱਜੇ। ਜਿਸ ਬਾਗ਼ ਠਹਿਰੇ, ਉਹ ਹਰਾ ਭਰਾ ਹੋਇਆ। ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ 'ਮੈਨੂੰ ਛੱਡਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਇਹ 'ਮੈਂ' ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਟਿਕਣ ਦੇਂਦੀ।

ਰਾਜਾ ਨੇ ਰਿਦਾ ਸੁਧ ਕੈਸੇ ਹੋਏ ਪੁਛਿਆ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ :

ਰਿਦਾ ਸੁਧ ਹੋਵੇ ਜੇ ਮਨ ਕਰ ਕੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਬੁਰਾ ਨ ਚਿਤਵੇ।

ਤਨ ਕਰ ਕੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਕੋ ਨ ਦੁਖਾਵੇ।

ਦੁੱਖ ਸੁੱਖ ਵਿਚ ਧੀਰਜ ਰਖੇ,

ਚਿੰਤਾ ਲਾਇਕੈ ਦੁਖੀ ਨ ਹੋਵੈ,

ਸੁਖ ਸਮੇਂ ਹੰਕਾਰੀ ਨ ਹੋਏ, ਧੀਰਜੀ ਹੋਵੈ।

ਬੂਠ ਨ ਬੋਲੇ। ਜਗਤ ਕੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਕੋ ਬੂਠਾ ਜਾਣੈ। ਕਾਮ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਨ ਪੈਣ ਦੇਵੇ। ਖਿਮਾ ਰਖੇ। ਕੋਈ ਕਉੜਾ ਬਚਨ ਕਹੇ ਤਾਂ ਸਹਿ ਜਾਵੇ। ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਵੱਸ ਰੱਖੇ।

ਦੁਖੀਏ ਤੇ ਭੁੱਖੇ, ਨੰਗੇ ਤਿਹਾਏ ਨੂੰ ਵੇਖ ਜੇ ਕੁਝ ਦੇਣ ਜੋਗ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਧੀਰਜ ਜ਼ਰੂਰ ਦੇਵੇ। ਕੋਮਲ ਚਿਤ ਰਵੇ। ਅਹਾਰ ਭੋਜਨ ਮਰਯਾਦਾ ਦਾ ਖਾਵੇ। ਸਰੀਰ ਦੀ ਬਣਾਵਟ ਵਿਚ ਹੀ ਨ ਰਵੇ। ਨਾਮ ਜਪੇ, ਸੰਤੋਖੀ ਹੋਵੇ, ਆਸਤਕ ਬੁਧੀ ਰਖੇ। ਰੋਜ਼ ਕੁਝ ਦੇਵੇ ਭਾਵੇਂ ਇਕ ਬੁੱਕ ਆਟਾ ਹੀ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਭਾਅ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਚਿੱਤ ਉਦਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਜੱਸ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਨਾ। ਕੀਰਤਨ ਕਥਾ ਜ਼ਰੂਰ ਸੁਣਨਾ, ਪਰ ਉਸ ਪਾਸੋਂ ਜੋ ਪੱਖ ਬਿਨਾਂ ਹੋਵੇ, ਨਿੰਮ੍ਰਤਾਵਾਨ ਹੋਵੇ, ਮਿਠ-ਬੋਲਾ ਹੋਵੇ, ਪਾਖੰਡੀ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਸ਼ਰਮ ਪਾਲਣੀ। ਨਿਤ ਨੇਮ ਨਾਲ ਜਾਪ ਕਰੇ। ਨਿਸ਼ਚਾ ਇਕ ਥਾਂ ਹੀ ਰਖੇ। ਮਨ ਉਨ-ਮਨਿ ਰਖੇ।

ਉਨ-ਮਨਿ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਠ ਯੋਗੀ ਉਨ-ਮਨਿ ਨੂੰ ਇਕ ਮੁਦਰਾ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਨ-ਮਨਿ ਉਸ ਹੈ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸਿਮਰਨ ਇਕ ਤਾਰ-ਸਹਿਜ ਸੁਭਾ ਟੁਰੇ। ਚਿਤ ਖਿੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਆਪਣਾ ਆਪ ਉੱਚਾ, ਖਿੜਿਆ, ਰਸ ਭਰਿਆ, ਪਰ ਹਉਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ। ਬੇਖੁਦੀ, ਸੁਆਦ, ਖੇੜੇ, ਸਰੂਰ, ਖਿੱਚ, ਰਸ, ਯਾਦਾਂ ਪਿਆਰ ਦੀਆਂ ਦਾ ਇਕੋ ਥਾਵੇਂ ਟਿਕਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਰੰਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਲੁਭਾਅ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ।

‘ਪ੍ਰਾਨ ਸੰਗਲੀ’ ਜੋ ਲੰਕਾ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਭੇਜ ਮੰਗਵਾਈ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਮੁੱਢ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :

ਉਨ ਮਨਿ ਸੁੰਨ, ਸੁੰਨ ਸਭ ਕਹੀਐ।
 ਉਨ ਮਨਿ ਹਰਖ ਸੋਗ ਨਹੀਂ ਰਹੀਐ।
 ਉਨ ਮਨਿ ਆਸਾ ਅੰਦੇਸਾ ਨਹੀਂ ਬਿਆਪਤ।
 ਉਨ ਮਨਿ ਵਰਨ ਚਿਹਨੁ ਨਹੀਂ ਜਾਪਤ।
 ਉਨ ਮਨਿ ਕਥਾ ਕੀਰਤ ਨਹੀਂ ਬਾਨੀ।
 ਉਨ ਮਨਿ ਰਹਤਾ ਸੁਨ ਧਿਆਨੀ।
 ਉਨ ਮਨਿ ਅਪਨਾ ਆਪ ਨਾ ਜਾਣਿਆ।

ਭਾਈ ਲਾਲੋ

ਪਹਿਲੀ ਉਦਾਸੀ ਸਮੇਂ ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਘਰ ਬਾਬਾ ਗਇਆ। ਜਾਇ ਕਰ ਆਵਾਜ਼ ਦਿੱਤੀ : ਭਾਈ ਲਾਲੋ!

**ਉਦਾਸੀ ਚੜ੍ਹੇ ਦਿੱਤਾ
ਪਹਿਲਾ ਉਪਦੇਸ਼**

ਉਹ ਹੈਰਾਨਿ ਹੋਇ ਗਇਆ। ਇਹ ਕੌਣ ਮਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ ਹੈ ਉਸ ਲਿਤਾੜੇ, ਦਬੇ, ਦੁਰੇ-ਦੁਰੇ ਕੀਤੇ ਨੂੰ ਭਾਈ ਆਖ ਪੁਕਾਰਨ ਵਾਲਾ। ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਨਿਹਾਲ ਹੋਆ।

ਘਰ ਵਾਲੀ, ਜੋ 'ਬੜੀ ਸੁਜਾਨ' ਸੀ, ਨੇ ਸਮਾਂ ਤੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ। ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਨੇ ਵਿਹੜੇ ਵੱਖਰਾ ਚੌਂਕਾ ਚਾ ਲਾਇਆ ਤੇ ਆਇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ ਦਿੱਤੀ : 'ਆਓ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਪਾਓ! ਵੱਖਰਾ ਚੌਂਕਾ ਲਗਾਇਆ ਹੈ।'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ :

ਲਾਲੋ, ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਹੀ ਮੇਰਾ ਚੌਂਕਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਸੱਚ ਪਛਾਣ ਲਿਆ, ਉਹ ਸੁੱਚਾ ਹੈ। ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਭਰਮ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਹ।

ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਕਹਿਤ :

ਧਰਤ ਹੈ ਜਿਤਨੀ

ਤਿਤਨੋ ਚੌਂਕਾ ਜਾਨੋ।

ਸਚਾਹਤੇ ਸੇ ਸੂਚੇ ਹੁਏ,

ਮਨ ਕੇ ਭਰਮ ਮਿਟਾਨੋ।

ਵਿਹ ਪੰਗਤਿ ਵਿਚ ਬੈਠ ਸਭ ਪਰਵਾਰ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨਾਲ ਰਲ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਿਆ।

ਬੜੀ ਚੋਟ ਮਾਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਵੇਦਕ ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਉਸ ਸਲੋਕ ਤੇ ਜੋ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਬੱਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਪੰਗਤਿ ਵਿਚ ਬੈਠ ਭੋਜਨ ਕਰਿਆਂ ਭਿੱਟ ਜਾਈਦਾ ਹੈ। ਤਿੰਨ ਕਨੌਜੀਆਂ (ਬ੍ਰਹਮਣਾਂ) ਦੇ ਤੇਰਾਂ ਚੁਲਿਆਂ ਦਾ ਅਖਾਣ ਤਾਂ ਜਗਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਵੇਲੇ ਵੀ ਇਕ ਵਾਰ ਬਾਬਾ ਜਮਾਲ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਬੈਠ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਣ ਤੋਂ ਝਿਜਕੇ ਤਾਂ ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕੋਲ ਬੈਠਾਲ ਛਕਾਇਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ :

ਸਿੱਖੀ ਵਿਚ ਵਹਿਮ ਨੂੰ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ।

ਸਿੱਖ ਦਾ ਚੌਕਾ ਬਾਰਹ ਕੋਹ ਦਾ ਹੈ।

ਜਦ ਮਲਕ ਭਾਗੋ ਨੇ ਬ੍ਰਹਮ ਭੋਜ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਰਹੂ ਰੀਤੀ ਮੁਤਾਬਕ
ਚਹੂੰ ਵਰਨਾਂ ਲਈ ਚਹੂੰ ਥਾਈਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ
ਸੱਦ ਘੱਲਿਆ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਮੋੜਵਾਂ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ :

ਮੈਨੂੰ ਕਿਉਂ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਵਰਣ ਦਾ ਨਹੀਂ।

ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ :

ਸੁਣ ਮਲਿਕ! ਇਹ ਬ੍ਰਹਮ ਭੋਜ ਤੂੰ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਲਹੂ ਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ
ਜਦ

‘ਲੈ ਪਿੰਡੀ ਸਾਗ ਕਰ (ਹੱਥ) ਮਹਿ ਦਬਾਈ।

ਸ੍ਵਤ ਦੁਧ ਤਾ ਮੈ ਅਧਿਕਾਈ।

ਭੋਜਨ ਜਗ ਕਰ ਸੋ ਲੇ ਮਲਾ।

ਰਕਤ (ਖੂਨ) ਕੀ ਧਾਰਾ ਤਾਂ ਮੈ ਚਲਾ।’

ਮਲਿਕ ਭਾਗੋ ਚਰਨੀਂ ਡਿੱਗਾ।

ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਾਰਤਕ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ :

ਏਕ ਹਾਥ ਮੇ ਸਾਗ ਲੀਆ

ਏਕ ਹਾਥ ਮੇ ਪੂਰੀ ਲੀ।

ਦੋਨੋ ਹਾਥ ਸੇ ਦੋਨੋ ਦਬਾਏ।

ਭਾਗੋ ਕੇ ਭੋਜਨ ਮੇ ਸੋ ਰਕਤ ਨਿਕਲਾ।

ਅਰ ਲਾਲੋ ਕੇ ਸਾਗ ਮੇ ਦੁਧ ਨਿਕਲਾ।

ਚਰਨੀਂ ਢੱਠਾ ਤੇ ਆਖਿਆ : ਤੁਮਾਰੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਾ ਫਲ ਮੁੜ ਕੇ ਲੱਗਾ ਲੋੜੀਏ,
ਤੁਮ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਨ ਹੋ।

ਤਬ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਇਆ ਘਰ ਆਏ ਤੇ ਕਿਹਾ :

ਜਿਨ ਜਿਨ ਕਾ ਮਾਲ ਲੀਆ ਹੈ ਸਭ ਦਾ ਦਾਮ ਦਿਓ।

ਉਨ ਕੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਲਓ।

ਤਬ ਐਸਾ ਹੀ ਭਾਗੋ ਨੇ ਕੀਆ।

ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਜੀ ਨੇ ਜਦ ਪੰਥ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ :

ਜੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਇਤਫਾਕ ਕਰਨਗੇ

ਤਾਂ ਹੋਰਨਾਂ ਵਲਾਇਤਾਂ ਦਾ ਭੀ ਰਾਜ ਮਾਲ ਲਵਨਗੇ।

ਜੇ ਆਪਸ ਮੇਂ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨਗੇ ਤਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਹੀ ਪਏ ਦੁਖ ਪਾਵਨਗੇ।

(ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ)

ਭਾਈ ਤਾਰੂ

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਭਗਤ ਮਾਲਾ (ਵਾਰ ਗਿਆਰ੍ਹਵੀਂ) ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਥਾਂ ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਪੋਪਟ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

**ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ
ਦੀ ਰਚੀ
ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ
ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸਿੱਖ**

ਉਹ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਸਨ। ਬਾਲ ਉਮਰੇ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਆਇ ਬੈਠਾ ਤੇ ਕਿਹਾ : 'ਸੁਣਿਆ ਹੈ, ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਸ਼ਰਨ ਆਇਆ ਹਾਂ।'

ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਦੱਸ ਕਿ ਤੈਂ ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਦੀ ਗੱਲ ਕਿਥੋਂ ਜਾਤੀ ਹੈ?'

ਉਸ ਕਿਹਾ :

'ਜੋ ਜੀ, ਮੇਰੀ ਮਾਈ ਅਗਨ ਜਲਾਵਣ ਲੱਗੀ ਸੀ, ਜੋ ਪਹਿਲੇ ਨਿੱਕੀਆਂ ਲਕੜਾਂ ਨੂੰ ਅਗਨ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਪਿਛੋਂ ਵੱਡੀਆਂ ਭੀ ਬਲੀਆਂ। ਮੇਰੇ ਮਨ ਤੋਂ ਆਇਆ, ਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਵਿਸਾਹ ਨਾਹੀ, ਸੋ ਢੂੰਡ ਆਪ ਪਾਸ ਆਇਆ।'

ਸਾਹਿਬ ਬਚਨ ਕੀਤਾ :

'ਤਾਰੂ ਤੂੰ ਕੁਲ ਤਾਰੂ ਹੋਵੇਂਗਾ।
ਧਰਮ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤ ਕਰ ਵੰਡ ਖਾਵਣਾ
ਸੁਆਸ ਸੁਆਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜਪਣਾ
ਮਨ ਰਾਗ ਦਵੇਖ ਤੇ ਸੁਧ ਕਰਣਾ।'

ਸਾਖ ਦੇਂਦੇ ਬਾਬੇ ਨੇ ਕਿਹਾ :

'ਇਕ ਰਾਜੇ ਨੇ ਇਕ ਭਵਨ ਵਿਚ ਇਕ ਦੀਵਾਰ ਵਿਚ ਮੂਰਤਾਂ ਸੋਨੇ ਦੀਆਂ ਨਗਾਂ ਜੜੀਆਂ ਸੀ ਤੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦੀ ਦੀਵਾਰ ਘੋਟ ਸੁਧ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਸਭੇ ਮੂਰਤਾਂ ਉਸ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੀ ਦੀਵਾਰ ਵਿਚ ਭਾਸਣ ਲੱਗੀਆਂ। ਰਿਦੇ ਸੁਧ ਵਿਚ ਸਭੇ ਗੁਣ ਭਾਸਤੇ ਹੋਨਿ।'

ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਜੀ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਵੀ ਸੁੱਧ ਹੋਆ। ਧਰਮ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤ ਕਰੇ। ਸਦਾ ਪ੍ਰਭੂ

ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਰਵੇ। ਆਇ ਗਏ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੇ। ਪਹੁੰਚ ਦੁਖੀ ਦਾ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਕਰੇ।
ਭੁੱਲੇ ਰਾਹੀ ਨੂੰ ਰਾਹ ਪਾਵੇ ਤੇ ਨਾਲ ਜਾਇਕੈ ਪਹੁੰਚਾ ਆਵੇ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਸਵਾਰੇ।

ਲਾਹੌਰ ਵਿਖੇ ਬਾਬਰ ਦੇ ਹੱਲੇ ਜਦ 'ਥਾਨ ਮੁਕਾਮ ਜਲੇ ਬਿਜ ਮੰਦਰ' ਤਾਂ ਭਾਈ
ਜੀ ਅੱਗ ਬਲਦੀ ਦੇਖ, ਬਾਲਟੀ ਪਕੜ, ਪਾਣੀ ਭਰ ਅੱਗ ਬੁਝਾਉਣ ਉਠ ਦੌੜੇ। ਕੋਲੋਂ
ਦੂਜੇ ਨੇ ਕਿਹਾ :

‘ਤਾਰੂ, ਤੇਰੀ ਪਾਈ ਇਕ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬਾਲਟੀ ਨਾਲ ਇਹ ਲਗਾਈ ਅੱਗ ਨਹੀਂ
ਬੁਝਣੀ’ ਤਾਂ ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ :

‘ਇਸ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਸਰੋਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਬਾਬਾ ਆਖ ਗਿਆ ਹੈ, ਅੱਗ ਲੱਗੀ ਦੇਖ
ਬੁਝਾਉਣੀ।’

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਰਣੀ ਦੇਖ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਹੋਰ ਹੱਥ ਤੇ ਬਾਲਟੀਆਂ ਅੱਗ ਬੁਝਾਉਣ ਲਈ
ਉੱਠ ਆਈਆਂ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇਸੇ ਲਈ ਲਿਖਿਆ :

ਤਾਰੂ ਪੋਪਟ ਤਾਰਿਆ

ਗੁਰਮੁਖਿ ਬਾਲ ਸੁਭਾਇ ਉਦਾਸੀ।

ਭਾਈ ਮੂਲਾ ਕੀੜ

ਸਿੱਖ ਮਰਯਾਦਾ ਦੇ
ਬੀਜ

ਭਾਈ ਮੂਲਾ ਜੀ ਜੋ ਕੀੜ ਜਾਤ ਦੇ ਸਨ। ਅਚਰਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਚਰਨ ਸੀ। ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਦੇ ਪੁੰਜ ਸਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ :

ਮੂਲਾ ਕੀੜ ਵਖਾਣੀਐ
ਚਲਿਤ ਅਚਰਜ
ਲੁਭਤਿ ਗੁਰਦਾਸੀ।

ਜਦ ਭਾਈ ਮੂਲਾ ਜੀ ਨੇ ਕਲਿਜੁਗ ਅੰਦਰ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਠਹਿਰਾਉਣ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ :

ਜੋ ਸਿੱਖ ਹੋਵੈ ਸੋ ਜੁਏ ਵੇਸਵਾ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰੇ।
ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਰੂਪ ਕਰ ਜਾਣੇ।
ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰੇ।
ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਇਕ ਰੂਪ ਜਾਣੇ।
ਰਾਗ ਪਾਇ ਕਰ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਗਾਵੇ।
ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਤਨ ਮਨ ਧਨ ਕਰ ਗੰਝਾਵੇ
ਤੇ
ਪੜਦਾ ਢਕੈ।

ਐਸਾ ਹੋਆ ਕਿ ਇਕ ਠੱਗ ਸ਼ਬਦ ਬਾਣੀ ਬਹੁਤ ਕੰਠ ਕਰ ਮੂਲਾ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਆਇਆ। ਮੂਲਾ ਜੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਟਹਲ ਕੀਤੀ।

ਰਾਤ ਹੋਇ, ਮੂਲਾ ਜੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਜੇਵਰ ਉਤਾਰ, ਆਲੇ ਵਿਚ ਰਖ ਸੋਇ ਰਹੀ। ਮੂਲਾ ਵੀ ਸੁੱਤਾ ਸੀ। ਤਾਂ ਠੱਗ ਉਠ ਕੈ ਡੱਬਾ ਭੂਖਣਾਂ ਦਾ ਲੈ ਕਰ ਉੱਠ ਚਲਿਆ।

ਹਵੇਲੀ ਦੇ ਬਾਹਰਲੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਨੂੰ ਤਾਲਾ ਲੱਗਾ ਹੋਆ ਸੀ ਤੇ ਤਾਲੀ ਮੂਲੇ ਪਾਸ ਸੀ। ਮੂਲੇ ਕੋਲੋਂ ਉਸ ਤਾਲੀ ਲਈ ਇਹ ਆਖ ਕਿ 'ਖੇਤ ਰਮਣੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ'

ਤਾਲਾ ਜਦ ਮੂਲੇ ਨੇ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਭੇਖੀ ਦਾ ਡਰ ਕਰ ਉਠਾਇਆ ਡੱਬਾ ਗਹਿਣਿਆਂ ਦਾ ਗਿਰ ਪੜਾ। ਮੂਲਾ ਜੀ ਨੇ ਚੁਪੀ ਵੱਟੀ ਰੱਖੀ। ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਭੀੜ ਆਇਆ। ਚਾਬੀ

ਤਾਲਾ ਲਾਂਭੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ।

ਸਵੇਰੇ ਜਦ ਪਤਨੀ ਉਠੀ ਤਾਂ ਦੇਖੇ ਕਿ ਭੂਖਣਾਂ ਦਾ ਡੱਬਾ ਹੈ ਨਹੀਂ। ਮੂਲਾ ਜੀ ਨੇ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਦੇਖ ਕਿਹਾ :

ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੁਲ੍ਹਾ ਦੇਖ ਰਾਤੀਂ ਚੋਰ ਆਇ ਪਏ ਅਤੇ ਆਇਆ ਸਿੱਖ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋਇ ਕੈ ਉਠ ਗਇਆ ਹੈ, ਮਤ ਮੈਨੂੰ ਬਦਨਾਮੀ ਹੁੰਦੀ ਹੋਵੇ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸ ਵਾਰਤਾ ਦਾ ਜਦ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਮੂਲਾ ਨੂੰ ਨਿਹਾਲ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸਾਂ ਪੜਦਾ ਢਕਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ-ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਇਕ ਰੂਪ ਜਾਣਿਆ ਹੈ।

ਐਸੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਕਰਣੀ ਕਰ ਸਿੱਖੀ ਚਹੁ ਚਕੀਂ ਫੈਲੀ।

ਭਾਈ ਪ੍ਰਿਥਾ ਤੇ ਭਾਈ ਖੇੜਾ

ਭਾਈ ਪ੍ਰਿਥਾ ਤੇ ਭਾਈ ਖੇੜਾ ਕਰਤਾਪੁਰ ਆਏ। ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਬੈਠੇ। ਅਗੇ ਬਾਣੀ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਮਨ ਇਕਾਗਰ ਹੋਇ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਅਸਾਨੂੰ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਰਖੀਏ ਅਤੇ ਇਹ ਦਾਨ ਦਿਓ ਜੁ ਜਗਤ ਨੂੰ ਅਸਾਰ ਜਾਣ, ਮੰਗੀਏ ਕੁਝ ਨਹੀਂ। ਦਾਨ ਦਿਓ ਕਿ ਤੇਰਾ ਹੁਕਮ ਅਸਾਨੂੰ ਮਿੱਠਾ ਲਗੇ।

ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ
ਮਿਲਿਆਂ
ਵਿਛੋੜਾ ਨਹੀਂ

ਬਚਨ ਹੋਇਆ :

ਚਰਨ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਹਨ।

ਧਰਮਸਾਲ ਦੋਇ ਵੇਲੇ ਟੁਰ ਜਾਵਣਾ।

ਸੰਗਤ, ਸਤਿਗੁਰ ਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸੁਰ ਵਿਚ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਜਾਣਨਾ।

ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰ,

ਅਤਿਥੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵੰਡ ਖਾਵਣਾ,

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਦਾ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਹੋ।

ਸਰੀਰ ਸਰਗੁਣ ਹੈ, ਸ਼ਬਦ ਮੇਰਾ ਰਿਦਾ ਹੈ

ਜੇ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਮਿਲੋਗੇ ਤਾਂ ਫੇਰਿ ਭੀ ਵਿਛੋੜੋਗੇ

ਅਤੇ

ਜੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਮਿਲੋਗੇ ਤਾਂ ਵਿਛੋੜੋਗੇ ਨਹੀਂ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਖੂਬ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਪ੍ਰਿਥਾ ਤੇ ਖੇੜਾ ਚਰਣ (ਸਤਰ, ਤੁਕ, ਸ਼ਬਦ) ਦੇ ਕਹੇ ਟੁਰਨ ਨਾਲ ਐਸੇ ਆਚਰਣ ਵਾਲੇ ਹੋਏ ਕਿ ਸੁੱਖ-ਸਹਜ ਦੇ ਘਰ ਸਦਾ ਟਿਕੇ ਰਹੇ।

ਪ੍ਰਿਥਾ, ਖੇੜਾ ਸੋਇਨੀ

ਚਰਨ ਸਰਣ

ਸੁਖ ਸਹਜਿ ਨਿਵਾਸੀ। ੧੩। ੧੧।

ਹੁਣ ਪੜ੍ਹੋ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਉਸ ਤੁਕ ਨੂੰ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਫ਼ਰਮਾਇਆ
ਸੀ :

‘ਚਰਣ ਸਰਣ ਗੁਰ ਏਕ ਪੈਂਡਾ ਜਾਇ ਚਲ

ਸਤਿਗੁਰ ਕੋਟ ਪੈਂਡਾ ਆਗੈ ਹੋਇ ਲੇਤ ਹੈ।’

ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਾਹ ਆਪਾ ਵਾਰ ਟੁਰਿਆਂ ਰਹਿਮਤਾਂ ਦੀ ਝੜੀ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ
ਹੈ।

ਭਾਈ ਪ੍ਰਿਥੀ ਮਲ ਤੇ ਰਾਮਾ ਡਿੱਡੀ

ਭਾਈ ਪ੍ਰਿਥੀ ਮਲ ਤੇ ਭਾਈ ਰਾਮਾ ਡਿੱਡੀ ਜਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਪਾਸ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਆਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ :

**ਅਭਿਆਸ ਦੀ ਲੋੜ
ਹੈ, ਤਪ ਦੀ ਨਹੀਂ**

ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ। ਐਸਾ ਸੁਖਾਲਾ ਰਾਹ ਦੱਸੋ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਬਿਸਨ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਨਾਲ ਇਕ ਰੂਪ ਹੋਈਐ।

ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ :

ਜੋ ਤਪੁ ਹੈਨਿ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਕਾਗਰਤਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਕ੍ਰੋਧ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਿਧੀਆਂ ਫੁਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਿੰਡਾਉ ਵਿਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰਿਦਾ ਸੁਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਅਸਲ ਤਪ ਹੈ :

ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੁੰਦਰ ਰੂਪ ਤੋਂ ਹਟਾਵਣਾ,
ਕਰਨ (ਕੰਨਾਂ) ਨੂੰ ਨਿੰਦਿਆ ਉਸਤਤਿ ਵਲੋਂ,
ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਚੋਰ ਯਾਰੀ ਵਲੋਂ,
ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਬੁਰੇ ਕੰਮਾਂ ਤੇ ਕੁਸੰਗ ਵਲੋਂ,
ਅਤੇ

ਲਾਵਣਾ ਹੈ

ਅੱਖੀਆਂ ਨੂੰ ਪੋਥੀਆਂ ਗਰੰਥਾਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਚਨ ਵੱਲ।

ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਸੇਵਾ ਵੱਲ।

ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਲੈ ਜਾਣ ਵੱਲ।

ਅਸਲ ਭਗਤੀ ਹੈ : ਮਨ ਨੂੰ ਵਾਸ਼ਨਾ ਵਲੋਂ ਬਾਰੰਬਾਰ ਹਟਾਇਕੇ ਨਾਮ ਵੱਲ ਜੋੜਨਾ।

ਆਪ ਹਰ ਥੱਕ ਛੱਡ ਬੈਠ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਕਿ ਮਨ ਜੁੜਿਆ ਨਹੀਂ। ਜਿਵੇਂ ਰੋਗੀ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਮਸਾਲਾ ਖਵਾਲੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਭਾਉ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਢਿੱਲਾ ਹੋਇਕੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਹੱਥ ਪਾਈ ਰੱਖੀਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਖਵਾਲਣ ਵਾਲਾ ਓਦਰ ਜਾਏ, ਛੱਡ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਘੋੜਾ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਮਸਾਲਾ ਵੀ ਸੁੱਟ ਘੱਤਦਾ

ਹੈ। ਖਵਾਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਰੋਗ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨ ਨੂੰ ਦੁਰ-ਵਾਸ਼ਨਾ ਵਲੋਂ ਹਟਾ, ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਜੋੜਨ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਹ ਹੈ ਭਗਤੀ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

ਭਾਈ ਪ੍ਰਿਥੀ ਮਲ ਤੇ ਰਾਮਾ ਜੀ ਨੇ ਐਸਾ ਅਭਿਆਸ ਭਗਤੀ ਦਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਭ ਪਾਸੇ ਸੋਭਾ (ਭਲਾ) ਹੋਈ, ਲੋਕੀਂ ਹਰ ਥਾਂ ਆਦਰ ਦੇਂਦੇ ਅਤੇ ਨਾਮ ਹੀ 'ਭਗਤਿ ਅਭਿਆਸੀ' ਪੈ ਗਿਆ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸਤਿਕਾਰ ਵਜੋਂ ਲਿਖਿਆ :

ਪ੍ਰਿਥੀ ਮਲ ਸਹਗਲੁ ਭਲਾ,

ਰਾਮਾ ਡਿੱਡੀ ਭਗਤਿ ਅਭਿਆਸੀ। ੧੩। ੧੧।

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰੀ ਫਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਖ ਘਰ ਤਾਮਸੀ, ਰਾਜਸੀ ਜਾਂ ਸਾਂਤਕੀ ਤੱਪ ਨੂੰ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ। ਇਤਨਾ ਜਾਣੋਂ ਕਿ :

ਜਿਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਬਾਣੀ ਸੁਣਿਆਂ ਸਦਾ ਲਾਂਭੇ ਰਹੇ, ਉਹ ਤਾਮਸੀ ਹੈ।

ਜਿਸ ਦਾ ਕਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਰਹੇ ਤੇ ਕਦੇ ਉੱਖੜ ਜਾਏ ਉਹ ਰਾਜਸੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣ ਟਿਕ ਜਾਏ, ਉਹ ਸਾਂਤਕੀ ਹੈ।

ਭਾਈ ਮਾਲੋ ਅਤੇ ਭਾਈ ਮਾਂਗਾ ਜੀ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ 'ਸ਼ਬਦ ਪਾਇਕੈ ਰਾਗ ਗਾਉਣਾ' ਦਾ ਹੁਕਮ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕਰ ਕੇ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਮੁੱਢ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

**ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ
ਦੀ ਵਿਧੀ**

ਭਾਈ ਮਾਲੋ ਅਤੇ ਭਾਈ ਮਾਂਗਾ ਜੀ ਕਥਾ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਕ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਐਸਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰੋ ਕਿ ਸਾਡਾ ਉਧਾਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕਿਹਾ :

ਜਿਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਦੀ ਕਥਾ, ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਕਰੇ ਤੇ ਦੂਜਾ ਇੰਦੀਆਂ ਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸੰਕੋਚ ਕੇ ਸੁਣੇ। ਜਦ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਭਾਵ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਹਨ-ਨਸ਼ੀਨ ਹੋ ਜਾਏ ਤਾਂ ਦੋਨਾਂ ਫਿਰ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨਾ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਕੀਤਾ। ਹੁਣ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਰਸਨਾ ਥੀਂ ਐਸਾ ਸਭ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਰਸ ਆਵੇ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਸੁਣੇ, ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਨ।

ਦੋਵੇਂ ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰ ਕੇ ਵੰਡ ਖਾਵਣ ਤੇ ਆਇ ਗਏ ਸਾਧਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਟਹਿਲ ਕਰਨ। ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਕਲਿਆਣ ਹੋਇਆ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਐਸਾ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਭਾਈ ਮਾਲੋ ਤੇ ਮਾਂਗਾ ਜੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਰਸ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪੂੰ ਲੈਂਦੇ ਤੇ ਫਿਰ ਮਗਨ ਹੋ ਕੇ ਗਾਂਦੇ। ਹਰ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਰਿਦਾ ਦ੍ਰਵ ਜਾਂਦਾ :

‘ਮਾਲਾ ਮਾਗੋ ਸਿਖ ਦੁਇ,

ਗੁਰਬਾਣੀ ਰਸਿ,

ਰਸਿਕ ਬਿਲਾਸੀ। ੧੩। ੧੧।

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਭਾਈ ਚੂਹੜ, ਭਾਈ ਲਾਲਾ ਸੇਠੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਨਿਹਾਲੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿਆ ਸੀ ਕਿ :

ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਜੈਸਾ ਮੁੱਖੋਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਜੇ ਤੇਹੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਛਾਇਆ ਸਭਨਾਂ ਪਰ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਜਦ ਤਿੰਨੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਲਿਵ ਲਗਾ ਕੇ ਗਾਵਨ ਤੇ ਗਿਆਨ ਕਰਨ ਲਿਵ ਲਗਾਇਕੈ

ਤੇ ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਕੋਮਲ ਹੋ ਜਾਵਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਛਾਇਆ ਸਭਨਾਂ ਤੇ ਪੈ ਜਾਵੇ ਤੇ ਮਹਾ ਖੋਟੇ ਭੀ ਖਰੇ ਹੋਵਨ।

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਹਾੜੀ (ਕੋਹਲੀ) ਤੇ ਭਾਈ ਨਾਨੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵਰਜਿਆ ਸੀ। ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਸੀ :

ਆਪਣੇ ਮਾਨ ਤੇ

ਬਿਖੈ ਭੋਗਾਂ ਵਾਸਤੇ

ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਨਾ।

ਜਿਵੇਂ ਸਰਪ, ਮਸਤਕ ਦੀ ਮਣੀ ਦੀ ਜੋਤ ਨਾਲ ਕਿਰਮਾਂ ਨੂੰ ਭਛਦਾ ਹੈ ਤੈਸੇ ਦੁਸ਼ਟ ਮਨੁੱਖ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸਗੋਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਦੁਖਾਓ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮਾਇਆ ਇਕੱਠੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਵਿਖੈ ਭੋਗਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਬੜੀ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ। ਸਾਖ ਹੈ :

ਏਕ ਬਾਰ ਰਾਗੀਆਂ ਨੇ ਕੀਰਤਨ ਪ੍ਰੇਮ ਸਾਥ ਕੀਤਾ। ਧੁਨੀ, ਵਾਜਾ, ਸੁਰ, ਤਾਲ, ਸ਼ਬਦ ਏਕ ਕਰਿ। ਖਾਲਸਾ ਸੁਣ ਕੈ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕਰ ਕਹਿਆ : ਵਾਹਿ! ਵਾਹਿ!! ਕੈਸਾ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਿਆ, ਨਿਹਾਲ ਕਰ ਦੀਆ ਰਾਗੀਆਂ ਨੇ। ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ (ਦਸਮ ਪਿਤਾ) ਕਿਹਾ :

‘ਭਾਈ ਕਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਘਰ ਹੈ।’

ਸਿੱਖਾਂ ਪੁੱਛਿਆ : ਮਹਾਰਾਜ! ਇਸਦਾ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ?

ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕਿਹਾ : ਏਕ ਚਉਧਰੀ ਥਾ। ਹਰਟ ਜੋੜ ਪਾਣੀ ਸਿੰਚਦਾ ਸੀ ਖੇਤ ਮਾਹਿ। ਕਿਆਰੇ ਪਰ ਕਹੀ ਧਰੀ ਸੀ। ਕੋਈ ਲੈ ਗਇਆ। ਡੋਂਡੀ ਫੇਰੀ। ਢੋਲ ਵੱਜਿਆ ਪਰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਦਈ। ਤਬ ਘਰ ਲੱਗੇ ਟੋਲਨ ਸਭਨਾਂ ਦੇ। ਤਬ ਭੀ ਨਾ ਨਿਕਲੀ। ਪਿੰਡ ਬਿਸਮੈ (ਹੈਰਾਨ) ਹੋਇ ਗਇਆ। ਕੋਈ ਕੋਲੋਂ ਬੋਲ ਉਠਿਆ : ਡੋਂਡੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਘਰ ਵੀ ਤੱਕੇ। ਤਾਂ ਲੱਗੇ ਦੇਖਣ ਤਾਂ ਡਿੱਠਾ ਕਿ ਕੋਠੀ ਪਿੱਛੇ ਪਈ ਹੈ ਕਹੀ। ਕਹੀ ਘਰ ਸੀ ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਇ ਸ਼ੋਰ ਮਚਾਇ।

ਕਲਗੀਧਰ ਨੇ ਸਮਝਾਇ ਕਹਿਆ :

ਭਾਈ ਸਿੱਖ ਸਮਝੋ,

ਸੋ ਤਰੇ ਗਾ ਜੋ ਕਹੈ ਕਮਾਇ।

ਕੀਰਤਨ ਬਾਰੇ ਇਹ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਨਾ :

ਜਿਕਰ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖ ਨਵੀਂ ਲੀਹ ਪਾਈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਲਈ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਛੱਡ, ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਸਮਝ ਪੈਣ ਵਾਲੀ ਜੀਉਂਦੀ ਬੋਲੀ ਵਰਤੀ। ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਲਈ ਤੀਰਥ ਰਾਜ, ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਤੀਰਥ ਰਚਿਆ।

ਜਿਵੇਂ ਖਾਲਸਾ ਨਿਆਰਾ ਸਾਜਿਆ ਤਿਵੇਂ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਪਿਰਤ ਅੱਡਰੀ ਪਾਈ। ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ‘ਪ੍ਰਭੂ ਅਨੁਰਾਗ’ ਤੇ ‘ਵਿਸ਼ੈ ਵੈਰਾਗ’ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਈ ਕਾਲੂ ਤੇ ਭਾਈ ਭਗਤਾ ਓਹਰੀ

ਭਾਈ ਕਾਲੂ ਜੀ, ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਲੈ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਆਏ। ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਇਆਂ ਚਿਤਵਨੀਆਂ ਮੁੱਕੀਆਂ। ਸ਼ਾਂਤ ਹੋਏ। ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਚੁੱਟ ਗਏ।

ਸਨਮੁੱਖ
ਮਨਮੁੱਖ
ਮੂੜ੍ਹ-ਮੁੱਖ

ਇਕ ਦਫ਼ਾ ਸਮਾਂ ਪਾਇਕੈ ਭਾਈ ਕਾਲੂ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਸਨਮੁੱਖ ਕਿਸ ਨੂੰ

ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮਨਮੁੱਖ ਕਿਸ ਨੂੰ?

ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ :

ਜੋ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਪਿੱਠ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪੁੰਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਦੇ ਹੋਨਿ।

ਸਨਮੁੱਖ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਸਾਖੀਆਂ ਹਨ :

ਇਕ : ਮੈਤ੍ਰੀ

ਦੂਜੇ : ਕਰੁਣਾ

ਤੀਜੇ : ਮੁਦਤਾ

ਚੌਥੇ : ਉਪੇਖਿਆ

ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਫਿਰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ : ਜੀ ਅਰਥ ਸਮਝਾਵਹੁ।

ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਬੋਲਿਆ : ਜੇ ਏਹੁ ਜੀਉ ਕਹੇ ਜੋ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦੇ ਸੁਖ ਮੈਨੂੰ ਹੀ ਹੋਵਨਿ ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਤਾਂ ਹੋਣਾ ਨਹੀਂ।

ਪਰ

ਜੇ ਸਭਨਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮਿੱਤ ਕਰ ਜਾਣੈ

ਤਾਂ

ਮਿੱਤ੍ਰ ਦਾ ਸੁਖ ਆਪਣਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਅਤੇ

ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਜੋ ਕੁਛ ਧਨ ਹੋਵਸ, ਕੈ ਵਿਦਿਆ ਕੈ ਕੋਈ ਗੁਣ ਹੋਵੈ ਤਾਂ ਭੀ ਮਿੱਤ੍ਰ ਜਾਣ ਕੈ ਵੰਡ ਖਾਵੈ। ਜੋ ਕੁਛ ਬੁਧਿ ਹੋਵਸ, ਉਸ ਕਰਕੇ ਭੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਕਰੈ।

ਇਹ ਹੈ : ਮੈਤ੍ਰੀ।

ਦੂਜੇ, ਜੋ ਆਪ ਥੀਂ ਪਨ ਕਰ ਕੇ ਨੀਵਾਂ ਹੋਵੇ,
ਬੁੱਧ ਕਰਕੇ ਨੀਵਾਂ ਹੋਵੇ,
ਵਿਦਿਆ ਕਰਕੇ ਨੀਵਾਂ ਹੋਵੇ,
ਅਥਵਾ ਬਲ ਕਰ ਨੀਵਾਂ ਹੋਵੇ,
ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਛੋਟੇ ਭਾਈ ਕੇ ਪੁੱਤਰ ਸਮਾਨ ਜਾਣੇ
ਤਿਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇ। ਗਰਬ ਨ ਕਰੇ।
ਇਹੁ ਕਰੁਣਾ ਹੈ।

ਤੀਜੇ, ਆਪ ਥੀਂ ਜੇ ਬੁਧਿ ਕਰ ਕੈ, ਗੁਣਾਂ ਕਰ ਕੈ, ਵਿੱਦਿਆ ਕਰ ਕੈ ਵੱਡਾ ਹੈ
ਤਾਂ ਸੁਣਕੈ, ਦੇਖਕੈ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਵੇ।

ਆਖੈ : ਧੰਨ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ ਜੁ ਐਸੇ ਭੀ ਸਿੱਖ ਕੀਤੇ ਹੈਨ।

ਜਿਵੇਂ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਤੇ ਗੁਰਾਂ ਦਾ ਜਸ ਸੁਣ ਕੈ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਵੇ, ਤਿਵੇਂ ਦੂਜੇ
ਦੇ ਗੁਣ ਸੁਣ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਕਰੇ। ਨਿੰਦਾ ਮੂਲ ਨਾ ਕਰੇ। ਇਸ ਕਾ ਨਾਮ, ਮੁਦਤਾ
ਹੈ।

ਚੌਥੇ, ਆਪਣੀ ਬੁਧਿ ਤੇ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਅਨੁਸਾਰ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰੇ।
ਪਰ ਜੋ ਨ ਮੰਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਹਠ ਨ ਕਰੇ।

ਜਾਣੇ ਜੋ ਏਸ ਦੀ ਪਰਾਲਬਧ ਨਹੀਂ, ਚੁੱਪ ਕਰ ਰਹੇ। ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਉਪੇਖਿਆ
ਹੈ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਈ ਕਾਲੂ ਨੇ ਇਹ ਚਾਰੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਅਪਣਾਏ,
ਗੁਰਬਾਣੀ ਕਹੈ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਢਾਲਿਆ ਤੇ ਸਨਮੁੱਖ ਕਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ। ਇਸ
ਦੀ ਸਭਨੀਂ ਪਾਸੀਂ ਵਾਹ-ਵਾਹ ਭਈ। ਦਰਗਹ ਸਾਬਾਸੀ ਲਈ :

ਸਨਮੁਖ ਕਾਲੂ ਆਸ ਧਾਰ

ਗੁਰਬਾਣੀ

ਦਰਗਹ ਸਾਬਾਸੀ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਈ ਭਗਤਾ ਓਹਰੀ ਤੇ ਭਾਈ ਜਾਪੂ ਵੰਸੀ, ਗੁਰ ਬਾਬਾ ਦੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ
ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਹਿਆ : ਗ਼ਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼! ਨਾ ਅਸੀਂ ਗਿਆਨੀ
ਹਾਂ, ਨਾ ਵਿੱਦਿਆ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਪੜ੍ਹ ਸਮਝ ਵੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਅਸਾਡਾ ਉਧਾਰ ਕਿਉਂ
ਕਰ ਹੋਵੇ?

ਬਚਨ ਹੋਇਆ : ਮਨਮੁੱਖਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰੋ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਟਹਿਲ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਨਮੁੱਖਾਂ ਦੇ ਕਰਮ ਕਿਆ ਹੈਨਿ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ ਕੇ ਜਣਾਈਐ
ਜੀ।

ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ : ਚਾਰ ਸਾਖੀਆਂ ਮਨਮੁੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਹੋਨਿ।

ਪ੍ਰਿਥਮੇ : ਈਰਖਾ

ਦੁਤੀਏ : ਅਕੁਣਾ (ਆਕੜ)

ਤ੍ਰਿਤੀਏ : ਨਿੰਦਾ

ਚਤੁਰਥ : ਹੱਠ।

ਈਰਖਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਬਖੀਲੀ ਕਰਨੀ ਜੋ ਸਭੇ ਪਦਾਰਥ ਤੇ ਸਭੇ ਗੁਣ ਮੈਥੇ ਹੀ ਹੋਵਨਿ ਪਰ ਜੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰਸ ਦੇ ਹੋਵਨਿ ਤਾਂ ਰਿਦਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਨਾ ਹੋਵਨਾ। ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਵੈਰੀ ਜਾਣਨਾ। ਇਹ ਈਰਖਾ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੈ।

ਦੂਜੇ, ਆਕੜ ਕਰਨੀ। ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨਾ। ਜੇ ਆਪ ਥੀ ਘੱਟ ਵੇਖਣਾ ਬੁਧਿ ਜਾਂ ਵਸਤੂ ਤਾਂ ਦੇਵਣੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਹੱਸਣਾ, ਜਿਚ ਕਰਣੀ, ਹਉ ਦਾ ਬੋਲ ਬੋਲਣਾ, ਜੋ ਮੇਰੇ ਜਿਹਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ।

ਇਹ ਅਕੁਣਾ ਹੈ।

ਤੀਜੇ, ਜੋ ਆਪ ਥੀ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਖ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਉਸਤਤਿ ਕਰੇ ਤਾਂ ਸਹਾਰ ਨਾ ਸਕਣੀ ਸਗੋਂ ਉਸ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨੀ ਤੇ ਕਹਿਣਾ 'ਜੁ ਉਹ ਭੀ ਮੇਰਾ ਡਿੱਠਾ ਹੈ।'

ਇਹ ਨਿੰਦਾ ਹੈ।

ਚੌਥੇ, ਅੱਗੋਂ ਕੋਈ ਸੁਣੈ ਨਾਹੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰੀਂ ਹੱਠ ਕਰ ਕੇ ਕਹਿਣਾ। ਕ੍ਰੋਧ ਕਰੀ ਜਾਣਾ। ਇਹ ਹੱਠ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਾਰ ਬ੍ਰਿਤੀਆਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਨਾ, ਮਨਮੁੱਖੀ ਤੋਂ ਹਟਣਾ ਹੈ।

ਭਾਈ ਭਗਤਾ ਤੇ ਭਾਈ ਜਾਪੂ ਨੇ ਮਨਮੁੱਖੀ ਕਰਮ ਤਿਆਗੇ ਤੇ ਐਸੀ ਸੇਵਾ ਭਗਤ ਕਮਾਈ ਕਿ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ :

ਭਗਤੁ ਜੋ ਭਗਤਾ ਓਹਰੀ।

ਜਾਪੂ ਵੰਸੀ ਸੇਵਾ ਕਮਾਵੈ। ੧੪। ੧੧।

ਕਲਗੀਧਰ ਨੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਪੁਰਸ਼ ਲਿਖੇ ਹਨ :

ਇਕ, ਉਹ ਹਨ ਜੋ ਹਰ ਇਕ ਨਾਲ ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਦੂਜੇ, ਉਹ ਜੋ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਤੀਜੇ, ਉਹ ਜੋ ਕੀਤੇ ਉਪਕਾਰ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ।

ਪਰ ਚੌਥੇ, ਮੂੜ-ਮਨੁੱਖ ਹਨ ਜੋ ਪ੍ਰੇਮ-ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਜੋ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦਾ, ਪਿਆਰ ਜਤਲਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲ ਵੈਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੁਸ਼ਮਣ ਗਿਣਦੇ ਹਨ :

ਅਥ ਚਤੁਰ ਪੁਰਖ ਤੇਨ ਕਥਨੇ।

ਸਵੈਯਾ॥

ਨਰ ਏਕ ਅਕੀਨ ਹੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕਰੈ

ਇਕ ਕੀਨ ਕਰੇ

ਇਕ ਕੀਨ ਚੁ ਜਾਨੈ।

ਏਕ ਨ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕੇ ਭੇਦ ਜਨੈ

ਜੋਉ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕਰੈ, ਅਰਿ ਕੈ ਤਿਹ ਮਾਨੈ।

ਸੋ ਨਰ ਮੂੜ ਬਿਖੈ ਕਹੀਐ,

ਜੋ ਨਰ ਰੰਚ ਨਾ ਪ੍ਰੀਤਿ ਪਛਾਣੈ। (ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ, ੫੦੯)

ਭਾਈ ਸ਼ੀਹਾ ਅਤੇ ਭਾਈ ਗਜਣ

ਭਾਈ ਸ਼ੀਹਾ ਅਤੇ ਭਾਈ ਗਜਣ ਜੀ, ਦੋਵੇਂ ਚਾਚੇ ਤਾਏ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸਨ। ਦੂਜੀ ਉਦਾਸੀ 'ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨਾਲ ਵੀ ਗਏ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਕਿ ਐਸਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰੀਏ ਕਿ ਅਸਾਡਾ ਜਨਮ ਮਰਨ ਕਟੀਐ ਤੇ ਚਾਚੇ ਪਦਾਰਥ ਪ੍ਰਾਪਤ

**ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸਹੀ
ਭਾਵ**

ਹੋਣ।

ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ :

ਇਹ ਜੁ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਨਾਮ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਨਾਮ ਜਪਣ 'ਤੇ ਚਾਰੇ ਪਦਾਰਥ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਦਾ ਅਰਥ ਕੀ ਹੈ ਪੁਛਿਆ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ :

ਵਾਹਿ ਨਾਮ ਅਚਰਜ ਕਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕੀ ਸਤਿਆ ਕਰਕੇ ਸਭ ਪਦਾਰਥ ਜਾਣੇ ਜਾਵਣ ਤੇ ਓਸ ਨੂੰ ਜਾਣ ਸਕੀਏ।

ਗੁ, ਨਾਮ ਅੰਧਕਾਰ ਦਾ ਹੈ ਤੇ

ਰੂ, ਨਾਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਹੈ ਜੋ ਜੜ੍ਹ ਅਨਿਤ ਦੇਹ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਰਹਿਆ ਹੈ।

ਓਸ ਦਾ ਨਾਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ।

ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ :

ਵਾਹਿ ਨਾਮ ਅਚਰਜ ਕੋ ਹੋਈ।

ਅਚਰਜ ਤੇ ਪਰ ਉਕਤ ਨ ਕੋਈ।

ਗੁ ਤਮ ਤਨ ਅਗਿਆਨ ਅਨਿਤ।

ਰੂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਯੋ ਜਿਨ ਚਿਤ।

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ, ਉਹ ਪਿਛਲ ਰਾਤ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ। ਦਿਨੇ ਆਪਣੀ ਕਿਰਤ ਭੀ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਵਾਸ-ਸਵਾਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜਪਣ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਕਰਨ। ਆਏ ਗਏ ਦੀ ਰੁਚ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਕਰਨ।

ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਕਿ ਇਕ ਸਮੇਂ ਸ਼ੀਹਾਂ ਦੀ ਬੇਟੀ ਦਾ ਵਿਵਾਹ ਹੈਸੀ ਅਤੇ

ਭਲਕੇ ਜੰਵ ਆਵਣੀ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਅੱਗੋਂ ਦੇ ਹੀ ਓਸ ਦੇ ਘਰ ਬਹੁਤੇ ਸਿੱਖ ਆਏ। ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਚਲੇ ਸਨ ਤਾਂ ਜਿਹੜਾ ਪਕਵਾਨ ਜੰਵ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਸੋ ਸਭ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਖਵਾਲ ਦਿੱਤਾ। ਜੰਵ ਵੀ ਸੰਜਮੀ ਸੀ, ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਗਿਲਾ ਗੁਜ਼ਾਰੀ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਜੋ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਤਿਆਰ ਹੋਇਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਛਕਿਆ। ਕੋਈ ਤੋਟ ਨਾ ਆਈ।

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੇ 'ਕਿਆ ਤੁਛ ਥੀ ਯੇ ਮਠਿਆਈ, ਜੋ ਸੰਗਤ ਕੇ ਕਾਮ ਨ ਆਈ' ਦੇ ਬਚਨ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕੀਤੇ ਸਨ ਜਦ ਕੁਵੇਲੇ ਆਈ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਲਾਂਗਰੀਆਂ ਬੀਬੀ ਵੀਰੋ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਮਠਿਆਈ ਨਹੀਂ ਛਕਾਈ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਸੀ :

ਸਿਖ ਸਮਾਨ ਔਰ ਨਹੀਂ ਨਾਤਾ।

ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੇਵਾ ਪੰਥੀ ਭਾਈ ਸੇਵਾ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਜਦ ਡਿੱਠਾ ਕਿ ਬਾਰਸ਼ ਕਰ ਲੱਕੜਾਂ ਗਿੱਲੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ ਤੇ ਅੱਗ ਨਹੀਂ ਪਕੜਦੀਆਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਭਵਨ ਦੀਆਂ ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਚੁਗਾਠਾਂ ਤੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੰਦੂਰ ਵਿਚ ਪਾ ਆਈ ਸੰਗਤ ਲਈ ਲੰਗਰ ਤਿਆਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੇਦੀ ਨੇ ਵੀ, ਆਈ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਭੁੱਖੀ ਨ ਸੋਵੇਂ, ਮਹੱਲਾਂ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਤੇ ਚੁਗਾਠਾਂ ਨੂੰ ਬਾਲਣ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਰਤਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਗਿੱਲੀ ਲੱਕੜ ਅੱਗ ਨਹੀਂ ਸੀ ਫੜਦੀ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਕਦ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕਰਦੇ ਹੈਨਿ ਨਾਸ਼ਵੰਤ ਸ਼ੈਆਂ ਦੀ।

ਭਾਈ ਅਜਿਤਾ ਰੰਧਾਵਾ

ਪਖੋ (ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ) ਦੇ ਭਾਈ ਹਿੱਤੇ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਭਾਈ ਅਜਿਤਾ ਰੰਧਾਵਾ ਇਕ
ਭਗਤਿ ਜੋਗ ਤਗੜਾ ਵਾਹੀਕਾਰ ਸੀ। ਛੋਟੀ ਉਮਰੇ ਮਨ ਉਚਾਟ ਹੋਇ
 ਗਿਆ ਤੇ ਕਈ ਸਾਧਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਡੇਰਿਆਂ ਹੋਇ ਆਇਆ।
 ਪਾਇ ਕੈ ਸਮਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਪਾਸ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਆਇਆ। ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ
 ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ :

ਜੁ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਸਾਧਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਮਨ ਦਾ ਸੰਸਾ ਨਹੀਂ ਮਿਟਿਆ।
 ਆਪ ਜੀ ਪਾਸ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਸੰਸਾ ਨਵਿਰਤ ਕਰੋ। ਮਨ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋਇ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ : ਮਨ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨ ਦਾ ਇਕ ਉਪਾਅ ਵੇਦਾਂ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਅਤੇ
 ਦੂਜਾ ਸੰਤਾਂ। ਇਕ ਕਸ਼ਟ ਯੋਗ ਹੈ, ਦੂਜਾ ਭਗਤਿ ਯੋਗ। ਸਿੱਖਾਂ ਭਗਤ ਯੋਗ ਅਪਨਾਉਣਾ
 ਹੈ।

ਜਦ ਭਾਈ ਅਜਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਰਗਾਂ ਦੇ ਦੱਸਣ ਲਈ ਕਹਿਆ
 ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ : ਕਸ਼ਟ ਯੋਗ ਦੇ ਅੱਠ ਅੰਗ ਹਨ :

ਯਮ
 ਨੇਮ
 ਇਕਾਂਤ ਦੇਸ
 ਆਸਨ
 ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ
 ਧਿਆਨ
 ਧਾਰਨਾ
 ਸਮਾਧਿ।

1. ਯਮ—ਇਸ ਦੇ ਦਸ ਅੰਗ ਹਨ :

ਇਕ : ਹਿੰਸਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਅੱਗੋਂ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸੇ ਹਨ :

(i) ਮਨ ਦੀ ਹਿੰਸਾ, ਬੁਰਾ ਹੀ ਚਿਤਵਦੇ ਰਹਿਣਾ।

(ii) ਬਚਨਾਂ ਦੀ ਹਿੰਸਾ, ਫਿੱਕਾ ਬੋਲ ਦਿਲ ਦੁਖਾਉਣਾ ਅਤੇ ਬੋਲ ਕੇ ਕੰਮ ਵਿਗਾੜਨਾ।

(iii) ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਹਿੰਸਾ। ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਮਾਰਨਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗਣਾ ਹੀ ਹਿੰਸਾ ਮਾਰਨਾ ਹੈ।

ਦੂਜੇ : ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਸਤ ਕਰ ਜਾਣਨਾ।

ਤੀਜੇ : ਚੋਰੀ ਦਾ ਤਿਆਗ। ਨ ਮਨ ਦੀ ਤੇ ਨਾਂਹ ਸਰੀਰ ਦੀ ਚੋਰੀ ਕਰਨੀ।

ਚੌਥੇ : ਬ੍ਰਹਮਚਰਯ ਧਰਮ ਪਾਲਣਾ—ਅੱਠ ਤਰਫੋਂ ਕਾਮ ਹਾਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਰੋਕ ਪਾਉਣੀ :

(i) ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ।

(ii) ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਨੀਆਂ।

(iii) ਇਕਾਂਤ ਦੇਸ਼ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪਾਸ ਬੈਠਣਾ।

(iv) ਹਿਤ ਨਾਲ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਦੇਖਣਾ।

(v) ਅਲਿੰਗਨ ਕਰਨਾ।

(vi) ਸ਼ਿੰਗਾਰੂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਵਾਲਾ ਬਣਾਉਣਾ।

(vii) ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਚਿਤ੍ਰਨੀਆਂ।

(viii) ਪਰ ਤਨ ਗਾਮੀ ਹੋਣਾ।

ਅੱਠ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕਾਮ ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣਾ ਤੇ ਤਿਆਗਣਾ ਬ੍ਰਹਮਚਰਯ ਹੈ।

ਪੰਜਵੇਂ : ਖਿਆ ਧਾਰਨ ਕਰਨੀ—ਕੋਈ ਭਲਾ ਕਹੇ ਜਾਂ ਬੁਰਾ ਸਹਾਰਨਾ। ਦੁੱਖ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਸੁਖ ਸਹਾਰਨਾ।

ਛੇਵੇਂ : ਧ੍ਰਿਤ—ਧੀਰਜ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣਾ। ਦੁਖ-ਸੁਖ, ਸੀਤ-ਤਪਤ, ਅਪਦਾ-ਸੰਪਦਾ ਵਿਆਕੁਲ ਨਾ ਹੋਵਣਾ, ਧੀਰਜ ਕਰਨਾ।

ਸੱਤਵੇਂ : ਦਇਆ—ਜੁ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤਿ ਹੋਵੇ ਸੋ ਸਭ ਸੰਗ ਦਇਆ ਕਰਨੀ।

ਅੱਠਵੇਂ : ਆਰਜਵ—ਰਿਦਾ ਕੋਮਲ ਰੱਖਣਾ। ਕਿਸੇ ਦਾ ਬੁਰਾ ਨਾ ਚਿਤਵਣਾ।

ਨੌਵੇਂ : ਮਿਜਾਦਾ—ਜੋ ਅਹਾਰੁ ਹੈ, ਉਸ ਥੀਂ ਚੌਥਾ ਹਿੰਸਾ ਘੱਟ ਖਾਵਣਾ।

ਦਸਵਾਂ : ਸੋਚ—ਸਰੀਰ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ। ਰਿਦੇ ਦੀ ਸੋਚ ਵੀ ਕਰਨੀ। ਰਾਗ ਦਵੈਖ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ।

2. ਨੇਮ ਦੇ ਵੀ ਦਸ ਅੰਗ ਕਹਤੇ ਹੈਂ।

ਪ੍ਰਿਥਮੇ : ਤਪ—ਤਪ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ :

ਇਕ ਤਾਮਸੀ, ਦੂਜੇ ਰਾਜਸੀ ਤੇ ਸਾਂਤਕੀ।

ਤਾਮਸੀ ਸਰੀਰ ਦੇ ਤਾਵਣ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਲ ਵਿਚ ਸਰੀਰ

ਨੂੰ ਬੈਠਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਭੁੱਖਾ ਮਾਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਦੁਤੀਏ : ਸੰਤੋਖ—ਸੰਤੋਖ ਵੀ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ :

- (i) ਚੀਜ਼ ਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਭਈ ਅਰ ਕਹਿਆ ਮੈਂ ਸੰਤੋਖ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਇਸ ਨਾਲ ਕ੍ਰੋਧ ਵਧਦਾ ਹੈ, ਰਿਦਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।
- (ii) ਦੂਜਾ, ਯਥਾ ਲਾਭ ਸੰਤੋਖ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਚੀਜ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਰਜਾਇ ਉੱਪਰ ਰਾਜੀ ਰਹਿਣਾ ਅਤੇ ਜੇ ਕਦਾਚਿਤ ਚੀਜ਼ ਥੋੜ੍ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਤਦ ਵੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਰਜਾਇ ਉੱਪਰ ਰਾਜੀ ਰਹਿਣਾ ਅਰ ਬਹੁਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਤਦ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰਨਾ।

ਤ੍ਰਿਤੀਏ : ਆਸਕਤਿ ਬੁਧਿ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ 'ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਪਰਤੀਤੀ।

ਚੌਥੇ : ਦਾਨ—ਦਾਨ ਸਮਝ ਕੇ ਦੇਣਾ। ਤਾਮਸੀ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਦਾਨ ਦਾ ਫਲ ਉਲਟਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਰਾਜਸੀ ਦਾ ਦਿੱਤਾ, ਆਪਣੀ ਸੋਭਾ ਲਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਫਲ ਹੰਕਾਰ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਂਤਕੀ ਵਾਲਾ, ਬਿਨਉ ਕਰ ਕੇ ਦਾਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਸਭ ਪਦਾਰਥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਜਾਣ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਧਨ ਦੇਵੇ, ਭਾਵੇਂ ਵਿੱਦਿਆ ਦਾਨ, ਜੇ ਸਾਂਤਕੀ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫਲ ਬਹੁਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਵੇਂ : ਪੂਜਾ—ਪੂਜਾ ਮਨ ਸਰਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ; ਸਗੋਂ ਕਠੌਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਮਨ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਹੋਣਾ ਹੀ, ਸਫਲ ਪੂਜਾ ਹੈ।

ਛੇਵੇਂ : ਬਚਨ—ਬਚਨ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਵੇ। ਸੋਈ ਸੁਣੇ, ਸੋਈ ਪੜ੍ਹੇ। ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਬਚਨ ਨਾ ਸੁਣੇ।

ਸੱਤਵੇਂ : ਲਜਾ—ਪੜ੍ਹੇ ਸੁਣੇ ਪਰ ਲਜਾ ਰੱਖੇ। ਉਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਮਾਵਣ ਵਿਚ ਲਿਆਵੇ।

ਅੱਠਵੇਂ : ਮਤ—ਮਤ ਸ਼ਾਂਤ ਰੱਖੇ। ਕਦੇ ਉਤੇਜਿਤ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਸਭ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਨਿਵ ਚੱਲਣਾ ਤੇ ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਣਾ।

ਨਾਵੇਂ : ਜਾਪ—ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਨੇਮ ਨਾਲ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਵਿਚ ਬੋਲੇ ਨਹੀਂ।

ਅਤੇ

ਦਸਵੇਂ : ਹੋਮ—ਅਗਨੀ ਵਿਚ ਜੋ ਸਮਗ੍ਰੀ ਪਾਂਦੇ ਹਨ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਲਈ। ਖੁਧਿਆਰਥੀ, ਸਿੱਖ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾਵਣਾ, ਏਹੁ ਬ੍ਰਹਮ ਹੋਮ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਕਾ ਦੇਵਤਾ ਅਗਨਿ ਹੈ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਹਿ ਕੇ ਪਾਂਦਾ ਹੈ, ਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਹੋਰ ਗਿਆਨ ਹੋਮ ਹੈ। ਸਭ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਕੇ ਰਸ ਹੈਂ, ਗਿਆਨ ਦੀ ਅਗਨੀ ਵਿਚ ਜਾਲ ਦੇਵੇ। ਇਹ ਨਿਸਚਾ ਜਾਣੈ ਕਿ ਜੈਸਾ ਸਰੀਰ ਅਨਿੱਤ ਹੈ, ਤੈਸੇ ਰਸ ਅਨਿੱਤ ਹੋਨ। ਇਹ ਦਸ ਅੰਗ ਨੇਮ ਦੇ ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

3. ਇਕਾਂਤ ਦੇਸ : ਉਥੇ ਜਾਇ ਬੈਠਣਾ ਜਿਥੇ ਦੂਸਰਾ ਮਨੁੱਖ ਕੋਈ ਨਾ ਹੋਵੇ।

4. ਆਸਣ : ਆਸਣ ਭੀ ਜੇਤੇ ਚਉਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੀਅ ਜੰਤ ਹੋਨ ਤੇਤੇ ਹੀ ਉਨ ਕੇ ਬੈਠਣ ਕੇ ਆਸਣ ਹੋਨ। ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਿੱਧਾਂ ਨੇ ਚਉਰਾਸੀ ਆਸਣ ਚੁਣ ਲੀਏ। ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੋ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹੋਏ। ਇਕ ਪਦਮ ਤੇ ਦੂਜਾ ਸਿੱਧ।

ਪਦਮ ਆਸਣ ਹੈ : ਖੱਬੇ ਉਰੂ ਪਰ ਸੱਜਾ ਪੈਰ ਠਹਿਰਾਵਣਾ

ਅਤੇ

ਦਾਹਨੇ ਉਰੂ ਪਰ ਖੱਬਾ ਪੈਰ ਠਹਿਰਾਵਣਾ

ਅਤੇ

ਦੋਨੋਂ ਭੁਜਾ ਮਗਰ ਪਿੱਛੇ ਫੇਰ ਕਰ ਦੋਨੋਂ ਅੰਗੂਠੇ ਪੈਰਾਂ ਕੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਹਾਥੋਂ ਸੇ ਪਕੜਨੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਿਥਮੀ ਖੋਦ ਕੇ ਕੋਮਲ ਕਰ ਕੇ ਉੱਪਰ ਘਾਸ ਵਿਛਾਵਣਾ ਤੇ ਉੱਪਰ ਆਸਣ ਡਾਲਣਾ। ਉਸ ਪਰ ਬੈਠ ਕਰ ਭਵਾਂ ਕਾ ਧਿਆਨ ਕਰਨਾ, ਕੈ ਨਾਸਕਾ ਕਾ ਧਿਆਨ ਕਰਨਾ।

ਸਿੱਧ ਆਸਣ ਹੈ :

ਜੋ ਵੈਸੇ ਹੀ ਕੋਮਲ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਪਰ ਆਸਣ ਡਾਲ ਕਰ, ਬੈਠ ਕੇ ਅੱਡੀ ਖੱਬੇ ਪਾਉਂ ਕੀ ਗੁਦਾ ਕੈ ਬੀਚ ਦਬਾਉਣੀ ਅਤੇ ਸੱਜਾ ਪਾਉਂ ਖੱਬੇ ਉਰੂ ਪਰ ਕੈ ਇੰਦ੍ਰੀ ਪਰ ਠਹਿਰਾਵਣਾ ਅਤੇ ਨਾਸਕਾ ਕੈ ਅਗਰ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ।

5. ਪ੍ਰਾਣਾ ਯਾਮ : ਇਹ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹਨ :

ਪੂਰਕ

ਕੁੰਭਕ

ਰੇਚਕ।

ਪੂਰਕ ਹੈ : ਮਨ ਕੀ ਸੁਰਤ ਕਰ ਸੁਆਸਾਂ ਨੂੰ ਦਾਹਨੀ ਨਾਸਕਾ ਤੇ ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਮੱਥੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚਣਾ।

ਕੁੰਭਕ ਹੈ : ਸੁਆਸਾਂ ਨੂੰ ਦੋਵਾਂ ਭਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਕੁਝ ਚਿਰ ਟਿਕਾਈ ਰੱਖਣਾ।

ਰੇਚਕ ਹੈ : ਠਹਿਰੇ ਸੁਆਸਾਂ ਨੂੰ ਖੱਬੀ ਨਾਸਕਾ ਦੁਆਰਾ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣਾ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੱਬੇ ਸੇ ਉਤਾਰੇ ਤੇ ਦਾਹਨੇ ਸੇ ਚੜ੍ਹਾਏ ਅਰ ਦਾਏਂ ਤੇ ਉਤਾਰੇ ਬਾਏਂ ਸੇ ਚੜ੍ਹਾਏ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਦਾ ਰਾਹ ਖੁੱਲ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਆਸਾਂ ਦਾ ਰਿੜਕਣਾ ਹੈ। ਸੁਆਸ ਦਸਵੇਂ ਦੁਆਰ ਠਹਿਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਨਾਹਦ ਦੀਆਂ ਧੁਨਾਂ ਖੁਲ੍ਹਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋਤ ਕਾ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਧੁਨ

ਵਿਚ ਧਿਆਨ ਧਰੀਦਾ ਹੈ ਤਿਉਂ-ਤਿਉਂ ਧੁਨਿ ਵਧਦੀ ਹੈ।

6. ਧਿਆਨ : ਧਿਆਨ ਵੀ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ :

ਇਕ ਬਾਹਰ ਦਾ।

ਦੂਜਾ ਅੰਤਰ ਦਾ।

ਬਾਹਰਲਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਚਿੱਤ ਮਿੱਥ ਲੈਣਾ। ਇਹ ਸਬੂਲ ਹੈ। ਅੰਤਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਭਾਵ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਵਸਾਉਣਾ।

7. ਧਾਰਨਾ : ਧਾਰਨਾ ਹੈ ਜਦ ਧਿਆਨ ਨਾ ਠਹਿਰੇ ਤਾਂ ਪ੍ਰਤਿਬੰਧਕ (ਜਿਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਾਰਿਆ ਹੈ) ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਕਲਪਾਂ ਵਿਚ ਜਾਇ ਡਾਲਤੇ ਹੈਨਿ ਤੇ ਫਿਰ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਮਿਟਾ ਕੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਧਿਆਨ ਉੱਖੜੇ, ਬਹੁੜ-ਬਹੁੜ ਠਹਿਰਾਵਣਾ।

8. ਸਮਾਧੀ : ਧਿਆਨ ਜਦ ਠਹਿਰ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸਮਾਧੀ ਹੈ।

ਸਮਾਧੀ ਵੀ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਹੈ :

ਇਕ ਸਵਿਕਲਪ।

ਦੂਜੀ ਨਿਰਵਿਕਲਪ।

ਸਵਿਕਲਪ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਧਿਆਨ ਧਰਨ ਵਾਲੀ (ਧਿਆਤਾ), ਜਿਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰਿਆ ਜਾਏ (ਧਇ) ਅਤੇ ਧਿਆਨ, ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਧਿਆਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਕਿਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰਿਆ ਹੈ।

ਨਿਰਵਿਕਲਪ ਵਿਚ ਕੁਝ ਵੀ ਭਿੰਨ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਧਿਆਨ ਵੀ ਅੱਡ ਨਹੀਂ, ਧੇਇ ਵੀ ਕੋਈ ਵੱਖਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਧਿਆਨ ਧਰਨ ਵਾਲੇ (ਧਿਆਤਾ) ਦਾ ਮੂਲ ਵੀ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਯੋਗ ਦੇ ਅੱਠ ਅੰਗ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਕਸ਼ਟ ਯੋਗ, ਹੱਠ ਯੋਗ ਹਨ।

ਸਿੱਖੀ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ। ਅਸਾਂ ਸੁਖਾਲਾ ਰਾਹ ਸਹਜਿ ਯੋਗ, ਭਗਤਿ ਯੋਗ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਭਗਤਿ ਯੋਗ ਦੇ ਵੀ ਅੱਠ ਅੰਗ ਹੀ ਮਿਥੇ ਹਨ ਤਾਂਕਿ ਜਗਿਆਸੂ ਦੀ ਭਟਕਣਾ ਮੁੱਕ ਜਾਏ।

ਪ੍ਰਿਥਮੇ : ਯਮ—ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਰੱਖਣਾ। ਕਿਸੇ ਗੁਣ ਦੇ ਅਭਿਮਾਨ ਕਰ ਮਨ ਵਿਚ ਗਰਬ ਨਾ ਲਿਆਉਣਾ। ਹਉ ਦਾ ਦਾਅ ਨਾ ਪੈਣ ਦੇਣਾ। ਹਉਮੈ ਦਾ ਅਭਾਵ ਕਰ ਦੇਣਾ।

ਦੂਸਰਾ : ਨੇਮ—ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਹਰ ਸੂਰਤ ਜਾਇ ਕਰਨੀ ਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਠਹਿਰਾਵਣਾ। ਜੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਨੇਮ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਨਾ ਅਤੇ ਜੇ ਸੁਣਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਨੇਮ ਨਾਲ ਸੁਣਨਾ।

ਤੀਸਰਾ : ਇਕਾਂਤ ਦੇਸ—ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗ੍ਰਹਿ ਬਿਖੇ ਹੀ ਉਦਾਸ ਰਹਿਣਾ। ਪਕੜ

ਨਾ ਰੱਖਣੀ। ਸਰਬ ਬਿਖੈ ਇਕ ਗੋਬਿੰਦ ਜਾਣਨਾ ਅਰ ਦੂਸਰੇ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾ ਪੈਣ ਦੇਣਾ।

ਚੌਥਾ : ਆਸਣ—ਇਹ ਹੈ, ਜੋ ਗੋਬਿੰਦ ਬਿਖੈ ਬ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਇਸਥਿਤ ਰੱਖਣਾ। ਕਦੇ ਬ੍ਰਿਤੀ ਡੋਲਣ ਨਾ ਦੇਣੀ।

ਪੰਜਵਾਂ : ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ—ਪੂਰਕ, ਕੁੰਭਕ ਤੇ ਰੇਚਕ—ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਮਨ ਵਿਖੇ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨਾ। ਮਨ ਵਿਖੇ ਬੈਠ ਕਰ ਰੱਖਣਾ। ਇਹ ਹੀ ਪੂਰਕ ਹੈ।

ਦੂਜਾ, ਕੁੰਭਕ—ਇਹ ਹੈ, ਜੋ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਜਿਹੜੀ ਵਸਤੂ ਸਮਝੀ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਰਿਦੇ ਵਿਖੇ ਸਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨਾ।

ਤੀਜਾ, ਰੇਚਕ—ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਕਰ ਕੇ ਜੋ ਪਦਾਰਥ ਤਿਆਗਣੇ ਕਹੇ ਹੋਨ, ਤਿਨ ਕਾ ਤਿਆਗ ਕਰਨਾ।

ਛਟਵਾਂ : ਧਿਆਨ—ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨ ਸੁਣਨ-ਪੜ੍ਹਨ ਬੈਠੇ, ਧਿਆਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਵਿਚ ਰੱਖੇ। ਕੋਈ ਫੁਰਨਾ ਮਨ ਵਿਚ ਫੁਰਨ ਨਾ ਦੇਵੇ।

ਸੱਤਵਾਂ : ਧਾਰਨਾ—ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਮਨੁ ਕਿਸੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਧਾਰੇ ਭੀ ਫੇਰ ਵੀ ਮਨ ਨੂੰ ਆਣ ਕੇ ਜੋੜੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਖੇ।

ਅਠਵਾਂ : ਦੁਇ ਚਾਰ ਘੜੀਆਂ ਮਨੁ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਜਿਤ ਵੇਲੇ ਠਹਿਰਿਆ, ਤਿਸ ਕਾ ਨਾਮ ਸਮਾਧਿ ਹੈ। ਉਸ ਪਲ ਘੜੀ ਨੂੰ ਵਧਾਏ। ਜੇ ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਮਨ ਸ਼ਬਦ ਵਿਖੇ ਜੁੜਿਆ ਰਹੇ ਤਾਂ ਸਵਿਕਲਪ ਸਮਾਧੀ ਪੂਰਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਜੇ ਇਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ ਹਾਂ ਪਰ ਜਦ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਤਾਤਪਰਜ ਵਿਖੇ ਮਨ ਟਿਕ ਜਾਏ ਤਾਂ ਜਾਣੇ ਕਿ ਨਿਰਵਿਕਲਪ ਸਮਾਧਿ ਲੱਗ ਗਈ ਹੈ। ਫਿਰ ਜਗਤ ਤਮਾਸ਼ਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

ਭਗਤ ਯੋਗ ਸੁਖਾਲਾ ਰਾਹ ਹੈ। ਅੱਠੇ ਢੰਗ ਅਪਣਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਭਾਈ ਅਜਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ : ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ ਜੀ, ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਦਾਨੁ ਦਿਚੇ, ਤੇਰੀ ਰਜਾਇ ਮਿੱਠੀ ਲੱਗੇ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਦਰ ਆ ਕੇ ਕਹਿਆ : ਨਿਰਾ ਤੈਨੂੰ ਭਗਤਿ ਯੋਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਲੱਗਾ, ਤੇਰੇ ਪਿੱਛੇ ਕਿਤਨਿਆਂ ਦਾ ਉਧਾਰ ਹੋਵੇਗਾ।

ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਇਸ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਨੂੰ 'ਅਜਿਤੇ ਰੰਧਾਵੇ ਦੀ ਗੋਸਟਿ' ਕਰ ਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ 'ਸਹਜ ਜੋਗ' ਨੂੰ ਹਾਲ ਕੀ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਨੂੰ ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਹਿਆ ਸੀ।

ਹਾਲ ਕੀ ਮਸਤੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸੰਸਾ ਭਉ ਵਿਆਪਦਾ ਨਹੀਂ। ਸਦਾ ਬੇਪ੍ਰਵਾਹ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਬੀਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਕਾ ਜਾਣੈ। ਹਾਲ ਮੈਂ ਮਸਤ ਰਹੇ। ਸਹਿਜ ਯੋਗ ਰਹੇ। ਭਾਵ ਡੋਲੇ ਨਹੀਂ ਤੇ ਜੁੜਿਆ ਰਹੇ ਤਾਂ ਬਿਨਾਂ ਕਸ਼ਟ ਯੋਗ ਸਭ ਖਬਰ ਹੋਇ।

ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰੇ। ਚਿੰਤਾ ਹਉਮੈ ਦਾ ਹੀ ਪੁੱਤਰ ਹੈ।

ਪ੍ਰੇਮ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਵਿੰਨ੍ਹਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮਮਤਾ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਵਲੰਧਰ ਸੁੱਟਦੀ ਹੈ।

ਜਿਹੜੀਆਂ ਮਸਤੀਆਂ ਜੀਵ ਨੂੰ ਖੁਆਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਬਲ ਹੁਕਮ ਕੀ ਮਸਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਖਿਆਲ ਦਾ ਬਣਿਆ ਰਹਿਣਾ ਕਿ ਮੇਰਾ ਹੁਕਮ ਚਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਘਰ, ਬਾਹਰ, ਨੌਕਰ, ਚਾਕਰ ਮੇਰੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਚਲਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਖਿਆਲ ਅੰਦਰਲਾ ਟਿਕਾਅ ਖੱਸ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਚਿੰਤਾ ਉਪਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜੁਆਨੀ ਕੀ ਮਸਤੀ ਵੀ ਜੀਵ ਨੂੰ ਟਿਕ ਕੇ ਨਹੀਂ ਬੈਠਣ ਦੇਂਦੀ। 'ਜੁਆਨੀ ਲਹਰੀ ਦੇਇ'। ਇਸ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਸਭ ਨਾਲ ਖਹਿ-ਖਹਿ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਮਾਲ ਕੀ ਮਸਤੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਨੂੰ ਭੜਕਾਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। 'ਜਿਉ ਪਾਵਕ ਈਧਨ ਨਹੀ ਧ੍ਰਾਪੈ' ਵਾਲੀ ਦਸ਼ਾ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। 'ਮਾਇਆ ਮਦਿ ਮਾਤਾ, ਹੋਛੀ ਬਾਤਾ' ਦਾ ਹੁਕਮ ਰਾਮਕਲੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਅਮਲ ਕੀ ਮਸਤੀ, ਖਰਮਸਤੀ ਪੈਦਾ ਕਰ ਕੇ ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਨਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਗੁਲਾਮ ਹੋਆ, ਸਰੀਰ ਨਿੱਸਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਅਮਲ ਸਿਰਫ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦੇ ਦੇ ਰੱਖਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਇਸ ਲਈ ਰਹਿਤਨਾਮਿਆਂ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ

ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਦੀ ਕਰਣੀ ਦੇਖ, ਇਕ ਵਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ

ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਹੱਦ

ਨੂੰ 'ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਹੱਦ' 'ਸਿੱਖੀ ਅਵਧਿ ਨ ਇਸ ਤੇ ਪਰ੍ਹੇ' ਕਹਿਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਭਾਵ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਿੱਖੀ ਕੋਈ

ਕਮਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਭਗਤ ਮਾਲਾ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਪਾਸ ਆਉਣ ਬਾਰੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

‘ਤਾਂ ਇਕ ਦਿਨ ਬਨ ਬਿਖੇ ਭਾਈ ਬੂੜਾ ਗਊਆਂ ਚਰਾਂਵਦਾ ਸੀ। ਸਾਹਿਬ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ) ਦਾ ਦੀਦਾਰ ਆਣਿ ਕੀਤੋਸੁ ਤੇ ਦੁੱਧ ਅੱਗੇ ਆਣਿ ਰਖਿਓਸੁ ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ : ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼ ! ਤੇਰਾ ਦਰਸ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਮੇਰਾ ਜਨਮ ਮਰਨ ਕਟੀਐ ਜੀ।’

ਬਚਨੁ ਹੋਆ :

‘ਤੂੰ ਤਾਂ ਅਜੇ ਬਾਲਕ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਬੁਧਿ ਕਿਥੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੈ ?’ ਤਾਂ ਓਸ ਆਖਿਆ :

‘ਜੀ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਮੁਗਲ ਆਨਿ ਉਤਰੇ ਸਨ। ਨਾਲੇ ਓਨ੍ਹਾਂ ਕੱਚੀਆਂ ਖੇਤੀਆਂ ਵਢ ਲਈਆਂ, ਨਾਲੇ ਪਕੀਆਂ, ਨਾਲੇ ਡੱਡਰੀਆਂ। ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆਈ ਜੋ ਏਨਾਂ ਡਾਢਿਆਂ ਦਾ ਹੱਥ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਫੜਿਆ ਤਾਂ ਜਮਾਂ ਦਾ ਹੱਥ ਕਿਸ ਫੜਨਾ ਹੈ।’

ਬਾਬੇ ਦਾ ਬਚਨ ਹੋਆ :

‘ਤੂੰ ਤਾਂ ਬਾਲਕ ਨਹੀਂ, ਤੇਰੀ ਤਾਂ ਬੁਢਿਆਂ ਕੀ ਜੈਸੀ ਮਤਿ ਹੈ, ਤੂੰ ਤਾਂ ਬੁੱਢਾ ਹੈਂ। ਇਕ ਮਨ ਹੋਇਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਧਿਆਵੈਗਾ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਕਲਿਆਣ ਹੋਵੇਗਾ। ਨਾਮ ਇਕਾਗਰ ਮਨ ਜਪਿਆਂ ਕਲਿਆਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਆਰਜਾ ਭੀ ਵਧੇਗੀ।’

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਵਰ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕਦੇ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਓਹਲੇ ਨ

ਹੋਸਾਂ। ਜਿਥੇ ਮੈਂ ਹੋਵਾਂਗਾ, ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਵੇਂਗਾ। ਪੰਜ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਰਹੇ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਲੈ ਜਦ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਛੱਡ ਮਾਈ ਵਿਰਾਈ ਦੇ ਘਰ ਆਏ ਟਿਕੇ ਤਾਂ ਮਾਈ ਨੂੰ ਦੱਸਣੋਂ ਵਰਜ ਦਿੱਤਾ।

ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਪੰਜ ਸਿੱਖਾਂ, ਭਾਈ ਅਜਿਤਾ ਰੰਧਾਵਾ, ਭਾਈ ਧੀਰੋ, ਭਾਈ ਬੂੜਾ ਕਲਾਲ, ਭਾਈ ਭਗੀਰਥ ਤੇ ਭਾਈ ਸਾਧਾਰਨ ਨਾਲ ਮਾਈ ਦੇ ਪਿੰਡ ਆਏ। ਮਾਈ ਚੁੱਪ ਰਹੀ। ਦੱਸ ਨ ਪਾਈ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਜਾਣ ਗਏ ਅਤੇ ਬਲਵੰਡ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ :

ਰਬਾਬ ਵਜਾਇ, ਸ਼ਬਦ ਗਾਓ। ਆਪੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਬਾਹਰ ਆ ਜਾਣਗੇ।

ਐਸਾ ਹੀ ਹੋਇਆ। ਰਬਾਬੀ ਨੇ ਜਦ ਸ਼ਬਦ ਗਾਇਆ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਆਏ। ਮੁਖੋਂ ਵਾਹ ਵਾਹ ਦੇ ਬਚਨ ਕੀਤੇ। ਸਭ ਵੱਲ ਦੇਖ ਮੁਸਕਰਾਏ ਕਿ ਭਲੀ ਵਿਉਂਤ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੇ ਕੱਢੀ।

ਅਸਲ ਗੱਲ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪਾਉਣਾ ਹੋਵੇ, ਗੋਝਾਣਾ ਹੋਵੇ, ਮਿਲਣਾ ਹੋਵੇ, ਚਰਨ ਪਰਸਣੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਰਾਹ ਇਕੋ ਕੀਰਤਨ ਹੈ। ਕੀਰਤਨ ਸੁਣ, ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੋ ਆਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਦਾ ਕਿਤਨਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਉਸ ਦੀ ਸਾਖ ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਾਰਤਕ ਤੇ ਕਾਵਿਕ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਭਰੀ ਹੈ। ਇੰਝ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

‘ਏਕ ਸਮੇਂ ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੇ ਗਾਇ ਬਲਵੰਡ ਨੂੰ ਆਖਿਆ, ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਨ ਦੀ ਲੋਚਾ ਹੈ, ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਾਓ।’

ਬਲਵੰਡ ਆਖਿਆ : ‘ਭਾਈ ਬੁਢਿਆ! ਵਕਤ ਪਰ ਚਉਕੀ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਪੜ੍ਹਾਂਗਾ ਤਬ ਸੁਣ ਲਈਂ। ਕਿਸ ਕਿਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਾਂ। ਤਬ ਬੁੱਢਾ ਮਨ ਭੰਗ ਹੋ ਕਰ ਚੁੱਪ ਹੋਇ ਰਹਿਆ।’

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਜਦ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਾਦਰੀ ਦੇ ਬਚਨ ਬੋਲਣ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜਾਣਿਆ, ਇਹ ਢਾਢੀ ਪ੍ਰੇਮ ਬਹੀਨ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਅਹੰ ਮਨ ਹਨ।

ਸੋ ਜਦ ਚਉਕੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਇਆ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਵਰਜ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਕੰਨ ਨ ਧਰੇ।

ਬਲਵੰਡ ਪੁੱਛਿਆ : ‘ਸ਼ਬਦ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦੇ?’

ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕਿਹਾ : ‘ਜਦ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਸੁਣਦੇ ਤਦ ਤੂੰ ਨ ਸੁਣਾਇਆ। ਹੁਣ ਵੇਲਾ ਨਹੀਂ।’

ਬਲਵੰਡ ਨੇ ਹੰਕਾਰ ਦੇ ਬਚਨ ਬੋਲਦੇ ਕਿਹਾ :

‘ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਬਾਬੇ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੈ, ਹੋਰ ਦੁਆਰੇ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਉਦਰ ਪੂਰਨਾ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ। ਪਰ ਬਲਵੰਡ ਜਿਥੇ ਜਾਇ ਕੋਇ ਚੀਨੇ ਨਾਹੀਂ। ਕੋਈ ਸੱਦੇ ਨਾਹੀਂ। ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ

ਹੋਇਆ। ਅੰਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨ ਹੋਵੇ।

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਮੀਰ ਰਜਾਦਾ ਨੂੰ ਰਬਾਬ ਫੜਾਈ ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਰਲ ਕੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ।

ਬੰਸਾਵਲੀ ਨਾਮੇ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ :

‘ਦਿਤਾ ਜਵਾਬ ਡੂਮ ਕਢ ਨਿਕਾਰੇ।

ਜਾ ਕੀਰਤਨ ਸਿਖ ਠਹਿਰਾਏ।

ਕਰੋ ਕੀਰਤਨ ਲੈ ਸਾਜ ਵਜਾਏ।’

ਥੋੜ੍ਹੇ ਚਿਰ ਵਿਚ ਹੀ ਬਲਵੰਤ ਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਆ ਗਈ। ਪੰਜ ਦਿਨ ਪੰਜ ਰਾਤ ਕਿਸੇ ਅੰਨ ਤੱਕ ਨਾ ਦਿੱਤਾ। ਖਿਮਾਂ ਮੰਗੀ। ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੇ ਖਿਮਾਂ ਕਰਨ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਖਿਮਾਂ ਕਰਦੇ ਫਰਮਾਇਆ :

‘ਇਹ ਕਦੇ ਨ ਭੁੱਲਣਾ ਕਿ ਜਦ ਪ੍ਰੇਮ ਵਸ ਹੋ ਕੇ ਸਿੱਖ ਕੁਝ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਤੇ ਗੁਰੂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ।’

‘ਹੋਇ ਸਤਿਗੁਰ ਦਿਆਲ ਕਹਿਓ ਸਮਝਾਇ।

ਪੁਨ ਸਿਖ ਮਨ ਭੰਗ ਨ ਕਰਨਾ ਤਾਇ।

ਸਿਖਨ ਕੇ ਮਨ ਮੈ ਮੈਂ ਰਹੋਂ।

ਯਹ ਨਿਜ ਮਤ ਮੈਂ ਤੋ ਕੇ ਕਹੋਂ। ੨੦।

ਗੁਰਮੁਖ ਸਿਖ ਰੂਪ ਮਮ ਜਾਨੋਂ।

ਯਾ ਮੈਂ ਰੰਚਕ ਭੇਦ ਨ ਆਨੋਂ।

(ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਸਾਖੀ ਸਤਵੀਂ, ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦੂਜੀ)

ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਨੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਜਦ ਤੋੜ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਅੱਗੋਂ ਸੁਨਾਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਨੂੰ ਜਾ ਕਿਹਾ ਸੀ :

‘ਛਲ ਬਲ ਕਰ ਗੁਰਿਆਈ ਲੈਣਾ ਲੋੜਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਰਾਹ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਨਹੀਂ। ਸਿੱਖੀ ਵਿਚ ਮੂਲ ਸ਼ਰਧਾ ਹੈ। ਸ਼ਰਧਾ ਤੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਕੋਪਲ ਫੁੱਟਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਮ ਹੀ ਸੁਖ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਸੇਵਾ ਤਾਂ ਛਾਲ ਹੈ ਜੋ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨੂੰ ਪੁੱਕਿਆਂ ਕਰਦੀ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਤੋੜਨ ਲਈ ਹੈ। ਇਹ ਹੀ ਫਲ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਕੀਤੀਆਂ ਬਿਛ ਬਣ ਕੇ ਝੂਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸ਼ੋਭਾ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਬਿਛ ਨੂੰ ਦੈਵੀ, ਸੰਸਾਰੀ, ਬਿਬੇਕ ਤੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਗੁਣ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਤੇ ਘਣਛਾਵਾਂ ਬਣਾਂਦੇ ਹਨ।’

ਸ਼ਰਧਾ ਸਭ ਕੀ ਮੂਲ ਮਹਾਨੀ।

ਅੰਕਰ ਪ੍ਰੇਮ ਹੋਤ ਸੁਖ ਦਾਨੀ।

ਤੁਚ ਸੇਵਾ ਜਿਸ ਕੇ ਦਿਢ ਕਰਤਾ।

ਕਾਂਡ ਬੜੇ ਵੈਰਾਗ ਪ੍ਰਵਿਰਤਾ।

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਦਾ ਕਿਤਨਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਉਸਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਇਥੋਂ ਲਗਾਓ ਕਿ ਜਦ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰ-ਪਤੀ ਨੂੰ 'ਕ੍ਰਿਪਾ ਹੋਵੇ, ਔਲਾਦ ਬਖਸ਼ੀਏ' ਕਹਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਸਾਹਿਬ ਬਚਨ ਕੀਆ :

‘ਜੇ ਔਲਾਦ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਮੇਰਿਆਂ ਸਿੱਖਾਂ ਪਾਸ ਜਾਓ। ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਪੁਰਾਤਨ ਟਹਿਲੀਆ ਹੈ, ਤਿਸ ਕੀ ਸੇਵਾ ਕਰੋ। ਉਹ ਬਚਨ ਕਰੇ, ਸੋ ਹੋਵੇਗਾ।’

ਜਦ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਅਰਦਾਸ ਲੈਣ ਲਈ ਪੁੱਜੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਝੂਮ ਝੂਮ ‘ਤੁਮਰੇ ਗ੍ਰਹਿ ਪ੍ਰਗਟੇਗਾ ਜੋਧਾ। ਜਾ ਕੇ ਬਲ ਗੁਨ ਕਿਨਹੂੰ ਨਾ ਸੋਧਾ’ ਅਤੇ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਤੁਕਾਂ :

ਰਾਜ ਮਹਿ ਰਾਜੁ, ਜੋਗ ਮਹਿ ਜੋਗੀ।

ਤਪ ਮਹਿ ਤਪੀਸਰੁ, ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਮਹਿ ਭੋਗੀ।

ਧਿਆਇ ਧਿਆਇ ਭਗਤਹ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ।

ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਪੁਰਖ ਕਾ ਕਿਨੈ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਇਆ। ੨। ੧੬।

ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਸਨ।

ਜਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਗ੍ਰੰਥੀ ਥਾਪਣਾ ਸੀ ਤਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ :

ਨਿਜ ਮਨ ਇਹ ਵਿਚਾਰਤ ਭਏ।

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸੇਵਕ ਕਿਹ ਕਏ।

ਤਾਂ ਨਿਰਣਾ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਕੋ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਿਰਮਾਨ ਰਹਿ ਕੇ ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਚਾਰ ਗੁਰੂ ਸੇਵਾ ਕਰੀ।

ਪਾਯੋ ਪਰਮ ਨਿਧਾਨ।

ਸੇਵਕ ਕੀ ਇਹ ਬਸਤ ਹੈ,

ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਕੀਓ ਬਖਾਨ।

ਬੜੇ ਆਦਰ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਦੇ ਸਿਰ ਰਖਿਆ ਸੀ ਤੇ ਆਪੂੰ ਪਿਛੇ ਚੌਰ ਕਰਦੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਆਏ ਸਨ। ਫਿਰ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਪੁੱਜ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਜਦ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੇ ਸਿੰਘਾਸਨ 'ਤੇ ਟਿਕਾਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਬਚਨ ਕਹੇ ਸਨ :

ਬੁੱਢਾ ਸਾਹਿਬ, ਖੋਲਹੁ ਅਬ ਗਰੰਥ।

ਲੇਹੁ ਆਵਾਜ਼, ਸੁਨਹਿ ਸਭ ਪੰਥ।

ਅਦਬ ਸੰਗ ਤਬ ਗਰੰਥ ਸੋ ਖੋਲ੍ਹਾ।

ਲੇ ਆਵਾਜ਼ ਬੁੱਢਾ ਮੁੱਖ ਬੋਲਾ।

(ਰਾਸ ੩, ਅੰਸ਼ ੫੦, ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼)

ਵਾਕ ਸੀ :

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫

ਵਿਚਿ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਖਲੋਆ॥

ਵਾਲੁ ਨ ਵਿੰਗਾ ਹੋਆ॥

ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੀ ਸਾਜਣਾ ਵੇਲੇ ਤਿੰਨਾਂ, ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਤੇ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੇ ਹੀ ਸਾਰੀ ਉਸਾਰੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਛੇਵੀਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

ਕਿਸੀ ਰਾਜ ਨਹਿ ਹਾਥ ਲਗਾਯੋ।

ਬੁੱਢਾ ਐ ਗੁਰਦਾਸ ਬਨਾਯੋ।

ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਦੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣੇ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਰਮਦਾਸ ਪੁੱਜੇ ਸਨ। ਜੋ ਬਚਨ ਉਸ ਵੇਲੇ ਛਟਮ ਪੀਰ ਨੇ ਕਹੇ ਸਨ, ਉਹ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ :

‘ਬਾਬਾ ਜੀ! ਤੁਸਾਂ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਸਦਕਾ ਉਹ ਪਰਮ ਪਦ ਤੇ ਸਦਾ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਹੁਤਾ ਜਗਤ ਵਾਂਝਿਆਂ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਹਿਰਦੇ ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਦੋ-ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਦੱਸੋ ਤਾਂਕਿ ਸਭ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਜ਼ਮਤ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਹੋਏ।’

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ-ਨਿਰਾ ਨੂਰ ਸਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਰੂਪ ਸਨ :

ਗੁਰ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭ ਅਵਤਾਰ।

ਸੁਤਹ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ੀ ਕਰਨੀ ਸਾਰ।

ਜਨਮਤ ਹੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਚਲਾਇਆ।

ਬਹੁ ਸਾਧਨ ਕੋ ਰਾਹ ਬਤਲਾਇਆ।

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਬਾਰੇ ਫ਼ਰਮਾਯਾ :

‘ਨਿਰੇ ਸਾਧੂ, ਸਦਾ ਸ਼ਾਂਤ ਤੇ ਦਯਾ ਤੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਮੂਰਤ’ ਰਤਾ ਵੀ ਪਕੜ ਨਹੀਂ ਸੀ :

ਪ੍ਰੇਮ ਅਉਧੂਤ ਦਿਖਾਵਉ ਭਾਉ।

ਨਿਰਵਿਕਲਪ ਨਿਰਲੋਭ ਸੁਭਾਉ।

ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਦੋਵਾਂ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਨਾਮ ਧਨ, ਜੋ ਵੀ ਦਰਬਾਰ ਆਇਆ, ਲੁਟਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਹੱਥ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਜੁਟਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਦੂਜਾ ਹਰ ਇਕ ‘ਤੇ ਅਸੀਸ ਵਜੋਂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਉਠਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ :

ਤਿਹ ਹਰਿ ਧਨ ਦੁਹ ਹਾਥ ਲੁਟਾਇਆ।

ਜੋ ਆਇਆ ਤਿਨ ਹੀ ਵਰਸਾਇਆ।

-
1. ਵਿਸਥਾਰ ਲਈ ‘ਕਥਾ ਪੁਰਾਤਨ ਇਉਂ ਸੁਣੀ’ ਮੇਰੀ ਹੀ ਰਚਿਤ ਪੁਸਤਕ ਦੇਖਣ ਦੀ ਖੋਜਲ ਕਰਨੀ।

ਏਕ ਹਾਥ ਸਤਿਗੁਰ ਕਾ ਭਗਤ ਗੁਰ ਸੇਵਾ।

ਦੂਜਾ ਹਾਥ ਕ੍ਰਿਪਾ ਗੁਰ ਦੇਵਾ।

ਕਮਾਲ ਦੀ ਟੂਕ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੇ ਕਿ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਬੋਲ ਰਹੇ ਸਨ
ਤੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਰੋਤੇ ਸਨ।

‘ਭਾਈ ਬੁਢੇ ਬਰਨਨ ਕੀਆ, ਸ੍ਰੋਤਾ ਸਤਿਗੁਰ ਆਪ।’

ਇਹ ਚੇਤਾ ਰਵੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਜਦ ਵੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ :

‘ਭਾਈ ਬੁਢਾ ਪਰਮ ਸੁਜਾਨ।’

ਭੂ ਬਢਾ ਪੁਰਾਤਨ ਸਿਖ ਪ੍ਰਮਾਨ’

ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ।

16 ਨਵੰਬਰ, ਸੰਨ 1631 ਨੂੰ ਜਪੁਜੀ ਦੇ ਪਾਠ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਵੇਲੇ ‘ਕੇਤੀ ਛੁਟੀ
ਨਾਲਿ’ ਕਹਿੰਦੇ ਹੀ, ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਗਏ। ਕਿਤਨੀ ਕੁ ਪਿਆਰੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਹੋਵੇਗੀ ਬਾਬਾ
ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਦੀ, ਇਸ ਦਾ ਕੁਝ ਕੁ ਪਤਾ ਇਸ ਤੋਂ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਿਰਤਕ
ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਹਰਖ-ਸੋਗ ਤੋਂ ਉਤਾਹ ਵਿਚਰਦੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੇ ਚਿਖਾ ਉੱਪਰ
ਰਖਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ ਪਿਆਰ-ਨੀਰ ਦੇ ਦੋ ਮੋਤੀ ਛਲਕ ਆਏ।

ਚਿਖਾ ਉਪਰ ਜਬ ਹੀ ਧਰੀ ਸਾਹਿਬ ਬੁਢੇ ਦੇਹਿ।

ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਕੇ ਨੈਣ ਤੇ ਚਲਯੋ ਨੀਰ ਸਨੇਹ।

ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਚੜ੍ਹੇ ਬਚਨ ਸਨ :

ਕਰੋ ਕਾਰ,

ਸਭ ਕਰੋ ਹੀਲਾ,

ਭਜਨ ਪਾਠ ਅਰਦਾਸ ਬੰਦਗੀ ਦਾ।

ਪਰ

ਟੇਕ ਰਖੋ ਸਿਰਫ ਮੇਹਰ ਤੇ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇਸੇ ਲਈ ਲਿਖਿਆ ਸੀ :

ਬੂੜਾ ਬੁਢਾ ਇਕ ਮਨਿ ਧਿਆਵੇ।

ਭਾਈ ਕਉਡਾ

ਕੋਚੀਨ ਤੋਂ ਜਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਉਦਾਸੀ ਸਮੇਂ ਹੁਣ ਦੇ ਆਧਰਾ

ਦੋ ਰੂਪ ਕਰੂਪ

ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਕਦਲੀ ਬਨ ਵਿਖੇ ਕਉਡਾ ਨਾਮ ਦੇ ਇਕ ਆਦਮਸ਼ੋਰ ਸਰਦਾਰ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ। ਕਉਡਾ ਦੇ ਛੱਡੇ ਦੈਂਤ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਨੂੰ ਪਕੜ ਲੈ ਗਏ। ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕਉਡਾ ਤੇਲ ਵਿਚ ਪਾ ਤਲਣ ਹੀ ਲੱਗਾ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦੀ ਇਕ ਪਉੜੀ ਗਾਈ ਤਾਂ ਕਉਡੇ ਨੇ ਮਰਦਾਨਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ।

ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਆਤਮਿਕ ਬਲ ਨਾਲ ਕਉਡਾ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਦਲੀ ਕਿ ਰਾਕਸ਼ੀ ਕਰਮ ਛੱਡ ਕੇ ਦੇਵਤਾ ਬਣਿਆ ਤੇ ਧਰਮ ਕਿਰਤ ਨਾਲ ਨਿਰਬਾਹ ਕਰ ਕੇ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਗੁਜ਼ਾਰਨ ਲੱਗਾ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸਿਖਿਆ ਦਿੰਦੇ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿਆ ਸੀ :

ਫਕੀਰਾਂ ਦੇ ਰਬਾਬੀ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹੀਦਾ। ਪੂਰਾ ਆਦਰ ਦੇਈਏ।

ਕਉਡਾ ਨੇ ਵੀ ਮਨ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਦੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿਆ ਕਿ ਉਹ ਬੇਸ਼ੱਕ ਆਦਮਸ਼ੋਰ ਸੀ ਪਰ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਖਾਂਦਾ। ਜਦ ਉਸ ਦੇ ਦੂਤ-ਦੈਂਤ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਕੜ ਲਿਆਂਦੇ ਤਾਂ ਉਸ ਪਕੜੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਕ ਤਿਲਸਮੀ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਅੱਗੇ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਦਾ ਸਾਂ। ਜੇ ਉਸ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਸੂਰਤ ਕੁੱਤਾ, ਘੋੜਾ, ਸੂਰ, ਗਧਾ ਜਾਂ ਸ਼ੇਰ ਦਿਖਾਈ ਦੇਂਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਹੀ ਖਾਂਦਾ ਸਾਂ, ਪਰ ਜੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਹੀ ਨਜ਼ਰੀ ਆਵੇ ਤਾਂ ਸਤਿਕਾਰ ਸਹਿਤ ਛੱਡ ਦੇਂਦਾ ਸਾਂ :

‘ਗਰ ਕਰ ਆਏ ਮਨੁਜ ਘਨੇਰੈ।

ਮੁਕਰ (ਸ਼ੀਸ਼ੇ) ਬਿਖੈ ਪ੍ਰਤਿਬਿਬ ਸੁ ਹੇਰੈ।

ਕੁਕਰ, ਸੂਕਰ, ਖਰ, ਖਗ ਸ਼ੇਰ।

ਇਤ ਆਦਕ ਕੋ ਮੁਖ ਹੇਰਾ।’

ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਸੁਭਾਵਕ ਪੁੱਛਣਾ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਖਾਧਾ ਤਾਂ ਕਉਡਾ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕਹਿਆ :

ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ ਆਉਂਦੇ ਹੀ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿਚ ਤੱਕਿਆ ਸੀ, ਤੁਸੀਂ ਨੂਰ ਹੀ ਦਿਖਾਈ

ਦਿੱਤੇ ਸੀ। ਰਤਾ ਭਰ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਬਾਬੇ ਦਾ ਜਗਤ ਪ੍ਰਤੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਕਿ ਦੇਖਣਾ ਕਿਧਰੇ ਕਉਡਾ ਰੋਜ਼ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਖਾ ਰਹਿਆ। ਸਾਡੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਮੂਲੋਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਮੁੱਕ ਰਹੀ। ਕੀ ਅਸਾਂ ਪੱਕੇ ਦੋ ਰੂਪ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਲਏ। ਇਕ ਜੱਗ ਦਿਖਾਵੇ ਵਾਲਾ, ਮੁਲਾਇਮ, ਸੁਹਾਣਾ, ਸੋਹਣਾ, ਦਿਲ-ਖਿੱਚਵਾਂ, ਹਲੀਮੀ ਵਾਲਾ ਤੇ ਦੂਜਾ ਕਰੂਪ, ਕਰੂਰ, ਕਠੌਰ, ਕੁਹੜਾ, ਖਿਝ ਵਾਲਾ, ਦਿਲ-ਚੀਰਵਾਂ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਗੁੱਸਾ ਹੀ ਉਸ 'ਤੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਰੂਪ ਬਣਾ ਲਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਮਨੁੱਖ ਵਾਲੀ, ਨਾਮ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਪਰ ਕਰਨੀ ਕਰਤੂਤ ਕੁੱਤਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਮਾੜੀ, ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਲੋਭ ਖਾਤਰ ਰਾਲਾਂ ਵਗਾਂਦੇ ਹਨ :

ਮਾਣਸ ਮੂਰਤਿ ਨਾਨਕੁ ਨਾਮੁ ॥

ਕਰਣੀ ਕੁਤਾ ਦਰਿ ਫੁਰਮਾਨੁ ॥

(ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧)

ਹਮਜ਼ਾ ਗੋਸ

ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚਾਚੇ ਹਮਜ਼ਾ ਦਾ ਨਾਂ ਧਰਾ ਕੇ, ਗੋਸ ਦੀ ਪਦਵੀ ਪਾ ਚੁੱਕਾ ਇਕ ਫ਼ਕੀਰ ਸਿਆਲਕੋਟ ਵਿਖੇ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ।

ਕਰਾਮਾਤ ਕਹਿਰ

ਕਰਾਮਾਤੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਬੜਾ ਦਿਖਾਲਾ ਕਰਦਾ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਸਦਾ ਡਰ ਡਰਾਵੇ ਦੇਈ ਰੱਖਦਾ।

ਗੋਸ ਫ਼ਕੀਰੀ ਦਾ ਉਹ ਦਰਜਾ ਹੈ ਜਦ ਦਰਵੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਪਰਾਇਣ ਹੋਇਆ, ਆਪਣੇ ਜਿਸਮ ਦੇ ਅੰਗ ਬਿਖੇਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਫ਼ਕੀਰ ਹੁੰਦੇ ਸਨ :

ਬਿਰਾਜੇ ਕਟੇ ਅੰਗ ਬਸਤ੍ਰੇ ਲਪੇਟੇ।

ਜੁੱਮੇ ਕੇ ਮਨੋ ਰੋਜ ਮੈਂ ਗੋਸ ਲੇਟੇ। ੨੬੭। (ਚਰਿਤ੍ਰ ੪੦੫)

ਜਦ ਦੂਜੀ ਉਦਾਸੀ ਦੌਰਾਨ, ਸੁਮੇਰ ਪਰਬਤੋਂ ਪਰਤਦੇ ਕਸ਼ਮੀਰ, ਜੰਮੂ ਰਾਹੀਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਸਿਆਲਕੋਟ ਆਏ ਤਾਂ ਨਗਰ ਵਿਚ ਹਾਹਾਕਾਰ ਮੱਚੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਹਮਜ਼ਾ ਗੋਸ, ਇਹ ਆਖ ਕੇ ਚਲੀਯਾ ਕੱਟਣ ਬੈਠਾ ਸੀ ਕਿ ਜਦ ਉਹ ਚਲੀਯੇ ਤੋਂ ਉੱਠੇਗਾ ਤਾਂ ਇਕ ਵਾਕ ਨਾਲ ਹੀ ਨਗਰ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਇਹ ਸਾਰੀ ਨਗਰੀ ਝੂਠਿਆਂ ਦੀ ਹੈ। ਮਨਿਤ ਮੰਨ ਕੇ ਆਪਣਾ ਬੇਟਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਜਦ ਇਹ ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਗੁਫਾ ਬਾਹਰ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਧੁਨੀ ਲਗਾਈ ਤਾਂ ਗੁਫਾ ਵਿਚ ਸ਼ਗਾਫ਼ ਹੋਇਆ ਤੇ ਉਹ ਬਾਹਰ ਆਇਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕੌਣ ਹੋ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਝੂਠਿਆਂ ਦੀ ਇਮਦਾਦ 'ਤੇ ਆਏ ਹੋ?

ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਇਕ ਦੇ ਝੂਠ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਦੇਣੀ ਕਿਥੋਂ ਦੀ ਪੀਰੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਕਿਹਾ :

‘ਪੀਰ ਜੀ! ਰੱਬ ਦੀ ਵਾਹਦ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਕਦੀ ਵੰਗਾਰਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ। ਰੱਬ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਆਪਣੇ ਰੱਬ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਾਪੀਆਂ, ਅਕ੍ਰਿਤਘਣਾਂ ਨੂੰ ਕਦ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣੀ ਹੈ। ਫ਼ਕੀਰ ਦਾ ਇਕ ਕੰਮ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਬੇਦਗੀ ਵਿਚ ਜੁਟੇ ਰਹਿਣਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੰਜਾਲਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਫਸਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਕ ਮਮਤਾ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ, ਦੂਜੀ ਵਿਚ ਪੈਣ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ।’

ਡਿੰਗਾ (ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁਜਰਾਤ, ਹੁਣ ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਵਿਖੇ ਇਕ ਜੋਗੀ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਸੀ ਕਿ 'ਹਉਮੈ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਛਕਣੀ ਜੋਗੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੋਝਦੀ।'

ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਜੋਗੀ ਨੇ ਇਹ ਡੋਂਡੀ ਪਿਟਵਾਈ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਚਾਲ੍ਹੀ ਦਿਨ ਗੁਫਾ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੁਝ ਸੇਵਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਸੋ ਸਭ ਇਲਾਕਾ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆਵੇ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਡੋਂਡੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਵਰਜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਚਾਲ੍ਹੀ ਦਿਨ ਪੂਰੇ ਹੋਣ ਤੇ ਹੀ ਢੰਡੋਰਾ ਦੇਵੀ। ਉਹ ਰੁਕ ਗਿਆ।

ਜਦ ਜੋਗੀ ਗੁਫਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਬਾਹਰ ਆਓ-ਆਦਰ ਵਿਚ ਨਾ ਦੇਖ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਗਿਰ ਪੜਾ। ਮੌਕਾ ਸੰਭਾਲਦੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਡੋਂਡੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਹੁਣ ਢੰਡੋਰਾ ਦੇਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ। ਭੀੜ ਇਕੱਠੀ ਹੋਇ ਆਈ। ਜੋਗੀ ਹੋਸ਼ ਵਿਚ ਆਇਆ। ਸਭ ਲੱਗੇ ਕਹਿਣ : 'ਵਾਹ-ਵਾਹ ਜੋਗੀ ਜਿਸ ਚਾਲ੍ਹੀ ਦਿਨ ਮੂੰਹ ਅੰਨ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ।' ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕਹਿਆ : 'ਭੁੱਲੇ ਨਾਹ, ਜੋਗੀ ਅੰਦਰ ਗੁਫਾ ਬੈਠਾ ਰੱਜਵੀਂ ਖੁਰਾਕ ਲੈਂਦਾ ਰਹਿਆ ਹੈ।'

ਜੋਗੀ ਨੇ ਖਿਝ ਕੇ ਕਿਹਾ : 'ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ!' ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕਹਿਆ : 'ਜੋਗੀ ਅੰਦਰ ਬੈਠਾ ਹਉਮੈ ਦੀ ਭਰਵੀਂ ਖੁਰਾਕ ਲੈਂਦਾ ਰਹਿਆ ਹੈ। ਚਲੀਹਾ ਕੱਟਦਾ, ਇਹ ਹੀ ਸੋਚਦਾ ਰਹਿਆ ਕਿ ਜਦ ਬਾਹਰ ਜਾਏਗਾ ਤਾਂ ਬੜੀ ਵਾਹ-ਵਾਹ ਹੋਵੇਗੀ ਪਰ ਜਦ ਡਿੱਠਾ ਸੂ ਕਿ ਕੋਈ ਅਗੋਂ ਆਦਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਤਾਂ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਗਿਰਿਆ। ਤੁਸੀਂ ਲੋਕ ਆਏ, ਵਾਹ-ਵਾਹ ਕੀਤੀ, ਹਾਰ ਪਾਏ, ਆਦਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਡਿੰਗਾ ਉਠ ਖੜੋਤਾ।' ਜੋਗੀ ਦੀ ਮੋਈ ਸੁਰਤਿ ਜਾਰੀ।

ਚੁੱਕੇ ਚੁਕਾਏ ਖਡੂਰ ਵਾਸੀਆਂ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਛੱਡਣ ਲਈ ਕਹਿਆ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਹਿਜਰਤ ਕਰ ਕੇ ਦੂਜੇ ਪਿੰਡ ਚਲੇ ਗਏ। ਬਾਬਾ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਜਦ ਬਾਸਰਕੇ ਤੋਂ ਮੁੜੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਖਡੂਰ ਨਾ ਡਿੱਠਾ ਤਾਂ ਤਪੇ ਨੂੰ ਸਜਾ ਦੇਣ ਵਜੋਂ ਪਿੰਡ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾ ਕਹਿਆ ਕਿ ਜਿਸ ਮੀਂਹ ਨੂੰ ਲੋੜਦੇ ਹੋ, ਉਹ ਤਪੇ ਪਾਸ ਹੈ। ਜਿਥੇ-ਜਿਥੇ ਤਪੇ ਨੂੰ ਪੈਲੀਆਂ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਘਸੀਟੋਗੇ, ਮੀਂਹ ਦੀ ਛਹਿਬਰ ਲੱਗ ਜਾਏਗੀ। ਪਿੰਡ ਵਾਸੀਆਂ ਐਸਾ ਹੀ ਕੀਤਾ। ਤਪੇ ਨੂੰ ਪੈਲੀਆਂ ਵਿਚ ਘਸੀਟ-ਘਸੀਟ ਆਖਰੀ ਹੱਡੀ ਵੀ ਤੋੜ ਦਿੱਤੀ। ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਾਣ ਨਿਕਲ ਗਏ।

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਅਮਰਦਾਸ ਸਮੇਤ ਖਡੂਰ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਵਾਪਸ ਪਿੰਡ ਲੈਣ ਲਈ ਆਏ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਸੱਚੀ ਮੁੱਚੀ ਬਾਬਾ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਵੱਲ ਪਿੱਠ ਕਰ ਲਈ ਤੇ ਕਿਹਾ : ਆਪਣੇ ਆਪ ਕੋਂ ਮਹਦ ਜਨਾਯੋ। ਬਾਬਾ ਅਮਰਦਾਸ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਕਿਹਾ : ਤੁਸੀਂ ਇਤਨੀ ਤਾੜਨਾ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ਹੋ? ਤਪੇ ਨੇ ਕੀਤਾ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਨਿਰਾਦਰ ਕੀਤਾ ਸਾਊ। ਨਾਲੇ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈਣਾ।

ਹਲੀਮੀ ਦੀ ਮੂਰਤ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ :

ਇਹ ਠੀਕ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਰਾਮਾਤ ਦਿਖਾਉਣੀ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਰਾਜੀ ਕਰਨਾ

ਹੈ। ਕਉਣ ਹੈ ਜੋ ਈਰਖਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਆਪਣੀ 'ਮੈਂ' ਭੁੱਲੇ ਤਾਂ ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ ਅਤੇ ਜੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ 'ਮੈਂ' ਭੁੱਲ ਜਾਏ ਤਾਂ 'ਸਜਾਵਾਰ'। ਕੈਸਾ ਨਿਆਂ ਹੈ। ਭੀੜ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਦਿਖਾਉਣਾ ਸਾਡਾ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਸਹਿਨਸ਼ੀਲਤਾ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ : ਧਰਤੀ ਵਾਂਗ।

ਦੁੱਖ ਸੁੱਖ ਵਿਚ ਅਡੋਲਤਾ : ਪਰਬਤਾਂ ਵਰਗੀ।

ਜੇਹਾ : ਰੁੱਖਾਂ ਜਿੱਡਾ।

ਨਿਰਮਲਤਾ : ਬਰਫ਼ਾਂ ਜਿਹੀ।

ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ : ਆਕਾਸ਼ ਤੁਲ।

ਤੇਜ : ਸੂਰਜ ਵਤ।

ਪਰ ਮੁੱਖ ਵਿਚ ਸਦਾ ਸਰਬਤ ਦਾ ਭਲਾ।

ਗੁਰੂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸੰਭਾਲਣ ਉਪਰੰਤ ਜਦ ਖੋਜਿਆਂ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਖੋਰੂ ਪਾਇਆ ਸੀ ਤੇ ਕੋਈ ਆ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰੋ ਤਾਂ ਤੀਜੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਫ਼ਰਮਾਂਦੇ :

ਬਦਲੇ ਨਹੀਂ ਲੈਣੇ।

ਧੀਰਜ ਨਾਲੋਂ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਤਪ ਨਹੀਂ।

ਸੰਤੋਖ ਨਾਲੋਂ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਸੁਖ ਨਹੀਂ।

ਲਾਲਚ ਨਾਲੋਂ ਵੱਡੀ ਕੋਈ ਬੁਰਾਈ ਨਹੀਂ।

ਦਿਆ ਨਾਲੋਂ ਵੱਡੀ ਕੋਈ ਨੇਕੀ ਨਹੀਂ।

ਖਿਆ ਨਾਲੋਂ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਨਹੀਂ।

ਜੋ ਕੋਈ ਬੀਜ ਰਹਿਆ ਹੈ, ਅਵੱਸ਼ ਵੱਢੇਗਾ।

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਤਸੀਹੇ ਝਲਦੇ ਦੇਖ ਜਦ ਮੀਆਂ ਮੀਰ ਨੇ ਕਹਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਜਰਣ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਆਗਿਆ ਦੇਣ ਤਾਂ ਦਿੱਲੀ ਲਾਹੌਰ ਦੀ ਇੱਟ ਨਾਲ ਇੱਟ ਵਜਾ ਦਿਆਂ ਤਾਂ ਪੰਜਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਠਹੱਕੇ ਨਾਲ ਕਹਿਆ : 'ਸਾਈਂ ਜੀ! ਸਾਈਂ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਹੀ ਰਸ ਮਾਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਰੀਰ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਝੂਠਾ ਹੈ। ਆਤਮਾ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ।'

ਆਤਮਾ ਸਦਾ ਅਸੰਗ ਹੈ

ਤਨ ਮਿਥਯਾ ਪ੍ਰਪੰਚ।

(ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼)

‘ਇਹ ਕਸ਼ਟ ਇਸ ਲਈ ਸਹਾਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਆਦਰਸ਼ ਬਣੇ। ਜਦ ਕਿਸੇ ਤੇ ਕਸ਼ਟ ਆ ਵਾਪਰੇ ਤਾਂ ਭਾਣਾ ਮਿੱਠਾ ਕਰ ਕੇ ਮੰਨੇ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਨਾ ਕਹਿਣ। ਡੋਲ ਨਾ ਜਾਣ। ਆਤਮਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਸਰੀਰ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਨਾ ਵਰਤਣ।’

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਮੀਆਂ ਮੀਰ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ : ਜੋ ਤੁਸਾਂ ਸੁਖਮਨੀ ਵਿਚ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਸਹੀ ਤਰਜਮਾ ਕਰ ਕੇ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ :

ਰਹੇ ਬਦੇਹੀ, ਹੋਇ ਦ੍ਰਿੜ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਨੀਕ।

ਜੋ ਬਰਨਿਓ ਮਧ ਸੁਖਮਨੀ ਪਾਲ ਦਿਖਾਇਓ ਠੀਕ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਵੀ, ਭਾਈ ਮਤੀ ਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਾਹੌਰ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਇੱਟ ਨਾਲ ਇੱਟ ਵਜਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਹੀ, ਤਾਂ ਫਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਸ਼ਕਤੀ ਕਿਥੋਂ ਪਾਈ ਤਾਂ ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ : ਗੁਰ ਚਰਨਾਂ ਤੋਂ। ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ :

‘ਇਹ ਹੀ ਭਗਤਾਂ, ਸੰਤਾਂ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਤੋਟ ਹੈ ਕਿ ਬੋੜੀ ਜਿਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਪਾ ਕੇ ਆਪਾ ਜਨਾਉਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਜਲ ਦਾ ਤੁਪਕਾ ਪੀ ਸ਼ਕਤੀਵਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਸਾਗਰ ਅੱਗੇ ਹੰਕਾਰ ਦੇ ਬਚਨ ਬੋਲਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।’

ਸਿੱਖ ਭਗਤ ਤੇ ਨਾਮੀ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਇਹ ਹੀ ਬਣ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਦਾ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ, ਰਜਾ ਵਿਚ ਰਾਜੀ ਰਵੇ :

ਜਿਸ ਸਮੁੰਦਰ ਤੇ ਜਲ ਕਨ ਪਾਵੈ।

ਪੁਨ ਤਿਸ ਆਗੈ ਗਰਬ ਜਨਾਵੈ।

ਆਪਨੇ ਆਪ ਕੇ ਕਰਹਿ ਬਖਾਨੈ।

ਜਿਸ ਤੇ ਲੀਨ, ਤਿਸ ਨਹਿ ਜਾਨੈ।

ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਚਰਚਾ ਕਰਦਿਆਂ ਦਲੀਲ ਨਾ ਔਰੜੇ ਤਾਂ ਘਸ਼ੁਨ ਮੁੱਕੇ ‘ਤੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਕਈ ਆਤਮਕ ਜਗਤ ਵਿਚ ਆਤਮਾ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਕਰਾਮਾਤ ਦਿਖਾਉਣ ‘ਤੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ :

‘ਕਰਾਮਾਤ ਕਹਿਰ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ।’

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਇਹ ਕਹਿਰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਕਮਾਂਦੇ। ਯਾਦ ਰੱਖੀ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਜਦ ਅਲਹ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣਗੇ ਤਾਂ ਕਰਾਮਾਤੀ ਨੂੰ ਸਭ ਸਾਹਮਣੇ ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ ਉਠਾਉਣੀ ਪਵੇਗੀ।

ਕਲਗੀਧਰ ਦਾ ਮੋਤੀ ਬਾਗ (ਦਿੱਲੀ) ਦੀ ਮੱਮਟੀ ਤੋਂ ਛੱਡਿਆ ਤੀਰ ਚਉਪੜ ਖੇਡਦੇ ਮੁਸਾਹਿਬਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਆ ਵੱਜਾ ਸੀ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਇਕ ਜਬਾਨ ਬੋਲ ਉੱਠੇ ਸਨ : ਕਰਾਮਾਤ।

ਤਾਂ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਨੇ ਦੂਜਾ ਤੀਰ, ਉਸੇ ਰੁੱਖ ਰੁੱਕਾ ਲਿਖ ਬੰਨ੍ਹ ਭੇਜਿਆ ਸੀ :

ਕਰਾਮਾਤ ਨਹੀਂ ! ਕਰਤਬ।

ਦਾਉਦ ਜੁਲਾਹਾ

ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਬਾਬੇ ਦੀ ਕਰਣੀ ਕਰਤੱਵ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ
ਦਇਆ ਧਰਮ
ਲਾਇ ਰਾਹ
 ਕੋਈ ਗਿਣਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਕਿ ਕਿਤਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ
 ਉਹਨਾਂ ਸੱਚਾ ਗਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਕੇ ਸਿੱਖੀ ਮਾਰਗ
 ਪਾਇਆ।

ਦੋਹਰਾ : ਜੋ ਸਤਿਗੁਰ ਜਾਇ ਸਿਖ ਕੀਯੋ,
 ਸਾਢੋ ਗਯਾਨ ਦਿੱਤਾਇ।
 ਐਸੇ ਕੀਏ ਅਨੇਕ ਸਿਖ,
 ਕੋ ਸਭ ਸਕੈ ਗਿਨਾਇ।

ਚੌਪਈ : ਠਗੀ ਤੇ ਦਏ ਠਗ ਹਟਵਾਇ।
 ਕੁਰਾਹੋ ਮੁੜ ਸੁਭ ਰਾਹ ਦੀਏ ਪਾਇ।
 ਸ਼ਬਦ ਸਾਖੀ ਸਚ ਦੀਨੋ ਲਾਇ।
 ਧਰਮਸਾਲ ਦਈ ਬਹੁ ਥਾਂ ਪਾਇ। ੭।
 ਸਿਖ ਸੰਗਤ ਕੋ ਜੋੜ ਕਰਾਵੈ।
 ਸਤਿਨਾਮ ਕੋ ਜਾਪ ਜਪਾਵੈ।
 ਔਰ ਖਲਾਇਕੇ ਪਿਛੈ ਖਾਇ।
 ਦਇਆ ਧਰਮ ਇਤ ਲਾਏ ਰਾਹਿ। ੮।

ਤੀਜੀ ਉਦਾਸੀ ਵੇਲੇ ਪਾਕ ਪਟਣ ਤੋਂ ਹੁੰਦੇ ਤੁਲੰਬਾ ਪੁੱਜੇ। ਸੱਜਣ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਹੀ
 ਕਿਹਾ : 'ਸੱਜਣ ਏਂ, ਤਾਂ ਸੱਜਣਾਂ ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਕਰ।' ਸਿੱਧੇ ਰਾਹ ਪਾਇਆ। ਉਹ ਹੀ
 ਸੱਜਣ ਜੋ ਖੂਨ ਕਰਦੇ ਝਿਜਕਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਹੁਣ ਕੋਈ ਆਏ, ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਖਾਲਾ ਰਖੇ
 ਤੇ ਅਭੜਵੇਜ ਉਠ ਪਰਉਪਕਾਰ ਲਈ ਧਾਏ।

ਉਥੋਂ ਉੱਚ ਸ਼ਰੀਫ 'ਮਖਦੂਮ' ਨੂੰ 'ਦੁਨੀਆਂ ਕੋਈ ਪੱਕਾ ਡੇਰਾ ਲਗਾ ਬੈਠਣ ਦਾ ਮੁਕਾਮ
 ਨਹੀਂ' ਸਮਝਾ, ਸਿੱਧ ਦੇ ਕਈ ਨਗਰ ਹੁੰਦੇ 'ਨੂਰ ਨੁਸਰਤ' ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ। ਉਸ ਨੂੰ
 ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਬਰਕਤਾਂ ਨੇਕੀ, ਦਇਆ ਤੇ ਧਰਮ ਦਾ ਪੱਲਾ ਨਾ ਛੱਡਣ ਵਿਚ ਹਨ।

ਉਥੇ ਹੀ ਦਾਉਦ ਨਾਂ ਦੇ ਜੁਲਾਹੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਬਣਾਇਆ ਕੀਮਤੀ ਗਲੀਚਾ

ਭੇਟ ਕੀਤਾ ਤੇ ਅਰਜ਼ ਗੁਜ਼ਾਰੀ ਕਿ ਗ਼ਲੀਚੇ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਆਸਣ ਲਗਾਓ। ਸਾਦਗੀ ਤੇ ਪਾਕੀਗਜ਼ੀ ਦੀ ਮੂਰਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ : ਦਾਊਦ ਜੀ ! ਹਰਾ ਭਰਾ ਘਾਹ ਹੀ ਮੇਰਾ ਗ਼ਲੀਚਾ ਹੈ। ਇਹ ਛਾਵਾਂ ਦੇਂਦੇ ਦਰੱਖਤ ਅਲਾਹ ਦੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜੀਵਾਂ ਲਈ ਆਰਾਮਗਾਹਾਂ ਹਨ।

ਦਾਊਦ ਨੇ ਫਿਰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਹ ਉਚੇਚਾ ਆਪ ਲਈ ਹੀ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਹੁਣ ਕਿਸ ਨੂੰ ਭੇਟ ਕਰਾਂ ਤਾਂ ਦਰਦੀ ਦਾਤੇ ਨੇ ਗ਼ਲੀਚਾ ਉਸੇ ਦੀ ਝੁੱਗੀ ਲਾਗੇ ਵਿਲੂੰ ਵਿਲੂੰ ਕਰਦੇ ਕਤੂਰਿਆਂ ਦੇ ਕੁਝ ਹੇਠ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਉਂਤੇ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਸਰਦੀ ਕਾਰਨ ਵਿਲੂੰ-ਵਿਲੂੰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।

ਇਸੇ ਉਦਾਸੀ ਮੱਕੇ ਤੋਂ ਮੁੜਦੇ ਜਿਹਲਮ ਪਾਸ ਬਾਲ ਗੁਦਾਈ ਦੇ ਟਿੱਲੇ ਆਏ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਦੇਖ ਬਾਹਰ ਖੁਲ੍ਹੇ ਮੈਦਾਨ ਆਸਣ ਲਗਾ ਲਏ। ਬਾਲ ਗੁਦਾਈ ਦੇ ਚੇਲੇ ਜਦ ਅੰਦਰ ਡੇਰੇ ਲੈ ਜਾਣ ਲਈ ਆਏ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਇਤਨਾ ਹੀ ਕਿਹਾ : 'ਜੇਹੀ ਆਵੈ, ਤਹੀ ਗੁਜ਼ਾਰੇ।' ਬਾਲ ਗੁਦਾਈ ਜਦ ਆਪ੍ਰੂ ਟੁਰ ਕੇ ਆਇਆ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ :

‘ਹਉ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਕਰਮ ਨਿਸ਼ਾਨ ਜ਼ਰੂਰ ਛੱਡ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਾਣੀ ਪਾੜਛੇ ਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਰਾਹੀਂ ਭਾਵੇਂ ਲਗਾਤਾਰ ਵਹਿੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਬੂਰ, ਸਿਵਾਲ ਫਿਰ ਵੀ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਉਮੈ ਤਹਤ ਕੋਈ ਕਰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ।’

ਪੀਰ ਪੁਰ ਮੁਲਤਾਨ ਨੇ ਜਦ ਦੁੱਧ ਦਾ ਭਰਿਆ ਪਿਆਲਾ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਵੀ ਚੰਬੇਲੀ ਦਾ ਫੁੱਲ ਦੁੱਧ ਦੇ ਪਿਆਲੇ 'ਤੇ ਰੱਖ ਮੋੜ ਸਮਝਾਇਆ :

‘ਸਾਡੇ ਪੰਥ ਲਈ ਹਰ ਥਾਵੇਂ ਥਾਂ ਹੈ।’

ਫੁੱਲਾਂ ਵਾਂਗ ਰਹਿਣਾ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਲਾ ਗਏ ਸਨ।

ਭਾਈ ਜੀਵਾ ਜੀ

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਸਿੱਖ ਦਾ ਨਾਮ ਭਾਈ ਜੀਵਾ ਜੀ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਰਜ਼ਾਇ ਰਾਜੀ
ਰਹਿਣਾ—
ਸਿੱਖੀ ਧਰਮ

ਭਾਈ ਜੀਵਾ ਜੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਖਿਚੜੀ ਤੇ ਦਹੀ ਨਿੱਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਲੰਗਰ ਲਈ ਲਿਆਂਦੇ।

ਇਕ ਦਿਨ ਅੰਧੇਰੀ ਬਹੁਤ ਆਈ। ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ :

‘ਜੀ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼! ਅੰਧੇਰੀ ਬੰਦ ਹੋਇ ਜਾਇ। ਮੈਂ ਪਰਸ਼ਾਦ ਰਜ਼ੂਰ ਦੀ ਰਸਨਾ ਲਈ ਲੈ ਆਵਾਂ।’

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ :

ਰਹੁ ਰਾਜੀ, ਬਣ ਗੁਰਮੁਖ, ਜੀਵਾ।

‘ਜੀਵਾ ਜੀ! ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਰਜ਼ਾਇ ਉੱਪਰ ਰਾਜੀ ਰਹਿਣਾ, ਇਹ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ। ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਆਗਾਯਾ ‘ਤੇ ਰਾਜੀ ਰਹੁ। ਸਭ ਸੇਵਾ ਦਾ ਫਲ ਤੈਨੂੰ ਇਸੇ ਥੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਅੰਧੇਰੀ ਕਰਕੇ ਕਿਤਨੇ ਜਹਾਜ਼ ਚਲਤੇ ਹੈਨ। ਕਿਤਨੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਿਥਮੀ ਮੇਂ ਆਹਾਰ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਚਾਰ ਘੜੀਆਂ ਪਿਛੇ ਹੋਇ ਜਾਇ ਕੁਛ ਵਿਗੜਨ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ।’

ਭਾਈ ਗੁੱਜਰ ਲੁਹਾਰ

ਗਰੀਬ ਦਾ ਕੰਮ
ਗੁਰੂ ਨਮਿਤ ਜਾਣ
ਕਰਨਾ

ਭਾਈ ਗੁੱਜਰ ਜੀ ਲੁਹਾਰ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਆਏ ਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਮੇਰਾ ਵੀ ਕਿਵੇਂ ਉਧਾਰ ਹੋਵੇ।

ਦੂਜੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਬਚਨ ਹੋਇਆ :

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉਠ ਕੇ ਜਪੁਜੀ ਪੜ੍ਹਨਾ ਅਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਗਰੀਬ ਦਾ ਕੰਮ ਹੋਵੇ ਸੋ ਗੁਰੂ ਕੇ ਨਮਿਤ ਜਾਣ ਕੈ ਕਰ ਦੇਣਾ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਉਹ ਐਸਾ ਹੀ ਕਰੇ। ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦਾ ਉਹ ਨਮੂਨਾ ਬਣੇ ਤੇ ਨਿਰਭੈ ਹੋਇ ਸਿੱਖੀ 'ਤੇ ਟੁਰਨ ਦੀ ਜਾਚ ਸਭ ਨੂੰ ਸਿਖਲਾਏ।

ਗੁਜਰੁ ਜਾਤਿ ਲੁਹਾਰ ਹੈ,

ਗੁਰ ਸਿਖੀ,

ਗੁਰ ਸਿਖ ਸੁਣਾਵੈ। ੧੪। ੧੧।

ਇਕ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਝੂਠੀ ਤੁਹਮਤ ਲਗਾ ਕੇ ਸਾਧ ਜਨ ਰਾਜ ਦੁਆਰੇ ਬੰਧਾਇ ਦਿੱਤੇ। ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਉਹ ਬੰਦੀ ਖਾਨਿਓਂ ਨਿਕਸੇ। ਭਾਈ ਗੁੱਜਰ ਦੇ ਘਰ ਆਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਧ ਜਨਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਨਮਿਤ ਅਸਾਡੀਆਂ ਬੇੜੀਆਂ ਵੱਢ, ਅਸੀਂ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਫਾਹੇ ਹਾਂ।

ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਤਾਬ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦੇ ਬੇੜੀਆਂ ਵੱਢੀਆਂ। ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇੜੀਆਂ ਵੱਢਦਿਆਂ ਤ੍ਰੈਕਾਲ ਦੀ ਸੋਝੀ ਹੋਇ ਆਈ। ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਜਦ ਜੀਵਾ ਜੀ ਆਏ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਬੜੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ। ਸਿੱਖੀ ਵਿਚ ਰੂਹਾਨੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨਾਲ ਆਤਮਿਕ ਬਲ ਵੀ ਭਰਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਸੱਚ ਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦੇਣ ਯੋਗ ਸਿੱਖ ਹੋ ਗਏ ਸਨ।

ਭਾਈ ਧੰਡ (ਨਾਈ)

ਭਾਈ ਧੰਡ ਜੀ ਨਾਈ ਦਾ ਕਿੱਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਬੁੱਤੀਆਂ ਭਰਨਾ, ਪਾਣੀ ਭਰ
ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਤੇ ਮੁੱਠੀ ਚਾਪੀ ਕਰਨੀ।

ਮੁਰਦਾ ਹੋਇ ਮੁਰੀਦ

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ
ਆਏ ਤਾਂ ਉਥੋਂ ਦੇ ਹੀ ਹੋ ਰਹੇ।

ਨਾਲੇ ਪਾਣੀ ਗਰਮ ਕਰ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾਵੇ, ਨਾਲੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਚਾਪੀ
ਕਰੇ। ਰੁਗ ਛਕਾਵੇ (ਮੁੱਠੀਆਂ ਭਰ ਘੁੱਟੇ)। ਸਾਥ ਹੀ ਨਿੱਤ ਸੰਗਤ ਕਰੇ।

ਇਕ ਦਿਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਸ ਉਸ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ :

ਜੋ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰੇ।

ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ :

ਮੁਰੀਦ ਮੁਰਦਾ ਕਹੀਦਾ ਹੈ,

ਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਰ ਹੈ।

ਜਬ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦਾ ਅੰਗ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹਿਲਦਾ ਤਾਂ ਗੋਰ ਦੇ ਲਾਇਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਜਬ ਸਿੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਹੰਕਾਰ ਦੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ
ਵਿਚ ਜਾਇ ਸਮਾਂਦੇ ਹੈਨ।

ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਧਾਰ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਵੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲੱਗਾ।
ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਇਸੇ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕਰਦੇ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਭਾਈ
ਧੰਡ ਜੀ ਨੇ ਐਸੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਟੱਬਰ ਵੀ ਸੇਵਾ ਦੇ ਰਾਹ ਪੈ ਕੇ ਭਵ
ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋਇਆ।

‘ਨਾਈ ਧੰਡ ਵਖਾਣੀਐ

ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵ, ਕੁਟੰਬ ਤਰਾਵੈ।’ ੧੪। ੧੧।

ਭਾਈ ਪਾਰੋ ਜੁਲਕਾ

ਭਾਈ ਪਾਰੋ ਜੁਲਕਾ, ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਡੱਲਾ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਸਨ। ਐਸੀ ਕਰਣੀ

**ਬੁਧਿ ਬੀਚ ਬੀਚਾਰ
ਸ਼ਬਦ ਬਖਸ਼ਦਾ**

ਕੀਤੀ ਕਿ 'ਪਰਮ ਹੰਸ' ਕਹਾਏ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ :

ਧਰਮ ਕਿਰਤ ਕਰ, ਛਕੈ ਛਕਾਵੈ।

ਰਹੇ ਅਲੇਪ, ਕਮਲ ਜਿਉ ਭਾਵੈ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਹਰ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਕੀ, ਪੰਛੀ ਵੀ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ। ਇਹ ਵੀ ਮਰਯਾਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਣਾ ਲਈ ਸੀ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਝੱਖੜ ਝੁੱਲੇ, ਹਨੇਰੀ ਆਵੇ, ਬਾਰਸ਼ ਤੂਫਾਨ ਉੱਠੇ, ਉਹ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਪਿੰਡੋਂ ਚੱਲ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਘੋੜੇ 'ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਜ਼ਰੂਰ ਪੁੱਜਦੇ। ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਕਰਣੀ ਦੇਖ ਹੀ ਜਲੰਧਰ ਦਾ ਨਵਾਬ ਅਬਦੁੱਲਾ, ਗੁਰੂ ਦਾ ਸੇਵਕ ਬਣਿਆ ਸੀ। ਵੈਸਾਖੀ ਦਾ ਜੋੜ-ਮੇਲਾ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਵੀ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਹੀ ਸੀ।

ਸੋਝੀ ਭਾਈ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ : ਪਰਮ ਹੰਸ ਕੌਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਸੀ : 'ਹੰਸ ਦੀ ਚੁੰਝ ਖੱਟੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹੰਸ ਚੁੰਝ ਦੁੱਧ ਵਿਚ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਦੁੱਧ ਦੀਆਂ ਫੁੱਟੀਆਂ ਭਿੰਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਦੁੱਧ ਦੀਆਂ ਫੁੱਟੀਆਂ ਉਹ ਛਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜਲ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋ ਜੀਵ ਪਰਮ ਹੰਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ ਵਿਚਾਰਨ ਕਰ ਉਨ ਕੀ ਬੁਧਿ ਬੀਚ ਬੀਚਾਰ ਆਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੋਈ ਉਨ ਕੀ ਚੁੰਝ ਹੈ।

ਦੇਹ ਅਰੁ ਆਤਮਾ ਜੋ ਇਕੱਠੇ ਪਏ ਭਾਸਤੇ ਹੈਨਿ; ਏਕਠਾ ਪੁਤਲਾ ਕਾ ਪੁਤਲਾ। ਸੋ ਵੀਚਾਰ ਕਰ ਕੇ ਜਾਣੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਦੇਹ ਅਨਿਤ ਹੈ, ਆਤਮਾ ਸਤਿ ਹੈ, ਚਿੱਤ ਹੈ, ਅਨੰਦ ਰੂਪ ਹੈ। ਜੇ ਬੁਧਿ ਬੀਚਾਰ ਕਰਿ ਕੈ ਆਪ ਨੂੰ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਜਾਣੈ ਤਾਂ ਹੀ

ਪਰਮ ਹੰਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਜੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਰੀਰ ਤੇ ਨਿਆਰਾ ਜਾਣੇਗਾ ਤਾਂ ਸਰੀਰ ਦੇ ਰਸਾਂ ਲਈ ਪਾਪ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਜੈਸੇ ਕਮਲ ਜਲ ਮੇਂ ਹੋਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਉਸ ਕਾ ਸੂਰਜ ਵੱਲ ਹੋਤਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜਲ ਕਾ ਉਸ ਨੂੰ ਸਪਰਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਤਾ ਤੈਸੇ ਪਰਮ ਹੰਸ ਵਿਚੇ ਜਗਤ ਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੈਨ ਤੇ ਧਿਆਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਤਮਾ ਵੱਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੇਹ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਹਰਖ ਸੋਗ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਵਰਤਣ ਸੰਸਾਰੀਆਂ ਨਿਆਈਂ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹੈਨਿ ਤੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਸੁਪਨਿ ਵਤਿ ਜਾਣਦੇ ਹੈਨਿ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੰਧਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਭਾਈ ਮਲੂ ਸ਼ਾਹੀ

ਭਾਈ ਮਲੂ ਸ਼ਾਹੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਪਾਸ ਆਇਕੈ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ :

ਜੋਧੇ ਦਾ ਧਰਮ

ਜੀ ਅਸੀਂ ਨੌਕਰੀ ਮੁਗਲਾਂ ਦੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰੋ ਜਿਸ ਕਰ ਅਸਾਡਾ ਏਥੇ ਓਥੇ ਮੁੱਖ ਉਜਲਾ

ਹੋਵੇ।

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਬੋਲੇ :

ਭਾਈ ਮਲੂ! ਦੇਹਾਂ ਤਾਂ ਅਨਿਤ ਹੈਨਿ, ਇਹ ਤਾਂ ਅਗੇ ਹੀ ਬਿਨਸੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹੈਨ ਤੇ ਆਤਮਾ ਸਤਿ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਮਰਦਾ ਨਹੀਂ।

ਜੋਧੇ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ : ਆਪੋ ਉਪਾਧ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਨ ਕੀਜੈ। ਜੇ ਜੁਧ ਜ਼ਰੂਰ ਆਇ ਬਣੈ ਤਾਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਬੋਝਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ੰਕਾ ਨ ਕੀਜੈ। ਵੈਰੀ ਨੂੰ ਪਿੱਠ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਉਣੀ। ਸਨਮੁਖ ਲੜਦੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਉਣੀ ਹੀ ਜੋਧੇ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ।

ਜੇ ਰਣ ਮਹਿ ਸਨਮੁਖ ਮ੍ਰਿਤ ਪਾਵੈ।

ਸਵਰਗ ਨਿਸੰਸੈ ਧੂਰ ਸਿਧਾਵੈ।

(ਰਾਸ ਪਹਿਲੀ, ਅੰਸ ੧੨)

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਕੋਲੋਂ ਵੀ ਭਾਈ ਕੱਕਾ ਕਾਹਲੋਂ ਨੇ ਜਦ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸੂਰਮੇ ਨੂੰ ਕਿਆ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਬਚਨ ਹੋਇਆ ਸੀ :

ਜੋ ਧਰਮ ਦੇ ਜੁਧ 'ਤੇ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗਦੇ ਹੈਨਿ ਤੇ ਅੰਤ ਕਾਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਹੈਨਿ ਸੋ ਪਰਮਗਤਿ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹੈਨਿ।

ਜੋ ਕੁਝ ਖੱਟ ਲਿਆਵੀਐ ਸੋ ਸਿੱਖਾਂ ਸਾਧਾਂ ਨਾਲ ਵੰਡ ਖਾਈਐ। ਜੁਧ ਭੀ ਕਰੀਐ, ਦਾਨ ਭੀ ਕਰੀਐ ਤੇ ਦੇਹ ਬਿਨਸਨ ਦਾ ਸਹਸਾ ਨ ਕਰੀਐ ਤਾਂ ਮੁੱਖ ਉੱਜਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵੰਡ ਛਕਣ ਦਾ ਐਸਾ ਸੁਭਾਅ ਪੱਕ ਗਿਆ ਕਿ ਜ਼ਕਰੀਆ ਖ਼ਾਨ ਨੇ ਨਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਵਰਤਾ

ਖਾਣ ਦੀ ਐਸੀ ਆਦਤ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਖਾਣ ਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਏ ਤਾਂ :

ਦੇਤਿ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਭੁਖਾ ਕੋਈ।

ਆਓ ਦੇਗ ਤਿਯਾਰ ਗੁਰ ਹੋਈ।

ਓਸ ਸਮੇਂ ਬੈਰੀ ਕਿਮ ਆਵੈ।

ਪਰਮ ਮੀਤ ਸਮ ਤਾਹਿ ਛਕਾਵੈ।

ਨਾਦਰ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ : ਆਪ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹੋਨਿ ਤਾਂ ਜ਼ਕਰੀਆ ਨੇ ਕਿਹਾ :

ਬਚੇ ਤੋ ਆਪ ਖਲਹਿ ਹੈਂ।

ਨਹੀਂ ਤੋ ਲੰਗਰ ਮਸਤ ਬਤੇ ਹੈਂ।

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਆਉਂਦੇ ਜੁੱਧਾਂ ਨੂੰ ਭਾਪ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮੁਗਲਾਂ ਦੀ ਚਾਕਰੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵਰਜਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਭਗਤ ਮਾਲਾ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਗੰਗਾ ਸਹਿਗਲ, ਜੋ ਬਡਾ ਸੂਰਮਾ ਸੀ, ਨੂੰ ਕਿਹਾ :

‘ਮਲੇਛਾਂ ਦੀ ਚਾਕਰੀ ਛੱਡੋ। ਤੁਸੀਂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਪਾਸ ਰਹਿਣਾ।’ ਜੁੱਧ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸਨਮੁੱਖ ਹੋ ਗੰਗਾ ਸਹਿਗਲ ਨੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦ ਭਾਈ ਸੀਗਾਰੂ ਤੇ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਉਠਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਹੀ ਤਾਂ ਪੰਜਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਬਚਨ ਹੋਇਆ :

ਅਸਾਂ ਜੋ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਪਕੜਨੇ ਹੋਨਿ ਸੋ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਿ ਪਕੜਨੇ ਹੋਨਿ। ਸਮਾਂ ਕਲਿਜੁਗ ਦਾ ਵਰਤਣਾ ਹੈ। ਸ਼ਸਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਕਰ ਮੀਰ ਦੀ ਮੀਰੀ ਖਿੱਚ ਲੈਣੀ ਹੈ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਕਰ ਪੀਰ ਦੀ ਪੀਰੀ ਲੈ ਲੈਣੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਫੇਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਰਹਿਣਾ।

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ, ਜੋਧਾ ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਨਾ ਆ ਜਾਏ, ਅਗਿਆਨ ਅੰਧੇਰਾ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਇਸੇ ਲਈ ਨਾਲ ਜ਼ਰੂਰ ਦੇਂਦੇ ਸਨ। ਜਦ ਭਾਈ ਕਲਿਆਨ ਸੂਦ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਭੈ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨਹੀਂ। ਹਾਠਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਮਾਰ ਕੇ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਦਲਾਂ ਵਿਚ ਆਇ ਮਿਲਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ :

ਏਨ੍ਹਾਂ ਹਾਠਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਮਾਰਨੇ ਸੁਗਮ ਹੈ, ਪਰ ਅਗਿਆਨ ਦੀ ਜੋ ਹਾਠ ਹੈ—ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਏਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਜੋ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸ਼ਬਦ ਵਾਹਿ ਕੇ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਸੂਰਮਾ ਕਹੀਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਜਦ ਨਿਕਟੀ ਸਿੱਖ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਜੰਗ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਡਟ ਲੜਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਸੀ :

ਸੁਧਾਸਰ ਹਮ ਯੁੱਧ ਨ ਚਹੈ।

ਆਵਹਿ ਤੁਰਕ ਅਦਬ ਰਹਹਿ ਨ ਅਹਿ।

ਜੋ ਪਹਿਲੀ ਜੰਗ ਨਗਰੋਂ ਬਾਹਰ, ਜਿਥੇ ਅੱਜਕਲ੍ਹ ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਹੈ, ਲੜੀ ਤੇ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਵੀ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਸੱਤਾਂ ਤੇ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਉਠਾਉਣਾ :
ਬਾਲ, ਬਿਧ, ਰੋਗੀ, ਇਸਤ੍ਰੀ, ਬਿਨਾਂ ਹਥਿਆਰ, ਡਿੱਗੇ ਅਤੇ ਲੜਦਿਆਂ ਜਿਸ ਦੀ ਪਗੜੀ ਉਤਰ ਜਾਏ।

ਕਲਗੀਧਰ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮ ਸਮਾਰਗ ਵਿਚ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਸੀ :

ਸਿਖ ਗਊ ਮੁਖ ਹੋਇ ਰਹੈ।

ਪਰ ਜਦ ਆਇ ਬਨੈ, ਹਥਿਆਰ ਚੁਕੈ

ਅੰਤ ਅੰਤ ਕੇ ਲਾਚਾਰੀ।

ਲੜਾਈ ਹੋਇ ਤਹਾਂ ਉਲਟੇ ਨਾਹੀ (ਪਿੱਠ ਦੇ ਕੇ ਨੱਸੇ ਨਾਂਹ, ਸਾਹਮਣੇ ਮੱਥੇ ਸਾਰ ਭੱਖੇ)

ਕਿਸੀ ਦੇ ਮਾਲ ਵਲ ਨਦਰਿ ਨ ਕਰੇ।

ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਹੁਕਮ ਵੀ ਹੋ ਗਏ ਸਨ :

ਇਸਤ੍ਰੀ ਤਨ ਜੋ ਗਹਣਾ ਹੋਈ।

ਤਾ ਕੋ ਹਾਥ ਨ ਲਾਓ ਕੋਈ।

ਪੁਰਸ਼ ਪੁਸ਼ਾਕ, ਔਰ ਸਿਰ ਕੀ ਪਾਗ।

ਇਨ ਭੀ ਕੋਈ ਹਾਥ ਨ ਲਾਗ।

(ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼)

ਬੰਸਾਵਲੀ ਨਾਮੇ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਖ਼ਤ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦੇ ਰੱਖੀਆਂ ਸਨ :

ਆਕੀ ਨੂੰ ਬੇਸ਼ੱਕ ਸਜ਼ਾ ਦਿਓ

ਪਰ ਗਰੀਬ ਨਿਤਾਣੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ।

ਗਰੀਬ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕਰੋ।

ਗਭਰੂ ਨ ਕੋਈ ਰਹੇ।

ਪਾਪ ਤਜੋ।

ਧਰਮ ਚਾਲ ਰਾਜ ਕਰੋ।

ਭਾਈ ਖਾਨੂ ਤੇ ਭਾਈ ਮਾਹੀਆ

ਭਗਤੀ ਦੇ ਰੰਗ ਤੇ ਅੰਗ

ਭਾਈ ਖਾਨੂ ਤੇ ਭਾਈ ਮਾਹੀਆ ਦੋਵੇਂ ਪਿਉ-ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਦੋਸਤ ਭਾਈ ਗੋਵਿੰਦ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ 'ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਲਿਆਏ ਅਤੇ ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਆ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਐਸਾ ਗੁਣ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਾਓ ਕਿ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਉਸ ਵਿਚ ਹੀ ਆ ਜਾਣ।

ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਬਚਨ ਹੋਆ :

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਸਭਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਗੁਣ ਹੈ।

ਵਿਸਥਾਰ ਦੋਂਦੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਹਿਆ :

ਭਗਤੀ ਦੇ ਰੰਗ ਤਿੰਨ ਹਨ ਤੇ ਅੰਗ ਨੌਂ।

ਭਗਤੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਕਿ ਅਗੋਂ ਪਿਆਰ ਮਿਲ ਰਹਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਪਿਆਰ ਮਿਲ ਤਾਂ ਰਹਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਨ ਸਮਝੀ ਵਿਚ ਜਗਿਆਸੂ ਵਿਚੇ ਹੀ ਛੱਡ ਬੈਠਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਨੌਂ ਅੰਗ, ਪੜਾਅ ਜਾਂ ਮੰਜ਼ਲਾਂ ਭਗਤੀ ਦੀਆਂ ਗਿਣਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਆਖਰੀ ਮੰਜ਼ਲ ਦਾ ਪਤਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਗੜ੍ਹ ਚੜ੍ਹਨ ਵਾਲਾ, ਜੇ ਹੰਭ ਵੀ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜੇ ਹੋਰ ਉਢੇਗਾ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਸਾਹ ਲੈ ਕੇ ਫਿਰ ਚਲ ਪਵੇਗਾ।

ਜਦ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਕਿ ਅਗੋਂ ਵੀ ਪਿਆਰ ਮਿਲ ਰਹਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਰੰਗ, ਹਾਲਤ ਦਸ਼ਾ ਬਦਲੇਗੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਸਮਾਦ ਤਾਰੀ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਫਿਰ ਅੰਦਰਮੁਖੀ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਲੱਗੇਗਾ ਇਝ ਕਿ ਉਦਾਸੀ ਛਾਈ ਹੈ, ਪਰ ਹੋਵੇਗਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਵਿਚ। ਫਿਰ ਅੰਦਰ ਦਾ ਰਸ ਪੀ ਪੀ ਕੇ ਲਾਲ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਮੁੱਖ 'ਤੇ ਨੂਰ, ਚੇਹਰੇ 'ਤੇ ਲਾਲੀ, ਜੀਵਨ ਉਮਾਹ ਭਰਿਆ ਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਹੁਣ ਇਝ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਿੱਤ ਪਿਆਰ ਦੇ ਰਹਿਆ ਹੈ। ਝੋਲੀਆਂ ਭਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬਰਕਤਾਂ-ਦਾਤਾਂ ਦੇ ਕੇ ਨਿਵਾਜ ਰਹਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਹੀ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਗਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਪਰਾ ਭਗਤੀ ਹੈ। 'ਹਰਿ ਕੰਮ ਕਰਾਵਣ ਆਇਆ, ਪ੍ਰਭੂ ਹਮਾਰੇ ਦਾਸ'। ਅਨੰਦ ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਉਤਾਰ-ਚੜ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਨੌ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਭਗਤੀ ਇਹ ਹੈ :

ਪ੍ਰਿਥਮ—ਸਰਵਣ : ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾ ਸੰਜੁਗਤਿ ਸਰਵਣ ਕਰਨਾ।

ਦੂਜੇ—ਕੀਰਤਨ : ਕੀਰਤਨ ਆਪ ਕਰਨਾ। ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਕਰਨੀ।

ਤੀਜੇ—ਸਿਮਰਨ : ਉਸ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਸਰਨ ਨਾ ਦੇਣੀ।

ਚੌਥੇ—ਪਗ ਸੇਵਨ : ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਧਾਰ ਟਹਿਲ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ।

ਪੰਜਵੇਂ—ਅਰਚਨਾ : ਦੇਣ ਦੀ ਰੁਚੀ ਰਖਣੀ। ਖੋਹਣ ਤੇ ਹਥਿਆਉਣ ਦੀ ਵਾਦੀ ਨੂੰ ਤਿਆਗਣਾ। ਜੋ ਪਾਸ ਹੈ, ਅਰਪਨ ਕਰਨਾ।

ਛੇਵੇਂ—ਅਰਦਾਸ : ਧਰਮਸਾਲ ਜਾਣਾ। ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਬੈਠਣਾ।

ਸਤਵੇਂ—ਦਾਸ : ਦੀਨ ਭਾਵ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨਾ। ਸੁਆਮੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਆਪਾ ਨ ਜਣਾਉਣਾ।

ਅਠਵੇਂ—ਮੈਤ੍ਰੀ : ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਮਿਤ੍ਰ ਜਾਣਨਾ। ਇਹ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰ ਲੈਣਾ ਕਿ ਮੀਤ—ਮੀਤ ਦਾ ਭਲਾ ਹੀ ਚਿਤਵਦਾ ਹੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮਿੱਤਰ ਹੈ। ਜੋ ਕਰੇਗਾ ਮੇਰੇ ਭਲੇ ਲਈ ਕਰੇਗਾ।

ਨੌਵੇਂ—ਆਤਮ ਨਵੇਦਨ : ਸਭ ਕੁਝ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਹੀ ਸੌਂਪ ਦੇਵੇ।

ਭਾਈ ਖਾਨੂ, ਭਾਈ ਮਾਹੀਆ ਤੇ ਭਾਈ ਗੋਵਿੰਦ ਤਿੰਨਾਂ ਨੇ ਭਗਤੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕੀਤੀ।
ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਆਦਰ ਦੇਂਦੇ ਹੋਏ ਕਹਿਆ :

ਖਾਨੂ ਮਾਈਆ ਪਿਉ ਪੁਤ੍ਰ ਹੈ

ਗਾਹਕ ਗੋਵਿੰਦ ਭੰਡਾਰੀ। ੧੫। ੧੧।

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਨੌ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਭਗਤੀ ਨੂੰ ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਚਿਤ੍ਰਿਆ :

- (i) 'ਸਰਵਣੀ ਸੁਣਨਾ'
- (ii) 'ਹਰਿ ਕੀਰਤਨ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ'
- (iii) 'ਸਿਮਰਉ ਸਿਮਰਿ'
- (iv) 'ਪਾਵ ਮਲੋਵਾ'
- (v) 'ਹਰਿ ਕੀ ਪੂਜਾ'
- (vi) 'ਬੰਦਉ ਬਾਰ ਬਾਰ'
- (vii) 'ਦਾਸਨਿ ਦਾਸਾ'
- (viii) 'ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਬੰਧਪ, ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਭਰਾਤਾ'
- (ix) 'ਸਰਬਸ ਦੀਜੈ ਆਪਨਾ ਵਾਰੇ'

ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੇ ਨੌ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਭਗਤੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ :

੧. ਸ਼ਰਧਾ ਸਹਿਤ ਗੁਰੂ ਕੇ ਬੈਨ।

ਸ੍ਵਨ ਕਰਹਿ ਸਨਮੁਖ ਮਨ ਠੈਨ।

(ਗੁਰੂ ਕੇ ਬਚਨ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋ ਸੁਣੇ)

੨. ਦੁਤੀਏ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨੇ।

ਨੀਕੇ ਪ੍ਰਭ ਕੇ ਗੁਨ ਮਨ ਬਰਨੇ।

(ਪ੍ਰਭ ਦੇ ਗੁਣ ਆਪੂੰ ਗਾਇਨ ਕਰੇ। ਉਸੇ ਦੀਆਂ ਚੰਗਿਆਈਆਂ ਤੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਵਡਿਆਈਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰੇ)

੩. ਤ੍ਰਿਤੀਏ, ਸਤਿਨਾਮ ਸਿਮਰੇਤੇ।

ਬਿਨਾ ਭਜਨ ਨਹਿ ਸਮਾਂ ਬਿਤੰਤੇ।

ਸਵਾਸਨ ਸੰਗ ਸੁ ਨਾਮ ਮਿਲਾਵੈ।

ਉਠਤ ਬੈਠਤ ਨਹਿ ਬਿਸਰਾਵੈ।

(ਸਤਿਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰੇ। ਸਮਾਂ ਗਲਤ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਾਇਆ ਨਾ ਕਰੇ। ਸੁਆਸਾਂ ਵਿਚ ਨਾਮ ਮਿਲਾਉਣ ਦੇ ਜਤਨ ਵਿਚ ਜੁਟਿਆ ਰਹੇ।

੪. ਚੌਥੇ ਸਤਿਗੁਰ ਕੈ ਭਗਵਾਨ।

ਠਾਕਹਿ ਚਰਨ ਕਮਲ ਕੋ ਧਯਾਨ।

(ਚਰਨ ਕਮਲਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖੇ। ਜਿਵੇਂ ਕਮਲ ਖਿੜ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਕਾਸ਼ੀ ਕਿਰਣ ਨਾਲ; ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੇਵਾ ਕਰ ਖੇੜੇ ਵਿਚ ਆਏ)

੫. ਪੰਚਮਿ ਕਰਹਿ ਅਹਾਰ ਭਲੇਰੇ।

ਪ੍ਰਥਮ ਅਰਪਿ ਹਰਿ ਗੁਰੂ ਅਗੇਰੇ।

(ਸਦਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਚਿਤਵੇ, ਚੰਗੇ ਪਾਸੇ ਜਾਏ। ਹਰ ਚੰਗੀ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਲਵੇ। ਦੇਣ ਦੀ ਆਦਤ ਨੂੰ ਪਕਾਵੇ)

੬. ਖਸ਼ਟਮ ਪ੍ਰਭ ਗੁਰ ਕੈ ਗੁਰਦੁਆਰੇ।

ਬੰਦਨ ਕਰਹਿ ਪਰਦਛਨਾ ਧਾਰੇ।

(ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਜਾਏ, ਸੇਵਾ ਕਰੇ, ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਸਹਿਤ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਮਿਲੇ)

੭. ਸਪਤਮਿ ਦਾਸ ਆਪ ਕੋ ਜਾਨੈ।

ਪਰਮੇਸਰ ਸਵਾਮੀ ਪਹਿਚਾਨੈ।

ਤਨ ਮਨ ਧਨ ਜਾ ਕੈ ਪ੍ਰਭ ਦਾਨ।

(ਕਦੇ ਵੀ ਵੱਡਾ ਨਾ ਜਾਣੇ ਤੇ ਨ ਜਣਾਏ। ਸਦਾ ਦਾਸ ਭਾਵ ਵਿਚ ਵਿਚਰੇ। ਮਾਲਕ ਸਭ ਦਾ ਪ੍ਰਭੂ ਹੈ। ਦੇਣਹਾਰ ਵੀ ਉਹ ਹੀ ਹੈ)

੮. ਅਸ਼ਟਮਿ ਮਿਤ੍ਰ ਲਖੈ ਸ੍ਰੀ ਪਤਿ ਕੋ।

ਨਹੀਂ ਭੁਲਾਵੈ ਅਪਨੇ ਚਿਤ ਕੋ।

ਜੋ ਕਿਛ ਕਰੇ ਭਲੀ ਮਮ ਜਾਨੈ।

ਨਹੀਂ ਤਰਕਨਾ ਤਿਸ ਪਰ ਠਾਨੈ।

(ਭਲਾ-ਭਲਾ ਕਰੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਖਾ ਮਿਤ੍ਰ ਕਰ ਕੇ ਜਾਣੇ। ਕਦੇ ਸ਼ਿਕਵਾ, ਸ਼ਿਕਾਇਤ, ਉਲੂਆ, ਗਿਲਾ ਜਾਂ ਤਰਕ ਨਾ ਕਰੇ।)

੯. ਨੌਮੀ ਤਨ ਮਨ ਧਨ ਪੁਤ੍ਰ ਅਰਪਾਇ।

ਆਪਨ ਕਛੂ ਨ ਲਖਹਿ ਕਦਾਇ।

ਮਮਤਾ ਤਜਹਿ ਪਦਾਰਥ ਕੇਰੀ।

ਹਰਿ ਕੇ ਜਾਇ ਨ ਸੁਖ ਦੁਖ ਹੇਰੀ।

(ਪਦਾਰਥਾਂ ਨਾਲ ਮੋਹ ਕਦੇ ਨਾ ਰੱਖੋ। ਸਭ ਕੁਝ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਤੋਂ ਵਾਰ ਦੇਵੇ)

ਗੁਰੂ ਜੀ ਭਗਤੀ ਇਸੇ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮਮਤਾ ਤਜ, ਹਰ ਸਮੇਂ ਤਤਪਰ ਰਹਿੰਦੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਲਈ ਜੂਝ ਮਰੇ। ਬਗੈਰ ਸੱਚ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰੇ।

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਇਹ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ :

‘ਜਬ ਆਵ ਕੀ ਅਉਧ ਨਿਦਾਨ ਬਨੈ

ਅਤਿ ਹੀ ਰਣ ਮੇ ਤਬ ਜੂਝ ਮਰਉ।’

ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਭਾਵ ਵੀ ਇਹ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਕਦੇ ਜੇ ਨਿਰਣੈ ਲੈਣਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਇਕ ਪਾਸੇ ਅਣਖ ਹੀਣ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਮੌਤ ਤਾਂ ਤੁਰਤ ਜੂਝ ਮਰਨ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਲੈ ਲਵੇ। ਭਗਤੀ ਦੀ ਸਿਖਰ ‘ਅਤਿ ਹੀ ਰਣ ਮੇ ਜੂਝ ਮਰਨਾ ਹੈ।’

ਬੀਬੀ ਅਮਰੋ ਜੀ

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸਪੁੱਤਰੀ ਬੀਬੀ ਅਮਰੋ ਬਾਰੇ ਸਾਡੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਭਗਤੀ ਆਪਣਾ ਸਰੀਰ ਧਾਰ ਗੁਰ-ਪਿਤਾ ਘਰ ਜਨਮੀ ਹੋਵੇ :

**ਸ਼ਬਦ ਬੋਲਦਿਆਂ
ਕਹੀ ਸ਼ਰਮ**

ਭਗਤਿ ਧਾਰ ਬਪੁ ਅਪਨੇ, ਉਪਜੀ ਸਤਿਗੁਰ ਧਾਮ।

ਗਲਾ ਅਤਿ ਸੁਰੀਲਾ, 'ਕੰਠ ਕੋਕਿਲਾ' ਅਤੇ ਬਾਣੀ ਕੰਠ ਕਰ ਲਈ ਸੀ। ਸਹੁਰੇ ਬਾਸਰਕੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਭਰਾ, ਭਾਈ ਮਾਣਕ ਚੰਦ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਜਸੂ ਜੀ ਨਾਲ ਬੀਬੀ ਅਮਰੋ ਵਿਆਹੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉੱਠ ਕੇ ਬੀਬੀ ਅਮਰੋ ਜੀ ਸ਼ਬਦ ਬੜੇ ਚਾਅ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ :

'ਸ਼ਬਦ ਬਾਣੀ ਨਿੱਤ ਪੜ੍ਹਨ ਕਰ ਚਾਹੁ ਰੇ।' (ਬੰਸਾਵਲੀ ਨਾਮਾ)

ਇਸ ਸੁਰ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦੇ ਕਿ ਰਸ ਹੀ ਛਾ ਜਾਂਦਾ। ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ : ਜਦ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਬਾਬਾ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਘਰੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਅੰਨ ਖਾਧੇ ਹੀ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉੱਪਰ ਸੇ ਰਾਤ ਪੜੀ। ਕੁਛ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਨ ਕੀਆ ਅਰ ਨ ਰਾਤ ਕੇ ਸੋਏ।

ਬੀਬੀ ਅਮਰੋ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਕੀ ਬੇਟੀ, ਸ੍ਰੀ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਕੇ ਭਤੀਜੇ ਜਸੂ ਕੇ ਬਿਆਹੀ ਥੀ। ਜਬ ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਰਹਿਤੀ ਥੀ ਬੀਬੀ ਅਮਰੋ ਨਿੱਤ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਕੇ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਥੇ। ਘਰ ਦਾ ਧੰਦਾ ਹਾਥੋਂ ਸੇ ਕਰਤੇ ਥੇ। ਜਬ ਬੀਬੀ ਅਮਰੋ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ ਲੱਗੀ ਤਬ ਸਾਹਿਬ ਬੈਠੇ ਥੇ ਅਰ ਬੜੀ ਚਿਤਵਨੀ ਮੇ ਥੇ। ਤਬ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸੁਣਾ, ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸੀ :

'ਕਰਣੀ ਕਾਗਦ ਮਨੁ ਮਸਵਾਣੀ,

ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਦੁਇ ਲੇਖ ਪਏ।

ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਕਿਰਤ ਚਲਾਏ ਤਿਉ ਚਲੀਐ,

ਤਉ ਗੁਣ ਨਾਹੀ ਅੰਤ ਹਰੇ।'

ਸ਼ਬਦ ਸੁਣ ਕਰ ਮਨ ਨਿਰਮਲ ਹੋਇਆ। ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਦਰਸਾਇਆ ਸੀ, ਇਹ ਹੀ ਮਨੋਂ ਦਸ਼ਾ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਸੀ। ਫਿਰ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੀ ਗੁਰ ਪੁੱਤ੍ਰੀ,

ਦੂਜੇ ਗੁਰਬਾਣੀ, ਤੀਜੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ, ਚੌਥੇ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਪੰਜਵੇਂ ਬੀਬੀ ਅਮਰੋ ਦਾ ਮਧੁਰ ਕੰਠ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਓਹਲੇ ਤੋਂ ਹੀ ਕਿਹਾ :

ਮੈਂ ਮੋਇਆ ਸਾਂ ਬੱਚੀ, ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ਕੰਨੀਂ ਸੁਣ ਜੀਉ ਉੱਠਿਆ ਹਾਂ।
ਮੇਰੀ ਹਾਲਤ ਉਹ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਦੱਸੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਪਾਸ ਲੈ ਚਲ
ਜਿਸ ਦੀ ਇਹ ਬਾਣੀ ਹੈ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਫੇਰ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਾ।

ਬੀਬੀ ਜੀ ਸਹੁਰੇ ਦੀ ਜਗਹ ਜਾਣ ਸੰਕੋਚ ਵਿਚ ਆ ਗਏ। ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਸੱਸ ਭਾਗੋ
ਆ ਗਈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਜੇਠ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਜਾਣ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਤੇ ਕਿਹਾ :

ਬੱਚੀਏ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਸ਼ਰਮ ਨਹੀਂ ਕਰੀਦੀ। ਇਹ ਸੁਨਾਉਣਾ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਪੁੰਨ
ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਹੁਰਾ ਤੇ ਬਾਪ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਬਦ ਬੋਲਦਿਆਂ ਕਹੀ
ਸ਼ਰਮ।

ਸੱਸ ਭਾਗੋ ਨੇ ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ, ਪਰ ਗੁਰ-ਪੁੱਤਰੀ ਨੇ
ਕਿਹਾ :

‘ਬਿਨਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸੱਦੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਵਾਂ। ਹੁਣੇ ਆਈ ਆਂ।’ ਪਰ ਬਾਬਾ
ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ :

‘ਬੱਚਾ ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਲੈ ਚਲ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੇਗੇ।’

ਤਬ ਬੀਬੀ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ :

‘ਭਲਾ ਜੀ, ਮੈਂ ਫਜ਼ਰ (ਸਵੇਰੇ) ਤੁਸਾਡੇ ਸਾਥ ਚਲੋਂਗੀ।’

ਜਬ ਸਵੇਰ ਭਈ ਤਬ ਬੀਬੀ ਜੀ ਤਿਆਰ ਹੋ ਕਰ ਖਡੂਰ ਪਹੁੰਚੇ। ਤਬ ਬਾਬਾ
ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਕੋ ਬੈਠਾਲ ਕਰ ਅੱਗੇ ਆਪ ਜਾਇ ਕਰ ਹਜ਼ੂਰ ਮੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਾ।

ਤਬ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਆਖਿਆ :

ਬੱਚਾ ਇਹ ਸੋਚ ਛੱਡ ਦੇ ਕਿ ਬਿਨਾਂ ਬੁਲਾਏ ਕਿਸ ਵਾਸਤੇ ਆਏ।

ਤੁਮ ਆਏ ਬਹੁਤ ਭਲਾ ਕੀਤਾ। ਜਿਸ ਪੁਰਖ ਕੋ ਲੈ ਆਏ, ਉਨ ਕੋ ਕਿਉਂ ਛੋਡ
ਆਏ। ਬੇਟਾ! ਉਨ ਕੋ ਜਾਇ ਕਰ ਲੈ ਆਵਉ।

ਤਬ ਬੀਬੀ ਜੀ ਬਾਬਾ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਕੋ ਸਾਥ ਲੈ ਕੇ ਹਜ਼ੂਰ ਮੇਂ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ।

ਤਬ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਗਲੇ ਮਿਲਣ ਲੱਗੇ ਤਦ ਬਾਬਾ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ
ਚਰਨਾਂ ਉੱਪਰ ਗਿਰੇ ਅਰ ਕਹਾ :

ਮੇਹਰਵਾਨ ਮੈਂ ਤਉ ਚਰਨਾਂ ਕੇ ਆਸਰੇ ਪਰ ਆਇਆ ਹੂੰ।

ਇਹ ਸੀ ਬੀਬੀ ਅਮਰੋ ਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉੱਠਣ ਅਤੇ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਣ ਦੀ ਬਰਕਤ
ਕਿ ਬਾਬਾ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਖਡੂਰ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਹੋ
ਨਿਤਾਣਿਆਂ ਦੇ ਤਾਣ, ਨਿਆਸਰਿਆਂ ਦੇ ਆਸਰੇ, ਕਹਿਲਾਏ।

ਹਾਜ਼ਰ ਨਾਮਾ

ਹਿਰਸੀ ਹੈਰਾਨ
ਬੇਹਿਰਸੀ ਔਲੀਆ

ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੱਕੇ ਜਾਂਦਿਆਂ 'ਹਾਜ਼ਰ ਨਾਮਾ ਕੀਨ ਬਖਾਨ'। ਇਹ ਸੱਚਿਆਈਆਂ ਦਾ ਇਕ ਚੁਣਿਆ ਹੋਇਆ ਗੁਲਦਸਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਗੁਰੂ ਕੇ (ਬਚਨਾਂ ਰੂਪੀ) ਬਾਗ ਵਿਚੋਂ ਚੁਣ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਅਜ਼ਮਤ ਕਿਥੋਂ ਤੱਕ ਫੈਲੀ ਸੀ, ਉਸਦਾ ਕੁਝ ਕੁ ਅਨੁਮਾਨ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀਆਂ ਉਹ ਸਤਰਾਂ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੱਕੇ ਵਿਖੇ ਪੰਜਾਬੋਂ ਆਏ ਹਾਜ਼ੀਆਂ ਸਿਆਣ ਲਿਆ ਤੇ ਸਾਰੇ ਹਾਜ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਕਹਯੋ :

ਯਿਹ ਨਾਨਕ ਫਕੀਰ।
ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕੋ ਪੀਰ।
ਇਸ ਤੁਰਕ ਹਿੰਦੂ ਹੈ ਇਕਸ ਜਾਨੇ।
ਇਨ ਦੋਊ ਇਕ ਸਾਰ ਪਛਾਨੇ। ੧੩।
ਹੱਕ ਨਾਮ ਇਨ ਸੱਚ ਦਿੜਾਯਾ।
ਇਨ ਰਾਹਿ ਸੱਚੇ ਹੈ ਜਗ ਲਾਯਾ।
ਤੁਰਕ ਬੰਦਗੀ, ਹਿੰਦੂ ਭਗਤਿ ਲਾਏ।
ਕੁਫਰ ਹੰਕਾਰੋ ਦੋਊ ਹਟਾਏ। ੧੪।

(ਪਸਚਮ ਕਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਮੱਕਾ ਮਦੀਨਾ)

ਹਾਜ਼ਰ ਨਾਮਾ ਦੇ ਕੁਝ ਕੁ ਵਾਕ :

ਹਾਜ਼ਰ ਕੋ ਹੀ ਮੋਹਰ ਹੈ।
ਬੇ-ਹਾਜ਼ਰ, ਬੇ-ਮੋਹਰ ਹੈ।
ਦੋਸਤ ਈਮਾਨ ਹੈ,
ਕਾਫਰ ਬੇਈਮਾਨ ਹੈ।
ਗੁਮਾਨ (ਹੰਕਾਰ) ਲਾਹਨਤਾ ਹੈ,
ਪਸ਼ ਗੈਬਤ (ਪਿੱਠ ਪਿੱਛੇ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ) ਦਾ ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ ਹੈ।
ਸੁਰਖਰੂ, ਦਿਆਨਤਦਾਰ ਹੈ,

ਅਕ੍ਰਿਤਘਨ, ਮੂੰਹ ਜ਼ਰਦਰੂ (ਪੀਲਾ ਭੂਕ) ਹੈ।
 ਦਰੋਗ (ਝੂਠ), ਦੋਸ਼ਮ ਹੈ,
 ਸੱਚ, ਬਹਿਸ਼ਤ ਹੈ।
 ਹਿਰਸੀ (ਲਾਲਚੀ) (ਹੈਰਾਨ) ਹੈ,
 ਬੇਹਿਰਸੀ, ਔਲੀਆ (ਪੈਗੰਬਰ) ਹੈ।
 ਇਲਮ, ਹਲੇਮੀ ਹੈ,
 ਤਵੱਜਾ (ਧਿਆਨ), ਖੁਲੰਦੀ ਹੈ।
 ਫਕੀਰੀ ਸਬੂਰੀ ਹੈ,
 ਨ ਸਬੂਰੀ ਮਕਰ (ਪਖੰਡ) ਹੈ।
 ਜ਼ੋਰ, ਜ਼ੁਲਮ ਹੈ,
 ਬੇ-ਜ਼ੋਰ (ਦਾਅਵਾ ਨਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ) ਪਾਕ ਹੈ।
 ਦੁਆਇ ਦੌਲਤ ਹੈ,
 ਬਦਦੁਆਇ ਕਹਿਰ ਹੈ।
 ਕਰਾਮਾਤ, ਕੁਦਰਤਿ ਹੈ।
 ਰਾਹ ਪੀਰਾਂ ਹੈ,
 ਬੇ-ਰਾਹ ਬੇ-ਪੀਰਾਂ ਹੈ।
 ਦਰਦਮੰਦ ਦਰਵੇਸ਼ ਹੈ,
 ਬੇਦਰਦ ਕਸਾਈ ਹੈ।
 ਰੋਜ਼ੀ ਬਖਸ਼ ਰਹੀਮ ਹੈ।
 ਦੇਗ ਤੇਗ ਮਰਦਾਂ ਹੈ।
 ਆਦਿਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੈ।

ਨਸੀਹਤ ਨਾਮਾ

ਦਮੜਾ ਤਿਸੀ ਕਾ
ਜੋ ਖਰਚੈ ਅਰ
ਖਾਇ

ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਅੰਕਤ 'ਸਾਖੀ ਮਦੀਨੇ ਕੀ' ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਦੀਨਾ ਤੋਂ ਅਜ਼ਹਦ, ਮਸ਼ਹਦ, ਅਲੀ, ਕਰਬਲਾ ਤੋਂ ਕਾਹਿਰਾ ਤੱਕ ਗਏ।

ਉਥੋਂ ਕਾਰੂ ਨਾਂ ਦੇ ਸੁਲਤਾਨ ਹਮੀਦ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਸੀਹਤ ਨਾਮਾ ਬਖਸ਼ਿਆ।

ਉਸ ਨੂੰ ਦੁਨੀ ਦੌਲਤ ਤੇ ਦੀਨੀ-ਹੱਠ ਛੱਡਣ ਲਈ ਕਹਿਆ। ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ :

ਦੇਗ ਚਲਾਵੇ ਸਗਲ ਦੇਸਣ।

ਸੰਗਤ ਕਰੋ, ਸਦਾ ਦਰਵੇਸ਼ਨ।

ਅਟੱਲ ਸੱਚਾਈ ਕਹੀ :

ਜਿਸ ਦੀ ਦੇਗ ਚਲੇ ਜਗਤ ਵਿਚ,

ਤੇਗ ਭੀ ਤਿਸ ਦੀ ਹੋਇ।

ਕਰੇ ਅਦਾਲਤ ਸੱਚ ਦੀ,

ਜੀਤੋ ਸਗਲੇ ਲੋਇ।

ਨਸੀਹਤ ਨਾਮਾ ਦੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸ਼ਿਅਰ ਇਹ ਹਨ :

ਦਮੜਾ ਉਸ ਕਾ ਜੋ ਖਰਚੈ ਅਰ ਖਾਇ।

ਦੇਵੈ ਦਿਲਾਵੈ ਰਜਾਇ ਖੁਦਾਇ।

ਹੋਤਾ ਨਾ ਰਾਖੇ, ਇਕੋਲਾ ਨ ਖਾਇ।

ਤਹਕੀਕ ਦਿਲ ਦਾਨੀ, ਵਹੀ ਭਿਸਤ ਜਾਇ।

ਰਾਜ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਦੱਸਿਆ :

ਹਾਕਮ ਕਹਾਵੈ, ਹਕੂਮਤ ਨ ਹੋਇ।

ਦੁਨੀਆ ਕਾ ਦੀਵਾਨਾ, ਫਿਰੈ ਮਸਤ ਲੋਇ।

ਮੇਹਰ ਸੇ ਨ ਦੇਖੇ, ਦੁਨੀਆਂ ਕੇ ਦੀਵਾਨੇ।

ਹਮੇਸ਼ਾ ਨ ਰਹਿਸੀ, ਤੂੰ ਐਸੀ ਨ ਜਾਣੇ।

ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਤੇ ਰਯਤਿ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਕੈਸੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਬਾਬਤ ਫ਼ਰਮਾਯਾ :

ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਰਯਤਿ ਹੈ।

ਰਯਤਿ ਦਾ ਦੌਲਤਵੰਦ ਹੋਣਾ ਹੀ ਰਾਜ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ।

ਰਯਤਿ ਬਾਗ਼ ਹੈ, ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਮਾਲੀ ਹੈ।

ਜਿਸ ਦੀ ਰਯਤਿ ਸੁਖੀ,

ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਵੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਹੈ।

ਉਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਗਨੀਮ (ਦੁਸ਼ਮਣ) ਦਾ ਭੈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਰਯਤਿ ਆਪਣੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਤੋਂ ਸਭ ਕੁਝ ਵਾਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ, ਜੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖੇ।

ਜੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਐਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਪਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ।

ਰਯਤਿ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਹੂ ਦੀ ਪਿਆਸੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਰਾਜੇ ਦੀਆਂ ਰਗਾਂ ਵਿਚ ਗੁਣੀ ਤੇ ਭੈ ਪ੍ਰਾਇਣ ਪ੍ਰਧਾਨ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਆਦਰ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਰਾਜ ਟਿਕਵਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ :

‘ਰਾਜਾ ਤਖ਼ਤ ਟਿਕੇ

ਗੁਣੀ ਭੈ, ਪੰਚਾਇਣ ਰਤੁ।’

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

ਜੈਸੇ ਰਾਜਾ ਧਰਮ ਸਰੂਪ ਰਾਜਨੀਤੀ ਬਿਖੇ,

ਤਾਕੇ ਦੇਸ ਪਰਜਾ ਬਸਤ ਸੁਖ ਪਾਇਕੈ।

ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਕਰਤਾ ਵਸੈ

ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਵੱਡਾ ਗੁਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ

ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਰੇ
ਕੋਈ ਸ਼ਰੀਕਾ

ਕੋਈ ਨਾ ਕਰੇ ਕਿਸੀ ਸ਼ਰੀਕਾ।
ਕੋਈ ਨਾ ਸੁਣਾਵੇ ਦੁਖ ਨਿਜ ਜੀਅ ਕਾ।

ਸਿੱਖ ਇਝ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਸੁਹਿਰਦ ਸੱਕੇ ਭਰਾ ਹੋਣ :

ਇਕ ਥਾਂ ਤੇ ਸਭ ਲੇਹੁ ਪੁਸ਼ਾਕ।
ਇਕਹਿ ਥਾਲ ਸਭ ਦੇਵਹਿ ਰਾਖ।
ਇਕ ਥਾਇ ਸਭ ਰਖਹਿ ਕਮਾਈ।
ਰਖੈ ਨਹੀ ਕਿਉ ਤਿਸੇ ਛਪਾਈ।

ਇਥੋਂ ਤਕ :

ਆਪ ਸਹੈ ਵੈ ਨੰਗ ਅਰ ਭੁੱਖ।
ਦੇਖ ਸਕੈ ਨਾ ਸਿੰਘਨ ਦੁੱਖ।
ਆਪ ਗੁਜ਼ਾਰੈ ਅਗਨੀ ਨਾਲ।
ਸਿੰਘਨ ਘਲੈ ਪੁਸ਼ਾਕ ਸਿਵਾਲ।
ਕਈ ਪਸੀਨਾ ਪੀਸ ਕਮਾਵੈ।
ਵੈ ਭੀ ਸਿੰਘਨ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚਾਵੈ।
ਵਾਨ ਵੱਟ ਕਈ ਕਰੈ ਮਜ਼ੂਰੀ।
ਭੇਜਣ ਸਿੰਘਨ ਪਾਸ ਜ਼ਰੂਰੀ।
ਦੂਰ ਜਾਇ ਜੋ ਚਾਕਰੀ ਕਰਹੀ।
ਆਇ ਸਿੰਘਨ ਕੈ ਆਗੈ ਧਰਹੀ।
ਸਿੰਘ ਜਉ ਪਰਦੇਸ ਸਿਧਾਰੇ।
ਭੇਜਣ ਸਿੰਘਨ ਓਇ ਗੁਰੂ ਪਿਆਰੇ।

ਜੀਵਨ ਦਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਬੀਜ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਪਾ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ :

‘ਭੋਖ ਫਕੀਰੀ ਤਜਯੋ ਸਰੀਰਾ।

ਸੰਸਾਰੀ ਪਹਰਹਿ ਚੀਰਾ।

ਕ੍ਰਿਸ਼ੀ ਕਰਾਵਨ ਲਗੇ ਬਿਸਾਲਾ।

ਦੇਗ ਚਲਾਵਹਿ ਪਰਮ ਕਿਰਪਾਲਾ।’

ਇਸ ਸਾਦਗੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਬਾਬਾ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਜਦ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸੰਗ ਦਾ ਸਾਥ ਛੱਡ ਆਏ ਸਨ ਤਾਂ ਖੇਤਾਂ ਵਲੋਂ ਘਰ ਜਾਂਦੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਕੋਲੋਂ ਹੀ ਪੁੱਛ ਬੈਠੇ ਸਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਘਰ ਕਿਸ ਪਾਸੇ ਹੈ? ਨਾ ਚੋਲਿਆਂ ਦੀ ਡਾਰ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਤੜਕ-ਭੜਕ ਸੀ।

ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦੇ ਨੇਮ ਬਾਰੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

ਥਾਣੀ ਮੁੱਖੋਂ ਉਚਾਰੀਐ, ਹੁਇ ਰੁਸ਼ਨਾਈ ਮਿਟੈ ਅੰਧਿਆਰਾ।

ਗਿਆਨ ਗੋਸਟਿ ਚਰਚਾ ਸਦਾ,

ਅਨਹਦਿ ਸ਼ਬਦ ਉਠੈ ਧੁਨਕਾਰਾ।

ਸੋਦਰ ਆਰਤੀ ਗਾਵੀਏ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਜਾਪ ਉਚਾਰਾ।

ਗੁਰਮੁਖ ਭਾਰ ਅਬਰਬਣ ਤਾਰਾ।

ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਭਲਾ-ਭਲਾ ਦੀ ਧੁਨੀ ਉੱਠਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦੇ ਉਸਾਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਕੋਈ ਉਚ-ਨੀਚ, ਕੋਈ ਵਹਿਮ-ਭਰਮ, ਕੋਈ ਰੀਤ-ਰਿਵਾਜ, ਕੋਈ ਜਿਨਸੀ ਨਸਲੀ ਭੇਦ, ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕੋਈ ਹਾਕਮ-ਮਹਿਕੂਮ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਫ਼ਰਮਾਨ ਸੀ :

ਰਯਤਿ ਰਾਜੇ ਕਹਾ ਸਬਾਏ,

ਦੁਹੁ ਅੰਤਰ ਸੋ ਜਾਸੀ।

ਕਹਤ ਨਾਨਕ ਗੁਰੁ ਸਚੇ ਕੀ ਪਉੜੀ,

ਰਹਸੀ ਅਲਖ ਨਿਵਾਸੀ।

(ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧)

ਮੁਨਸ਼ੀ ਸੁਜਾਨ ਰਾਇ ਭੰਡਾਰੀ ਨੇ ਖ਼ਾਲਸਾ-ਤਵਾਰੀਖ਼ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

“ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਸਤਿ ਮਾਰਗ ਦੇ ਪਾਧੀਆਂ ਦੇ ਮੋਹਰੀ, ਪਾਕ ਦਿਲੀ ਦੀ ਜਾਗਦੀ ਜੋਤ, ਰੱਬੀ ਨੂਰ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਦੇ ਚਾਨਣ-ਮੁਨਾਰੇ ਅਤੇ ਅਪਾਰ ਗੁੱਝੇ ਭੇਦਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹਨ। ਜੱਗ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਸਿਖਲਾ ਆਪ ਇਲਾਕਾ ਬਟਾਲਾ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਥਾਵੇਂ ਰਾਵੀ-ਦਰਿਆ ਕਿਨਾਰੇ ਟਿਕ ਗਏ। ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦੇ ਅਸਰ ਭਰੇ ਬਚਨ ਬਿਲਾਸ ਸਦਕੇ ਆਪ ਜੀ ਦੀਆਂ ਧੁੰਮਾਂ ਪੈ ਗਈਆਂ ਤੇ ਦੇਸ ਦੇਸਾਂਤਰਾਂ ਤੋਂ ਲੋਕੀਂ ਆ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਬਣਨ ਲੱਗੇ।

ਕੈਸਾ ਸਮਾਜ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਸਾਡੇ ਸਾਖੀਕਾਰਾਂ ਵਿੱਤੀ ਹੈ :

ਏਕ ਬਾਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਧਰਮਸਾਲੋਂ ਖੇਤਾਂ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਕੀ ਡਿੱਠੋ

ਨੇ ਕਿ ਇਕ ਸਿੱਖ ਸਾਹਮਣੇ ਲੱਗੇ ਬੋਹਲ ਦੇ ਇਕ ਢੇਰ ਵਿਚੋਂ ਛੱਜਾਂ ਨਾਲ
ਉਲਦ-ਉਲਦ ਦੂਜੇ ਢੇਰ ਵਿਚ ਪਾਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਰੁਕ ਗਏ ਤੇ ਪੁੱਛਿਆ :

‘ਭਲੇ ਲੋਕਾ! ਐਸਾ ਕਿਉਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ?’

ਉਸ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕਿਹਾ :

‘ਮਹਾਰਾਜ! ਅਸੀਂ ਦੋ ਭਰਾ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਘਰ ਸੰਤਾਨ ਨਹੀਂ। ਨਿੱਕੇ ਦਾ ਟੱਬਰ
ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੈ। ਫਸਲ ਦੀ ਵੰਡ ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਕਰ, ਬੋਹਲ ਲਗਾ, ਨਿੱਕਾ ਘਰ ਗਿਆ
ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਲੋੜ ਮੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਢੇਰੀ ਵਿਚ
ਪਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਉਸ ਦੀ ‘ਹਉ’ ਨੂੰ ਠੇਸ ਨਾ ਪੁੱਜੇ, ਇਸ ਲਈ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ
ਪਿਆ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।’

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ, ਧੰਨ ਸਿੱਖੀ ਆਖ ਖੇਤਾਂ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ। ਜਦ ਪਰਤੇ ਤਾਂ ਕੀ
ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਢੇਰਾਂ ਪਾਸ ਇਕ ਖੜ੍ਹਾ ਸਿੱਖ ਕਾਹਲੀ-ਕਾਹਲੀ ਇਕ ਢੇਰ
ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਵਿਚ ਪਾਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਥੇ ਰੁਕ ਪੁੱਛਿਆ :

‘ਸਿੱਖਾ! ਇਹ ਕੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ?’

ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਵਿਚ ਕਿਹਾ :

‘ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਅਸੀਂ ਦੋ ਭਰਾ ਹਾਂ। ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਦੇ ਘਰ ਆਇਆ-ਗਿਆ
ਬਹੁਤ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਕੀ, ਅਸੀਂ ਜਿਉਂ-ਤਿਉਂ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ। ਆਇਆ
ਰਾਜੀ ਜਾਏ, ਸੋ ਆਪਣੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚੋਂ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਦੀ ਢੇਰੀ ਵਿਚ ਪਾ ਰਿਹਾ
ਹਾਂ। ਕਾਹਲੀ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਮਤਾਂ ਉਹ ਉਤੋਂ ਨਾ ਆ ਜਾਏ।’ ਮਹਾਰਾਜ
ਨਿੰਮ੍ਰਾ-ਨਿੰਮ੍ਰਾ ਮੁਸਕਰਾਏ ਤੇ ਅਸੀਸ ਦਿੱਤੀ। ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀਆਂ ਚਾਅ ਨਾਲ
ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਦੇ ਬੀਜ ਉਥੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਪੈ ਗਏ ਸਨ।

ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਗੁਰ-ਗੱਦੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੰਭਾਲਦੇ

ਗੁਰ-ਗੱਦੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੰਭਾਲਦਿਆਂ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਹਾਜ਼ਰ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ :

ਭਰੇ ਤੇ ਭਰੀ ਨਾਹੀ

“ਜੇ ਕੋਈ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਮਾੜਾ ਵਰਤਾਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਹਾਰੋ। ਤਿੰਨ ਵਾਰੀ ਸਹਾਰੋਗੇ ਤਾਂ ਚੌਥੀ ਵਾਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੁਹਾਡਾ ਪੱਖੀ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਦੋਖੀ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਸੰਭਲਿਆਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੰਭਲੇਗਾ।”

ਫਿਰ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦੀ ਇੱਕੀਵੀਂ ਪਉੜੀ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਈ :

ਜਿਤੁ ਸੇਵਿਐ ਸੁਖੁ ਪਾਈਐ,
ਸੋ ਸਾਹਿਬੁ ਸਦਾ ਸਮੁਲੀਐ।
ਜਿਤੁ ਕੀਤਾ ਪਾਈਐ ਆਪਣਾ
ਸਾ ਘਾਲ ਖੁਰੀ ਕਿਉ ਘਾਲੀਐ।
ਮੰਦਾ ਮੂਲਿ ਨ ਕੀਚਈ,
ਦੇ ਲੰਮੀ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲੀਐ।
ਜਿਉ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲਿ ਨ ਹਾਰੀਐ,
ਤੇਵੇਹਾ ਪਾਸਾ ਢਾਲੀਐ।
ਕਿਛੁ ਲਾਹੇ ਉਪਰਿ ਘਾਲੀਐ। ੨੧।

“ਸਭੋ ਨਾਲ ਭਲਾਈ ਕਰੋ। ਅਹੰਕਾਰ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਵੀ ਕਰਨਾ ਸੋਭਦਾ ਨਹੀਂ। ਪਰਾਈ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਸਰਪ ਜਾਂ ਖੂਨੀ ਹਾਥੀ ਵਤ ਜਾਣੋਂ। ਭੈੜੀ ਸੰਗਤ ਭੁੱਲ ਕੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ। ਸ਼ੇਖੀ ਕਦੇ ਨਾ ਬਿਖੇਰਨੀ। ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਹੀ ਵੱਡਾ ਹਥਿਆਰ ਹੈ। ਬੜਾ ਬੋਲ ਨਾ ਬੋਲਣਾ। ਆਪਣੀ ਵਡਿਆਈ ਜੋ ਆਪ ਕਰਦੇ ਹੈਨਿ ਉਹ ਸਦਾ ਖੁਆਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

“ਨਿੰਦਾ ਤੋਂ ਪੂਰਨ ਤਿਆਗ ਹੀ ਧਰਮ ਦਾ ਰਾਹ ਹੈ। ਵਿੱਤ ਤੋਂ ਵੱਧ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਨਾ ਖਾਣਾ। ਵਿੱਤ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਕ੍ਰਿਤ ਕਰੋ। ਵਿਤਹੁ ਬਾਹਰ ਕਦੇ ਕੋਈ

ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਪਖੰਡ ਤੇ ਦੰਭ ਤਜਣਾ। ਦਿਖਾਵੇ ਵਾਲੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸਦਾ ਦੁਖੀ ਕਰਦੀ ਹੈ।

“ਜੋ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੋਵੇ, ਤਿਸ ਕਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਮੰਨਣਾ। ਪਰ-ਇਸਤੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਨਾਹੀ ਕਰਨੀ। ਜੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਭਗਤਣੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਭੀ ਤੋਟਾ ਹੈ, ਲਾਹ ਨਹੀਂ। ਮੇਲਾ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਕਰਨਾ। ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਵਿਸਰੇ ਤਿਥੇ ਮਿਲਣਾ ਨਾਹੀ।

“ਅੰਨ ਬਹੁਤੀ ਭੁਖੇ ਲਗੀ ਜੇਵਣਾ। ਭਰੇ ਤੇ ਭਰੇ ਨਾਹੀ। ਅੰਨ ਛੱਡਣਾ ਭੀ ਨਾਹੀ। ਸਵਣਾ ਤਾਂ ਜੋ ਬਹੁਤ ਨੀਂਦ ਆਵੇ। ਨੀਂਦ ਬਿਨਾਂ ਸਵਣਾ ਨਾਹੀ, ਗਫਲਾਈ ਹੈ।

ਦੇਹੀ ਕਉ ਬਹੁਤ ਦੁਖ ਨਾਹੀ ਦੇਵਣਾ। ਗੁਰ ਕੀ ਸਾਖੀ ਸੁਣਨੀ। ਸ਼ਬਦ ਗਾਵਣਾ ਸੁਣਨਾ। ਕੂੜ ਨਾਹੀ ਬੋਲਣਾ। ਜੇ ਕੋਈ ਗੁਰੂ ਨਾਲੋਂ ਭੁੱਲਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਮਝਾਵਣਾ। ਆਪਣੇ ਧਿਰਗੁ ਆਖਣਾ, ਜੇ ਮੰਨੇ ਨਾਹੀ ਤਾਂ ਉਹ ਜਾਣੈ।

“ਗੁਰੂ ਉਪਦੇਸ਼ ਰਿਦੈ ਲੈ ਧਾਰਗੁ। ਕਿਰਤ ਕਮਾਈ ਵਿਚੋਂ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦਸਵਾਂ ਹਿੱਸਾ ਜ਼ਰੂਰ ਦੇਵਣਾ।”

ਸੰਗਤ ਭਲੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਕਰਨੀ ਅਤੇ ਆਏ ਗਏ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ।

“ਕੋਈ ਅੰਨ ਜਲ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਹਿਣ ਨਾਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਬਰਕਤ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ।”

“ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨ ਰਾਤ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜਪਿਆ, ਹੰਕਾਰ ਤਿਆਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਹੀ ਉੱਚੇ ਹਨ ਤੇ ਚੰਗੇ ਹਨ।”

“ਵਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕ ਰੱਖਣਾ ਹੀ ਧਰਮ ਹੈ। ਐਸਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਹੈ।”

“ਰੱਬ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਬੰਧਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਉਹ ਸੁਤੰਤਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਰੀਤਾਂ, ਰਸਮਾਂ, ਵਹਿਮਾਂ, ਭਰਮਾਂ, ਸਉਨ, ਸ਼ਗਨਾਂ-ਅਪਸ਼ਗਨਾਂ ਗ੍ਰਹਾਂ ਬਿਤਾਂ ਵਾਰਾਂ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ।”

ਅਰਦਾਸ—ਵਿਧੀ ਵਿਧਾਨ

ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਪੁੱਛਿਆ—ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਕਿਹੜੀ ਅਰਦਾਸ

**ਸੁਣੀ ਕਿਹੜੀ
ਜਾਂਦੀ ਹੈ**

ਸੁਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ?

ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕਿਹਾ :

ਬਾਹਰਲੀ ਅਰਦਾਸ ਵੀ ਸੁਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਅੰਦਰਲੀ
ਅਰਦਾਸ ਬਹੁਤ ਸੁਣੀਂਦੀ ਹੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਹੈ। ਜੀਆਂ ਦੀ ਥਾਇ
ਪਾਂਵਦਾ ਹੈ।

ਸਤਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ :

ਜੇ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਕਿਤੇ ਗਲੈ ਆਪਣੇ ਕਾਰਜੈ ਕੀ ਅਰਦਾਸ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਪਾਇ
ਸੰਗਤ ਇਕ ਮਨ ਹੋਇ ਅਰਦਾਸ ਕਰੈ। ਸੁਣੈ ਸਹਜਿ ਅਨੰਦ ਕੇ ਘਰ ਤਾਂ ਉਸ
ਸਿੱਖ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਪੂਰੀ ਪਾਈ।

ਜੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਚਿੱਤ ਹੋਰਨੀ ਧਿਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਿੱਧ ਨਹੀਂ
ਹੋਤੀ।

ਤੇ ਸੰਗਤ ਵੀ ਜੇ ਬਹੁਤਿਆਂ ਖਿਆਲਾਂ ਵਿਚ ਹੈ ਤਾਂ ਅਰਦਾਸ ਸਿੱਧ ਨਹੀਂ
ਹੋਤੀ।

ਮੁਹਸਨ ਫ਼ਾਨੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਪੱਕਾ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਜਦ
ਸੰਗਤ ਕਿਸੇ ਆਦਰਸ਼ ਲਈ ਇਕ ਮਨ ਚਿੱਤ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਅਵੱਸ਼
ਪੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਹਿਰਦਾ ਹਰੀ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ :

ਚ ਆਂ ਤਾਇਫ਼ ਰਾ ਅਕੀਦਾ ਆਂ

ਅਸਤ ਕਿ ਚੁੰ ਜਮਅ ਕਸੀਰ।

ਦਰ ਸੁਦਨੇ ਕਾਰੇ ਤਵੱਜਾ ਭੁਨੰਦ, ਅਲਬਤਾ ਸ਼ਵਦ।

ਚ ਨਫੁਸ ਰਾ ਅਸਰੇ ਤਮਾਮ ਅਸਤ।

(ਪੰਨਾ ੨੩੯, ਦਬਸਤਾਨਿ ਮਜ਼ਹਬ)

ਕਲਗੀਧਰ ਨੇ ਵੀ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਸੀ :

ਜੇ ਕੋਈ ਅਪਨੀ ਅਰਦਾਸ ਖਾਲਸੇ ਵਿਚ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਚਾਹੀਐ : ਜੋ ਸਿੱਖ ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਹੋਣ, ਸੋ ਆਪਣਾ ਹਿਰਦਾ ਸਭ ਠਉਰੋਂ ਤੇ ਸਭ ਚਿਤਵਨੀਅਉਂ ਤੇ ਉਸ ਵਖਤ ਇਕਾਗਰ ਕਰਨ। ਅਰ ਚਰਨ ਕੰਵਲ ਕੇ ਬਿਖੈ ਲੀਨ ਕਰਨ। ਲੀਨ ਕਰਕੈ ਅਰਦਾਸ ਸੁਨਣ। ਅਧੀਨ ਹੋਇਕੈ, ਆਪਸ ਕੋ ਕਿਛੁ ਨਾ ਜਨਾਇਨ।

ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਕਹੈ :

ਇਹ ਸਿੱਖ ਸਰਣਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਅਰ ਖਾਲਸੇ ਕੀ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਕੋ ਦਾਨ ਸਿੱਖੀ ਖਾਲਸੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕਾ ਹੋਵੈ। ਮਨ ਇਸ ਦਾ ਜਮੱਯਤ (ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ, ਪੱਕਾ ਇਰਾਦਾ) ਨਾਲ ਰਹੈ।

ਇਸ ਦੇ ਮਨੋਰਥ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਪੂਰੈ ਕਰੈ।

ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਆਗਿਆ ਦੇ ਰੱਖੀ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਕਦੇ ਕੋਈ ਕਾਰਜ ਅੜਿਆ ਤੱਕੋ ਤਾਂ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸਾਦ ਕਰ ਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨੀ। ਕੋਈ ਸੁੱਖਣਾ, ਮੰਨਣਾ ਜਾਂ ਮਨੁੱਖੀ ਦੁਆਰੇ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ :

‘ਕਰਹੁ ਤਿਹਾਵਲ ਅਰਹਿ ਜੋ ਕਾਜਾ,

ਕਰ ਅਰਦਾਸ ਧਰਹੁ ਮਮ ਧਿਆਨਾ।

ਹੋਹਿ ਮਨੋਰਥ ਪੂਰ ਮਹਾਨਾ।’

ਮੁਹਸਨ ਫ਼ਾਨੀ ਨੇ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

ਇਹ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਵੀ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਕਦੇ ਕੋਈ ਔਕੜ ਵਾਪਰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ, ਜੋ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਬਣ ਆਵਦਾ ਹੈ ਭੇਟ ਰੱਖ ਕੇ, ਆਪਣੀ ਦੁੱਖ ਭਰੀ ਵਾਰਤਾ ਦੱਸਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਵਾਰਤਾ ਸੁਣ ਕੇ, ਸਭ ਸੰਗਤ ਖੜੇ ਹੋ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਹਾਜ਼ਰ ਨਾਜ਼ਰ ਜਾਣ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਆਖਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਸਿੱਖ ਦੀਆਂ ਇੱਛਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋਣ।

ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਦਬਿਸਤਾਨਿ ਮਜ਼ਾਹਬ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਖੁਦ ਵੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਅਰਦਾਸ ਕਰੋ।

(ਗੁਰੂ ਹਮ ਬ ਦੀਯ ਗੋ—ਨਾ ਅਜ ਸੰਗਤ

ਯਾਅਨੀ ਅੰਜਮਨਿ ਸਿੱਖਾਂ ਕਾਮ-ਇ-ਖੁਦ ਖ਼ਾਹਦ)

ਕੈਸੀ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਸੀ ਮੀਰੀ ਪੀਰੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਵਿਚ। ਸਰਬ ਸਮਰੱਥ ਸਨ, ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਧਾਰ ਸਾਡੇ ਲਈ ਪੂਰਨੇ ਪਾ ਰਹੇ ਸਨ।

ਸਿੱਖ ਦੀ ਸੇਵਾ

ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਖਾਨੂ, ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਤੇ ਹੋਰ ਆਏ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਆ ਸੀ :

ਚੁਕੈ ਸਮੇਂ ਅਥਿਤ
ਜੋ ਆਵੈ ॥ ਕਰ
ਭਾਉ ਭਗਤ ਤਿਸ
ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਭੁਗਾਵੈ ॥

ਇਸ ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਾਂਦਾ ਹੈ ਗੰਝ ਨਾਲ, ਉਸ ਦਾ ਜੱਗ ਦੇ ਸਮਾਨ ਫਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਲਜੁਗ ਦਾ ਜੱਗ ਇਹੋ ਹੈ—ਜੋ ਵੰਡ ਖਾਵਣ ਵਾਲੇ ਹੈਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਥੇ ਭੀ ਧਨ ਵਧਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਵੀ ਬਹੁਤ

ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਈ ਲਾਲੂ ਤੇ ਭਾਈ ਬਲੂ ਵਿਜ, ਭਾਈ ਪਿਆਰਾ ਤੇ ਭਾਈ ਹਰਿਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਜਦ ‘ਉਧਾਰ ਕਿਉਂਕਰ ਹੋਵੇ’ ਦੀ ਪੁੱਛ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਸੀ :

ਹਰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਹੱਸ ਕੇ ਮਿਲਣਾ

ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਣਾ

ਵੰਡ ਖਾਵਣਾ ਤੇ

ਨਿਵ ਚਲਣਾ।

ਮੁਹਸਨ ਫ਼ਾਨੀ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਜੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕਿਸੇ ਸਿੱਖ ਦੇ ਘਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਨਿਸੰਗ ਹੋ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੋਲ੍ਹ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ‘ਦਿਲੋ ਜਾਨ ਸੇ’ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਜੀ ਹਰ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਜ਼ਰੂਰ ਦੇਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੀ ਰਸੋਈ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਲੰਗਰ ਜਾਣ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੋ। ਕਦੇ ਤੋਟਾ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਲੱਗਾ। ਗ਼ੀਨ ਲੀਜ਼ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਜੀ ਵਰਗਾ ਕੋਈ ਮਹਿਮਾਨ ਨਵਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬੜੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਆਏ ਅਤਿਥੀ ਨੂੰ ਛਕਾ ਕੇ। ਇਹ ਵਰਤਾਰਾ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਰਹਿਆ।

(He took great joy in being hospitable to guests & this

characteristic remained with him all through his life.)

ਇਕ ਵਾਰੀ ਜਦ ਸਭ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰ ਇਕ ਦੀ ਹਿਤ ਚਿਤ ਨਾਲ ਉਹ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਾਰਤਕ ਵਾਲਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੋਈ ਐਸਾ ਵੀ ਹੈ ਜੋ ਵਕਤੋਂ ਘੁੱਬੇ ਮੇਰੇ ਸਿੱਖ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ?

ਤਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ :

ਮੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ! ਵਕਤੋਂ ਘੁੱਬੇ ਦਾ ਅਰਥ ਬਚਨ ਹੋਵੇ।

ਸਤਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕਹਿਆ :

‘ਵਕਤੋਂ ਘੁੱਬੇ ਤਿਸ ਕੋ ਕਹੀਏ ਜੋ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਉੱਠ ਚੁੱਕਾ ਹੋਇ। ਐਸੇ ਵਕਤੋਂ ਘੁੱਬੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰੀਤ ਸੇ ਕਰੈ।’

ਜਦ ਸਿੱਖਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਐਸਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ :

‘ਵਹੀ ਮੇਰਾ ਸਿੱਖ ਹੈ, ਵਹੀ ਮੇਰਾ ਲੰਗਰ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਵਕਤੋਂ ਘੁੱਬੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਬਿਨਾਂ ਬੀਚਾਰ ਕੇ ਪੁੰਨ ਪਾਪ ਕਾ ਸੋਦਾ ਹੈ। ਉਪਰੈ ਜੀਅਹੁ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਵਹੀ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੈ ਜਿਸ ਕੇ ਘਰ ਵਕਤੋਂ ਘੁੱਬੇ ਕੀ ਸੇਵਾ ਹੈ।’

“ਚੂਕੇ ਸਮੇਂ ਅਥਿਤੁ ਜੋ ਆਵੈ।

ਕਰ ਭਾਉ ਭਗਤ ਤਿਸ ਤ੍ਰਪਤ ਭੁਗਾਵੈ।

ਵਹੀ ਸੇਵ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਮਾਨ।

ਤਬ ਮੈ ਤ੍ਰਪਤਾਵੈ ਸਿਖ ਸੁਜਾਨ”। ੧੫।

(ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਸਾਖੀ ੧, ਸਾਖੀਆਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੭)

ਇਹ ਵੀ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ :

‘ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਆਵੈ ਤਿਸ ਕਾ ਪੂਰਾ ਆਦਰ ਕਰਨਾ। ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੇ ਤਕ ਸ਼ਬਦ ਸਾਖੀ ਉਸ ਤੋਂ ਸੁਣੀਐ। ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਣਾਈਐ। ਫਿਰਿ ਸੁਖਾਲਾ ਸਵਾਲੀਐ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉੱਠ ਕੇ ਨਵਾਲੀਐ। ਜਪੁ ਪੜ੍ਹੀਐ ਸੁਣੀਐ। ਫਿਰ ਤਿਨਾ ਕੇ ਸਾਥ ਅੱਗੇ ਤਾਈਂ ਅਭੜਵਾਈ ਵੇਵਣ (ਜਿਥੋਂ ਉਸ ਨੇ ਅੱਗੋਂ ਜਾਣਾ ਹੈ) ਜਾਈਐ।’

ਲੰਗਰ ਵਰਤਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਗਾਰਾ ਵਜਾਉਣ ਦੀ ਰੀਤ ਵੀ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਹੀ ਚਲਾਈ ਸੀ ਤਾਂਕਿ ਨਗਾਰਾ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣ, ਰਾਹੀ ਵੀ ਲੰਗਰ ਆ ਪਾਉਣ।

ਕਲਗੀਧਰ ਨੂੰ ਇਕ ਸਿੱਖ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਸੀ :

ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਜਬ ਤੁਮ ਕਿਸੀ ਉੱਪਰ ਮਿਹਰਵਾਨ ਹੋਤੇ ਹੋ ਤਬ ਕਿਆ ਦੇਤੇ ਹੋ।

ਹੁਕਮ ਹੋਆ :

ਜਬ ਕਿਸੇ ਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਬ ਏਕੇ ਪਿਆਰਾ ਉਸ ਕੇ ਬਿਖੈ ਭੇਜ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ। ਜਦ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਈਏ ਤਾਂ ਸੰਗਤ ਭੇਜਦਾ ਹਾਂ। ਬਹੁਤ ਹਰ ਜਸ

ਹੋਵੇਗਾ। ਕੋਈ ਯਥਾਰਥ ਬਚਨ ਸੰਤਹੁ ਕਾ ਸਿੱਖ ਕੀ ਕੰਨੀ ਪੜੇਗਾ। ਅਰ ਉਸ ਕੇ ਚੀਤ ਰਵੇਗਾ ਤਾਂ ਜਨਮ ਮਰਨ ਕੱਟਿਆ ਜਾਏਗਾ।

ਫੇਰ ਟਹਿਲ ਭਾਉ ਕਰਹਿਗੇ, ਇਤ ਕਰ ਸਿੱਖ ਕਾ ਰਿਜਕ ਵਧੇਗਾ। ਸਭ ਕਟੁੰਭ ਭੀ ਪੁਨੀਤ ਹੋਏਗਾ।

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਹੀ ਵਾਰਤਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਤੀਰਥਾ ਲਸ਼ਕਰ (ਗਵਾਲੀਯਰ) ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਫੌਜ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਆਇਆ ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ—ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਕਿਰਤ ਵਿਚ ਰੁੱਧੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਅਸਾਡਾ ਉਧਾਰ ਕਿਉਂਕਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਤਾਂ ਬਚਨ ਹੋਆ :

“ਤੁਸੀਂ ਸਭਨਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਟਹਿਲ ਬਿਨਾਂ ਵਿਤਕਰੇ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ। ਕੋਈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਅਮੋਲਕ ਬਚਨ ਸੁਣਾਇ ਕੈ, ਵੀਚਾਰ ਸੁਣਾਇਕੈ ਉਧਾਰ ਕਰ ਜਾਏਗਾ।”

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਖੀ ਸੁਣਾਂਦੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਕ ਰਾਜੇ ਦੀ ਹੰਸਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਹੋਈ। ਮੰਤ੍ਰੀ ਉਪਾਅ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਕ ਤਲਾਉ ਜਲ ਸੇ ਭਰਪੂਰ ਹੋਵੇ। ਉੱਪਰ ਉਸ ਦੇ ਸਭ ਪੰਖੀਆਂ ਦੀ ਚੋਗ ਡਾਲੀਐ ਤੇ ਰਾਖੇ ਉੱਪਰ ਬੈਠਣ ਤਾਂਕਿ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰਨ ਨਾ ਪਾਵੇ।

ਰਾਜੇ ਐਸਾ ਹੀ ਕੀਆ। ਸਭ ਪੰਖੀ ਆਵਨ। ਚੁਗ-ਚੁਗ ਜਾਵਨ ਤੇ ਆਪਣੇ ਟਿਕਾਣਿਆਂ ਸੋਭਾ ਜਾ ਕਰਨ। ਹੰਸਾਂ ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਆਏ ਕਿ ਐਸੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਦੇਖੀਐ। ‘ਦੁੱਧ ਤੇ ਮੋਤੀ’ ਦੀ ਪਈ ਚੋਗ ਦੇਖ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਲ ਤੇ ਦੁੱਧ ਨਿਆਰਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਅਮੋਲਕ ਮੋਤੀ ਉਗਲ ਕੇ ਕੱਢੇ ਤੇ ਉੱਡ ਗਏ। ਜਬ ਉਹ ਮੋਤੀ ਜੋਹਰੀ ਨੂੰ ਦਿਖਾਏ ਤਾਂ ਇਕ ਇਕ ਮੋਤੀ ਸਾਰੇ ਰਾਜ ਸਮਾਨ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਜੀ ਨੇ ਮਸੰਦਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਹੁਕਮ ਵੀ ਦੇ ਰੱਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਭੀੜਾ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰੀ ਆਵੇ ਤਿਸ ਕੋ ਦੇਇ, ਭੁੱਖਿਆਂ ਨੂੰ ਖਲਾਵੇ, ਜੋ ਮੇਰੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਹੈ ਪੁੱਜ ਜਾਵੇਗਾ। ਭਾਈ ਕਾਲਾ ਦੁਲੱਟ ਨੂੰ ਜਦ ਕਾਲ ਪਏ ਕਲਯਾਨਪੁਰ ਖੇਤੀ ਉਪਜ ਲੈ ਆਉਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਉਥੇ ਹੀ ਵੰਡ ਦਿੱਤੀ। ਖਾਲੀ ਹੱਥ ਕੀਰਤਪੁਰ ਮੁੜੇ ਤੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕਿਹਾ :

ਇਥੇ ਵੀ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਛਕਣਾ ਸੀ ਤੇ ਉਥੇ ਕਾਲ ਗੁਸੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਉਦਰਪੂਰਨਾ ਹੋਈ। ਗੁਰੂ ਜੀ, ‘ਨਿਹਾਲ ਸਿੱਖਾਂ’ ਆਖ ਕੇ ਅਸੀਸ ਦਿੱਤੀ।

ਭਾਈ ਤੁਲਸਾ ਜੀ ਨੇ ਜਦ ਸੰਗਤ ਪ੍ਰਤੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਮੰਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਅੰਨ ਬਸਤ੍ਰ ਦੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਜੇ ਇਕੋਲੇ ਹੀ ਪੂਰੀ ਕਰ ਸਕੋ ਤਾਂ ਕਰ ਦੇਣੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਭਨਾਂ ਮਿਲ ਕੇ ਕਰਨੀ। ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਉਸ ਬਰਖਾ ਨਿਆਈਂ ਹੈ ਜੋ ਨੀਵੇਂ ਹੋ ਵਰ੍ਹਦੀ ਹੈ ਤੇ ਹਰ ਖੇਤੀ ਹਰੀ ਭਰੀ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਤਾਂ ਭਾਈ ਬੁੱਧੂ ਨੂੰ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਤੇਰਾ ਆਵਾ ਕੱਚਾ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸਿਦਕੀ ਸਿੱਖ ਭਾਈ ਲਖੂ ਪਟੋਲੀਆ ਦੇ ਪਾਟੇ ਕੱਪੜੇ ਦੇਖ ਬੂਹੇ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਭਾਈ ਲਖੂ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਲਏ ਬਗ਼ੈਰ ਬਰਕਤ ਨਹੀਂ ਪੈਣੀ।

ਕਲਗੀਧਰ ਨੇ ਇਹ ਹੁਕਮ ਵੀ ਦੇ ਰੱਖਿਆ ਸੀ ਕਿ

ਸਿੱਖ ਪਾਸ ਹੋਏ ਤੇ ਘਰ ਆਏ ਨੂੰ ਰੁਚੀ ਕਰ ਕੇ ਖਵਾਏ ਨਾਂਹ, ਉਸ ਨੂੰ ਬੜਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਕਿਸੇ ਗ਼ਰੀਬ ਸਿੱਖ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਸਲੂਣਿਆਂ ਦੀ ਆਸ ਕਰੇ, ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਅਪਰਾਧ ਕੋਈ ਨਹੀਂ :

‘ਸਿੱਖ ਢਿੱਗ ਹੋਇ ਅਚਾਵਹਿ ਨਾਹੀ।

ਤੋਂ ਦੁਖਨ ਜਾਨਹੁ ਤਿਸ ਮਾਹੀ।

ਨਿਰਧਨ ਸਿੱਖ ਤੇ ਚਾਵਹਿ ਨੀਕਾ।

ਦੋਸ਼ ਲਖਹੁ ਅਚਵਹਿ ਤਿਸ ਹੀ ਕਾ।’

ਭਾਈ ਪੈੜਾ ਚੰਡਾਲੀਆ ਤੇ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਸੇਠੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਹਿਆ ਸੀ :

‘ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਪਵਿੱਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੇ ਪ੍ਰਿਥਮੇ ਭੁੱਖੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਛਕਾ ਦੇਈਏ। ਆਪ ਭੀ ਅਰਦਾਸ ਕਰਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਮੂੰਹ ਪਾਵਣਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।’

ਕਲਗੀਧਰ ਨੇ ਇਹ ਬਚਨ ਵੀ ਕੀਤੇ ਸਨ :

ਜੇ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਖਾਲਸੇ ਕੇ ਹੋਣਗੇ ਸੋ ਆਪਸ ਮੋ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਅਰ ਨੇਕ ਬਦ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਹੋਇ ਜਾਣ। ਅਰ ਜੇ ਇਕ ਸਿੱਖ ਉਪਰ ਆਇ ਬਣੇ ਤਾਂ ਸਭ ਇਕੱਠੇ ਜੀਉ ਦੇਣੇ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੋਣ। ਤਬ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਫਲ ਹੋਵੇ।

ਸਿੱਖ ਦੀ ਸਾਖ

**ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ
ਦੀ ਨਜ਼ਰੀ**

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਤੱਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ¹, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਗੁਣਾਂ ਸਮੇਤ, ਗਿਆਰ੍ਹਵੀਂ ਵਾਰ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਵਾਰ ਦੀਆਂ ਕੁੱਲ ੩੧ ਪਉੜੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਦੀ ਸਾਖ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਕਸਵੱਟੀ ਹੈ, ਜੋ ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਪਰਖ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਕ ਕਿਸਮ ਦੀ ਮੰਜ਼ਲ ਹੈ, ਜੋ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਪਾਉਣ ਲਈ ਦਰਸਾਈ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਸ ਵਿਚ ਨਿਰਾਲੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਖੂਬ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

ਸਤਿਗੁਰ ਸੱਚਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼-ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਹੀ ਟੁਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੱਭ ਦੇ ਉੱਪਰ ਹੈ।

ਫਿਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਲੇਖੇ ਨਾਲ ਦੋਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੋਂਦੇ ਵੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਹੀ ਹਨ ਜਦ ਝਰੋਖੇ ਵਿਚ ਲੋਕੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਲਾਮਾਂ ਕਰਨ ਆਂਵਦੇ ਹਨ ਪਰ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਪਾਸ, ਜਿਸ ਵੇਲੇ, ਜੋ ਵੀ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਧਾਰ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਆਵੇ, ਝੋਲੀਆਂ ਭਰ ਦੋਂਦੇ ਹਨ। ਜਨਮਾਂ ਦੀ ਭਟਕਨਾ ਹੀ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਨਮ ਮਰਨ ਹੀ ਕੱਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਦੁਨਿਆਵੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਆਪਣੇ ਵਜ਼ੀਰਾਂ, ਮਸ਼ਾਹਿਬਾਂ ਤੇ ਮਜਲਸੀਆਂ ਨੂੰ ਸੌਂਹ ਚੁਕਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭੇਦ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਕੱਢੇਗਾ ਅਤੇ ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਵਾਰੀ ਉਚੇਚੇ ਪਿਆਲੇ ਵਿਚ ਖਾਸ ਕੱਢਿਆ ਦਾਰੂ ਪਾ ਪਿਲਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੇਖੀਏ ਹਰਕਤ ਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਸ਼ਾ ਪੀ ਕੇ ਮਜਲਸ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਬਾਹਰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕੱਢਦਾ, ਪਰ ਸੱਚਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਕਾਲਗਤਾ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਆਪਣੀ ਕਲਾ ਨਹੀਂ ਜਣਾਂਵਦੇ। ਪਿਆਲੇ ਦੀ ਮਸਤੀ ਉਤਰ ਜਾਣ ਤੇ ਬੜੀ ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ ਉਠਾਈ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਮੁਸਾਹਿਬਾਂ ਨੂੰ, ਪਰ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਮਸਤੀ ਦੀ ਲਾਲੀ ਕਦੀ ਉਤਰਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ।

1. ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ੩੧੯ ਹੈ।

ਨਿਰੇ ਫ਼ੋਕੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਹਉਮੈ ਦਾ ਨੁਕਤਾ (ਬਿੰਦੀ) ਨਾਲ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਹਰਮ

(محرّم) ਦੀ ਥਾਂ ਮੁਜਰਮ (مُجرّم) ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸ਼ਬਦ, ਪਹਿਲਾਂ ਹਉਮੈ ਦਾ ਨੁਕਤਾ ਮਿਟਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਦੇ ਮੁਜਰਮ ਨਹੀਂ ਬਣਨ ਦਿੰਦਾ। ਵੱਡੀ ਸਿਫਤ ਇਹ ਹੈ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕਿ ਜਿਸ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਿਆਲਾ ਪੀਤਾ ਉਹ ਸਰੀਰ ਦੇ ਰਸਾਂ ਵਲੋਂ ਮਸਤਾਨਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉੱਚੀਆਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਫੁਰਦੀਆਂ ਹਨ :

‘ਦੇਹ ਬਿਦੇਹੀ, ਵਡੇ ਵੀਚਾਰੀ।’

ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਵਿਚਾਰ ਇਹ ਉਪਜਦੀ ਹੈ ਕਿ ਤੰਦੂਰ ਤਾਅ, ਪਕਾਉਣੀਆਂ ਤਾਂ ਦੇ ਪਰਸ਼ਾਦੀਆਂ ਹਨ ਭਾਵੇਂ ਚੰਦਨ ਦੀਆਂ ਲੱਕੜਾਂ ਬਾਲੀਏ, ਭਾਵੇਂ ਕਿੱਕਰ ਦੀਆਂ। ਫਿਰ ਚੰਦਨ ਦੀਆਂ ਕਿਉਂ ਬਾਲੀਏ? ਮਿਲੇ ਚੰਦਨ ਰੂਪ ਸੁਆਸਾਂ ਨੂੰ ਰਸਾਂ ਲਈ ਕਿਉਂ ਜਾਇਆ ਕਰੀਏ? ਸਿੱਖ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੂਰਤ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਨੂੰ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਆਸਣ। ਹੋਰ ਕੋਈ ਪੂਜਾ ਅਰਚਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ :

‘ਗੁਰ ਮੂਰਤਿ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦਿ ਸੁਣਿ

ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਆਸਣ ਨਿਰੰਕਾਰੀ।’

ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਟੁਰਨ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖ ਸਰੀਰ ‘ਤੇ ਕਸ਼ਟ ਸਹਿ ਕੇ ਵੀ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੈਸੇ ਜਲ ਆਪ ਉਬਾਲੇ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਦੁੱਧ ਨੂੰ ਆਂਚ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦਿੰਦਾ। ਬਸ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀ ਜਨਮ ਸਫਲ ਜਾਣੋ ਜੋ ਗੁਰਦੁਆਰੇ, ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਕਰਨ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਭੰਡਾਰ—ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਅੱਗੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ, ਪੱਖੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਟਹਿਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਚਰਨ ਧੂੜ ਮਸਤਕ ਲਗਾਂਦੇ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਧਿਆਨ ਲਗਾ ਕੇ ਸੁਣਦੇ ਹਨ। ਰਹਿਰਾਸ ਸੁਣਨ ਦਾ ਨੇਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਭਾਵ ਸਹੀ ਰਾਹ ਟੁਰੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਾਮ ਨੂੰ ਤਿਆਗਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੀ ਧਰਮ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕਿਧਰੇ ਝਾਕਦੇ ਨਹੀਂ।

ਕ੍ਰੋਧ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਕ੍ਰੋਧ ਚੰਡਾਲ ਹੈ, ਇਸ ਨਾਲ ਛੋਹਿਆ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ। ਹੋਰ ਕੋਈ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰੇ ਤਾਂ ਸਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਅੱਗੋਂ ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ।

ਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

ਲੋਭ ਵੱਸ ਹੋ ਕਰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਪਦਾਰਥ ਬੋਝਾ ਆਵੈ ਬਹੁਤਾ ਆਵੈ, ਆਪਣੀ ਪਰਾਲਬਧ ‘ਤੇ ਰਾਜੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰ ਕੇ ਵੰਡ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਗਰੀਬ ਅਗਿਆਨੀਆਂ ਪਰ ਦਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸੱਚ ‘ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਪਰਸ਼ਾਦ ਗੁਰੂ ਦਾ ਨਮਿਤ ਦੇ ਕੇ ਖਾਂਦੇ ਹਨ। ਦਸਵੰਧ ਕੱਢਦੇ ਹਨ। ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਨੇਤ੍ਰ ਭੀ, ਸ੍ਵਣ ਭੀ ਸ਼ਬਦ ਵੱਲ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਰਿਦਾ ਸ਼ਬਦ ਵੱਲ ਰੱਖ ਕੇ ਲਿਵ ਦੇ ਵਿਚ ਲੀਨ ਮਨ ਨੂੰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮਨ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਮੇਲੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਮਿੱਠਾ ਮੰਨ ਕੇ ਕਮਾਂਵਦੇ ਹਨ ਤੇ ਵਿਚੋਂ ਆਪਾ ਘਟਾਂਵਦੇ ਹਨ। ਆਖਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਵਡਿਆਈਆਂ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀਆਂ ਹਨ :

ਹੁਕਮ ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ

ਆਪ ਗਵਾਇ,

ਨ ਆਪ ਜਣਾਇਆ।

ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਸਰੀਰ ਛਿੰਨ ਭੰਗਰ ਥੀਂ ਪਰਉਪਕਾਰ ਹੋਇ ਆਇ, ਸੋਈ ਸਾਨੂੰ ਲਾਭ ਹੈ।

ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਸੰਕੋਚ ਤੇ ਵਾਸਨਾ ਰੋਕ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਦੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ।

ਕਿਸੇ ਵੱਲ ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਦੁਬਿਧਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰ-ਮੂਰਤਿ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰ-ਮਤਿ ਦੇਖਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਿੱਖੀ ਹੈ ਬਹੁਤ ਸੂਖਮ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਖੰਡੇ ਦੀ ਧਾਰ 'ਤੇ ਟੁਰਨਾ। ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਤਿਆਗਣਾ ਵੀ ਇਤਨਾ ਹੀ ਕਠਿਨ ਹੈ। ਅਭਿਮਾਨੀ ਨਹੀਂ ਟੁਰ ਸਕਦਾ ਇਸ ਰਾਹ 'ਤੇ।

ਜਿਵੇਂ ਕੋਹਲੂ ਵਿਚੋਂ ਤੇਲ ਪੀੜ ਕੱਢੀਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਰਸ ਪੀੜ ਬਾਹਰ ਕੱਢਦੇ ਹਨ।

ਵੀਹ ਵਿਸ਼ਵੇ ਜਗਤ ਹੈ ਤੇ ਇਕੀਹਵੀਂ ਪਤਿ ਦੀ ਪਉੜੀ, ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਰਿਦੇ ਵਿਚ ਧਾਰ ਕੇ, ਸਿੱਖ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਇਕ ਰੂਪ ਹੁੰਦੇ ਹਨ :

‘ਚੜਿ ਇਕੀਹ ਪਉੜੀਆਂ

ਨਿਰੰਕਾਰ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦਿ ਸਹੀੜੀ।

ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਹਿਰਦੇ ਧਾਰ ਕੇ, ਭਰੇ-ਭਰੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕਰ ਕੇ ਗਿਆਨ ਰਸ ਪੀਂਦੇ ਹਨ।

ਜਿਵੇਂ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਿਆਂ ਤਾਰੇ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੋਝੀ ਆਇਆਂ ਮਝੀਆਂ, ਮੱਠਾਂ, ਬੁੱਤਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਜਿਹੜੇ ਕਰਮ ਤੇ ਬੁੱਤ ਦੇ ਗਿਆਨ ਹਨ, ਉਹ ਭੀ ਛਿਪ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਦ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਰਿਦੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਗਿਆਨ ਦੇ ਕਰ, ਦੇਹ ਅਭਿਮਾਨ ਨਾਸ ਕਰ ਕੇ ਚਾਰ ਵਰਨਾਂ ਥੀਂ ਇਕ ਵਰਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਦਾ ਲਾਲੀ ਚੜ੍ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਚੂਨਾ ਜ਼ਰੂਰ ਉੱਜਲ ਹੈ, ਕੱਥਾ ਭੂਸਲਾ, ਸਪਾਰੀ ਚਿਤ੍ਰਮਿਤ੍ਰੀ ਤੇ ਪਾਨ ਸਾਵਾ ਪੀਲਾ, ਪਰ ਜਦ ਸਭ ਰਲਾ ਖਾ ਲਈਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਰੰਗ ਲਾਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਰਣ ਆਸ਼ਰਮ ਮਿਟਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਵਰਨਾਂ ਦਾ ਅਭਿਮਾਨ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਸਦਾ ਲਾਲੀ ਚੜ੍ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ :

ਚਾਰ ਵਰਨ ਇਕ ਵਰਨ ਕਰਿ
ਵਰਨ ਆਵਰਨ ਤਮੋਲੁ ਗੁਲਾਲੇ।

ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਸਮਝ ਜਾਈਏ ਤਾਂ ਦਿਬ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਆਤਮ-ਰਾਮ ਜਾਣ ਕੇ, ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਰਸ ਮਾਣੀਏ ਤਾਂ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :

ਦਿਬ ਦੇਹਿ, ਦਿਬ ਦਿਸ਼ਟਿ ਹੋਇ,
ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤਿ, ਦਿਬ ਜੋਤਿ ਉਜਾਲੇ। ੭। ੧੧।

ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਨ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਅਨੰਦ ਹੀ ਹੋਰ ਹੈ। ਇਝ ਪਰਮ ਰਸ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਪੀ ਲਈਦਾ ਹੈ। ਚਕੋਰ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖ ਚੰਨ ਦਾ ਚਾਨਣ ਪੀਂਦਾ ਹੈ, ਹੁਣ ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਗ ਦਾ ਸੇਕ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ। ਤਿਵੇਂ ਜਦ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਚਾਨਣ ਵਿਚ ਆਤਮ ਰਸ ਪੀਵੀ ਜਾਈਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਾਇਆ ਦਾ ਸੇਕ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਸਗੋਂ ਮਾਇਆ ਦੀ ਕਿਰਤ ਵੀ ਪਰਸੁਆਰਥ ਕਰ ਕੇ ਸੁੱਖ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਮੋਰ ਪੈਲਾਂ ਪਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦ ਮੇਘ ਵਰਸਦਾ ਹੈ। ਤਿਵੇਂ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਮਨ ਵੀ ਪੈਲਾਂ ਪਾਂਦਾ ਹੈ :

‘ਘਨਹਰ ਚਾਕ੍ਰਿਕ ਮੋਰ ਜਿਉ,
ਅਨਹਦ ਧੁਨਿ ਸੁਣਿ ਪਾਇਲ ਪਾਈ।’ ੮। ੧੧।

ਜਿਵੇਂ ਭੰਵਰ ਕੰਵਲ ਫੁੱਲ ਦੀਆਂ ਤੁਰੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਮਕਰੰਦ ਰਸ ਚੂਸਦੇ-ਚੂਸਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉੱਡਣਾ ਹੀ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਗੁਰਸਿੱਖ ਜਦ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਵਿਚਾਰਨ ਵਿਚ ਮਨ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਨ ਬਾਹਰਲੀਆਂ ਉਡਾਰੀਆਂ ਮਾਰਨਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ :

‘ਸੁਖ ਸੰਪਟ ਹੋਇ ਭਵਰ ਸਮਾਈ।’

ਜਿਵੇਂ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਮੱਛੀ ਦੀ ਚਾਲ ਕੋਈ ਦੱਸ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਤਿਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਲੀਨ ਮਨ ਦੀ ਗਤੀ ਕੋਈ ਵਰਨਣ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਝਰਨਾ ਵਹਿਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਸਭ ਅਵਸਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਵੈਰਾਗ ਜਾਂ ਤਿਆਗ ਨਹੀਂ ਸਿਖਾਇਆ ਸਗੋਂ ਕਿਹਾ :

‘ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰੋ
ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਧਰਮਸਾਲ ਜਾਇ ਸੁਣੋ
ਤੁਹਾਡੇ ਰਿਦੈ ਸਹਜ-ਉਦਾਸੀ ਆਵੇਗੀ।’

ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ, ਵਿਚੇ ਮਾਇਆ ਦੇ, ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਉਦਾਸੀ ਹੋ ਆਂਵਦੀ ਹੈ।

ਜਿਵੇਂ ਤਰਵਰ ਥੀਂ ਰਸ ਪੀ ਕੇ, ਪਰਪੱਕ ਹੋ ਕੇ ਫੁੱਲ ਨਿਆਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੈਸੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਢਾਲ ਕੇ, ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਤੋਂ ਨਿਆਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਐਸਾ ਇਕ ਸਿੱਖ ਵੀ ਜਿਥੇ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇਹ ਵਿਚ ਹੈ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਬਨ ਵਿਚ ਚੰਦਨ ਬੂਟਾ ਹੋਵੇ, ਸਭ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ਬੂਈ ਦੇ ਜਾਂਦਾ

ਹੈ। ਜੇ ਕਿਧਰੇ ਭੁੱਲ ਭੁਲਾ ਕੇ ਸਿੱਖ ਦੀ ਕੁਸੰਗਤਿ ਹੋ ਵੀ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਥੋਂ ਉਦਾਸ ਹੋ ਕੇ ਉੱਠ ਆਂਵਦਾ ਹੈ ਤੇ ਬਾਣੀ ਆਣ ਸੁਣਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮੈਲ ਧੋ ਲੈਂਦਾ ਹੈ :

‘ਬਗੁਲਾ ਹੰਸ ਨ ਹੋਵਈ,

ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਜਾਇ ਖਲੋਈ।’

ਪਰ ਦੇਖੋ ਬਾਂਸ ਵੱਲ ਉਹ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ ਖੁਸ਼ਬੂਈ ਚੰਦਨ ਪਾਸ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਕਿਉਂਕਿ ਚਾਰ ਔਗੁਣ ਬਾਂਸ ਵਿਚ ਹਨ :

ਇਕ, ਵੱਡਾ ਜਣਾਂਦਾ ਹੈ।

ਦੂਜੇ, ਪੋਲਾ, ਖੋਖਲਾ ਹੈ।

ਤੀਜੇ, ਵਿਚ ਗੰਢਾਂ ਹਨ

ਅਤੇ

ਚੌਥੇ, ਵਰਨ ਦੋਖੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਖਹਿ-ਖਹਿ, ਆਪ ਸੜਦਾ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾੜਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਚੇਤੰਨ ਹਨ। ਉਹ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਵਿਚ ਹਨ। ਪੱਕੇ ਪੀਲੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਹਨ। ਕੋਈ ਵਲ ਵਿੰਗ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਪੁੱਤਾਂ ਭਾਈਆਂ ਨਾਲ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਵਰਤਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਮਨਮੁਖ ਜਗਤ ਵਿਚ ਫਸਿਆ, ਨਿਕਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ :

ਵੀਹਾਂ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਓਹੀ। ੧੦। ੧੧।

ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੋਝੀ ਪਾ ਕੇ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਦੇਹ ਅਭਿਮਾਨ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ। ਕਦੇ ਅਗਿਆਨ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਸ਼ਿਵ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਵਰ-ਸਰਾਪਾਂ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਅੱਗੇ ਲੰਘ ਗਏ ਹਨ, ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ :

ਸ਼ਿਵ ਸ਼ਕਤੀ ਲੰਘਿ ਵਰੈ ਸਰਾਪੈ।

ਗੁਰੂ ਤੇ ਸਿੱਖ ਦੀ ਸੰਗਤ (ਮੇਲਾਵੜੀ) ਹਿਤ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੂਰਤਿ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਪਛਾਣਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਕੁਦਰਤੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰਿਆਂ ‘ਤੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ :

ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਸੰਧਿ ਮਿਲਾਵੜਾ

ਸ਼ਬਦੁ ਸੂਰਤਿ ਪਰਚਾਇ ਪਛਾਪੈ। ੧੨। ੧੧।

ਪਾਂਡੀ

ਭਾਈ ਗੜੀਆਲ,
ਮਥਰਾ ਦਾਸ ਜੀ,
ਭਾਈ ਬਿਸ਼ਨਾ
ਬੀਬੜਾ ਤੇ
ਸੁੰਦਰ ਮਾਛੀ

ਭਾਈ ਗੜੀਆਲ ਤੇ ਭਾਈ ਮਥਰਾ ਦਾਸ ਦੋਵੇਂ ਪੰਡ ਉਠਾਉਣ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰ ਕੇ ਲਿਆਂਵਦੇ ਸਨ। ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਸਨ। ਜਦ ਕਿਰਤ ਕਰ ਘਰ ਆਉਣ ਤਾਂ ਪਰਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਦੇਖ-ਰੇਖ ਰੱਖੇ ਕਿਉਂਕਰ ਦਿਹਾੜੀ ਕਰੜੀ ਕਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਇਕ ਦਿਨ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਪੰਡ ਚੁੱਕਣ ਵਿਚ ਰੁੱਝੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਜਿਵੇਂ ਸਾਡੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਜਦ ਅਸੀਂ ਪਾਸ ਨਾ ਹੋਈਏ ਤਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਟਹਿਲ ਕਰਿਆ ਕਰੋ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਲੈਣੀ। ਉਹ ਆਪੂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਪੰਡ ਉਠਾਏ ਜਾਂਦਾ ਦੇਖ ਕੇ, ਘਰ ਪਹੁੰਚਾ ਆਂਵਦੇ।

ਜਦ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਪੰਜਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਖ ਚਲਾਈ ਤਾਂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਤੇ ਫਿਰ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਪਿੰਡੋਂ ਪਾਸ ਬੁਲਾ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਰਣੀ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕੀਤੀ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਦੇ ਭਾਈ ਬਿਸ਼ਨਾ ਬੀਬੜਾ ਤੇ ਭਾਈ ਸੁੰਦਰ ਮਾਛੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਪੰਡਾਂ ਚੁੱਕਣ ਵਿਚ ਰੁੱਝੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਸਾਡਾ ਉਧਾਰ ਕਿਵੇਂ ਹੋਏ ਤਾਂ ਬਚਨ ਹੋਆ :

‘ਭਾਈ ਸੁੰਦਰ! ਤੂੰ ਹਜ਼ੂਰ ਲੱਕੜੀਆਂ ਲਿਆਇਆ ਕਰ ਤੇ ਨਾਲੇ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਮੱਸਕਾਂ ਲਿਆਇਆ ਕਰ।’

ਭਾਈ ਬਿਸ਼ਨੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਿਛਲ ਰਾਤ ਪਾਣੀ ਗਰਮ ਕਰ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾਇਆ ਕਰ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਧੋਇਆ ਕਰ। ਫਿਰ ਜਤਲਾਉਂਦੇ ਨਹੀਂ ਫਿਰਨਾ :

‘ਸੇਵਾ ਕਰਹੁ, ਹੋਇ ਮਨ ਦੀਨ।’

ਭਾਈ ਦੀਪਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ :

ਕੋਈ ਘਰ ਆਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਚਿੱਤ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਾਉਣਾ। ਥੱਕੇ ਦੀ
ਥਕਾਵਟ ਦੂਰ ਕਰਨੀ। ਕੋਈ ਨੰਗਾ ਦੇਖੇ ਤਾਂ ਚੁੱਪ ਚਪੀਤੇ ਬਸਤਰ ਪਾਇ
ਦੇਣਾ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਹੀ ਅਸਰ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਨਾ ਤਾਂ ਗਾਰ ਚੁੱਕਦੇ ਸੰਗਦਾ,
ਨਾ ਪੰਡ ਉਠਾਉਣੋਂ ਸੰਕੋਚ ਕਰਦਾ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵੀ ਇਕ ਵਾਰੀ ਪਾਂਡੀ
ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ ਜਦ ਉਸ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਇਕ ਬਿਰਧ ਆਪਣੀ ਪੰਡ ਚੁੱਕਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ
ਹੈ।

ਧੋਬੀ

ਭਾਈ ਮਲੀਆ ਤੇ ਭਾਈ ਸਹਾਰੂ ਡੱਲਾ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਤੇ ਧੋਬੀ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਦੇ। ਕੱਪੜੇ ਇਤਨੇ ਉੱਜਲ ਕਰ ਧੋਂਦੇ ਕਿ ਸਾਰੇ 'ਭਲੇ ਛੀਂਬੇ' ਕਹਿ ਬੁਲਾਂਦੇ।

ਭਾਈ ਮਲੀਆ
ਭਾਈ ਸਹਾਰੂ

ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਪਾਸ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਆਏ। ਉਪਦੇਸ਼ ਮੰਗਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਿਵੇਂ ਉਧਾਰ ਹੋਸੀ।

ਬਚਨ ਹੋਆ :

ਤੁਸੀਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮੈਲੇ ਬਸਤ੍ਰ ਧੋ ਦੇਵਣੇ। ਪਾਟੇ ਸੀਅ ਦੇਵਣੇ। ਤੁਸੀਂ ਭੀ ਉੱਜਲ ਹੋਵੋਗੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਗੰਢੁ ਹੋਵੇਗਾ। ਸਿੱਖ ਤੁਹਾਡੇ ਰਿਦੈ ਦੀ ਮੈਲ ਧੋਣਗੇ।

ਜਿਹੋ ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਕਿਰਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਕੀਰਤੀ ਕਰਨ ਲਗਾ ਦੇਣਾ, ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੀ ਚਮਤਕਾਰ ਹੈ।

ਤਰਖਾਣ

ਭਾਈ ਧਿੰਡੜ ਤੇ ਭਾਈ ਮਦੂ ਤਰਖਾਣਾ ਕਰਦੇ ਸਨ।

**ਭਾਈ ਧਿੰਡੜ ਤੇ
ਭਾਈ ਮਦੂ**

‘ਵਡੇ ਸੁਜਾਣ ਤਿਖਾਣ ਅਪਾਰਾ’, ਲਿਖ ਕੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਉਪਮਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਆਏ ਤੇ ਮੀਰੀ ਪੀਰੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਦੀ ਕਰਣੀ ਦੇਖ ਕੇ ਉਥੇ ਹੀ ਟਿਕ ਗਏ।

ਹੁਣ ਲੰਗਰ ਦੀਆਂ ਲੱਕੜਾਂ ਚੀਰਨ, ਚੌਂਕੀਆਂ ਤੇ ਮੰਜੇ ਬਣਾਵਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਜੋ ਕੰਮ ਹੋਵੇ ਸੋ ਕਰ ਦੇਣ ਤੇ ਕਥਾ ਵੇਲੇ ਸਭ ਕੰਮ ਵਿਸਾਰ ਕਥਾ ਸੁਣਨ ਤੇ ਪਿਛਲ ਰਾਤ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾਉਣ ਤੇ ਆਪ ਭੀ ਕਰਨ ਤੇ ਬਾਣੀ ਜਪਣਿ।

ਮੰਜੇ, ਚੌਂਕੀਆਂ ਬਣਾਉਂਦੇ, ਇਹ ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਕਿ ਜੇ ਇਸ ਉੱਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਬਿਸਮ ਕਰਨ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਸੇਵਾ ਥਾਇ ਪਵੇ। ਜੇ ਇਸ ’ਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਬੈਠ ਜਾਣ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਜਿਹਾ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਕੌਣ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀ ਬੜਾ ਹਿਤ ਕਰਦੇ। ਤੈਕਾਲ ਦੀ ਸੋਝੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਈ। ਜਦ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਹੋਇ ਆਇਆ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਚਰਨੀ ਲੱਗੇ ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਕੇ ਸਭ ਪਦਾਰਥ ਆਪਣੇ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜਪਦਿਆਂ ਪ੍ਰਾਣ ਛੱਡੇ। ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਆਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਿਖਾ ਤੇ ਜਾਇ ਖੜੋਤੇ ਤੇ ਅਸੀਸਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਵਾਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਆਪੂੰ ਇਕ ਕਿਰਤੀ ਸਿੱਖ ਦੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣੇ ਵੇਲੇ ਨੜੋਏ ਨਾਲ ਗਏ ਤੇ ਅਸੀਸਾਂ ਦੇਂਦੇ ਕਿਹਾ ਸੀ :

“ਜਾਓ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਵਾਸਾ ਪਾਓ। ਧੰਨ ਜਨਮ, ਸਫਲ ਆਉਣਾ।”

ਕਿਸੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਇਤਨੀ ਇਸ ਸਿੱਖ ਦੀ ਕਦਰ ਕਿਉਂ ਕੀਤੀ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਨੇ?

ਨਾਲ ਖੜੇ ਸਿੱਖ ਨੇ ਕਿਹਾ :

ਇਤਨੀ ਵਡਿਆਈ ਇਸ ਲਈ ਮਿਲੀ ਕਿ ਇਹ ਸਿੱਖ ਕਿਰਤ ਕਰ ਕੇ

ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਦਾ ਸੀ।

ਰਹਿੰਦਾ ਸਮਾਂ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਖਰਚ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਪਰਦੇਸੀ ਸਿੱਖ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਨੇ ਪੂਰਿਆਂ ਕਰਨੀ। ਗਰੀਬਾਂ ਦੇ ਅੰਨ ਬਸਤਰ ਦਾ ਛਿਕਰ ਦੋੜ ਕੇ ਪੂਰਿਆਂ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਰੋਗੀਆਂ ਨੂੰ ਦਵਾ ਦਾਰੂ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਨੇਤ੍ਰ ਹੀਣਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਉਚੇਚ ਕਰ ਕੇ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਰਾਗ-ਵਿੱਦਿਆ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਅਰਥ ਵਿਚਾਰ ਸਿਖਲਾ, ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਸੀ।

ਲੁਹਾਰ

ਭਾਈ ਸਾਧਾਰਨ ਜੀ ਬਾਬਾ ਬਕਾਲਾ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ। ਲੁਹਾਰਾ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਦੇ।

ਭਾਈ ਸਾਧਾਰਨ
(ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਤੀਤ
ਕਾਰ ਕਮਾਈ)

ਜਦ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਬਾਉਲੀ ਬਣਨ ਦੀ ਸੋਅ
ਸੁਣੀ ਤਾਂ ਉਥੇ ਆਇ ਪੁੱਜੇ।

ਬਾਉਲੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਜਦ ਹੋਰ ਪਉੜੀਆਂ ਉੱਸਰ
ਗਈਆਂ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਬਣਾਉਣੀਆਂ ਜ਼ਰਾ ਕਠਿਨ

ਸਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੜੀ ਲਗਨ ਤੇ ਹੁਨਰ ਨਾਲ ਸੱਤ ਪਉੜੀਆਂ ਜਲ ਵਿਚ ਬਣਾ ਕੇ
ਲੋਹਾ ਤੇ ਮੇਖਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪੱਕੀਆਂ ਤੇ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤੀ ਬਣਾਈਆਂ ਕਿ ਜਲ ਲੈਣ ਵਾਲੇ
ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਬੜੀ ਸਹੂਲਤ ਹੋਵੇ। ਹਰ ਕੋਈ ਸਿਫ਼ਤ ਕਰਦੇ ਜਾਂਦਾ :

ਸੀਢੀ ਬਨੀ ਸੁੰਦਰ ਜਲ ਮਾਹਿ।

ਅਤ ਸੁਖੈਨ ਜਲ ਲੀਜੈ ਤਾਹਿ।

ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਡਿੱਠਾ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਧਾਰਨ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰ ਕੇ ਕਾਰ
ਕਮਾਈ ਹੈ ਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਆਪਾ ਹੀ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਮੇਰੀ ਮੁਕਾ ਲਈ ਸੁ। ਨਿਰੀ
ਪ੍ਰੀਤ ਹੀ ਪ੍ਰੀਤ ਰਹਿ ਗਈ ਸੁ। ਪਾਸ ਬੁਲਾ ਕੇ ਥਾਪੜਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ਤੂੰ
ਮੈਂ ਮੇਰੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਹੁਣ ਤੂੰ ਸੰਤ ਹੋਆ। ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਖੇ ਜਾ ਕੇ ਕਿਰਤ ਕਰੋ ਤੇ
ਨਾਮ ਜਪਾਉ :

ਤੁਮਰੀ ਟਹਲ ਪਰੀ ਸਭ ਥਾਇ।

ਕਰੋ ਭਜਨ ਗ੍ਰਹਿ ਮੇ ਅਥ ਜਾਇ।

ਮੰਜੀ ਦੀ ਵੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦਰਸਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕੋਈ ਕਿਰਤ ਹੋਵੇ, ਉੱਚੀ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਆਤਮਿਕ
ਪਦਵੀ ਪਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਪਾਂਧਾ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਸਾ ਰਾਗ ਵਿਚ ਆਪੂੰ 'ਪਟੀ ਲਿਖ' ਹਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਲਈ ਪੂਰਨੇ ਪਾ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਕਿ ਵਿੱਦਿਆ ਤਿੰਨ ਅੰਗੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ :

ਭਾਈ ਬੁਲਾ

ਪਹਿਲਾ, ਪ੍ਰਭੂ ਪਿਆਰ ਉਪਜਾਏ। ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਜਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਦੀ ਭੁੱਖ ਪੈਦਾ ਕਰੇ।

ਦੂਜੇ, ਸ਼੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਸਾਜੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਰਹੱਸਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਦੀ ਤੜਪ, ਮਾਣਨ ਦਾ ਸਵਾਦ ਤੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਵੱਲ ਸਿਖਾਏ।

ਅਤੇ

ਤੀਜੇ, ਕਿਰਤ ਕਰਦਿਆਂ ਨਾ ਝਿਜਕੇ। ਕਿਸੇ ਕਿੱਤੇ ਨੂੰ ਮਾੜਾ ਨਾ ਆਖੇ। ਐਸੇ ਤਿੰਨ ਅੰਗ ਪਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਏਗਾ :

“ਸਸੈ ਸੋਇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟ ਜਿਨਿ ਸਾਜੀ,

ਸਭਨਾ ਸਾਹਿਬ ਏਕੁ ਭਇਆ।

ਸੇਵਤ ਰਹੇ ਚਿਤ ਜਿਨ ਕਾ ਲਾਗਾ,

ਆਇਆ ਤਿਨ ਕਾ ਸਫਲ ਭਇਆ।”

ਇਸ ਤਿੰਨ-ਅੰਗੀ ਵਿੱਦਿਆ ਨਾਲ ਸੁਰਤਿ, ਮਤਿ, ਮਨ, ਬੁੱਧ ਚਾਰੇ ਹੀ ਘੜੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ।

ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇਸੇ ਰਾਗ ਵਿਚ ਪੱਟੀ ਨਾਂ ਹੇਠ ਅਠਾਰਾਂ ਪਉੜੀਆਂ ਰਚ ਕੇ 'ਪਾਂਧੇ' ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਵਿਚ 'ਸੰਜਮ' ਨੂੰ ਰੱਖੋਂ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣਾ।

ਜੇ ਵਿੱਦਿਆ ਮਾਰਤੰਡ ਵੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਹਉਮੈ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ। ਜੇ ਪੜ੍ਹਹਿ ਉਸ ਨੂੰ ਪਚਾਣਾ ਹੈ। ਨਿਰਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੀ ਕਾਪੀ 'ਤੇ ਉਤਾਰ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ। ਝੂਰਨਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਦੇ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਾਏ ਹੋਏ ਕਿੱਥੇ ਪੁੱਜ ਗਏ। 'ਭਟਕਨਾ' ਨਹੀਂ ਰੱਖਣੀ। ਹਰ ਵੇਲੇ ਮੰਗਾਲੀ ਨਹੀਂ ਪਾਈ ਰੱਖਣੀ।

ਡੱਲਾ ਪਿੰਡ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਭਾਈ ਬੁਲਾ ਪਾਂਧਾ ਜਦ ਪੰਜਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ

ਚਰਨੀਂ ਆਇ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ :

ਮੈਂ ਥੀਂ ਤਾਂ ਸੇਵਾ ਟਹਿਲ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਸੇਵਾ ਬਿਨਾਂ ਉਧਾਰ ਨਹੀਂ।

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਬਚਨ ਹੋਆ :

ਗੁਰਾਂ ਕੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਵਣੀ। ਪੋਥੀ
ਗੁਰੂ ਦੇ ਲੇਖੇ ਲਿਖ ਦੇਵਣੀ। ਮੰਗਣਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਆਪੇ ਪ੍ਰਾਰਥਯ ਆਪ
ਕੋਈ ਦੇ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਵਰਤ ਲੈਣੀ, ਤੇਰੀ ਇਹ ਹੀ ਸੇਵਾ ਹੈ।

ਵੈਦ, ਹਕੀਮ (ਡਾਕਟਰ)

ਭਾਈ ਬਨਵਾਲੀ ਤੇ ਭਾਈ ਪਾਰਸ ਰਾਮ ਖ਼ਾਨਦਾਨੀ ਵੈਦ ਸਨ। ਕੋਈ ਪ੍ਰੀਤ ਤੇ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰ ਆਵੈ, ਉਸ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਦੇ। ਆਪਣੇ ਪਾਸੋਂ ਔਖਧ ਵੀ ਦੇਵਨਿ ਤੇ ਤੁਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵੀ ਜਾਵਨਿ। ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਗਾਵਨਿ। ਇਹ ਨਾ ਭੁੱਲਣ, “ਅਉਖਧ ਆਏ ਰਾਸਿ ਵਿਚਿ ਆਪਿ ਖਲੋਇਆ।” ਕਦੇ ਮਾਣ ਨਾ ਕਰਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਦਵਾਈ ਕਰ ਕੋਈ ਨਰੋਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਧਾਰੀ ਰੱਖਣ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਆ ਪੁੱਛਿਆ ਨੇ ਕਿ ਕਲਯਾਨ ਤਾਂ ਸ਼ਬਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਇਤਨੀ ਮਹਿਮਾ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦੀ ਕਿਉਂ ਰੱਖੀ ਹੈ?

ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕਿਹਾ :

ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਵੈਦ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਰੋਗੀ ਨੂੰ ਰੋਗ ਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਦੀ ਕਫ਼ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਕੇ ਔਖਧ ਦੇਂਦੇ ਹੋ ਤੇ ਨਾਲੇ ਸੰਜਮ ਦੱਸਦੇ ਹੋ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਰੋਗ ਕਟੀਦਾ ਹੈ :

‘ਰੋਗੁ ਦਾਰੂ ਦੋਵੇ ਬੁਝੈ ਤਾ ਵੈਦ ਸੁਜਾਣੁ।’

ਜੇ ਦਵਾਈਆਂ ਕੋਲ ਹੋਣ, ਰੋਗੀ ਵੀ ਹੋਵਨ ਤਾਂ ਵੀ ਵੈਦ ਬਿਨਾਂ ਰੋਗ ਨਹੀਂ ਕੱਟੀਦਾ। ਤਿਵੇਂ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਗੁਰਮੁਖਿ ਦਾ ਮੇਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇਖ ਕਰ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸੁਨਿਆਰਾ

ਇਕ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਮੇਂ ਥੇ ਕਿ ਬੋਹੜੂ ਨਾਮ ਦਾ
ਭਾਈ ਬੋਹੜੂ ਸਿੱਖ ਜੋ ਸੁਨਿਆਰ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਦਰਸ਼ਨ ਕਉ
 ਆਇਆ।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਵੱਡਾ ਪਿਆਰਾ ਸਿੱਖ ਥਾ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ :

ਭਾਈ ਬੋਹੜੂ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੁਨਿਆਰਾ ਕਾ ਕਸਬ ਚੋਰੀ ਦਾ ਹੈ। ਬਿਨਾਂ
 ਚੋਰੀ ਕੀਏ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ। ਤੁਸੀਂ ਭੀ ਚੋਰੀ ਕਰਦੇ ਹੋ ਜਾਂ ਨਹੀਂ?

ਤਬ ਭਾਈ ਬੋਹੜੂ ਨੇ ਕਿਹਾ :

ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਹਮਾਰਾ ਕਸਬ ਐਸਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਤਾ ਜੋ ਗਹਿਣੇ ਘੜਣੇ ਨੂੰ
 ਦੇਵੇ, ਚੰਥਾਈ ਕਾਢ ਲਏ। ਅਉਰ ਕੀ ਕਿਆ ਬਾਤ ਹੈ। ਕਸਬ ਐਸਾ ਹੀ
 ਹੈ, ਜੈਸੇ ਲੋਕ ਕਹਿਤੇ ਹੈਂ।

ਤਬ ਪੰਜਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕੋ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਭਈ ਅਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ :

ਬੋਹੜੂ, ਤੈਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੱਚ ਕਹਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਨਿਹਾਲ ਹੈਂ। ਅਬ ਇਹ ਚੋਰੀ
 ਕਾ ਕਸਬ ਛੱਡ ਦੇਹ। ਘਰ ਜਾਇ ਕੈ ਦੱਸ ਕਿ ਇਸ ਕਸਬ ਵਿਚ ਵੀ ਚੋਰੀ
 ਬਿਨਾਂ ਰਹਿ ਸਕੀਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਨਾਮ ਮੰਤ੍ਰ ਜਪ ਤੇ ਜਪਾ। ਲੰਗਰ ਵੀ ਕੀਆ
 ਕਰ। ਸੂਹੀ ਰਾਗ ਵਿਚ 'ਸਾਈ ਕਾਰ ਕਮਾਇ ਜਿਤੁ ਮੁਖ ਉਜਲਾ' ਦਾ ਸ਼ਬਦ
 ਬੋਹੜੂ ਪਰਥਾਇ ਉਚਾਰਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ :

ਧਰਮ ਕੀ ਕਿਰਤ ਬਗੈਰ ਸਿਮਰਨ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਧਰਮ ਜੀਵਕਾ ਮਹਿ ਚਿਤ ਧਾਰੇ।

ਜੇ ਦੇਖੋ ਕਿ ਸਿਮਰਨ ਟੁੱਟਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਕੀਰਤਨ
 ਸੁਣਨਾ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵੀਚਾਰ ਕੇ ਪੜ੍ਹਨੀ।

ਕਿਰਤ ਕਮਾਈ ਵਿਚੋਂ ਭੁੱਖੇ ਕੰਗਾਲ ਨੂੰ ਦਿੱਤਿਆਂ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਹੀ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ।
 ਦੁੱਖ ਸੁਖ ਵਿਚ ਭਾਣਾ ਮੰਨਣਾ। ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਦੁੱਖ ਦਾ ਦਰਦ
 ਨਹੀਂ ਪੋਂਹਦਾ।

ਸਾਧੂ

ਭਾਈ ਕਿਦਾਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸਰਨੀਂ ਆਇਆ ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ
ਭਾਈ ਕਿਦਾਰੀ ਕਿ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਪਿਆ ਸੜਦਾ ਹੈ, ਕਿਵੇਂ
 ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਰੱਖੋ।

ਦੂਜੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਬਚਨ ਕੀਤਾ :

ਜਿਵੇਂ ਬਨ ਅੱਗ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਮ੍ਰਿਗ ਬਨ ਸਿਉ ਕੂਦ ਨਦੀ ਵਿਚ ਜਾਇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼
 ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਬਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੈਸੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਤਾਂ ਹੈ ਪਰ ਜੋ
 ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਆਂਦੇ ਹੈਨਿ, ਸੀਤਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਵਿਚ ਟੁਭਕੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨ ਭੀ ਸੀਤਲ
 ਹੋਇ ਆਂਵਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਸਦਾ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਕਰ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਟਹਲ ਕਰਿਆ
 ਕਰ। ਏਸੇ ਥੀਂ ਗਿਆਨ ਹੋਵੇਗਾ।

ਭਾਈ ਕਿਦਾਰੀ ਨੇ ਬਚਨ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਉਧਾਰ ਹੋਆ।

ਇਤਨੀ ਮਹਿਮਾ ਹੋਈ ਕਿ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਵੱਡਾ ਭਗਤ
 ਭਾਈ ਕੇਦਾਰੀ' ਕਰ ਜਾਣਿਆ ਗਿਆ।

ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਕੋਲ ਭਾਈ ਜੱਗਾ ਜੀ ਧਰਨੀ ਆਏ ਤੇ ਕਿਹਾ : ਜੇ ਹੁਕਮ

ਭਾਈ ਜੱਗਾ
ਧਰਨੀ

ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਘਰੁ ਬਾਰੁ ਛੱਡ ਕੇ ਫਕੀਰ ਹੋਇ ਜਾਵਾਂ। ਇਕ ਜੋਗੀ
ਮਿਲਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਘਰ ਬੰਧਨ ਰੂਪ
ਹੈ। ਪ੍ਰਿਥਮੇ ਘਰ ਬਾਰ ਤਿਆਗ ਕਰ ਆਵੇਂ ਤਾਂ ਉਪਦੇਸ਼

ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ :

ਜੋਗ ਕੀਤਿਆਂ ਤੇ ਘਰ ਛੱਡਿਆਂ ਜੇ ਉਧਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਫਕੀਰ ਕਿਉਂ
ਖੱਪਰਾਂ, ਤਰਪੜਾਂ, ਡੇਰਿਆਂ, ਮੱਠਾਂ ਲਈ ਝਗੜਦੇ ਫਿਰਨ।

ਜੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਰਾਹ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਤੇ ਟੁਰੋ। ਜਿਵੇਂ ਕੰਵਲ ਜਲ ਵਿਚ
ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸੂਰਜ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਧਰਦਾ ਹੈ, ਤੈਸੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਿਚੇ ਗ੍ਰਹਿਸਤ
ਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੈਨਿ ਤੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਨਮਿਤ ਸੇਵਾ ਟਹਲ ਕਰਦੇ ਹੈਨਿ।

ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ ਜੋਗੀ ਫਕੀਰ ਪਾਸ ਕਮਾਈ ਦਾ ਫਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ।

ਜੇ ਫਕੀਰ ਹੋ ਕੇ ਕਿਸੇ ਥੀਂ ਲੈ ਕੇ ਖਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਤਪ ਦਾ ਬਲ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਨੂੰ ਵੰਡ ਦੇਵੇਗਾ ਤੇ ਜੇ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਹੋ ਕੇ ਭਗਤੀ ਕਰੇਗਾ, ਉਹ ਭੀ ਉਸ ਥੇ
ਰਹੇਗੀ ਤੇ ਜਿਸ ਸਾਧ ਸੰਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਟਹਲ ਕਰੇਗਾ, ਉਹ ਭੀ ਉਸ ਨੂੰ ਫਲ
ਹੋਵੇਗਾ। ਜੈਸੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਘਾਸ ਅਰ ਖੋਇਦ (ਮਸਾਲਾ) ਖਵਾਂਦਾ ਹੈ
ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਦੁੱਧ ਦੁਹਿ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਭਾਈ ਜੱਗਾ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਕਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਪੱਲੇ ਬੰਨ੍ਹ ਲਿਆ ਤੇ ਨਾਮ ਹੀ ਜੱਗਾ
ਧਰਨੀ ਪੈ ਗਿਆ ਤੇ ਐਸੀ ਉੱਚ ਅਵਸਥਾ ਪਾਈ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ
ਵੀ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਾ ਵਿਸਰਿਆ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਆਦਰ ਦੇਂਦੇ ਕਹਿਆ :

ਜਗਾ ਧਰਣੀ ਜਾਣੀਐ

ਸੰਸਾਰੁ ਨਾਲੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀ।

ਭਾਈ ਪਦਾਰਥ, ਭਾਈ ਪੂਰੇ, ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਤੇ ਭਾਈ ਭਾਰੂ ਨੇ ਚੌਥੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ
ਜਦ ਕਹਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਕੁਟੰਬ ਵਿਚ ਲਪੇਟੇ ਹਾਂ, ਸਾਡਾ ਉਧਾਰ ਕਿਵੇਂ ਹੋਏਗਾ

ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ :

ਆਪ ਵੀ ਟਹਲ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਤੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਧੀਆਂ ਪਾਸੋਂ ਵੀ ਸੇਵਾ ਟਹਲ ਕਰਾਉਣੀ।

ਇਵੇਂ ਜਾਣਨਾ ਜਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਭੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਟਹਲੀਏ ਹਾਂ ਤੇ ਪਰਵਾਰ ਸਭ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਟਹਲੀਆ ਹੈ।

ਜੇ ਕਿਛ ਕਿਰਤ ਵਿਚੋਂ ਲਾਭ ਹੋਵੇ ਸੋ ਉੱਦਮ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਨਮਿਤ ਦਸਵੰਧ ਦੇਵਣਾ। ਕਦੇ ਦੁੱਖ ਘਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਗ੍ਰਸੇਗਾ :

ਦੇਵਹੁ ਦਸਵੰਧ ਗੁਰ ਨਮਿਤ ਸਦਾ।

ਦਾਰਦ ਸਦਨ ਨ ਹੋਵੈ ਕਦਾ।

ਸਾਡੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀ ਸੀ. ਈ. ਐਮ. ਜੋਡ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਸਮੇਂ ਤੇ ਹੁਣ ਦੇ ਵਿਚ ਕੀ ਫ਼ਰਕ ਪਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੰਮੇ ਅਸੀਂ ਘਰਾਂ (Homes) ਵਿਚ ਸਾਂ ਪਰ ਦੇਖਦੇ ਹੀ ਦੇਖਦੇ ਮਕਾਨ (Houses) ਹੋ ਗਏ।

ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ ਤੱਕਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਸੇ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਹਦਾਇਤਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਕੋਈ ਘਰ, ਮਕਾਨ ਨਾ ਬਣੇ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਦਰਸ਼ ਰੱਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਹਰ ਘਰ ਧਰਮਸਾਲ ਹੋਵੇ। ਘਰ, ਕੀਰਤਿ ਆਖੀਐ। ਕਰਤੇ ਦੀਆਂ ਵਡਿਆਈਆਂ ਦੀਆਂ ਵੀਚਾਰਾਂ ਹੋਣ।

ਪ੍ਰੇਮ ਸੁਮਾਰਗ ਨੇ ਇਸੇ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਕ੍ਰਿਤ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਖੱਚਤ ਨਾ ਰਵੇ। ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਇਕ ਪਹਿਰ (ਤਿੰਨ ਕੁ ਘੰਟੇ ਕਰੇ) ਪਰਾਏ ਵੱਸ ਦਾ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜਬ ਫ਼ਾਰਗ ਹੋਵੇ, ਤੁਰਤ ਘਰ ਆਵੇ।

ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਬੈਠੇ। ਦਿਨ ਨੂੰ ਛੇ ਘੜੀਆਂ (ਤਕਰੀਬਨ ਚਾਲੀ ਮਿੰਟ) ਅਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਡੇਢ ਪਹਰ। ਭਾਵ ਰਾਤ ਕਲੋਥਾਂ, ਮਹਿਫ਼ਲਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਗੁਜ਼ਾਰ ਆਵੇ।

ਖ਼ਰਚ ਆਮਦਨੀ ਤੋਂ ਕਮ ਕਰਨਾ।

ਜੋ ਵਧੀਕ ਕਰੇਗਾ, ਅੰਤ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਹੋਵੇਗਾ।

ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਬਾਲ ਸੂਤ੍ਰ (ਜਿਵੇਂ ਛੱਤ ਦੀਆਂ ਕੜੀਆਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਹੁੰਦੀਆਂ ਵੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਨ) ਮਿਲ ਕੇ ਰਹੇ। ਕਿਰਤ ਕਰੇ, ਇਹ ਭਗਤੀ ਹੈ।

ਘਰ ਜੋ ਸ਼ਹਰ ਮੇ ਮੋਲ ਲੇਵੈ, ਪ੍ਰਥਮ ਘਰ ਕੇ ਸਾਥ ਜੋ ਘਰ ਲਗਤੇ ਹੋਇ ਜੋ ਬਸਨੇ ਵਾਲੇ ਸੁਮਾਨਸ (ਭਲੇ ਪੁਰਖ) ਹੋਣ। ਆਪਣੇ ਪੰਥ ਦੇ ਹੋਵਨ ਤਾਂ ਭਲਾ, ਜੇ ਯਹ ਬਨਾਵਨ ਨ ਬਣੇ ਤਬ ਸੁਮਾਨਸ ਪਾਸ ਲੇਵੇ।

ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਕਾਨ, ਜ਼ਮੀਨ ਜੇ ਕਿਸੇ ਬਾਪ ਦਾਦੇ ਦੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਸੰਗੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਵਾਰਸ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਬਹੁਤ ਹੋਵਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਉਂ ਵੀ ਕਾਗਜ਼ ਵਿਚ ਲਿਖ ਦੇਵੇ, ਜੋ ਕੁਝ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੈਸਿਆਂ ਦਾ ਅੰਤ ਪਹੁੰਚੇ, ਸੋ ਦੇਵੇ, ਰਾਜ਼ੀ ਕਰੇ। ਜੇ ਕਦਾਂਚ ਉਨ ਸੰਗੀਉਂ ਮੇਂ ਸਿਉ ਕੋਈ ਉਸ ਸਮੇਂ ਹਾਜ਼ਰ ਨਾ ਹੋਇ ਤਬ ਤਹਕੀਕ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਕਾ ਅੰਸ (ਹਿੱਸਾ) ਯਹੀ ਮੋਲ ਲੇਨੇ ਵਾਲਾ ਅਪਨੇ ਪਾਸ ਰੱਖੇ ਅਮਾਨਤ। ਜਬ ਵਹਿ ਆਵੈ ਤਬ ਉਸ ਕੋ ਦੇਇ।

ਇਸ ਸਭ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਘਰ ਕਦੇ ਝਗੜੇ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਨਾ ਬਣਾਏ। □

ਪਰਉਪਕਾਰੀ

ਭਾਈ ਲਾਲੂ ਬੁਧਵਾਰ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਆ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਅਸਾਡਾ ਉਧਾਰ ਕਿਉਂਕਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ :

**ਭਾਈ ਲਾਲੂ
ਬੁਧਵਾਰ**

ਪਰਉਪਕਾਰ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ।

ਪਰਉਪਕਾਰ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ :

ਪਹਿਲਾ, ਆਪਣੇ ਤੇ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਜੇ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਪਦਾਰਥ ਹੋਵਨ, ਸੋ ਆਪੂੰ ਜੁਗਤ ਨਾਲ ਵਰਤਣੇ ਅਤੇ ਗ਼ਰੀਬਾਂ, ਅਨਾਥਾਂ, ਭਜਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੰਡ ਖਵਾਲਨੇ।

ਦੂਜੇ, ਬਹੁਤੋਂ ਜੋ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਥੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਟਹਿਲ ਕਰੀਐ ਤੇ ਰਸਨਾ ਕਰ ਕੇ ਜੇ ਬਚਨ ਮੰਨੀਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰੀਏ। ਤੀਜੇ, ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਭੀ ਰਸਨਾ ਕਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਚੈ ਅਤੇ ਮਨ ਕਰ ਕੇ ਸਭਸ ਦਾ ਭਲਾ ਮੰਗੀਐ।

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰੀ ਆਪੂੰ ਦੂਜੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸਵਾਰਨ ਲਈ ਚਿੱਠੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਚਿੱਠੀ ਵਕਤ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਲਬਨ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੰਮ ਸਵਾਰਨ ਲਈ ਲਿਖੀ ਸੀ, ਉਹ ਇਕ ਨਮੂਨਾ ਹੈ ਪਰਉਪਕਾਰ ਦਾ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ :

ਜੇ ਇਸ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ਤਾਂ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਕੰਮ ਅਲਾਹ ਵਲੋਂ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ੁਕਰੀਆ ਦੇ ਪਾਤ੍ਰ ਹੋਵੋਗੇ। ਜੇ ਇਸ ਦਾ ਕੰਮ ਨਾ ਹੋਆ ਤਾਂ ਰੁਕਾਵਟ ਵੀ ਅਲਾਹ ਵਲੋਂ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਅਸਮਰੱਥ ਸਮਝੇ ਜਾਉਗੇ।

ਸਭ ਤੋਂ ਨੇਕ ਕਰਮ (ਕਰਨ ਤੇ ਨਾ ਕਰਨ ਯੋਗ ਕੰਮ)

ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕਰਨ ਤੇ ਨਾ ਕਰਨ ਯੋਗ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਸਿੱਖ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਬੀੜਾਂ ਤੇ ਲਿਖ ਸਾਂਭ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਜਿਵੇਂ ਬਣੀ ਗਾਮ (ਚਿਟਾਗਾਂਗ, ਬੰਗਲਾ ਦੇਸ਼) ਦੀ ਇਕ ਬੀੜ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ

ਅੰਗ ਭੰਗ ਨੂੰ
ਖਵਾਲਣਾ

ਹੋਆ ਹੈ :

ਗੁਰੂ ਬੋਲਿਆ ਜੋ ਪੰਜ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰੇ ਸੋ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ।

ਪੰਜ ਕੰਮ— I. ਪਰ ਦਰਬ ਨ ਹਿਰੈ।

II. ਪਰਾਈ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨਾ ਰਵੈ।

III. ਪਰਾਈ ਨਿੰਦਾ ਨਾ ਕਰੈ।

IV. ਜੁਆ ਨਾ ਖੇਲੈ।

V. ਆਗਿਆ ਭੰਗ ਨਾ ਕਰੈ।

ਪੰਚ ਕੰਮ ਕਰੈ ਜੋ ਕਰਾਵੇ—

(i) ਸੰਗਤਿ ਨਿੱਤ ਜਾਏ, ਕੁਛ ਮੂੰਹ ਪਾਵਨ ਕੋ ਲੈ ਜਾਏ ਅਰ ਆਰਤੀ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣੇ ਸੁਣਾਵੈ।

(ii) ਅਤਿਥੀ, ਦੁਖੀ ਨਿਮਾਣੇ ਨੂੰ ਮਾਣ ਦੇਇ।

(iii) ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੁੜਮਾਈ ਨਾ ਕਰੇ ਤਿਸ ਨੂੰ ਪੁੰਨ ਅਰਥ ਕੰਨਿਆ ਦਾਨ ਦੇਇ ਕੈ ਲੋਚ ਕੈ ਦਿਵਾਵੈ।

(iv) ਮਨਮੁਖ ਤੇ ਜਿਉਂ ਸਿੱਖ ਹੋਵੈ ਤਿਉ ਲੋਚ ਕਰ ਸਿੱਖ ਕਰੈ, ਜੀਵਨ ਦਾਨ ਇਹੋ ਹੈ।

(v) ਸਭਨਾ ਜੀਆ ਕਾ ਭਲਾ ਮਨਾਵੈ, ਕੋਈ ਦੁਖੈ ਨਾਹੀ।

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਇਕ ਸਮੇਂ ਭਾਈ ਲਾਲੂ, ਭਾਈ ਬਾਲੂ, ਭਾਈ ਹਰਿਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਪੁੱਛ ਕਿ ਜੀਵਨ ਉਧਾਰ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ

ਪੰਜ ਕਰਮ ਕਰੇ ਜੀਵਨ ਸਫਲ ਜੀਵਨ ਕਹਿਲਾਏਗਾ।

ਪੰਜ ਕਰਮ ਪੰਜਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਦੱਸੇ :

ਪ੍ਰਥਮੇ—ਹਰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਹੱਸ ਕੇ ਮਿਲਣਾ।

ਦੁਤੀਏ—ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਣਾ।

ਤ੍ਰਿਤੀਏ—ਵੈਛ ਖਾਵਣਾ।

ਚੌਥੇ—ਨਿਵ ਚੱਲਣਾ ਅਤੇ

ਪੰਚਮ—ਸੰਗਤ ਨਿੱਤ ਕਰਨੀ।

ਗੁਰੂ ਹਰਿਰਾਇ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰੀ ਨੇਕ ਤੇ ਬਦ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦੇਂਦੇ ਕਿਹਾ ਸੀ :

ਪਰਾਈ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨਾਲ ਪਰੀਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ।

ਮੇਲਾ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਕਰਨਾ।

ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੋਵੇ ਤਿਥੇ ਮਿਲਣਾ।

ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਵਿਸਰੈ ਤਿਥੇ ਮਿਲਣਾ ਨਾਹੀ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਜਪੁ ਦਾ ਪਾਠ ਨਿੱਤ ਕਰਨਾ।

ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੀਨ ਹੋ ਕੇ ਜਪੁ ਪੜ੍ਹਨਾ। ਜਪ ਪੜ੍ਹੇ ਨਿਰੰਚੇ।

ਜਪ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਚਿਤ ਟਿਕਿਆ ਰਹੇ।

ਆਦਿ ਅੰਤ ਤੀਕ ਮਨ ਹਜ਼ੂਰ ਰਹੇ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹੇਗਾ ਤੇ ਪਿੱਛੇ ਲੱਗਾ ਫਿਰੇਗਾ। ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਤੋਟ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗੀ।

ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਜਪੁ ਤੋਂ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਕਰਮ ਨਹੀਂ।

ਰਾਤ ਨੂੰ ਕੀਰਤਨ ਸੋਹਿਲਾ ਕਰ ਕੇ ਸਵੇਂ।

ਸੁਖ ਦੀ ਨੀਂਦ ਲਵੇ।

ਸੰਗਤਿ ਨਿੱਤ ਜਾਇ।

ਸੰਗਤਿ ਖਾਲੀ ਹੱਥ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ।

ਭਾਵੇਂ ਚੁਟਕੀ ਆਟਾ ਹੀ ਲੈ ਜਾਵੇ।

ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਜਾ ਕੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਕਾਰਜ, ਗੱਲ ਜਾਂ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਨਾ। ਕੀਰਤਨ ਬਗ਼ੈਰ ਛੁੱਟ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ :

ਸ਼ਬਦ ਆਪ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੈ।

ਪਰ ਰਾਗ ਪਾਇ ਗਾਵੀਐ ਤਾਂ ਮਹਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੈ।

ਆਤਮੇ ਅੰਦਰ ਭੇਟੇ। ਜੇ ਬਿਨਾਂ ਰਾਗ ਜਾਂ ਮੱਧਮ ਗਾਵੀਐ ਤਾਂ ਭੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੈ ਪਰ ਰਾਗ ਜਾਣ ਅਜਾਣ ਨੂੰ ਵਿੰਨ੍ਹਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਰਾਗ ਸ਼ਬਦ ਗਾਵਿਆਂ ਅਜਾਣ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਭਿੱਜਦਾ ਪਰ ਸੁਣੇ ਤੇ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਫਲ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥੀਲੇ, ਦੁਖੀਐ, ਨਿਮਾਣੇ ਨੂੰ ਮਾਣ ਦੇਵੇ, ਦੁਰਕਾਰੇ ਨਾਹੀ। ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰੇ ਕਰਾਵੈ।

ਆਪਣੀ ਕਿਰਤ ਸਭ ਕੋਈ ਕਰੇ।

ਕਿਰਤ ਕਰਦਿਆਂ ਦੇਹੀ ਸੁੱਚੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਇਹ ਗੱਲ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਆਵਦੀ ਹੈ।

ਭੈ ਵਿਚ ਹੀ ਕਾਰ ਕਰਨੀ।

ਇਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਕਿ ਖੁਸ਼ਿ-ਖੁਸ਼ਿ ਖੋਹ ਅੰਦਰ ਵਾੜਨੀ।

ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਨੀ।

ਅੰਗ ਭੰਗ ਨੂੰ ਖਵਾਲਣਾ ਸਭ ਤੋਂ ਬੜਾ ਨੇਕ ਕਰਮ ਹੈ।

ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਕੰਮ ਹੋਣ ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣਾ।

ਆਪਣੇ ਸਭ ਕੰਮ ਛੱਡ ਗੁਰੂ ਕੰਮ ਜਾਵਣਾ।

ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਕੰਮ ਸਵਰੇ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਲੱਗਣਾ।

ਗੁਰੂ ਉਸ ਪੁਰਖ ਦਾ ਕੰਮ ਆਪੇ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਵੱਡਾ ਕਾਰਜ ਹੈ ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬੇਮੁੱਖ ਵੇਖੇ, ਗੁਰੂ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਭਵਾਵੇ।

ਆਤਮਾ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰੇ।

ਸਭਨਾਂ ਜੀਆਂ ਕਾ ਭਲਾ ਮਨਾਉਣਾ ਆਤਮ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹੈ।

ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਲੋਚ ਕਰ ਕਰਨੀ ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਕੁਦਰਤ ਕਰ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਕੇ ਆਤਮੇ ਵੱਸਦਾ ਹੈ ਪਰ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਪਰਗਟ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਅਤੇ ਬਿਨ ਸ਼ਬਦ ਮੁਕਤਾ ਨਾਹੀ।

ਆਤਮਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਦੇਹੀ ਵਿਚ ਵੱਸਦੇ ਹੋਨਿ।

ਆਤਮਾ ਮਾਇਆ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਵਿਆਪਤ ਹੈ। ਪਰਮ-ਆਤਮਾ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ। ਪਰਮ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਛੁੱਟ ਕੀਰਤਨ ਤੋਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਾਹੀ ਰਿਝਾ ਸਕਦਾ। ਸੋ ਕੀਰਤਨ ਰਾਹੀਂ ਜਦ ਆਤਮਾ ਪਰਮ-ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਤਦ ਮੁਕਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸਰਬ ਲੋਹ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਕਲਗੀਧਰ ਦੇ ਬਚਨ ਲਿਖੇ ਹਨ ਕਿ ਦਸ ਗੁਣ ਖਾਲਸੇ ਧਾਰਨੇ ਹਨ ਤੇ ਦਸ ਤਿਆਗਣੇ ਹਨ।

ਧਾਰਨ ਯੋਗ ਹਨ—ਦਯਾ, ਦਾਨ, ਖਿਮਾਂ, ਇਸ਼ਨਾਨ, ਸੀਲ, ਸੁੱਚ, ਸੱਚ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤ, ਸਾਧਨ-ਸਿੱਧ, (ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧ ਕਰ ਚੁੱਕਾ) ਸੂਰ ਤੇ ਬੰਦਗੀ।

(ਦਯਾ ਦਾਨ ਅਰੁ ਛਿਮਾ ਸਨਾਨੰ।
ਸੀਲ, ਸੁਚਿ, ਸਤਯੰ ਸੰਭਾਨੰ।
ਸਾਧਨ-ਸਿਧ, ਸੂਰ ਭਗਤਿ ਮਾਨੰ,
ਦਸ ਗ੍ਰਾਹੀ ਆਸਤਕ ਪ੍ਰਮਾਨੰ। ੬।)

ਛੱਡਣ ਯੋਗ ਹਨ—ਜੋ ਧਰਮੋਂ ਦੂਰ ਲੈ ਜਾਏ, ਨਾਸਤਕਤਾ, ਹਿੰਸਾ, ਹੰਕਾਰ, ਆਲਸ,
ਸੂਮਪੁਣਾ, ਕਠੋਰਤਾ, ਮੂਰਖਤਾ, ਮੈਲੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਦਾ ਧਰਮ, ਅਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ, ਕੁਠਾ ਮਾਸ।

(ਬਿਰੋਧ ਅਤਿ ਸਾਧਨ, ਹਿੰਸਾ, ਅਹੰਕਾਰ,
ਆਲਸ, ਕ੍ਰਿਪਨਤ੍ਵੰ ਪ੍ਰਮਾਨੰ।
ਕਠੋਰਤ੍ਵ, ਜੜਤ, ਕੁਚਿਲਤ੍ਵ ਅਸ ਉਚੰ,
ਕਲਮਾ ਮਾਸ ਅਭਗਤ ਮਾਨੰ।
ਦਸ ਗ੍ਰਾਹੀ, ਦਸ ਤਿਆਗੀ,
ਐਸੇ ਤਾਹਿ ਖਾਲਸਹ ਕਥਿਤ ਸੁਜਾਨੰ। ੭।)

(ਅਧਿਆਇ ਪੰਜਵਾਂ)

ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕੈਸਾ

ਗੋਲਕ ਨੂੰ ਵਿਹੁ
ਖੰਡਹੁ ਪਾਜ ਪਛਾਣੈ

ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰੀ ਭੇਟ ਹੋਈ ਮਾਇਆ ਤੇ ਸਮਗਰੀ ਦੀ ਪੰਡ ਬੰਨ੍ਹ ਚੁੱਕ ਲਈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ : 'ਮਰਦਾਨਿਆ ਸੁੱਟ ਘਤਿ। ਇਹ ਪਦਾਰਥ ਪੂਜਾ ਦਾ ਖਾਣਾ ਐਸਾ ਹੈ ਜੈਸੇ ਵਿਹੁ ਖਾਧੀ ਪਚਦੀ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਅਸਾਡੇ ਕਿਤੇ ਕੰਮਿ ਨਾਹੀਂ।' ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਨੇ ਇਵੇਂ ਹੀ ਕੀਤਾ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਕਈ ਵਾਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਚ ਧਰਮਸਾਲ ਚੜ੍ਹੀ ਮਾਇਆ ਤੇ ਹੋਰ ਸਮਗਰੀ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਗਾ ਦੇਂਦੇ ਸਨ ਤਾਂਕਿ ਸਿੱਖ ਦੀ ਝਾਕ ਧਰਮਸਾਲ ਵੱਲ ਨਾ ਰਹੇ।

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਭੇਟ ਚੜ੍ਹੀ ਮਾਇਆ ਵੱਲ ਤੱਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੁਕਮ ਦੇ ਰਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ।

ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਰਾਤੀਂ ਲੰਗਰ ਦੇ ਭਾਂਡੇ ਮੂਧੇ ਮਾਰ ਕੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।

ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਮਸੰਦ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਚਲਾਈ ਸੀ ਅਤੇ ਐਸੇ ਆਚਰਨ ਵਾਲੇ ਮਸੰਦ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਆਖਰੀ ਕੋਡੀ ਤੱਕ ਗੁਰੂ ਦਰ ਪਹੁੰਚਾਂਦੇ ਸਨ।

ਭਾਈ ਅਜਬ, ਭਾਈ ਅਜਾਇਬ, ਭਾਈ ਉਮਰਸ਼ਾਹ, ਭਾਈ ਜੋਧ ਤੇ ਭਾਈ ਜੱਲੇ ਵਰਗੇ ਮਸੰਦ ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਵੇਲੇ ਸਨ।

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਸਮੇਂ ਭਾਈ ਅਜਬ ਜੀ ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਗੋਲਕ ਦੀ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਕੀ ਕਰ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਹਿਆ ਸੀ :

ਜੈਸੇ ਸ਼ਿਵ ਨਿਰਮਾਇਲ (ਜ਼ਹਰ)।

ਜੈਸੇ ਵਿਖੁ ਤੈਸੇ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ।

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਹਿਆ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਉਧਾਰ ਹੋਵੇਗਾ।

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਸਦਾ ਕਹਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਨਹੀਂ ਛੁਪਾਉਣੀ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਤਾੜਨਾ ਕਰਦੇ ਇਸੇ ਲਈ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਧਰਮਸਾਲ ਦੀ ਗੋਲਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ, ਝਾਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ। ਝਾਕ ਵੀ ਖੰਡ ਵਿਚ ਜ਼ਹਿਰ ਲਪੇਟੇ ਸਮਾਨ ਹੈ :

'ਧਰਮਸਾਲ ਦੀ ਝਾਕ ਹੈ ਵਿਹੁ ਖੰਡਹੁ ਪਾਜ।'

ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਭੁੱਖ ਲੱਗੀ ਹੋਏ ਤੇ ਇਹ ਕੋਈ ਆਖੇ ਕਿ ਲੰਗਰ ਜਾ ਕੇ ਛਕ ਲਵਾਂਗੇ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਝਾਕ ਨਿਆਈਂ ਹੈ।

ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਇਸੇ ਲਈ ਧਰਮਸਾਲ ਦੀ ਸਦਾ ਝਾਕ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਮੁਰਦਾ ਚੰਮ ਚੱਟਣ ਤੁਲ ਕਿਹਾ ਹੈ :

‘ਜਿਉ ਚਮ ਚਟੈ ਗਾਇ ਮੁਹਿ, ਉਹ ਭਰਮ ਭੁਲਾਣੀ।’

ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਕ ਸੱਪ ਨੂੰ ਚੰਬੜੀਆਂ ਚਿਉਟੀਆਂ ਵੱਲ ਦਿਲਵਾ ਕੇ ਕਹਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸੱਪ ਇਕ ਪਖੰਡੀ ਪੰਡਤ ਸੀ। ਕਹਾਂਵਦਾ ਜਗਤ ਗੁਰੂ ਸੀ, ਖਿਲਾਰਦਾ ਦੰਭ ਸੀ। ਅਹੰਕਾਰ ਨਾਲ ਅਟਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਅਖਵਾਂਦਾ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭਗਤ ਜੋਗ, ਵੈਰਾਗ ਦੀਆਂ ਵਾਰਤਾ ਤਾਂ ਪਾਉਂਦਾ ਸੀ ਪਰ ਹਿਰਦਾ ਖਾਲੀ ਸੀ। ਧਿਆਨ ਨਿਰੋਲ ਮਾਇਆ ਬਟੋਰਨ ਵੱਲ ਸੀ :

ਠੱਗ ਠੱਗ ਧਨ ਬਹੁਤ ਬਟੋਰਾ।

ਹੁਣ ਇਸ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਾ ਹੈ।

ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ :

ਕਦੇ ਪੂਜਾ ਦਾ ਧਾਨ ਨਹੀਂ ਖਾਣਾ।

ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਖਾਣੀ ਤੇ ਖਵਾਲਣੀ।

ਜਿਸ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ ਉਸ ਦੇ ਸਭ ਥਾਨ ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਸੁਹਾਵਣੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਜਦ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆਏ ਸਨ ਤਾਂ ਹਰਿ ਜੀ, ਮੇਹਰਬਾਨ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਤੇ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਪੋਤਰੇ ਨੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਜਦ ਭਾਈ ਮੱਖਣ ਸ਼ਾਹ ਲੁਬਾਣਾ ਨੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਚਲਾ ਰਹੇ ਮਸੰਦਾਂ ਦੀ ਝੰਬ ਝਾੜ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਮੁਖੀ ਮਸੰਦਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ‘ਤੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾਉਣ ਲਈ ਲੈ ਆਇਆ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਬੜੇ ਭਾਵਪੂਰਤ ਬਚਨ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਨਾਂਹ ਸਮਝੀ ਵਿਚ ਅਸਾਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਭੁਲਾ ਕੇ ਸ਼ਹਿਰ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੀਆਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੀਏ-ਅੰਤਰਸੜੀਏ ਕਹਿਣਾ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਨੌਵੇਂ ਪਿਤਾ ਨੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ :

ਨਹਿ ਮਸੰਦ ਭੁਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੀਏ,

ਤ੍ਰਿਬਨਾਗਨਿ ਤੇ ਅੰਤਰਸੜੀਏ।

ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ ਕਾਹਦੇ ਹੋ ਤੁਸੀਂ ਉੱਚ ਪਦਵੀ ਪਾਏ ਪੁਰਸ਼ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਅਗਨੀ ਵਿਚ ਸੜ ਰਹੇ ਹੋ।

ਇਹ ਵੀ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਸੀ :

ਦਰਬ ਕੈ ਕਾਰਨੈ, ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਨਹੀਂ ਬੈਠ ਇਹ ਦੁਕਾਨ ਪਾਈ।

ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਨੇ ਜਦ ਡਿੱਠਾ ਕਿ ਮਸੰਦ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚ ਹੱਕ ਦਾ ਹੋਕਾ ਦੇਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਸੌਂਪਿਆ ਹੈ, ਲੋਭ ਲਹਰ ਵਿਚ ਗਰਕ ਹੋ, ਕਾਮ ਦੀ ਮੰਝਧਾਰ ਵਿਚ ਗੋਤੇ ਖਾ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਮਸੰਦ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਬੰਦ ਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸਗੋਂ ਇਹ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜੇ ਇਕ ਪਾਸਿਉਂ ਖੂਨੀ ਹਾਥੀ ਆਉਂਦਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸਿਉਂ ਮਸੰਦ। ਖੂਨੀ ਹਾਥੀ ਵੱਲ ਤੁਰ ਜਾਣਾ ਪਰ ਮਸੰਦ ਦੇ ਮੱਥੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣਾ।

ਆਪ ਜੀ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਸਾਰੀ ਗੋਲਕ ਨੂੰ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਸੁਟਵਾ ਦਿੰਦੇ।

ਜਦ ਕੁਝ ਸਿੱਖਾਂ ਪੁੱਛਿਆ ਤੁਸੀਂ ਐਸਾ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਸੀ :
ਮਾਇਆ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਹੀ ਬਿਖ ਰੂਪ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਗੋਲਕ ਦੀ ਪਰਮ ਬਿਖ ਹੈ।
ਗੁਰੂ ਕੀ ਕਉਡੀ ਸਿੱਖ ਕਉ ਬਿਖ ਹੈ।
ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ ਜਾਣਤੇ।

‘ਜਿਵੇਂ ਅੰਦਰ ਪਇਆ ਦੁੱਧ ਕਾਲਾ ਸਰਪ ਜੁਠਾ ਕਰ ਜਾਏ ਤੇ ਬੱਚਾ ਉਸੇ ਦੁੱਧ ਲਈ ਰੋਵੇ, ਤੜਪੇ ਤਾਂ ਵੀ ਮਾਂ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਂ ਨੂੰ ਬੱਚਾ ਪਿਆਰਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖ ਮੈਨੂੰ ਪਿਆਰੇ ਹਨ। ਇਹ ਪੂਜਾ ਕੀ ਕਉਡੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਦੇਤੇ।’

ਇਹ ਵਾਕ ਸੁਣ ਕੇ, ਇਕ ਸਿੱਖ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ : ‘ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਭੇਟਾ ਲੈਂਦੇ ਹੀ ਕਿਉਂ ਹੋ ਤਾਂ ਦਸਮ ਪਿਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ : ‘ਏਕ ਦਾਨ ਲੇਵਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਅਮਾਨਤ ਕਾ ਲੇਵਣਾ ਹੈ।’

‘ਜੇ ਕਿਸੇ ਕੀ ਅਮਾਨਤ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਲੈਂਦਾ ਹੀ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਲੈਂਦਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਅਮਾਨਤ ਰੱਖ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਭੇਟਾ ਅਮਾਨਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰੱਖਦੇ ਤੇ ਵਰਤਦੇ ਹਨ।’

ਜਦ ਪਹਿਲੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ੧੫ ਨਵੰਬਰ ੧੯੨੦ ਈ.¹ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਮੁਤਾਬਕ ਬਣੀ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਲਈ ਪੰਜ ਸ਼ਰਤਾਂ ਰੱਖੀਆਂ ਸਨ :

- (i) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਨਾ ਖੁੰਝਾਏ
- (ii) ਵਿਹਲੜ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਦਸਵੰਧ ਕੱਢਦਾ ਹੋਵੇ।
- (iii) ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਨਿੱਤ ਪਾਠ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ।
- (iv) ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਹੋਵੇ
ਅਤੇ
- (v) ਪੰਜ ਕਕਾਰ ਸਦਾ ਪਾਸ ਰੱਖੇ।

1. ਪਹਿਲੀ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾ 12 ਦਸੰਬਰ, 1920 ਈ: ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਹਾਕਮ, ਚੌਧਰੀ, ਵਜ਼ੀਰ, ਰਾਜਾ ਕੈਸਾ

ਭਾਈ ਪੁਰੀਆ ਤੇ ਭਾਈ ਚੂਹੜ ਜੋ ਪਿੰਡ ਦੇ ਚੌਧਰੀ ਸਨ, ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਆਏ ਅਤੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ :

ਲੋਕਪਾਲ ਬੱਧਾ

‘ਜੀ, ਅਸੀਂ ਲੋਕ ਬਹੁਤ ਝੂਠ ਕਮਾਂਵਦੇ ਹਾਂ, ਅਸਾਡਾ ਵੀ ਉਧਾਰ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇਗਾ’ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ : ਝੂਠ ਛੱਡੋਗੇ ਤਾਂ ਹੀ ਉਧਾਰ ਹੋਵੇਗਾ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਫਿਰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ :

ਅਸਾਡੇ ਪਾਸੋਂ ਝੂਠ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਅਸੀਂ ਚੌਧਰੀ ਹਾਂ, ਝੂਠ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਗੁਜ਼ਰਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਨੋ-ਦਸ਼ਾ ਤੱਕ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਲਾਜ ਦੱਸਦੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ :

‘ਆਪਣੇ ਨਗਰ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ (ਗੁਰੂ) ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਰੱਖੋ ਤੇ ਧਰਮਸਾਲ ਬਣਾਓ। ਚਾਰ ਪੰਜ ਘੜੀਆਂ (ਗੁਰੂ) ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰ ਕੇ ਕਥਾ ਸੁਣਿਆ ਕਰੋ ਤੇ ਸਾਰੇ ਦਿਨ ਵਿਚ ਜੋ ਝੂਠ ਤੇ ਸੱਚ ਕਮਾਂਵੇ ਤਾਂ ਰਾਤੀਂ ਕਾਗਦ ਉੱਪਰ ਲਿਖ ਛੱਡਿਆ ਕਰੋ ਤੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਇਥੇ ਆਉਣ ਤੇ ਕਾਗਦ ਸਾਰਾ ਆਪਣਿਆਂ ਪਾਪਾਂ ਪੁੰਨਾਂ ਦਾ ਸੁਣਾਇ ਜਾਇਆ ਕਰਨਾ।’

ਉਨ੍ਹਾਂ ਐਸਾ ਹੀ ਕਰਨਾ ਅਰੰਭਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਕਰਨ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਬਾਣੀ ਸੁਣਨ, ਤਿਵੇਂ ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ ਭੈ ਆਵੇ ਤੇ ਜਿਉਂ ਕਾਗਜ਼ ਲਿਖਦੇ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਆਣ ਕੇ ਸੁਣਾਵਨ, ਤਿਵੇਂ ਪਾਪਾਂ ਥੀਂ ਸ਼ਰਮ ਆਵੇ। ਇਕ ਛਿਆਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤ ਘਟ ਗਈ ਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤ ਵਧ ਗਈ।

ਪ੍ਰੇਮ ਸੁਮਾਰਗ ਵਿਚ ਰਾਜ ਤੇ ਰਾਜਾ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰਥਮ ਬਚਨ ਇਹ ਦਰਜ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਕੋ ਰਾਜ ਪ੍ਰਿਥਮੀ ਕਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਐਸੀ ਰਖਿਆ ਕਰੇ ਕਿ ਕੋਈ ਫੇਰੇ ਨਾਹੀ। ਕੋਈ ਬੇਹੁਕਮੀ ਨ ਕਰੇ। ਭਾਵੇਂ ਪੁੱਤਰ ਹੋਵੇ, ਭਾਵੇਂ ਪਿਤਾ, ਭਾਵੇਂ ਇਸਤ੍ਰੀ ਹੋਵੇ, ਭਾਵੇਂ ਮਾਤਾ, ਭਾਵੇਂ ਵਜ਼ੀਰ ਹੋਵੇ, ਕੋਈ ਹੋਵੇ ਜੋ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਫੇਰੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿਉਂ, ਉਨ ਕਉ ਸਜਾ ਦੇਵੇ। ਆਪਣੇ ਬਿਗਾਨੇ ਕੀ ਰਿਆਇਤ ਨਾ ਕਰੇ, ਤਬ ਰਾਜ ਨਿਹਚਲ ਹੋਵੇ। ਵਜ਼ੀਰ ਐਸਾ ਰੱਖੋ ਜੋ ਬੁਧਿ ਕਾ ਬੋਧਾ ਹੋਵੇ।

ਰਾਜੇ ਦਾ ਵੱਡਾ ਲੱਛਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਚਾਕਰੋਂ ਸਿਉਂ ਅੱਛੀ ਰਹਤ ਰਹੈ। ਅੱਛੀ ਪੌਸ਼ਾਕ ਪਹਰੇ ਅਰ ਜੇ ਕੋਈ ਚਾਕਰ ਮਲੀਨ ਰਹੇ ਤਾਂ ਉਸ ਕਉ ਤਾਕੀਦ ਕਰੇ। ਖਬਰ ਲਏ, ਜੇ ਕਿਉਂ ਕਰ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹੁਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਮੈ ਜਾਨੈ ਕਿ ਤਾਜ਼ਾ ਹੋਤਾ ਹੈ, ਸੋ ਮੇਹਰ ਕਰ ਕੇ ਬਖਸ਼ੈ।

ਤ੍ਰਿਤੀਆ ਬਚਨ ਰਾਜੇ ਕਉ ਚਾਹੀਐ ਜੋ ਨਿਆਉਂ ਧਰਮ ਕਾ ਕਰੇ। ਜੋ ਜਾਣੈ ਕਿ ਮੁਝ ਕੋ ਰਾਜ ਬਖਸ਼ ਹੁਆ ਹੈ, ਸੋ ਨਿਆਉਂ ਕੇ ਵਾਸਤੇ। ਐਸੇ ਕਉ ਅਉਰ ਪੁਰਸ਼ਸ (ਥਾਪੀ) ਦੁਗਾਹਿ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕੀ, ਸਿਵਾਇ ਨਿਆਉਂ ਅਉਰ ਕੋਈ ਨਾਹੀ।

ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਕਿਸ ਨੇ ਤੇਰੇ ਰਾਜ ਮੇਂ ਆਰਾਮ ਪਾਇਆ ਹੈ ਅਰ ਕਿਸ ਨੇ ਦੁੱਖ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਸਿਤਮ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇਵੇ। ਔਰ ਜੇ ਕੋਈ ਰਾਜਾ ਹੋਇ ਕੈ ਬੰਦਗੀ, ਸਿਮਰਨ ਅਰ ਨਿਆਉਂ ਕਰੇ ਤਾਂ ਸੁਇਨਾ ਸੁਗੰਧਤ ਹੈ।

ਰਾਜ ਤੋਂ ਨਰਕ ਇਸ ਲਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਰਾਜ ਪਾ ਨਿਆਂ ਕਰ ਸਕਤੇ ਨਹੀਂ। ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਦੇ ਹੈਨ। ਇਸ ਤੇ ਨਰਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖੇ ਰਾਜਾ ਕਿ ਨਿਆਉਂ ਬਰਾਬਰ ਬੰਦਗੀ ਭੀ ਨਾਹੀ।

ਨਿਆਉਂ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹੈਨ? ਜੋ ਪਰਾਏ ਹੱਕ ਦਾ ਅੰਗੀਕਾਰ ਨਾ ਕਰੇ। ਨਾ ਕਿਸੇ ਸਿਉਂ ਕਰਾਵੇ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਚਲਤੇ ਦੁੱਖ ਨਾ ਦੇਇ, ਨਾ ਦੇਖ ਸੁਣੈ। ਨਿਆਉਂ ਇਸੇ ਕਾ ਨਾਉਂ ਹੈ।

ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਪੋਤੇਦਾਰ ਨਿਯਤ ਉਸੇ ਨੂੰ ਕਰੇ ਜੋ ਬੁੱਧੀਵਾਨ ਹੋਵੇ। ਨਿਆਉਂ ਸਮਝਤਾ ਹੋਵੈ। ਰਯਤ ਕੋ ਅਬਾਦਾਨ ਕਰੇ। ਸਿਤਮਕਾਰ ਨਾ ਹੋਇ। ਆਪਣੇ ਹੱਕ ਤੋਂ ਸਿਵਾਇ ਲਾਲਚ ਨ ਕਰੇ। ਪਰਜਾ ਕੋ ਰਾਜੀ ਰੱਖੇ। ਰਾਜ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਵੀ ਨਾ ਛੱਡੇ।

‘ਖਬਰ ਨਵੀਸਿੰਦਾ’ ਹਰ ਪਰਗਨੇ ਰੱਖੇ। ਖਬਰ ਨੇਕੀ ਬਦੀ ਕੀ, ਆਇ ਰੁਜੂ ਹੋਵੇ, ਸੋ ਸਭ ਲਿਖ ਭੇਜੇ।

ਸਮੀਪੀ (ਨਿਕਟ ਵਰਤੀ) ਐਸੇ ਰੱਖੇ ਜੋ ਹਰਦਮ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕਾ ਧਿਆਨ ਸਿਮਰਨ ਯਾਦ ਕਰਾਵਤੇ ਰਹੈ। ਅਰ ਨਿਆਉਂ ਕੀ ਤਾਕੀਦ ਕਰਤੇ ਰਹੈ। ਸਮੀਪੀ ਜੋ ਹੋਵੇ ਸੋ ਮਹਾਂ ਗਿਆਨਵੰਤ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਵਹਿ।

ਰਾਜੇ ਕੋ ਚਾਹੀਏ ਜੋ ਹਰ ਮੁਲਕ ਕੀ ਬੋਲੀ ਕਾ ਆਦਮੀ ਵਿਦਿਆਵੰਤ, ਅਕਲਵੰਤ, ਲਾਇਕ ਹੋਵੇ ਸੋ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਰੱਖੇ।

ਖੁਸ਼ਨਵੀਸ ਐਸੇ ਰੱਖੇ ਜੋ ਸੂਰਤ ਐਨ ਕੀ ਐਨ, ਅਸਲ ਕੀ ਅਸਲ ਰੱਖੇ।

ਕੀਰਤਨੀ ਏਕ ਰਖੈ, ਜਿਨ ਕੇ ਰਾਗ ਤੇ ਦਰੀਆਉ ਚਲਤਾ, ਅਰ ਜਾਨਵਰ ਉਡਤੇ ਬੰਦ ਹੋਇ ਜਾਇ।

ਹਰ ਇਕ ਅਹਿਲਕਾਰ ਦੀ ਪਰਖ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰੇ। ਜੋ ਪਰਖ ਮੇਂ ਸਾਬਤ ਹੋ, ਉਸ ਕੋ ਪਿਆਰ ਕਰ ਰੱਖੇ। ਨਿੱਤ-ਨਿੱਤ ਬਦਲਾਂਦਾ ਨਾ ਫਿਰੇ।

ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੀ ਬੜੀ ਕਦਰ ਕਰੇ। ਪਯਾਰ ਕਰ ਰਖੇ।

ਖ਼ਬਰਗੀਰ ਬਹੁਤੇ ਅਪਨੇ ਪਾਸ ਰੱਖੇ। ਹਰ ਬਾਬੀ ਐਤਬਾਰੀ। ਜੋ ਖ਼ਬਰ ਹਰ ਸ਼ਹਰ, ਮੁਲਕ, ਹਰ ਗਿਰਾਉਂ ਦੀ ਭੇਜੇ। ਜਿਸ ਨਗਰ ਇਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਖ਼ਬਰਗੀਰ ਹੋਣ, ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਠੀਕ ਖ਼ਬਰ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ। ਰਾਜਾ ਪਰਜਾ ਕਾ ਨਿਗਹਿਬਾਨ ਹੈ।

ਵਿੱਦਿਆ ਕਾ ਪਰਗਾਸ ਕਰੇ। ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਪਰਚਾਰੈ। ਅੰਕ ਪਲੀ (ਲਿੱਪੀ) ਗੁਰਮੁਖੀ ਕੀ ਕਰੈ।

ਰਾਹਦਾਰੀ ਨਾ ਹੋਵੈ। ਏਕ ਵਾਰੀ ਜੋ ਲੇਵੈ ਸੋ ਲੇਵੈ।

ਐਸੀ ਖ਼ਬਰਦਾਰੀ ਲੇਵੇ ਪਰਜਾ ਕੀ ਜੋ ਰਾਤ ਕੋ ਕੋਈ ਨੰਗਾ ਭੁੱਖਾ ਨਾ ਸੋਵੈ, ਸ਼ਹਰ ਬ ਸ਼ਹਰ, ਗਿਰਾਉਂ-ਗਿਰਾਉਂ। ਮੁਸੱਦੀ ਬਖ਼ਸ਼-ਦਾਨ ਕੇ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਅਰਥੀ ਹੋਵੇ, ਨੰਗਾ, ਭੁੱਖਾ, ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰਾ, ਕਨਯਾ ਕੇ ਬਿਆਹ ਕਰਨੇ ਕਾ ਅਰਥੀ, ਕੋਈ ਕਿਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਰਥੀ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਕੀ ਮਨਸਾ ਆਸਾ ਪੂਰਨ ਕਰੈ। ਅਰ ਬਹੁਤ ਖ਼ਬਰ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਕੀ ਲੇਵੈ ਕਿਉਂ ਕਰ ਜੇ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਸਰਮ ਕਰ ਕੈ ਕਿਛ ਅਪਨੀ ਬਿਰਥਾ ਕਿਸੀ ਨੂੰ ਕਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਉਸ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਲੈਨੀ ਜ਼ਰੂਰ ਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਕਸਬ ਕੋਈ ਕਰੇ ਭਗਤੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਾੜਾ ਚੰਗਾ ਨਾ ਆਖਣ ਦੇਵੇ।

ਰਾਜਾ ਅਰਦਾਸ ਇਹ ਨਿੱਤ ਕਰੇ :

ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼! ਇਸ ਪਰਜਾ ਕੀ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸੁਖੀ ਹੋਨੇ ਕੀ ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਜਨਾਵਨੇ ਕੀ ਨਮਿਤ, ਮੁਝ ਕੀਟ ਪਤੰਗ ਕੋ ਟਹਲ ਬਖ਼ਸ਼ੀ ਹੈ, ਹਜ਼ੂਰ ਤੇ। ਅੰਤ ਕਾਲ ਇਸ ਟਹਲ ਤੇ ਸੁਰਖਰੂ ਹੋਵਾਂ।

ਬਿਰਦ ਕੀ ਪੈਜ ਰੱਖੀਂ।

ਆਖ਼ਰੀ ਗੱਲ ਜੋ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਦੱਸੀ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਕੋ, ਕਿਆ ਰਾਜਕੁਮਾਰ, ਕਿਆ ਰਾਜ ਭ੍ਰਾਤ, ਕਿਆ ਵਜ਼ੀਰ, ਕਿਆ ਬਲਵੰਤਕਾਰੀ, ਛੋਟੇ ਚਾਕਰ, ਕਿਆ ਰਯਤ, ਕਿਆ ਕੋਈ ਹੋਵੇ, ਸਭਨਾਂ ਕੋ ਆਪਣੇ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਮਰਾਤਬ ਉੱਪਰ ਰੱਖੇ। ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਤੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਨਾ ਦੇਇ। ਸਾਰਾ ਰੋੜਕਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜੇ ਕੋਈ ਵਿੱਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਿੱਖ ਦਾ ਸਿੱਖ ਚਾਕਰ ਨਾਲ ਸਲੂਕ

ਬੇਟੇ ਪਿਤਾ ਵਾਂਗ

ਸਿੱਖ ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਹੈ

ਅਰ

ਸੰਜੋਗ ਕਰ ਚਾਕਰ ਹੈ ਆਪਨਾ

ਤਾਂ

ਉਸ ਸਾਥ ਰਹਤ ਬੇਟੇ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਕਰੈ।

ਅਰ

ਚਾਕਰ ਵੀ ਪਿਤਾ ਕਰ ਜਾਨੈ, ਅਦਬ ਕਰੈ।

(ਪ੍ਰੇਮ ਸੁਮਾਰਗ, ਅਧਿਆਇ ਦੁਤੀਆ)

ਗ੍ਰੰਥੀ

ਰਹਿਤਨਾਮਿਆਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

ਨਿਰ-ਚਾਹੀ ਨਿਰ-
ਇੱਛਤ ਨਿਰ-ਭੈ
ਪੀਰ ਤੇ ਮਸੰਦ
ਨ ਬਣੇ

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿੱਖ ਜੋ ਧਰਮਸਾਲੀਆ ਹੋਵੇ, ਐਸੇ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ : ਨਿਰਲੋਭੀ, ਨਿਰਮਾਨੀ, ਜਤੀ, ਸਤੀ, ਪ੍ਰਸਵਾਰਥੀ, ਧੀਰਜੀ, ਉਦਾਰ, ਦਯਾਵਾਨ, ਗਿਆਨਵਾਨ, ਪ੍ਰੀਤਵਾਨ, ਤੱਪੀਆ, ਅਨੰਦ, ਰਹਤਵਾਨ, ਮਤਸਰਬਿਨਾ, ਪੜਦੇ ਕੱਜ, ਸੁਚੇਤ, ਦੇਹ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਟਹਲੀਆ, ਵੰਡ ਖਾਏ, ਪ੍ਰਦੇਸੀ ਸਿੱਖ

ਦੀ ਚੀਜ਼ ਵਸਤ ਦੀ ਸੁਚੇਤੀ ਰੱਖੇ, ਦਰਦਵੰਦ ਹੋਵੇ।

ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੂੰ ਜਦ ਪਹਿਲਾ ਗ੍ਰੰਥੀ ਥਾਪਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਸੇਵਾ, ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ' ਦਾ ਸੰਗਮ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਪੰਥ ਨੇ ਇਹ ਜਾਣ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮਹਾਨ ਅਸਥਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਮਰਯਾਦਾਂ ਤਦੇ ਹੀ ਖਾਲਸ 'ਤੇ ਨਿਰੋਲ ਰਹਿ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸੱਚੇ ਤੇ ਗੁਰਸਿੱਖ, ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਕ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਨਿਰਚਾਹੀ, ਨਿਰਇੱਛਤ, ਨਿਰਭੈ ਹੋਣ ਤੇ ਪੀਰ ਜਾਂ ਮਸੰਦ ਨਾ ਬਣ ਬੈਠਣ।

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗ੍ਰੰਥੀ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਸਨ। ਜ਼ਰਾ ਨਹੀਂ ਸਨ ਝਿਜਕਦੇ 'ਖਤਾਦਾਰ ਦੇ ਕੰਨ ਐਂਠਨੇ ਤੋ'। ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਨੇ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਹੋਰ ਅਜੇਹੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ ਨਿਰਇੱਛਤ ਤੇ ਨਿਰਲੋਭੀ ਤੇ ਨਿਰਭੈ ਸਨ।

ਗਿਆਨੀ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੇਵਲ ਇਕ ਹੀ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ, ਜੋ ਰੋਜ਼ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਆਏ ਵਾਕ ਦੀ ਕਥਾ, ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਉਪਰੰਤ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਕਿਤਨਾ ਕੁ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਹੀ ਘੰਟਾ-ਘਰ ਦੀ ਬਾਹੀ ਵਾਲੇ ਬੂਹੇ ਦੇ ਉੱਤੇ ਇਕ ਸੰਗੋਮਰਮਰ ਤੇ ਉੱਕਰ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਹਨ :

ਸੇਵਾ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਕੀ ਸੁਰਣ ਕੀ ਅਰ ਸੰਗ ਸਪੈਦ ਕੀ, ਬਡੇ ਭਾਗ ਜਾਣ
ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਕਰਾਈ। ਮਾਰਫਤ ਸ੍ਰੀ ਭਾਈ
ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਕੀ।

ਇਹ ਭੀ ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਧਾਰਮਕ ਮੁਖੀਏ, ਗਿਆਨੀ ਤੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਪੂਜਾ, ਭੋਟਾ ਤੇ ਜਾਗੀਰਾਂ ਕਬੂਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।

1764 ਈਸਵੀ ਦੀ ਵਾਰਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਬਾਪਾ ਨੇ ਭਾਈ ਲੱਖਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸੁਜਾਨਪੁਰ ਪਰਗਣੇ ਦਾ ਪਟਾ ਜਗੀਰ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੈਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਕੱਈ ਸਰਦਾਰ ਸਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹੜਵਾਲੀਏ ਨੇ ਸੱਤ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਜਾਗੀਰ ਭਾਈ ਜਗਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾ ਲਈ। ਸਰਦਾਰ ਗੁੱਜਰ ਸਿੰਘ ਗੁਜਰਾਤ ਵਾਲੇ ਨੇ ਭਾਈ ਸੂਬਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਮੀਰਪੁਰ ਪਰਗਣੇ ਦੀ ਜਾਗੀਰ ਭੇਟ ਕੀਤੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੱਕਿਆ ਤੱਕ ਨਾਂਹ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੰਡਤ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਪੁਜੀ ਦਾ ਟੀਕਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਸੰਤੋਖ ਦਾਸ ਦੇ ਅਖਾੜੇ ਕੋਲ ਜਮੀਨ ਨਾਲ ਲਗਵਾ ਕੇ ਪੱਟਾ ਲਿਖ ਕੇ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਪੰਡਤ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ ਪਾੜ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ : ਫੇਰ ਮੂੰਹ ਨਾ ਲੱਗੀ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਨੇ ਅਵਗਿਆ ਦੀ ਖਿਆ ਮੰਗੀ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਦ ਗੜ੍ਹਸ਼ੰਕਰ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣ ਲਈ ਮੁਹਿੰਮ ਚਾੜੀ ਤਾਂ ਰਾਹ ਵਿਚ ਅਢਨ ਸ਼ਾਹੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਰਦਾਸ ਕਰੋ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜਿੱਤ ਬਖਸ਼ਣ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਜਿੱਤ ਬਖਸ਼ੀ ਤਾਂ ਮੁੜਦੀ ਵਾਰੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਮ ਜਾਗੀਰ ਲਗਵਾ ਦਿਆਂ ਤਾਂ ਨਿਰ-ਭੈ, ਨਿਰ-ਲੋਭੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ :

ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘਾ! ਜਾਂਦੀ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਮਾਂਗਤ ਸੈਂ, ਹੁਣ ਦਾਤਾ ਕਿਵੇਂ ਬਣ ਆਇਓ ?

ਭਾਈ ਜੋਧ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲੌਗੋਵਾਲ ਨੂੰ ਜਦ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜਾਗੀਰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀ ਤਾਂ ਲੈਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟੋਪੀ ਵਾਲੇ ਅੱਗੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਬਸ ਇਹ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਗ੍ਰੰਥੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਗਏ ਕਿ ਜੋ ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂ ਮਾਇਕੀ ਲੋਭ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ, ਉਹ ਹੀ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਧਰਮ ਸੰਬੰਧੀ ਸੱਚੇ ਸੱਚ ਤੇ ਸਹੀ-ਸਹੀ ਆਖ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਰਦਾਰ, ਰਾਜੇ, ਮਹਾਰਾਜੇ, ਹਕੂਮਤ ਜਾਂ ਪਾਰਟੀ ਪਾਸੋਂ ਮਾਇਕੀ ਤੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਲਾਲਚ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਧਾਰਮਕ ਮਰਯਾਦਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਤੇ ਧਰਮ ਦਾ ਸੱਚਾ ਉੱਚਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।

ਭਾਈ ਮੰਵ

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਭੱਟ ਮਥਰਾ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕਰਦੇ, 'ਕਲਿਜੁਗ ਜਹਾਜੁ ਅਰਜਨੁ ਗੁਰੂ' ਆਖਿਆ ਹੈ ਪਰ ਦੇਖੋ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਕਿਤਨੀ ਵਡਿਆਈ ਦਿੱਤੀ ਪੰਚਮ ਪਿਤਾ ਨੇ ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ, ਭਾਈ ਮੰਵ ਦੀ ਕਰਣੀ ਦੇਖ ਉਚਾਰਿਆ :

ਮੰਵ ਪਿਆਰਾ ਗੁਰੂ ਨੂੰ

ਗੁਰ ਮੰਵ ਪਿਆਰਾ।

ਮੰਵ ਗੁਰੂ ਕਾ ਬੋਹਿਥਾ

ਜਗੁ ਲੰਘਣਹਾਰਾ।

ਜਦ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਭਾਈ ਮੰਵ ਜੀ ਦੀ ਪਦਵੀ ਖੱਸ ਲਈ, ਦੁਆਬੇ ਵਿਚ ਜਾਗੀਰ ਜ਼ਬਤ ਕਰ ਲਈ ਤਾਂ ਭਾਈਆਂ ਵੀ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਪੀਰ ਕੋ ਸਿਜਦਾ ਕਰ, ਬਖਸ਼ਾਇ, ਸਿੱਖੀ ਛੱਡ ਦੇਹ ਤਾਂ ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ :

“ਮਨ ਮਨੇ ਸੇ ਹੋਇ

ਮੇਰਾ ਜਿਉ ਜਾਇ ਤੇ ਜਾਇ।

ਮੈਂ ਸਿਖ ਪੂਰੇ ਕਾ ਹੂੰ,

ਮੈਂ ਸਿਖੀ ਨਹੀਂ ਛਡਣੇ ਕਾ।”

ਭਰਾਵਾਂ ਹਕੂਮਤ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਘਰ ਬਸਤੀ ਸੇ ਨਿਕਾਲ ਦੀਆ। ਪਰ ਭਾਈ ਮੰਵ ਡੋਲੇ ਨਹੀਂ। ਹੋਰ ਬਸਤੀ ਜਾਏ ਰਹੇ। ਭਾਈ ਜੀ ਘਾਹ ਕੱਟ ਲਿਆਉਣ ਤੇ ਜੋਰੂ ਪੀਸਣਾ ਪੀਸ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਨ।

ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ 'ਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਟਿਕਣ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਲਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਏ। ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਲੱਕੜਾਂ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸਿਰ ਚੁੱਕ ਲਈ। ਇਕ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛ ਲਿਆ ਕਿ ਪਰਸ਼ਾਦ ਕਿੱਥੋਂ ਪਾਂਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ : ਗੁਰੂ ਦੇ ਲੰਗਰੋਂ। ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕਿਹਾ : ਇਹ ਤਾਂ ਫਿਰ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਹੀ ਹੋਈ। ਹੁਣ ਦੋ ਪੰਡਾਂ ਲਿਆਂਦੇ। ਇਕ ਲੰਗਰ ਲਈ ਤੇ ਦੂਜੀ ਵੇਚ ਵੱਟ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ।

ਇਕ ਦਿਨ ਲੰਗਰ ਲਈ ਲੱਕੜਾਂ ਕੱਟ ਜੰਗਲੋਂ ਲਿਆ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਐਸਾ ਗਰਦ

ਗੁਬਾਰ ਉੱਠਿਆ ਕਿ ਰਾਹ ਹੀ ਨਾ ਸੁੱਝੇ। ਇਕ ਖੂਹ ਵਿਚ ਜਾ ਡਿੱਗੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪੂੰ
ਸਿੱਖਾਂ ਸਮੇਤ ਉਸ ਖੂਹ ਤੇ ਜਿੱਥੇ ਭਾਈ ਮੰਵ ਜੀ ਗਿਰੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਪੁੱਜੇ ਤੇ ਰੱਸਾ ਸੁੱਟ
ਪਕੜ ਬਾਹਰ ਆਉਣ ਲਈ ਭਾਈ ਜੀ ਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ।

ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਖੂਹ ਅੰਦਰੋਂ ਹੀ ਕਿਹਾ :

ਪਹਿਲਾਂ ਲੱਕੜੀ ਲੰਗਰ ਕੀ ਨਿਕਾਲ ਲੇਹੁ, ਤਬ ਅਸੀਂ ਨਿਕਲਾਂਗੇ :

(ਯਹ ਤਨ ਭੀਗੀਐ ਬਿਗਰਤ ਨਾਹੀ।

ਲਕਰੀ ਭੀਗੀ ਜਲਹੈ ਨਾਹੀ।)

ਐਸਾ ਹੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਪਹਿਲਾਂ ਬਾਲਣ ਤੇ ਫਿਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਬਾਹਰ ਆਏ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ : ਤੁਹਾਡੀ ਘਾਲ ਥਾਇ ਪਈ ਤੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕੁਝ ਮੰਗੋ
ਤਾਂ ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ :

‘ਇਹ ਹੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ ਕਿ ਮੰਗਣ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਨਾ ਉਪਜੇ ਅਜਾਚੀ ਹੋਵਾਂ।’

ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਕਿ ਐਸਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਕੁਝ ਮੰਗੋ ਤਾਂ
ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ :

ਜੇ ਤਰੁੱਠੇ ਹੋ ਤਾਂ ਮਿਹਰ ਕਰੋ। ਕਲਜੁਗ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੈ। ਇਤਨੀ ਤਾੜਨਾ ਨਾ
ਕਰਾਇਆ ਕਰੋ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਕਸ਼ਟ ਨਾ ਸਹਿਣਾ ਪਵੇ।

ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕਿਹਾ : ਇਹ ਵੀ ਹੋਆ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਕੁਝ ਮੰਗੋ ਤਾਂ ਭਾਈ ਜੀ
ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ‘ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਮਿਲੇ, ਸਤਿਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ
ਕਦੇ ਨਾ ਭੁੱਲੇ। ਜੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਘਰ ਆਏ ਹੋ ਤਾਂ ਸਿਦਕ ਦਾਨ ਦਿਓ।’

ਇਹ ਸੁਣਦੇ ਹੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ

‘ਮੰਵ ਪਿਆਰਾ ਗੁਰੂ ਨੂੰ

ਗੁਰੂ ਮੰਵ ਪਿਆਰਾ।

ਮੰਵ ਗੁਰੂ ਕਾ ਬੋਹਥਾ

ਜਗੁ ਲੰਘਣਹਾਰਾ।’ ਦਾ ਬਚਨ ਕੀਤਾ।

ਭਾਈ ਬਹਲੌਂ

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਜਦ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆ ਆਸਣ ਲਾਏ ਤਾਂ ਹੁਕਮ ਹੋਆ ਕਿ ਕੋਈ ਸਰ ਕੀ ਟਹਲ ਕਰੇਗਾ ਸੋ ਨਿਹਾਲ ਹੋਵੇਗਾ। ਸਰਬਤ ਸੰਗਤ ਪ੍ਰੀਤ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀ ਅਰ ਬਡੇ ਮਾਇਆ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖ ਜੋ ਥੇ ਉਹ ਸ਼ਾਲਾਂ ਮੇਂ, ਦੋਸ਼ਾਲਾਂ ਮੇਂ ਮਿੱਟੀ ਲੈ-ਲੈ ਫੈਂਕਦੇ ਸਨ।

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ

ਲਖੀ ਜੰਗਲ ਤੋਂ ਇਕ ਵੱਡਾ ਜ਼ਿੰਮੀਂਦਾਰ ਭਾਈ ਬਹਲੌਂ ਵੀ ਆਇਆ। ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲੱਗਾ।

ਜਦ ਸਰੋਵਰ ਪੱਕਾ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਬਹਲੌਂ ਜੀ ਨੇ ਡਿੱਠਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪੁ ਕੱਚੀ ਪਿੱਲੀ ਇੱਟ ਕਢਵਾ ਦੇਂਦੇ ਅਤੇ ਸੁਰਖ ਸਾਫ਼ ਇੱਟ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਹਦਾਇਤ ਕਰਦੇ।

ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਆਵਿਆਂ ਵਾਲੇ ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਢੰਗ ਹੈ ਕਿ ਇੱਟਾਂ ਪੱਕੀਆਂ ਸੁਰਖ ਲਾਲ ਹੋਣ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜੇ ਪੱਕਦੇ ਪਜਾਵਿਆਂ ਵਿਚ ਬਾਲਣ ਨਾਲ 'ਕੂੜਾ ਗੰਦ ਮੈਲਾ' ਪਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇੱਟਾਂ ਸੋਹਣੀਆਂ ਸਾਫ਼ ਪੱਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਲਾਟ ਪੱਕੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਭਾਈ ਬਹਲੌਂ ਨੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੁਪੱਚਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਮੈਲਾ ਉਹ ਬਾਹਰ ਨਾ ਸੁੱਟਣ, ਇਕ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਣ, ਉਹ ਸੁੱਟ ਆਇਆ ਕਰਨਗੇ।

ਭਾਈ ਜੀ ਹੁਣ ਆਪ ਹੀ ਮੈਲਾ ਕੂੜਾ ਆ ਪਜਾਵਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾ ਪਾਂਦੇ। ਜਦ ਆਵਾ ਪੱਕਿਆ ਤਾਂ ਇੱਟਾਂ ਪੱਕੀਆਂ ਲਾਲ ਸੁਰਖ ਹੋਈਆਂ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ ਤੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਇੱਟਾਂ ਇਨੀਆਂ ਸੋਹਣੀਆਂ ਕੈਸੇ ਹੋਇ ਆਈਆਂ ਤਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਭਾਈ ਬਹਲੌਂ ਜੀ ਦੀ ਕਰਣੀ ਦਾ ਫਲ ਹੈ। ਪੰਚਮ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇ ਲਿਆਵੋ। ਜਦ ਹਜ਼ੂਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮੇਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਪਾਈ ਤੇ ਅਸੀਸ ਦੇਂਦੇ ਕਿਹਾ :

ਭਾਈ ਬਹਲੌਂ।

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ।

ਤ੍ਰੈਕਾਲ ਦੀ ਸੋਝੀ ਭਾਈ ਜੀ ਨੂੰ ਹੋਇ ਆਈ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ

ਕੇਵਲ ਇਹ ਮਾਣ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਆਪੂੰ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ 'ਤੇ ਬਿਰਾਜਦੇ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਤਖ਼ਤ 'ਤੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਬਾਂਹ ਪਕੜ ਕੇ ਬਿਠਾਲਦੇ।
 “ਬੈਠੇ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਅਕਾਲ, ਭੂਜਾ ਗਹਿ ਤਾਹਿ ਕੀ।
 ਹੋ ਤਾਕੋ ਨਿਕਟ ਬਿਠਾਇ, ਸਾਚ ਰੁਚ ਜਾਹਿ ਕੀ।”

**ਭਾਈ ਸਮ ਨਹਿ
ਸਿੱਖ ਔਰ**

ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਆਦਰ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਅਕਾਲ-ਚਲਾਣੇ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨਾ ਸਿਰਫ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਪੁੱਜੇ ਸਗੋਂ ਅਰਬੀ ਨੂੰ ਇਕ ਪਾਸੇ ਮੋਢਾ ਆਪੂੰ ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਤਿੰਨ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਮੋਢਾ ਦਿੱਤਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਇਤਿਹਾਸ ਨੇ ਭਾਈ ਭਾਨਾ, ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਤੇ ਭਾਈ ਜੇਠਾ ਜੀ ਲਿਖੇ ਹਨ :

ਏਕ ਓਰ ਭਾਨਾ ਗੁਰ ਲਾਗੇ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਬਿਧਿਆ ਜੇਠਾ ਆਗੇ।

ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਛੇਵੇਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਚੋਲਾ ਸਾਹਿਬ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਨੇੜੇ ਹੀ ਵਿਚਰਦੇ ਪਏ ਸਨ ਕਿ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਅੰਤਮ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਖਿੱਚ ਪਈ ਹੈ, ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਪੁਜਣਾ ਹੈ।

ਜਦ ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਆਗਿਆ ਬਖਸ਼ੋ ਹੁਣ ਪ੍ਰਭੂ ਪਾਸ ਜਾਵਾਂ। ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਜੀ ਦੀ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਦੇਖ ਕੇ ਫ਼ਰਮਾਯਾ :

ਗੁਰੂ ਕੇ ਧਾਮ ਜਾਓ

ਜਦ ਤਕ ਜ਼ਮੀਨ ਆਸਮਾਨ ਹੈ

ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਜਸ ਰਵੇਗਾ।

“ਦਯਾ ਸਿੰਧ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਕਹਾ।

ਜਾਹੁ ਗੁਰ ਕੇ ਧਾਮ।

ਤਬ ਲੈ ਜਸ ਤੁਮਰੋ ਰਹੈ।

ਜਬ ਲੈ ਨਭ ਭੂ ਮਾਨ। ੪੨੪।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਉਸੇ ਨਿਮ੍ਰ ਭਾਵ ਵਿਚ ਫਿਰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਸਦਾ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਤਨੀ ਹੋਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਨੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਕੋਈ ਯਾਦਗਾਰ, ਮੜ੍ਹੀ, ਸਮਾਧ ਨ ਬਣਨ ਦੇਣੀ ਤੇ ਭਸਮ ਸਾਰੀ ਬਿਆਸਾ ਵਿਚ ਹੀ ਵਹਾ ਦੇਣੀ।

ਬਿਆਸਾ ਭਸਮ ਭਾਰ ਮਮ ਦੀਜੈ

ਸੇਵਕ ਜਾਨ ਮੜੀ ਨਹਿ ਕੀਜੈ। ੪੨੫।

ਕੈਸੇ ਸੁੰਦਰ ਪੂਰਨੇ ਸਾਡੇ ਲਈ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਪਾ ਗਏ। ਮੀਰੀ ਪੀਰੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨੇ ਫਰਮਾਯਾ ਕਿ ਐਸਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਭਾਈ ਬਾਬਕ ਜੀ ਨੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਅਰੰਭ ਕੀਤਾ। ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਹੀ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਸਨ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਵੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਜਪੁਜੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਠ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾ ਜਦ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਸਿਰ ਰਖਿਆ ਤਾਂ ਪ੍ਰਾਨ ਪੰਖੇਰੂ ਉਡ ਗਏ।

ਭਾਈ ਕੇ ਤਬ ਪ੍ਰਾਨ ਬਿਲਾਏ।

ਗੁਰ ਪਰਾ ਸੀਸ ਭਾਰਾ ਬਡ ਪਾਏ। ੪੨੬।

(ਅਧਿਆਇ ਅਠਾਰ੍ਹਵਾਂ)

ਬਿਆਸ ਕਿਨਾਰੇ ਚੰਦਨ ਦੀ ਚਿਖਾ ਬਣਾ ਹੱਥੀਂ ਸੱਸਕਾਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਚੌਥੇ ਦਿਨ ਭਸਮ ਇਕੱਠੀ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਿਆਸਾ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤੀ।

ਚੁਨੇ ਪੁਸ਼ਪ ਦਿਨ ਚਉਥੇ

ਭਸਮ ਬਿਆਸਾ ਪਾਇ।

ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਈਸ਼ਰ ਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਸਪੁੱਤਰ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਹੀ ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਪਰਚਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ ਸੀ। ਅਕਬਰ ਦੇ ਬਣਾਏ ਅਬਾਦਤਖਾਨਾ ਵਿਖੇ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਆਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵੀ ਉਹ ਹੀ ਕਰਨ ਆਗਰਾ ਗਏ ਸਨ।

ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਇਤਨਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਸੀ ਕਿ ਜਦ ਆਗਰਾ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਆਏ ਤਾਂ ਦਰਿਆ ਕਿਨਾਰੇ ਪੁੱਜ ਤੱਕਿਆ ਕਿ ਹੜ੍ਹ ਆਇਆ ਹੋਆ ਹੈ। ਤਬ ਸੰਗਤ ਪੂਛਾ ਕਿ ਭਾਈ ਜੀ ਦਰਿਆਇ ਲੰਘ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਈਐ।

ਤਬ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਮੇਂ ਬੈਠੇ ਥੇ ਕਿ ਇਕ ਸਿੱਖ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸੋਂ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਇਹ ਤੁਕ

ਨਿਕਲੀ :

“ਗੁਰ ਕਾ ਬਚਨੁ ਬਸੈ ਜੀਅ ਨਾਲੇ॥
ਜਲਿ ਨਹੀਂ ਡੁਬੈ, ਤਸਕਰੁ ਨਹੀਂ ਲੇਵੈ
ਭਾਹਿ ਨ ਸਾਕੈ ਜਾਲੇ”॥ ੧॥

ਤਬ ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਕਾ ਤੋਂ ਕਹਤਾ ਹੈ, ਸੋ ਹਮਾਰੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਹੈ, ਆਓ ਸੰਗਤ ਦਰਿਆ ਲੰਘ ਕਰ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰੀਐ।

ਤਬ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਸਮੇਤ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਪੈਰ ਪਾਇਆ ਤਾਂ ਦਰਿਆ ਦਾ ਜਲ ਹੰਨੇ (ਤਕਰੀਬਨ ਗੋਡੇ) ਬਰਾਬਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਲਈ। ਕਿਤਨਾ ਕੁ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਿਖੇ ਹਰ ਬੱਚੇ 'ਤੇ ਵੀ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਗੱਲੇ-ਗੱਲੇ ਗੁਰੂ, ਗੁਰੂ ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਜਦੋਂ ਬੱਚੇ ਗੋਲੀਆਂ ਬੰਟੇ ਵੀ ਖੇਡਦੇ ਤਾਂ ਲੜਕੇ ਇਹ ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ :

ਮਾਰਾ ਗੁਰੂ ਕੇ ਹੁਕਮ ਸੇ।
ਜਬ ਖੇਲੇ ਗੁਰੂ ਕਾ ਹੁਕਮ ਕਹੈ।

ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇਖ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਕਿ ਧੰਨ ਹਨ ਇਹ ਬਾਲ, ਖੇਡ ਵਿਚ ਵੀ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਵਿਸਾਰਦੇ।

ਜ਼ਕਰੀਆ ਖਾਨ ਨੇ ਜਿੱਥੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਗੁਣ ਨਾਦਰ ਨੂੰ ਦੱਸੇ ਸਨ ਉਥੇ ਇਕ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿਆ ਸੀ :

ਬਾਤ ਬਾਤ ਪੈ ਗੁਰੂ ਅਲੈ ਹੈਂ।

ਭਾਈ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਕਿਤਨਾ ਆਦਰ ਦੇਂਦੇ ਸਨ, ਉਸ ਦੀ ਸਾਖ ਵੀ ਭਗਤ ਮਾਲਾ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਭਾਈ ਹਰਿਬੰਸ ਜੀ 'ਤੱਪਾ' ਕਰ ਕੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਨ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਪੜ੍ਹਦੇ ਪਰ ਤੀਸਰੇ ਪਹਰ ਭਾਈ ਜੀ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਸਵੈਯਾਂ ਦਾ ਹੀ ਪਾਠ ਰੁਚ ਨਾਲ ਕਰਦੇ। ਇਕ ਸਿੱਖ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਟੋਕਿਆ ਕਿ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਬੰਨ੍ਹੀ ਹੈ। ਹੋਰ ਬਾਣੀਆਂ ਬੰਦ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਭਾਈ ਹਰਿਬੰਸ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਕੋਲੋਂ ਪੁਛਿਆ : ਜੀ!

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਰੇ ਜਾਂ ਨਾਂਹ ਤਾਂ ਬਚਨ ਹੋਆ :

ਅਰਿਆਨੀਆਂ ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਕਰਿ ਕੈ ਬਾਣੀਆਂ ਉਚਾਰੀਆਂ ਹੈਨਿ ਤੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਛਾਇਆ ਨਹੀਂ ਲੀਤੀ। ਉਸ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਬਰਜਿਆ ਹੈ ਤੇ ਭਾਈ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤਾਂ ਮਾਨੋ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਟੀਕਾ ਹੈ। ਉਸ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੋ ਈਸ਼ਰ ਦਾ ਰਿਦਾ ਗਯਾਨ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰਾਂ ਦਾ ਰਿਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਜੋ ਸਿੱਖ ਦਾ ਰਿਦਾ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ ਹੋਵੈ ਸੋ ਬਿਸ਼ੱਕ ਉਹ ਪੜ੍ਹਨਾ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਰਿਦਾ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਸਾਖ ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਾਰਤਕ ਨੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ :

ਸਭ ਖਜ਼ਾਨਾ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਕੇ ਸਪੁਰਦ ਹੋਆ।

ਅਰ ਬਚਨ ਹੋਆ ਕਿ ਬਾਣੀ ਸਮਝ-ਸਮਝ ਲਿਖਣੀ।

ਸਾਹਿਬ ਕੀ ਰਸਨਾ ਸੋ ਜੋ ਬਾਣੀ ਕਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਭਇਆ ਹੈ ਸੋ ਭਾਈ ਜੀ ਚੁਣ ਚੁਣ ਨਿਕਾਲ ਕੇ ਲਿਖਣ ਲੱਗੇ। ਅਉਰ ਕੇ ਮੁੱਖ ਸੋ ਜੋ ਬਾਣੀ ਭਈ ਸੀ ਸੋ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀ।

ਤਬ ਸਾਹਿਬੋਂ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਸੇ ਪੂਛਾ ਕਿ ਗੁਰਦਾਸ ਤੁਮ ਕੋ ਇਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਲੂਮ ਪੜਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਕੇ ਮੁੱਖ ਕੀ ਹੈ ਅਰ ਇਹ ਅਉਰ ਕੇ ਮੁੱਖ ਕੀ ਹੈ?

ਤਬ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਅਰਜ਼ ਕੀ : ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ! ਮੈਨੂੰ ਇੰਝ ਪਤਾ ਲਗਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਿਸੀ ਕੇ ਘਰ ਜਗ ਕਾਜ ਹੋਤਾ ਹੈ ਤੋ ਉਸ ਕੇ ਘਰ ਹਜ਼ਾਰੋਂ ਭਾਈ ਆਵਤੇ ਹੈ। ਉਸ ਕਾ ਖਾਵੰਦ ਭੀ ਉਨ ਲੋਗੋਂ ਮੇਂ ਰਹਿਤਾ ਹੈ। ਜਬ ਉਸ ਕਾ ਖਾਵੰਦ ਬੋਲਤਾ ਹੈ ਤਬ ਮਲੂਮ ਕਰਤੀ ਹੈ ਕਿ ਖਾਵੰਦ ਬੋਲਤਾ ਹੈ। ਹੋਰਨਾਂ ਦਾ ਬੋਲਣਾ ਚਿੱਤ ਨਹੀਂ ਧਰਦੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਕਾ ਜੋ ਬੋਲਣਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਲੂਮ ਹੋਇ ਆਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਗੁਰਾਂ ਕੀ ਬਾਣੀ ਹੈ ਅਰ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਨਾਲ ਚਿੱਤ ਨਹੀਂ ਭਰਦਾ।

ਜਦ ਇਹ ਬਾਤ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਕਹੀ ਤਾਂ ਸਾਹਿਬ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਭਏ। ਬਚਨ ਹੋਆ : ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਚਿਤ੍ਰ ਗੁਪਤ ਹੈ। ਨਿਹਾਲ ਹੋਆ।

ਭਾਈ ਬੰਨੋ ਜੀ

ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਾਰਤਕ ਨੇ ਭਾਈ ਬੰਨੋ ਜੀ ਨੂੰ 'ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਕਾ ਬਡਾ ਭਉ ਵਾਲਾ

**ਹਮਰਾ ਪ੍ਰੋਹਿਤ
ਭਾਈ ਬੰਨੋ**

ਸਿੱਖ' ਕਹਿਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਪਾਣੀ, ਪੱਖਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਮੂੰਹ-ਅਨ੍ਹੇਰੇ ਮੁਛਾਂਸਾ ਮਾਰ ਖੂਹ ਗੋੜ ਕੇ ਆਏ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾਂਦੇ। ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ

ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਵੇਲੇ ਇਸ ਲਗਨ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜਦ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਉਸਰ ਤਯਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਛਿਆ : ਬਣੀ ਗੀਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਥਾਲ ਕਿਸ ਨੂੰ ਦਿਓਗੇ ਤਾਂ ਪੰਚਮ ਪਿਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ :

ਉਸ ਨੂੰ ਜਿਸ ਦਿਨ ਰਾਤ ਇਕ ਕਰ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਨਿਰਮਾਣ ਰਹੇ। ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੋਹਤ ਆਦਿ ਨੂੰ ਨਹੀਂ :

ਹਮਰਾ ਪ੍ਰੋਹਤ ਭਾਈ ਬੰਨੋ।

ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਤੁਮ ਸਭ ਕਰ ਮੰਨੇ।

ਜਦ ਪਹਿਲਾ ਥਾਲ ਭਾਈ ਬੰਨੋ ਜੀ ਅੱਗੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਦੀ ਹੱਦ ਦੱਸੀ। ਥਾਲ ਆਪ ਨਹੀਂ ਛਕਿਆ ਸਗੋਂ 'ਸਭ ਕੋ ਦੀਨ ਵਰਤਾਇ ਸਮਾਨ'।

ਮਹਾਰਾਜ ਹੋਰ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਘਰ ਆਏ ਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਫਰਮਾਯਾ :

ਸਿਖੀ ਬਖਸ਼ੀ ਤੁਮ ਕੋ ਭਾਈ।

ਤੁਮ ਸਭ ਸੰਗਤ ਮਹਿ ਵਰਤਾਈ।

ਧੰਨ ਹੋ ਜੋ ਕੀਮਤੀ ਵਸਤ ਪਾ ਕੇ ਆਫ਼ਰੇ ਨਹੀਂ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਹੋਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਭਾਈ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਬੰਨੋ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਮ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸਾਰੰਸ਼ ਹੈ :

ਪਹਿਲਾ ਬਚਨ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਘਰ ਵੱਡਾ, ਉੱਚਾ ਤੇ ਚੁਬਾਰਿਆਂ ਵਾਲਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਥੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸੈਣਾ ਜਿਥੇ ਦੁਖੀਏ ਅਰਥੀਏ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਹੀ ਨਾ ਜਾਏ।

ਚੋਬਾਰੇ ਵਾਸ ਨ ਕੀਜੀਏ, ਉਚ ਆਵਾਜ਼ ਤਿਆਗ।

ਦੂਸਰ ਛੱਤ ਨ ਸੋਈਏ, ਖਾਟ ਨ ਡਾਹਿ ਤਾਮ।

ਦੂਜੇ, ਕਿਰਤ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣੀ। ਕਿਸੇ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ।
ਤ੍ਰਿਤੀਏ, ਆਏ ਗਏ ਦੀ ਬਿਨਾਂ ਇਮਤਿਆਜ਼ ਮਜ਼ਹਬ, ਕਿੱਤੇ, ਜਾਤ ਜਾਂ
ਜਨਮ ਦੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ। ਤੇਲੀ, ਡੂਮ, ਧੋਬੀ, ਚੂਹੜੇ ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵਿਚ ਫ਼ਰਕ
ਨਹੀਂ ਜਾਣਨਾ।

ਚੌਥੇ, ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ ਭੇਟਾ, ਆਪਣੇ 'ਤੇ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ।

ਪੰਚਮ, ਪਹਿਰਾਵਾ ਸਾਦਾ ਰੱਖਣਾ।

ਛਟਮ, ਨੀਲ-ਬਸਤੂ ਨਹੀਂ ਪਹਿਨਣੇ। ਗੁਲਾਮੀ ਪੈਸ਼ਾਕ ਤੇ ਖੁਰਾਕ ਦੀ ਵੀ
ਨਹੀਂ ਸਹਿਣੀ।

ਸਤਵੇਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੱਠਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣਾ :

ਨਿੰਦਕ

ਦੋਖੀ

ਦੁਸ਼ਟ

ਜੁਆਰੀਏ

ਚੁਗਲਬਾਜ਼

ਬਟਮਾਰ

ਈਰਖਾਲੂ ਤੇ

ਕਪਟੀ।

ਭਾਈ ਜੀ ਦੇ ਅਮਲੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਜੋ ਪ੍ਰਭਾਵ ਮਾਂਗਟ ਵਿਖੇ ਪਿਆ ਉਸ ਵਾਤਾਵਰਣ
ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ਬੂ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਫੈਲੀ। ਮਾਂਗਟ ਵਿਖੇ ਗੁਨੀ ਜਨ ਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਕਦਰ
ਹੁੰਦੀ :

‘ਪੰਡਿਤ ਗੁਨੀ ਜਨ ਕਰੇ ਸੋ ਠਾਟ।

ਕੀਰਤਨ ਕਥਾ ਬਾਣੀ ਮੁੱਖ ਪਾਠ।

ਅਸਨ ਬਸਨ ਕੀ ਕਮੀ ਨਾ ਹੋਈ।

ਬਿਨ ਮਾਗੈ ਪਾਵੈ ਸਭ ਕੋਈ।

ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤੀ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਦੇਂਦੇ। ਭਾਈ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜਿਸ
ਪਿਤਾ ਨੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਵਿੱਦਿਆ ਦਿਲਵਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਮਾਨੋਂ
ਉਸ ਨੇ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਜੀਵਨ ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਹਰ ਸੂਰਤ, ਕੁਝ ਵੀ ਵਾਪਰੇ,
ਆਪ੍ਰੰਤ ਤੰਗੀ ਵੀ ਸਹਿਣੀ ਪਵੇ, ਸੰਤਾਨ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਪੜ੍ਹਾਏ :

ਜਿਨ ਪਿਤ ਸੁਤ ਕੋ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਾਵਾ।

ਬਿਅਰਥ ਜਨਮ ਸੁਤ ਕੋ ਤਿਨ ਗਵਾਵਾ।

ਜਿਵ ਕਿਵ ਪਿਤ ਕੋ ਚਾਹੀਐ ਕਰੇ ਤਾਤ ਵਿਦਵਾਨ।

ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਸਰੀਰ ਤਾਂ ਚੱਕ ਨਿਆਈਂ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਘੁਮਾ ਚਲਾ ਭਾਂਡੇ ਘੜਨੇ ਹਨ। ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸਾੜ ਫੂਕ ਨਹੀਂ ਬੈਠਣਾ :

ਮਾਨਸ ਜਨਮ ਸੁ ਚਕ ਲੇਹੁ ਤੁਮ ਜਾਨ ਕੈ।

ਬਿਖਿਓ ਬੀਚ ਜਲਾਇਓ ਇਹ ਪਛਾਨ ਕੈ।

ਪਰਉਪਕਾਰ ਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰ ਦੇਹ ਸਵਾਰ ਲੈਣੀ ਹੀ ਦੇਹੀ ਦੀ ਸਹੀ ਵਰਤੋਂ ਹੈ।

ਬੜੀ ਤਾੜਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਸਾਧੂ ਚੇਲੇ ਵਧਾਉਣ, ਮਾੜੀਆਂ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਰੁੱਝਾ ਹੋਆ ਹੈ ਤੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਉਸ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣਾ :

ਸਾਧੂ ਜਪੈ ਨ ਨਾਮ।

ਸੋ ਪੀਛ ਨਾ ਲਾਗ।

ਆਪ ਜੀ ਰੋਮ-ਰੋਮ ਨਾਮ ਜਪਦੇ। ਕਿਰਤ ਸੁੱਚੀ ਰੱਖਦੇ। ਇਕ ਸਿੱਖ ਜੋ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆਇਆ ਸੀ, ਭਾਈ ਜੀ ਨੂੰ ਇਕ ਸਰਸਾਈ ਦਾ ਗਾਹਕ ਨਾਲ ਹਿਸਾਬ ਕਰਦੇ ਦੇਖ ਅਚੰਭੇ ਵਿਚ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ। ਆਪਣਾ ਸ਼ੁਕਾ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿੱਖ ਨੇ ਘਿਉ ਨਾਲ ਮਾਲਸ਼ ਕਰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪਰਗਟ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਘਿਉ ਦਾ ਪੀਪਾ ਗਰਮ ਕਰ ਅੱਗੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝ ਆਈ ਕਿ ਕਿਰਤ ਸੁੱਚੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਆਪਣਾ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ।

ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਸਵੀਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਪੰਥ ਵਿਚ ਵਰਤਾਈ ਤਾਂ ਆਪੁ ਸੰਗਤਾਂ ਸਮੇਤ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਪੁੱਜੇ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਖੰਡੇ ਬਾਟੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਿੰਡ ਪਿੰਡ ਜਾ ਛਕਾਇਆ।

ਬੜਾ ਸੋਹਣਾ ਕਿਹਾ ਸੀ ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰੀ ਕਿ ਤਪਦੀ ਲੋਹ 'ਤੇ ਇਕ ਜਲ ਦੀ ਪਾਈ ਬੂੰਦ ਜਿਵੇਂ ਠਾਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਲੋਹ ਨੂੰ, ਤਿਵੇਂ ਲਗਾਤਾਰ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬਾਰਸ਼ ਹੀ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਤਪਦੇ ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ।

ਗੋਬਿੰਦ ਭਾਉ ਭਗਤ ਦਾ ਭੁੱਖਾ

ਸਿੱਖ ਘਰ ਪੂਜਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਥੇ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ। ਜਿਸ ਮੈਂ ਨੂੰ ਪਰ੍ਹੇ ਕੀਤਾ, ਉਸ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਜਿੱਤ ਲਈ। 'ਸਿਰ ਧਰ ਤਲੀ ਗਲੀ' ਰੱਖ ਪ੍ਰੇਮ ਖੇਲਣ ਦਾ ਚਾਅ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਜੋ ਸਿਰ ਵਿਚ ਸਮਾਈ ਹੈ, ਦੂਰ ਕੀਤੀ ਜਾਏ।

ਮਾਈ ਤਾਬੋ
ਭਾਈ ਗੋਦਾ

ਫਿਰ ਪੂਜਾ ਇਕ-ਪਾਸੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੁ-ਵੱਲੀ। ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਇਕੋ ਜਿਹੀਆਂ ਖਿੱਚਾਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਭਾਉ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਸੀ :

ਚਰਨ ਸਰਨ ਗੁਰ ਏਕ ਪੈਂਡਾ ਜਾਇ ਚਲ
ਸਤਿਗੁਰ ਕੋਟ ਪੈਂਡਾ ਆਗੇ ਹੋਇ ਲੇਤ ਹੈ।

ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਸੀ :

ਭਾਉ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੇਦ ਵਿਚਾਰੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ। ਸਿਰਫ ਗੁਰੂ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਸਭ ਪਹਿਲੇ ਧਰਮਾਂ ਕਰਮਾਂ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਜਾਣ ਲੈਣ ਕਿ

ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਬਿਨ ਕਿਤੇ ਨ ਲੇਖੇ।
ਪੂਰਬ ਧਰਮ, ਬਹੁ ਕਰਮ ਕਰਿ,
ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਬਿਨ ਕਿਤੇ ਨ ਲੇਖੇ।
ਭਾਉ ਨ ਬ੍ਰਹਮੇ ਲਿਖਿਆ,
ਚਾਰ ਬੇਦ ਸਿਮ੍ਰਿਤ ਪੜਿ ਪੇਖੇ।

ਐਸੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਸਾਖੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵਰਨਣ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਖਿੱਚੇ, ਪੈਂਡੇ ਮਾਰ ਵੀ ਸ਼ਰਧਾ ਪੂਰਦੇ ਸਨ।

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਪਿਆਰ ਅਧੀਨ ਛੇਤੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਭੈਣੀ ਪਿੰਡ ਦੀ ਵਸਨੀਕ ਮਾਈ ਦਾ ਮਿੱਠਾ, ਮੱਖਣ ਪਾ ਚੂਰੀ ਵਾਂਗ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਭੋਜਨ ਨੂੰ ਚੋਲ੍ਹਾ (ਅਤਿ ਰਸਦਾਇਕ ਭੋਜਨ) ਕਹਿ ਮਾਣ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਂ ਹੀ ਚੋਲ੍ਹਾ ਸਾਹਿਬ ਪੈ ਗਿਆ।

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਬੱਝੇ ਹੀ ਮਾਈ ਭਾਗ ਭਰੀ, 'ਜਿਸ ਨਿਜ ਹਾਥ ਸੂਤ ਕਾਤ ਬਸਤ੍ਰ ਗੁਰੂ ਬਨਾਏ' ਸਨ, ਦਾ ਚੋਲਾ ਪਹਿਨਣ ਲਈ ਹੀ ਕਸ਼ਮੀਰ ਗਏ ਸਨ। ਸ਼੍ਰੀਨਗਰ ਵਿਖੇ ਚੋਲਾ ਪਹਿਨਣ ਵੇਲੇ ਇਹ ਹੀ ਬਚਨ ਆਖੇ ਸਨ :

ਮਾਈ ਤੇ ਪ੍ਰਣ ਕੀਨਾ।

ਤਾ ਤੇ ਮੁਹਿ ਆਵਨ ਭਇਆ,

ਮੈ ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਅਧੀਨਾ।

ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਇਕ ਮਾਈ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂ ਸਾਡੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੇ ਮਾਈ ਤਾਬੋ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਨੇ ਜਦ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਇਕ ਟਕਾ ਤਿਸ ਮਿਹਨਤ ਪਾਈ ਤਾਂ ਮਨ ਧਾਰ ਬੈਠੀ ਕਿ ਤਾਂ ਸਫਲ ਜਾਣਾ ਖੱਟੀ ਜੇ ਸਤਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਆਪੂੰ ਇਸ ਕਿਰਤ ਕਮਾਈ ਨਾਲ ਲਿਆਈ ਰਸਦ ਤੇ ਹੱਥੀਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਪਰਸ਼ਾਦੇ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਕੁਟੀਆ ਬਾਹਰ ਘੋੜੇ 'ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰ, ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮੂੰਹ ਪਾਵਨ। ਗੁਰ-ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਬੈਠ ਗਈ।

ਜਾਣਨਹਾਰ ਗੁਰੂ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਡਦੇ ਦੂਰ ਨਿਕਲ ਗਏ। ਅੰਗ-ਰੱਖਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਨਾਲ ਹੀ ਘੋੜੇ ਦੌੜਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਇੰਝ ਜਾਪੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਪਏ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਦੂਰ ਜਾ ਕੇ ਇਕ ਝੁੰਗੀ ਸਾਹਮਣੇ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਆਵਾਜ਼ ਦਿੱਤੀ :

ਮਾਂ! ਪਰਸ਼ਾਦ ਛਕਾ, ਭੁੱਖ ਲੱਗੀ ਹੈ। ਘੋੜੇ 'ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਿਆ। ਮਾਈ ਤਾਬੋ ਨੇ ਚਰਨ ਪਰਸੇ। ਉਥੋਂ ਹੀ ਕੀਰਤਪੁਰ ਪਰਤੇ।

ਜੋ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਖੇਡ ਤੋਂ ਅਨਜਾਣ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਾਤਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਡਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਪਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਸੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਖਾਣਾ ਨਾਲ ਹੀ ਰੱਖ ਲਿਆ ਅਤੇ ਸਮਾਂ ਦੇਖ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਪਾਉਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕਿਹਾ :

'ਬੇਮਰਯਾਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਕਿਉਂ ਛਕਾ ਰਹੇ ਹੋ। ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਸਦਾ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਬੈਠ ਜਦ ਸਭ ਸੰਗਤਾਂ ਛਕ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਹੀ ਪਿਛੋਂ ਛਕਦਾ ਹਾਂ।'

ਸਿੱਖਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਖਿਮਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰੀਏ ਕਿ ਕੱਲ੍ਹ ਤਾਂ ਤੁਸਾਂ ਘੋੜੇ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹੇ ਹੀ ਮੂੰਹ ਪਾ ਲਿਆ ਸੀ।

ਭਾਉ ਭਗਤ ਦੇ ਭੁੱਖੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕਿਹਾ :

ਮਾਈ ਪਹਿਲੀ ਕਿਰਤ ਕਰ ਲਿਆਈ ਸੀ। ਪ੍ਰੇਮ ਕਰ ਬੈਠੀ। ਇਹ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਰੀਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਹੀ ਚਲਾਈ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਮ-ਭੋਜਨ ਦਾ ਸਵਾਦ ਹੀ ਹੋਰ ਹੈ। ਫਿਰ ਫਰਮਾਯਾ :

ਪ੍ਰੇਮ ਸਵਾਦ ਤੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਤ੍ਰਿਪਤੇ।

ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰੀਤ ਮੋ ਕੋ ਅਤਿ ਪਿਆਰੀ।

ਪ੍ਰੀਤ ਰੀਤ ਕੀ ਕ੍ਰਿਯਾ ਨਿਆਰੀ।

ਭਾਈ ਗੋਂਦਾ ਜੀ ਵੀ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਸਿੱਖ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਜਪ ਪੜ੍ਹਦੇ ਅਜਿਹੀ ਸੁਰਤ ਜੁੜੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ ਪਕੜ ਬੈਠ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਰਹੇ। ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਹਾਇ ਜੀ ਵੀ ਉਤਨੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਸਿੰਘਾਸਨ ਤੋਂ ਨਾ ਉੱਠੇ, ਮਤੇ ਸਿੱਖ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਉੱਖੜ ਜਾਏ।

ਮੁਨਸ਼ੀ ਖੁਸ਼ਵਕਤ ਰਾਇ ਨੇ 'ਤਾਰੀਖ਼-ਸਿੱਖਾਂ' ਵਿਚ ਮੀਰ ਮੰਨੂੰ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਇਕ ਵਾਰਤਾ ਲਿਖੀ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡ ਨਿਆਜ਼ ਬੇਗ ਜੋ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਦੱਖਣ ਵੱਲ ਸੱਤ ਕੁ ਮੀਲ, ਚੁਬਰਜੀ ਵਾਲੀ ਸੜਕ 'ਤੇ ਨਵੇਂ ਕੋਟ ਤੋਂ ਬੋੜਾ ਜਿਹਾ ਅੱਗੇ ਹੈ, ਦੀ ਇਕ ਮਾਈ ਜਿਸ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ ਮੀਰ ਮੰਨੂੰ ਦੇ ਦੋ ਸੌ ਦੇ ਕਰੀਬ ਸਵਾਰਾਂ ਨੇ ਹਰ ਘਰ ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਡਿੱਠਾ ਤਾਂ ਪੁਕਾਰ ਕਰ ਬੈਠੀ :

ਹੇ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ!

'ਜੇ ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਛੱਡ ਜਾਣਾ ਸੀ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿੰਘ ਸਜਾ ਕਿਉਂ ਬਿਪਤਾ ਵਿਚ ਪਾਇਆ। ਸਾਡਾ ਸੱਚਾ ਗੁਰੂ ਹੈ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਜ਼ਾਬਾਂ ਤੋਂ ਛੁੜਾ।'

ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤਤਕਾਲ ਇਕ ਨੀਲੇ ਬਾਣੇ ਵਾਲਾ ਸਵਾਰ ਹੱਥ ਵਿਚ ਬਰਛਾ ਫੜੀ ਅਜ਼ਗੈਬ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਆ ਅਤੇ ਉਸੇ ਮਾਈ ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਛਿਆ : ਤੂੰ ਕੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈਂ?

ਉਸ ਮਾਈ ਨੇ ਕਿਹਾ : ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ।

ਉਸ ਸਵਾਰ ਨੇ ਕਹਿਆ : ਖਾਤਰ ਜਮ੍ਹਾਂ ਰੱਖ। ਉਹ ਹਰ ਮੈਦਾਨ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇਗਾ।

ਉਸ ਸਵਾਰ ਦੀ ਪਿੰਡ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣ ਕੇ ਮੰਨੂੰ ਦੇ ਫੌਜੀ ਉਸ ਨੂੰ ਫੜਨ ਲਈ ਦੌੜੇ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸਵਾਰ ਇਕੱਲਾ ਸੀ ਪਰ ਦੁਸ਼ਮਨ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਵਾਰਾਂ ਦੀ ਜਮੀਅਤ ਦੇਖੀ। ਬੋੜਾ ਚਿਰ ਹੀ ਲੜਾਈ ਹੋਈ ਤੇ ਮੰਨੂੰ ਦੇ ਸਵਾਰ ਹਾਰ ਕੇ ਉਠ ਨੱਸੇ। ਉਹ ਨੀਲੇ ਦਾ ਸਵਾਰ ਵੀ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਿਆ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਾ ਲੱਗਾ।

ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਖੁਦ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਨ, ਜੋ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ ਆਏ।

ਭਾਈ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਛੀਨਾ

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਹੋਰ ਸਿੱਖ ਭਾਈ ਮਹਾਂ ਨੰਦ ਨਾਲ ਚੌਥੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਆਏ ਸਨ। ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਰੂਪ 'ਪਛਾਣਨ' ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿਵੇਂ ਪਛਾਣੀਏਂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਯਾ ਸੀ :

‘ਤੁਸੀਂ ਸਰੀਰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ।

ਇਹ ਸਰੀਰ ਤਾਂ ਇਥੇ ਰਹਿ ਜਾਣਗੇ।

ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਬਸਤ੍ਰ ਜਾਣਨਾ ਤਾਂ ਉਧਾਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਨੇਮ ਨਾਲ ਸੁਣਨੀ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਰੂਪ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋਵੇਗਾ।’

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੁੱਧ ਐਸੀ ਚਮਕੀ ‘ਬੁਧਿ ਬਿਮਲ ਵੀਚਾਰ’ ਵਾਲੇ ਕਰ ਕੇ ਜਾਣੇ ਗਏ।

ਭਾਈ ਜੀ ਜਿੱਥੇ ਜਾਂਦੇ, ਭਾਵੇਂ ਵਾਟ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਜੰਗ, ‘ਚਲਾ ਪੰਥ ਗੁਰਬਾਣੀ ਗਾਵੈ।’

ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਡਿੱਠਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਬੀੜਾਂ ਨਾ ਮਿਲਣ ਕਾਰਨ ਪਾਠ ਦੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਖੋਚਲਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਉਠਾਣੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ

‘ਤਦ ਛਿਨ ਕਾਗਦ ਲੀਏ ਮੰਗਾਏ।

ਰਚ ਸੋਚੀਆਂ, ਮਨ ਮਹਿ ਸੁਖ ਪਾਇ।

ਇਹ ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਹੀ ਇਕ ਕਰਾਮਾਤ ਹੈ ਕਿ ਜੋਧੇ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਨੂੰ ਪਰਚਾਰ ਲਈ ਪੀਲੀ ਭੀਤ, ਤਰਾਈ ਤੇ ਅਵਧ ਭੇਜਿਆ ਅਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਵਰਗੇ ਵਿਦਵਾਨ ਨੂੰ ਵਪਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਬਲ। ਸਿੱਖ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਜਦ ਕਾਬਲ ਦੇ ਭਾਈ ਦਿਆਲ ਚੰਦ ਅਤੇ ਭਾਈ ਬੱਖਤ ਮੱਲ ਨੇ ਆ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਗੁਲਬਾਗ ਤੇ ਦਿਲਬਾਗ ਨਾਂ ਦੇ ਘੋੜਿਆਂ ਨੂੰ ਅਨਾਇਤ-ਉੱਲਾ ਖ਼ਾਨ ਨੇ ਲਾਹੌਰ ਗੁਜ਼ਰਦੇ ਖੋਹ ਲਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਧਰਵਾਸ ਦਿੰਦੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਈ ਕਰੋੜੀ ਮੱਲ

ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਭੇਟ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ। ਭਾਈ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਆਪੇ ਤੋੜ ਪਹੁੰਚਾ ਦੇਵੇਗਾ।

ਭਾਈ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਜੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਪਾ ਲਾਹੌਰ ਆਏ ਤੇ ਘਾਹੀ ਬਣ ਕੇ ਘੋੜਾ ਸ਼ਾਹੀ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਦੀਵਾਰ ਫਾਂਧ ਗੁਰੂ ਪਾਸ ਲੈ ਆਏ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜਦ ਕੁਝ ਮੰਗਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਤਰੁੱਠੇ ਹੋ ਤਾਂ

ਸਤਿਗੁਰ ਦਾ ਅੰਗ

ਸਾਧ ਦਾ ਸੰਗ

ਨਾਮ ਦਾ ਰੰਗ

ਨਿਸ਼ਚਾ ਅਭੰਗ, ਬਖਸ਼ੋ।

ਦੂਜਾ ਘੋੜਾ 'ਨਜ਼ਾਮੀ' ਬਣ ਲਾਹੌਰੋਂ ਲੈ ਆਏ ਤਾਂ ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਗਾ ਕੇ ਫਰਮਾਇਆ ਸੀ :

ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਛੀਨਾ।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸੀਨਾ।

ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤ ਦੀਨਾ।

ਕਦੇ ਕਮੀ ਨਾਹ।

ਐਸਾ ਸਰੂਪ ਪਛਾਣਿਆ ਭਾਈ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਨੇ ਕਿ ਉਹ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਸਹੀ ਸਰੂਪ ਹੋਏ। ਗਿਆਨ, ਭਗਤੀ, ਸ਼ਕਤੀ, ਵੈਰਾਗ, ਪਿਆਰ ਤੇ ਖ਼ਿਮਾ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਸਨ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ।

ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਕਾ ਜੋ ਸਿਖੁ ਅਖਾਏ

ਨੇਮ ਬੱਧਾ

ਭਾਈ ਧਰਮ
ਦਾਸ ਖੋਟੜਾ
ਭਾਈ ਭੂਗਰ ਦਾਸ

ਭਾਈ ਧਰਮ ਦਾਸ ਖੋਟੜਾ ਤੇ ਭਾਈ ਭੂਗਰ ਦਾਸ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਣ
ਆਏ ਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਾਡਾ ਉਧਾਰ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ ਤਾਂ
ਚੌਥੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕਹਿਆ :

ਮਨ ਕਾ ਹੰਕਾਰ ਤਿਆਗਣਾ।

ਜੋ ਸਿੱਖ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ ਆਵੈ, ਆਪੋ-ਆਪਣਿਆਂ ਘਰਾਂ ਥੀਂ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਅਤੇ ਜੇ ਬਹੁਤ ਕਾਮਨਾ ਹੋਵੇ, ਸੋ ਸਭਨਾਂ ਰਲ ਕੇ ਅਰਦਾਸ
ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕਰ ਦੇਣਾ।

ਜਿਥੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਹੋਵੇ, ਤਿਥੇ ਦੋਨੋਂ ਵੇਲੇ ਚਲ ਕੇ ਜਾਵਣਾ।
ਧਰਮਸਾਲ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਹੀ ਬਣਾਵਣੀ।

ਪਿਛਲੇ ਰਾਤੀਂ ਉੱਠ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣਾ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ
ਵੇਲੇ ਜਾਇ ਕੈ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ (ਪੋਥੀ ਸਾਹਿਬ) ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨਾ। ਦੁਪਹਰ ਸਮੇਂ ਚਰਨ
ਕੰਵਲ ਪੜ੍ਹਨੀ ਸੁਣਨੀ। (ਭਾਵ ਕੰਮ ਕਾਜ ਵਿਚ ਰੁੱਝੇ ਵੀ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਣਾ) ਦੋ ਘੜੀਆਂ
ਦੇਹੁ ਰਹਿੰਦੇ, ਦੁਇ ਘੜੀਆਂ ਰਾਤ ਜਾਂਦੀ ਤੀਕਰ ਕੀਰਤਨ ਰਹਿਰਾਸ ਪੜ੍ਹਨੀ।

ਉਸ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਕੈ, ਉਪਰੰਤ ਕੀਰਤਨ ਸੋਹਲਾ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੌਣਾ।

ਹੋਰ ਕਿਰਤ ਕਾਰ ਜੋ ਕਰਨੀ ਸਚੁ ਬੋਲਣਾ।

ਸੱਚ ਕਮਾਵਣਾ, ਸਦਾ ਤੁਸਾਡਾ ਸੰਗੀ ਹੋਵਾਂਗਾ।

ਪ੍ਰੇਮ ਸੁਮਾਰਗ ਨੇ ਰਤਾ ਕੁ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਇੰਝ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਪਿਛਲੀ ਰਹੈ ਤਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉੱਠੇ।

ਉੱਠ ਕਰ ਤਾਜੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰੇ।

ਅਰ ਜੇ ਜਾਣੈ ਕਿ ਤਾਜਾ ਪਾਣੀ ਦੇਹ ਨੂੰ ਮਾਫਕ ਨਾ ਹੋਏ ਤਾਂ ਗਰਮ ਕਰ ਕੇ
ਪਾਣੀ ਕੇ ਸਾਥ ਨੁਾਵੈ। ਨੁਾਵੈ ਜ਼ਰੂਰ।

ਜਪ ਤੇ ਜਾਪ ਪੜ੍ਹੇ। ਅਨੰਦ ਪੜ੍ਹੇ।

ਕੰਮ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਚਰਨ ਕੰਵਲ ਆਰਤੀ ਪੜ੍ਹ ਕੇ। ਅਰਦਾਸ ਕਰ ਕੇ ਜਾਏ।

ਕਿਆ ਮੁਸ਼ਕਲ ਕਿ ਆਸਾਨ ਸਭ ਮਨੋਰਥ ਪੂਰੇ ਹੋਏ।

ਸਕਤ ਬਖਸ਼ੇ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਕਾ ਪਾਠ ਕਰੇ ਅਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰੇ :

ਮੁਖ ਪਤਤਿ ਕਉ ਨਾਮ ਦਾਨ ਦੇਹਿ।

ਸੁਖਾਲੀ ਸਾਸੀ ਗੁਰੂ ਚਿੱਤ ਆਵੈ।

ਫਿਰ ਕਿਰਤ ਜਗਤ ਉੱਠ ਲਾਗੈ। ਪਰ ਪਿਆਰ ਬਾਣੀ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਰੱਖੇ। ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਹੈ। ਸੁਰਤਿ ਉਸ ਕਾ ਚੇਲਾ ਹੈ। ਮਨ ਬਚ ਕਰਮ ਕਰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਏਕ ਅੰਗ ਪੜ੍ਹੇ।

ਜਦ ਵੀ ਟੁਰੇ 'ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ' ਦਾ ਪਾਠ ਕਰੇ।

'ਚਕ੍ਰ ਚਿਹਨ ਅਰ ਬਰਨ ਜਾਤ, ਅਰ ਪਾਤ ਨਹਿਨ ਜਿਹ' ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਜ਼ਰੂਰ ਪੜ੍ਹੇ। (ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਜਦ ਆਪੂੰ ਘੋੜੇ ਤੇ ਪੈਰ ਰੱਖਦੇ ਸਦਾ 'ਚੜ੍ਹਦੇ ਦੀ ਪੈਜ ਰੱਖੀ' ਕਹਿੰਦੇ)।

ਰਾਤ ਨੂੰ ਸੋਦਰ ਪੜ੍ਹ ਇਹ ਕਹੇ :

'ਹਉ ਅਪ੍ਰਾਧੀ ਹਾਂ, ਤੇਰਾ ਬਿਰਦੁ ਹੈ,

ਜਿਉ ਭਾਵੈ ਤਿਉ ਰਖਿ ਲੇਹੁ।

ਤੇਰਾ ਭਾਣਾ ਮਿੱਠਾ ਲਗੈ, ਨਾਮ ਚਿਤਿ ਆਵੈ ਜੀ। ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਨ ਹਾਂ।'

ਰਾਤ ਨੂੰ ਸਮਾਂ ਕੱਢ ਕੇ ਵੀ ਕਥਾ ਬਚਿੱਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਹੋਰਨਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਕਰੇ।

ਜੇ ਜਾਣੇ ਨਿੰਦਾ ਆਈ ਹੈ ਤਾਂ ਸੋਹਿਲਾ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੋਇ ਰਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਰਤਿ ਜਾਗਦੀ ਹੈ। ਸੌਣ ਸਮੇਂ ਪੜਤਾਲ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰੇ।

ਸਾਰੀ ਰਹਿਤ ਇਹ ਹੈ :

ਕਿਸੀ ਕਉ ਕਲਪਾਵੈ ਨਾਹੀ।

ਅਰ ਅੰਦਰਿ ਆਪਣੈ ਕਿਸੀ ਕੋ ਦੇਵੈ ਨਾਹੀ।

ਜਣੇ ਖਣੇ ਨੂੰ ਦਿਲ ਦੀ ਗੱਲ ਨਾ ਦੱਸੇ, ਸਿਵਾਇ ਮਿੱਤ੍ਰ ਦੇ।

ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਕਿਰਤ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰੇ।

ਜੇ ਕਿਛੁ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇਵੇ, ਉਸ ਦਾ ਦਸਵਾਂ ਹਿੱਸਾ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕਾ ਚੁਦਾ ਕਰੇ।

ਆਪਣੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕਾ ਕੋਠਾ (ਗੋਲਕ) ਕਰ ਰੱਖੇ। ਪੱਕੀ ਗੋਲਕ ਰੱਖੇ। ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਅਰਬੀਏ ਨੂੰ ਨਿਰਸੰਕੋਚ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਕਹੇ ਕਿ ਬਰਕਤ ਹੈ ਤੇ ਨਫਾ ਹੋਣ ਤੇ ਗੁਰੂ ਕੀ ਗੋਲਕ ਪਹੁੰਚਾਇ ਦੇਵੇ।

ਗੁਰੂ ਕੀ ਕਉਡੀ ਕਾ ਬਿਉਹਾਰ ਕਰਦਾ ਰਹੈ।

ਰਜਾਇ ਸਿਰ ਉੱਪਰ ਮੰਨੈ। ਆਪਸੁ ਕੋ ਕਿਛੁ ਜਣਾਵੈ ਨਾਹੀ।

ਗੁਮਾਨ ਆਪਣੀ ਰਹਿਣੀ ਕਰਤੂਤ ਕਾ ਭੀ ਨਾ ਕਰੇ।

ਉੱਚਾ ਬੋਲਣਾ ਨਾਹੀ। ਸ਼ੇਖੀ ਨਾ ਬਿਖਾਰੇ।

ਨਿੰਦਿਆ, ਲੰਪਟਾਈ, ਬਿਸ਼ਾਸਘਾਤ, ਲਾਇਤਬਾਰੀ (ਚੁਗਲੀ), ਤਜਾਰੀ, (ਤੰਗ-ਦਿਲੀ, ਈਰਖਾ) ਤਾਤ ਪਿਰਾਈ, ਬਖੀਲੀ, ਹਿਰਸ, ਹਿੰਸਾ, ਅਹੰਕਾਰ, ਅਰੁ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਮੋਹ, ਲੋਭ ਤਮਾ ਕਰੈ ਨਾ।

ਅਰ ਜੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੰਮ ਆਪਣੇ ਤੇ ਜਾਣੈ ਹੋਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਛੱਡ ਕੈ, ਉਸ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰ ਦੇਇ।

ਕਿਸੈ ਪਰ ਹੱਸੈ ਨਾਹੀ। ਇਹ ਹੱਸਣਾ ਅੰਤਿ ਅਉਖਾ ਕਰਸੀ।

ਪਾਹੁਲ ਜ਼ਰੂਰ ਦੇਵੇ ਘਰ ਸਿੱਖਣੀ ਨੂੰ।

ਗੁਰਮੁਖੀ ਬਿਦਿਆ ਪੜ੍ਹੇ। ਖਾਸ ਕਰ ਸਿੱਖਣੀਆਂ ਇਸ ਮਾਰਗ ਦੀਆਂ ਹੋਵਨ, ਆਪਸ ਮੇਂ ਮੇਲ ਕਰਨ। ਸ਼ਬਦ ਬੀਚਾਰਨ। ਜੇ ਆਪਣੇ ਭਰਤੋ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੇ, ਆਗਿਆ ਬਿਖੈ ਰਹੈ, ਸਿੱਖੀ ਕਾ ਦਾਨ ਹੋਏਗਾ (ਸਿੱਖੀ ਵਧੇਗੀ)।

ਨਾਮ ਰਾਹ ਸੁਖਾਲਾ

ਭਾਈ ਡਲਾ ਤੇ ਭਗੀਰਥ ਅਤੇ ਭਾਈ ਜਾਪੂ ਤੇ ਨਿਵਲਾ ਜੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਪਾਸ ਆਏ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਜਗਤ ਤੋਂ ਪਾਰ ਉਤਰਨ ਦਾ ਰਾਹ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨਾਮ ਕੀ ਉਪਾਸਨਾ ਵਿਸ਼ੇਖ ਹੈ।

ਭਾਈ ਡਲਾ
ਭਾਈ ਜਾਪੂ

ਸਰਗੁਣ ਤੇ ਨਿਰਗੁਣ ਦੀਆਂ ਵਿੱਥਾਂ ਦੇ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਵਿਚ ਨਾਮੀ ਪੁਰਸ਼ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਸਰਗੁਣ ਤੋਂ ਨਿਰਗੁਣ, ਫਿਰ ਨਿਰੰਕਾਰ ਤੋਂ ਸੁੰਨ ਤੇ ਸਮਾਧੀ ਲੱਗਣ ਨਾਲ ਆਪਿ ਵਿਚ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਆਪੇ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਜਪੇ, ਨਾਮ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :

ਸਰਗੁਣ ਨਿਰਗੁਣ ਨਿਰੰਕਾਰ

ਸੁੰਨ ਸਮਾਧੀ ਆਪਿ।

ਆਪਨ ਕੀਆ ਨਾਨਕਾ

ਆਪੇ ਹੀ ਫਿਰਿ ਜਾਪਿ।

ਨਾਮ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆਂ, ਅੰਤਹਕਰਣ ਸ਼ੁੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਨਮ-ਮਰਨ ਕੱਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਕੱਲ ਕਦੇ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਕਾਂਤ ਵਿਚ ਉਸਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਮਿਲੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇਂਦੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਦੀਵੇ ਵਿਚ ਤੇਲ ਮੁੱਕਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬੱਤੀ ਤਿੜ-ਤਿੜ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜਦ ਫਿਰ ਤੇਲ ਪਾਈਏ ਤਾਂ ਰੌਸ਼ਨੀ ਮੱਚ ਉੱਠਦੀ ਹੈ, ਤਿੜ-ਤਿੜ ਰੁਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਲੋਅ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਤਿਵੇਂ ਜਦ ਨਾਮ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਗਟ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜੀਵਨ ਰੁੱਖਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਈਰਖਾ ਸਾੜਾ ਕਾਬੂ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਨਾਮ ਦੇ ਉਜਾਗਰ ਹੋਇਆਂ ਹੀ ਅੰਦਰਲੀ ਭੱਜ-ਦੌੜ ਰੁਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਰੂਹਾਨੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਲਗਾਤਾਰ ਕੀਤਿਆਂ ਈਰਖਾ, ਸਾੜਾ, ਵਿਤਕਰੇ, ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ :

ਬੁਝਤ ਦੀਪਕ ਮਿਲਤ ਤਿਲਤੁ।

ਫਿਰ ਸਮਝਾਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੋਰ ਜੋ ਰਾਹ ਹਨ, ਉਹ ਕਠਨ ਹੈਨ। ਕੁੱਦ ਕੇ ਲੰਘਣ

ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਬੋਝਿਆਂ ਪਾਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੁਲ ਤੇ ਨਿਰਬਲ ਸਬਲ ਉਤਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸਰਬ ਬਿਖਿਆ ਕੋ ਨਿ-ਰਸ ਕਰਨਾ ਔਖਾ ਹੈ। ਬਿਖਿਆ ਹਟਾਂਦੇ-ਹਟਾਂਦੇ ਘ੍ਰਿਣਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਮ ਉੱਡ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਦਾ ਮਾਰਗ ਸੁਖਾਲਾ ਹੈ। ਸਦਾ ਸ਼ਰਣ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੌਹਾਂ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਵਜੋਂ ਲਿਖਿਆ :

ਡਲਾ ਭਗੀਰਥ ਭਗਤੁ ਹੈ

ਜਾਪੁ ਨਿਵਲ ਗੁਰ ਸਰਣਾਈ। ੧੯। ੧੧।

ਤਨ ਬਿਨਸੇ ਸ਼ੋਕ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ

(ਪਿਆਰਾ ਗਾਵੀਐ, ਜਬ ਆਵੈਗੀ ਵਾਰੀ)

**ਭਾਈ ਸੰਮਣ
ਭਾਈ ਭਿਖਾਰੀ**

‘ਮਤ ਮੈ ਪਿਛੈ ਕੋਈ ਰੋਵਸੀ’, ਦਾ ਹੁਕਮ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਪਰ ਮੌਤ ਦਾ ਵਾਰ ਇਤਨਾ ਮਾਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਚਿੱਤ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਾਹਮਣੇ ਪਿਆਰਾ ਜਾਂਦਾ ਦੇਖ ਇਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਵੀ ਮਰਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ‘ਜਾਨੀ ਵਿਛੜੇ ਮਰਨ ਭਇਆ’ ਵਾਲੀ ਦਸ਼ਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਭਾਣਾ ਵਰਤਣ ਵੇਲੇ ਜਿਸ ਭਾਣੇ ਦਾ ਰਸ ਪਾ ਲਿਆ, ਉਹ ਹੀ ਗੁਰਸਿੱਖ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸੇ ਦਾ ਨਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਆਦਰ ਨਾਲ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਈ ਕਪੂਰ ਦੇਵ ਵੱਡਾ ਸਿੱਖ ਹੈ ਸੀ। ਸਦਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਚਿਤ। ਸਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ, ਸਣੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਤੇ ਬਹੁਆਂ ਸਮੇਤ ਹਰ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਮਿਲਦਾ ਅਤੇ ਬੜਾ ਚਾਅ ਕਰਦਾ :

ਪੁਤ ਸਪੁਤ ਕਪੂਰ ਦੇਉ,

ਸਿਖਾ ਮਿਲਿਆ ਮਨ ਵਿਗਸੰਦਾ।

ਇਕ ਦਿਨ ਭਾਈ ਕਪੂਰ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਥੀਂ ਪੁੱਛਿਆ :
ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼! ਤੁਹਾਨੂੰ ਜੋ ਸਿੱਖ ਪਿਆਰੇ ਹੋਨਿ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਓ।
ਪੰਚਮ ਪਿਤਾ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ :

ਭਾਈ ਸੰਮਣ, ਸ਼ਹਿਬਾਜ਼ਪੁਰ (ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਆਵਣਾ।

ਭਾਈ ਕਪੂਰ ਦੇਵ ਪੈਂਡਾ ਕਰ ਸੰਮਣ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਗਏ। ਭਾਈ ਸੰਮਣ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਟਹਿਲ ਕੀਤੀ ਪਰ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰ ਕਰੇ ਤੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਤੱਪੜ ਗੰਢੀ ਜਾਏ। ਇਹ ਦੇਖ ਭਾਈ ਕਪੂਰ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਹੈ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ‘ਨਿਕੰਮਿਆਂ ਕੰਮਾਂ’ ਵਿਚ ਕੀ ਪਰਚ ਰਹੇ ਹੋ। ਸੰਮਣ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ‘ਇਹ ਭੀ ਕੰਮ ਹੋਸੀ।’

ਰਾਤ ਦੋਵੇਂ ਪਿਉ ਪੁੱਤਰ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਸ਼ਹਿਬਾਜ਼ਪੁਰ ਡਾਕਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਗੁਹਾਰ (ਆਵਾਜ਼) ਪਈ ਤਾਂ ਸੰਮਣ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਭੀ ਪਿੱਛੇ ਗਿਆ। ਉਸਨੂੰ ਗੋਲੀ ਲੱਗੀ, ਉਹ ਥਾਵੇਂ ਹੀ ਚਿੱਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਭਾਈ ਸੰਮਣ ਬੇਟੇ ਨੂੰ ਘਰ ਲਿਆਇਆ, ਬਿਬਾਣ ਤੇ ਪਾਇਆ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ ਲੈ ਗਏ। ਹੋਰ ਜੋ ਪਰਚਾਵਣੀ ਆਏ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਉਹ ਤਰਪੜ ਜੋ ਗੰਢ ਰਹੇ ਸਨ, ਵਿਛਾ ਦਿੱਤੇ।

ਹੁਣ ਭਾਈ ਕਪੂਰ ਦੇਵ ਕੋਲੋਂ ਰਹਿਆ ਨਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਕਹਿਆ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਸੀ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੋਲੋਂ ਬੇਟੇ ਦੀ ਜਿੰਦ ਬਖਸ਼ਾਇ ਲੈਂਦੇ।

ਭਾਈ ਸੰਮਣ ਨੇ ਕਿਹਾ :

ਭਾਈ ਕਪੂਰ ਜੀ, ਸਰੀਰ ਤਾਂ ਅਸਤਿ ਹੈ। ਏਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਰਨ ਦਾ ਤਾਂ ਅਚਰਜ ਨਹੀਂ। ਏਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਹੀ ਵੱਡਾ ਅਚਰਜ ਹੈ। ਸੋਈ ਮੂਰਖ ਹੈਨ ਜੋ ਸਰੀਰ ਦਿਆਂ ਬਿਨਸਿਆਂ ਸ਼ੋਕ ਕਰਦੇ ਹੈਨ :

‘ਤਨ ਬਿਨਸੇ ਜੋ ਸ਼ੋਕ ਕਰੇਤੇ।

ਤਿਨ ਸਮ ਮੂਰਖ ਅਪਰ ਨਹੀਂ ਜੰਤੇ।’

ਗੁਰੂ ਥੀ ਮੰਗੀਐ ਤਾਂ ਨਾਮ ਮੰਗੀਐ ਜੋ ਨਾਲ ਇਸ ਦੇ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇ। ਅਸਲ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਨਾਂਹ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦਾ ਪਿਤਾ ਹੈ, ਨਾ ਪੁੱਤਰ ਹੈ। ਚਾਰ ਦਿਨ ਦੀ ਖੇਲ੍ਹ ਹੈ। ਪੰਚ ਤਤ ਵਿਰੋਧੀਏ ਕਰ ਕੈ ਈਸ਼ਵਰ ਨੇ ਸਰੀਰ ਰਚੇ ਹਨ। ਆਪਣੀ ਮਰਯਾਦਾ ਭੋਗ ਕੈ ਫਿਰ ਭਿੰਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

‘ਗੁਰ ਤੇ ਮੰਗੀਐ ਨਾਮ ਸਹਾਇ।

ਜੋ ਪਰਲੋਕ ਮਹਿ ਸੰਗ ਸਿਧਾਇ।

ਪਿਤ ਸੁਤ ਚਾਰ ਦਿਵਸ ਕੀ ਖੇਲ।

ਤਨ ਤਤ ਪੰਚ ਬਿਰੋਧੀ ਮੇਲ।’

ਭਾਈ ਭਿਖਾਰੀ ਜੀ ਦੀ ਸਾਖੀ ਵੀ ਬੜੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਹੇਠ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਭਿਖਾਰੀ ਜੀ ਗੁਜਰਾਤ ਵਿਖੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਵਿਆਹ ਵਾਲੀ ਰਾਤ ਹੀ ਅਕਾਲ-ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਆਏ ਸਿੱਖ ਨੇ ਵੀ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਤਨੀ ਪਹੁੰਚ ਹੈ ਸੀ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਥੀ ਪੁੱਤ ਦੀ ਆਰਜਾ ਵਧਵਾ ਲੈਂਦੇ। ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਿਹਾ ਸੀ :

ਗੁਰੂ ਥੀ ਬੂਠੇ ਪਦਾਰਥ ਕਿਆ ਮੰਗਣੇ ਹੈਨ।

ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਜਾ ਤੇ ਰਾਜੀ ਰਹਿਣਾ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ (ਜਲੰਧਰ) ਵਿਖੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਨਿਮੋਬੂਣੇ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਬੁਲਾ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਮੂੰਹ ਲਟਕਾਏ ਕਿਉਂ ਬੈਠੇ ਹੋ ਤਾਂ ਉਸ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਮੌਤ ਮੰਜੇ ਤੇ ਪਿਆਂ ਹੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਲੋਕ ਡਰਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਤੇਰੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਰੂਹ ਭਟਕਦੀ ਹੀ ਰਹੇਗੀ

ਜਦ ਤੱਕ ਤੂੰ ਗੰਗਾ ਜਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਨਾ ਕਰੇਂ। ਸਭ ਵੇਚ ਵੱਟ ਆਇਆ ਹਾਂ।

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਤੱਕਿਆ ਸੀ ਪਰ 'ਅਮਰ ਨਾਮਾ' ਦਾ ਲਿਖਾਰੀ ਢਾਡੀ ਨੱਥ ਮਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਤੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗੁੱਸਾ ਕੀਤਾ :

ਗੁਰੂ ਜੀ ਸੁਖਨ ਕਰਦ ਸਦ ਪੇਚੋਤਾਥ।

ਹਮਾ ਵਕਤ ਸਦ ਬਰ ਬਰਹਮਨ ਅਤਾਥ। ੧੦੩।

ਫਿਰ ਉਸ ਸਿੱਖ ਦਾ ਹੱਥ ਪਕੜ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਸੱਚਖੰਡ ਵਿਚ ਦੇਖ ਲੈ :

ਬ ਥੀ ਵਾਲਦੇ ਖੇਸ਼ ਰਾ ਦਰ ਜਿਨਾਂ।

ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਭੁੱਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸੈਂਕੜੇ ਬਿਪਤਾ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਹਨ :

ਫਰਮੋਸ਼ ਕਰਦ ਗੁਰੂ, ਸਦ ਸਿਤਮ। ੧੦੪।

ਜਦ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਕੋਲੋਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਮੰਗਦਾ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਇਹ ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ :

ਨਾਲੇ ਨਾਮ ਜਪਣਾ।

ਸਾਥ ਹੀ ਮਰਨ ਚਿੱਤ ਰੱਖਣਾ।

ਮਰਨ ਚਿਤਾਰਨ ਥੀਂ ਪਾਪ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਤੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਨਾਲ ਪਿਛਲੀ ਮੇਲ ਉਤਰੇਗੀ ਤੇ ਅੱਗੋਂ ਚੜ੍ਹੇਗੀ ਨਹੀਂ।

ਬਾਬਾ ਅਟੱਲ ਰਾਇ ਗੁਜਰਨ ਤੇ ਸਾਈਂ ਦਾਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਉਸੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਬੈਠੇ ਦੇਖ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬੇਟੇ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉੱਠ ਜਾਣ ਤੇ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਹੋਆ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਸਾਈਂ ਦਾਸ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਇਕ ਲਕੀਰ ਪਾਉਣ ਤੇ ਫਿਰ ਮਿਟਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਪੁੱਛਿਆ :

‘ਸਾਈਂ ਦਾਸ! ਤੈਨੂੰ ਲਕੀਰ ਪਾਉਣ ਦੀ ਕੋਈ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਤੇ ਮਿਟਾਉਣ ਦੀ ਕੋਈ ਗ਼ਮੀ ਭਾਸੀ’ ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਾਈਂ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ : ‘ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕਾਹਦੀ ਗ਼ਮੀ-ਖੁਸ਼ੀ!’

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਭ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਟਲ ਰਾਇ ਤਾਂ ਇਸ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਵਿਚ ਇਕ ਲਕੀਰ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਜਦ ਚਾਹੇ ਭੇਜੇ ਨੂੰ ਸੱਦ ਲਵੇ।

ਫਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਜਦ ਉਤੋੜਤੀ ਚਾਰ, ਪਹਿਲਾਂ ਘੋਲ ਘੁਮਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਾਲੀ (ਬੀਬੀ ਰਾਮੋ) ਅਤੇ ਪਿਆਰੇ ਸਾਂਢੂ (ਭਾਈ ਸਾਈਂ ਦਾਸ ਜੀ), ਫਿਰ ਸੱਸ (ਮਾਤਾ ਖੇਮ ਦੇਈ) ਅਤੇ ਸਹੁਰਾ (ਭਾਈ ਨਾਰਾਇਣ ਦਾਸ ਜੀ) ਵਿਛੋੜਾ ਦੇ ਗਏ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਸੀ :

‘ਮਿਲਬੇ ਤ ਹਰਖਹਿ ਨਹਿ ਗਿਆਨੀ।

ਬਿਛੁਰੇ ਸ਼ੋਕ ਨ ਦੁਖ ਕੋ ਜਾਨੀ।’

ਸਿੱਖ ਤਾਂ ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਵੇਲੇ ਹੀ ਮੌਤ ਨੂੰ ਮਖੌਲਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ। ਜਦ ਪੰਡਤ ਨਿਤਾ ਨੰਦ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗਣ ਉਪਰੰਤ 360 ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਕਿਹੜਾ ਤੇ ਕਿਤਨਾ ਪੈਂਡਾ ਤਹਿ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਭਾਈ ਸੁੰਦਰ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ :

ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਸਦਕਾ, ਮੈਂ ਉਹ ਸਾਰਾ ਸਫ਼ਰ ਬਾਰਾਂ ਘੰਟਿਆਂ ਵਿਚ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ।

ਕੋਲ ਬੈਠੇ ਭਾਈ ਲਾਲ ਜੀ ਬੋਲੇ :

‘ਮੈਂ ਉਹ ਸਫ਼ਰ ਤਿੰਨਾਂ ਘੰਟਿਆਂ ਵਿਚ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ।’

ਭਾਈ ਨਿਹਾਲਾ ਜੀ ਨੇ ਸੁਣ ਕਿਹਾ :

ਉਸ ਪੈਂਡੇ ਪੈਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਕੀ ਹੈ ? ਸਿੱਖ ਸਿੱਧਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਾਸ ਜਾ ਬਿਰਾਜਦਾ ਹੈ :

‘ਜਿਹ ਪੈਂਡੇ ਲੂਟੀ ਪਨਿਹਾਰੀ।

ਸੋ ਮਾਰਗ ਸੰਤਨ ਦੁਰਾਰੀ।’

ਮੁਹਸਨ ਫ਼ਾਨੀ ਦਾ ਵੀ ਇਹ ਹੀ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਇਹ ਅਟੱਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਸਿੱਖ ਮੌਤ ਪਿਛੋਂ ਸਿੱਧਾ ਗੁਰਪੁਰੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :

ਅਕੀਦਾ-ਇ-ਸਿੱਖਾਂ ਆਂ ਅਸਤ

ਕਿ ਮੁਰੀਦਾਨੇ ਗੁਰੂ ਹਮਾ ਬ-ਬਹਿਸ਼ਤ ਰਵੰਦ।

ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਜੀ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਰੱਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਸਿੱਖ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋਈ ਜਾਂ ਜਮ ਕੇ ਪੰਦੇ ਪਿਆ ਹੈ, ਜਾਂ ਜਮ ਦੁਆਰੇ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਹ ਕਹਿਣਾ :

‘ਅਕਾਲ ਪਾਸ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਹਰਿ ਪੰਥ, ਹਰਿ ਦੁਆਰੇ, ਹਰਿ ਲੋਕ ਗਿਆ ਹੈ।’

ਪਿਛੋਂ ਸਿੰਘ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ।

ਅਕਾਲ ਚਲਾਣੇ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਮਨ ਮਤਿ ਵਾਲਾ ਸੰਸਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਢਾਹ ਨਹੀਂ ਮਾਰਨੀ। ਪਿੱਟਣਾ ਨਹੀਂ।

ਅਲਾਹੁਟੀ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ। ਸਿਆਪਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਕੇਵਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਜਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ-ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਸ਼ੁਕਰ-ਸ਼ੁਕਰ ਕਰਨਾ। ਪਗੜੀ ਉਤਾਰਨੀ ਨਾਹੀ ਸਿਰ ਤੇ।

ਜਦ ਕੋਈ ਪਰਚਾਵਨੀ ਕੇ ਆਵੇ, ਆਪਸ ਮੇ ‘ਹੁਕਮ ਸਿਉ, ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕੀ ਰਜਾ’, ਕਹਿ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਏ।

ਕਛਨ ਪਹਰਾਈਐ ਕੇਸਰੀ ਕਰ ਕੇ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਪ੍ਰਾਣੀ ਚਲੇ, ਸੰਬੰਧੀ ਮੰਜੀਆਂ ਉੱਪਰ ਹੀ ਸੌਣ। ਅੱਛਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਖਾਣ। ਬੈਰਾਗ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਹੁਕਮ ਸਤਿ ਕਰ ਜਾਣਨਾ। (ਪ੍ਰੇਮ ਸੁਮਾਰਗ)

ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੀ ਮਾਤਾ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਜਦ ਆਪਣੀ ਉਮਰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਆਖਿਆ ਤਾਂ ਅਠਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ :

ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਹੋ। ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਾਂ ਹੋਰਨਾਂ ਵਾਂਗ ਸੋਚਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਰਜ਼ਾ ਜਾਣ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਗਤ ਰਚਨਾ ਪਾਜ਼ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਖੇਲ੍ਹ ਤਮਾਸ਼ਾ ਦਿਨ ਚਾਰ ਹੈ।

ਸੰਸਾਰ ਨਾਸ਼ਵਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰੀਤੀ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਇਹ ਦਿਸਦਾ ਜਗਤ ਤਾਂ ਹਰੀ ਚੰਦੋਰੀ ਨਗਰੀ (ਛਲਾਵਾ), ਬਾਦਲ ਦੀ ਛਾਈ।

ਬਾਜ਼ੀਗਰ ਦੀ ਪਾਈ ਮਾਇਆ ਵਾਂਗ ਹੈ।

ਬਾਜ਼ੀ ਖੇਲ੍ਹ ਗਏ ਜਿਉਂ ਬਾਜ਼ੀਗਰ।

ਜੋ ਵੀ ਦਿਸਦੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਸੱਚਾ ਸਮਝ ਪਕੜਨਾ ਲੋੜੇਗਾ, ਖੁਆਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਨਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਵਾਂਗ ਇਹ ਜੀਵਨ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਖੇਡ ਹੈ :

‘ਉਪਜਨਿ ਬਿਨਸਨ ਕਾਰ ਹਮੇਸ਼।

ਸਭ ਕੇ ਸੀਸ ਠਟੀ ਜਗ ਤੇਸ਼।’

ਜਦ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਭਰੇ ਦੀਵਾਨ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਆਏ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਆ ਗਈ ਤੇ ਉੱਚੀ ਸਾਰੀ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕਹਿ ਉੱਠੇ, ਕਿੱਥੇ ਜੋ ਮੇਰੇ ਚਾਰੇ ਲਾਲ ਤਾਂ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ :

ਕਿਉਂ ਵੈਰਾਗ ਕਰਦੇ ਹੋ।

ਇਹ ਜਗਤ ਤਾਂ ਨਦੀਆਂ ਦੇ ਮੇਲ ਵਾਂਗ ਹੈ। ਮਿਲੇ ਤੇ ਵਿਛੁੜੇ।

ਪੁੱਤਰ ਪਰਾਰਥਧ ਕਰ ਸਾਡੇ ਆਏ ਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਹਿਤ ਸੀਸ ਲਗਾ ਚਲੇ ਗਏ।

ਧਰਮ ਹੇਤ ਸੀਸ ਦਿੱਤੇ ਹੁਣ ਬੈਠੁੰਠ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋ :

ਰੋਦਤ ਐਸੇ ਕਿਉ ਤੁਮ ਠਾਨਾ।

ਜਗਤ ਮੇਲ ਨਦ ਤੁਮਰੀ ਸਮਾਨਾ।

ਮਿਲਨ ਅੰਤ ਮੈ ਹੋਇ ਬਿਊਗਾ।

ਪਰਾਰਥਧ ਕੇ ਬਸ ਸਭ ਲੋਗਾ।

ਪਰ-ਉਪਕਾਰੀ ਪੁਤਰ ਹਮਾਰੇ।

ਧਰਮ ਹੇਤ ਜਿਨ ਸੀਸ ਬਿਦਾਰੇ।

ਆਪਨੇ ਸਦਨ ਬੈਠੁੰਠ ਸਿਧਾਰੇ।

ਸੋਚਨ ਜੋਗ ਨ ਜੋ ਸੁਖੀ ਭਾਰੇ।

ਕਲਗੀਧਰ ਨੇ ਕਿਹਾ :

ਫਿਕਰ ਕਰੋ ਉਸ ਦਾ ਜਿਸ ਧਰਮ ਤਿਆਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਕੁਕਰਮ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਮਨ ਮਤਿ ਵਿਚ ਹੀ ਉਰਝੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਕਦੇ ਸਿਮਰਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।
ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਕਮਾਈ।

ਗੁਰ ਮੰਤਰ ਹਿਰਦੇ ਨਹੀਂ ਵਸਾਇਆ।

ਜਾਂ ਦਿਨ ਰਾਤ ਪੁੱਤਰ ਧੀਆਂ ਕੁਟੰਭ ਵਿਚ ਹੀ ਪਏ ਰਹੇ।

ਜਾਂ ਕੂੜ ਬੋਲ-ਬੋਲ ਧਨ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ। ਨਾਂਹ ਕੋਈ ਤਪ ਤੇ ਨਾਂਹ ਕੋਈ
ਜਪ ਕੀਤਾ।

ਫਿਕਰ ਕਰਨ ਜੋਗ ਉਹ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਭੁੱਲ ਕੇ ਵੀ ਕਦੇ ਸਤਿ ਸੰਗਤ ਨਹੀਂ
ਕੀਤੀ।

ਬਗੈਰ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਹੀ ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਆਫ਼ਰੇ ਫਿਰਦੇ ਰਹੇ।

ਹਿਰਦੇ ਦਇਆ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦਾਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਿਕਰ ਕਰੋ ਜੋ ਪੰਥ ਦਾ ਮਾਰਗ ਛੱਡ ਕੇ, ਕੁਮਾਰਗ ਚਲਦੇ ਰਹੇ।

ਆਉਣਾ ਜਾਉਣਾ, ਚਲਦੇ ਜਲ ਵਿਚ ਤਿਣਕਿਆਂ ਦਾ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣਾ ਤੇ
ਵਿਛੜਨਾ ਹੈ। ਇਵੇਂ ਹੀ ਸਰੀਰਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਤੇ ਵਿਛੜਨਾ ਹੈ। ਸੋ ਰੁਦਨ ਕਰਨਾ
ਕਦੇ ਜਚਦਾ ਨਹੀਂ :

ਸੋ ਸੋਚਨ ਕੇ ਜੋਗ ਮਹਾਨਾ।

ਧਰਮ ਤਿਆਗ ਜਿਨ ਕੀਏ ਆਪ ਨਾਨਾ।

ਮਨ ਮਤਿ ਉਰਝੈ, ਭਗਤ ਬਿਹੀਨੇ।

ਕਬਹੂ ਨ ਪ੍ਰਭ ਕੋ ਸਿਮਰਨ ਕੀਨੇ।

ਨਹਿ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਸੇਵਾ ਕਮਾਈ।

ਗੁਰ ਮੰਤਰ ਨਹਿ ਰਿਦੈ ਵਸਾਈ।

ਨਿਸ ਦਿਨ ਪਰੈ ਕੁਟੰਭ ਮਝਾਰੇ।

ਕੂਰ ਬੋਲ ਸੰਚਹਿ ਧਨ ਭਾਰੇ।

ਤਪ ਤੀਰਥ ਜਿਨ ਕੀਨ ਨ ਕੋਊ।

ਸੋਚਨ ਜੋਗ ਜਾਨੀਐ ਸੋਊ।

ਸੁਪਨ ਹੂ ਕਬ ਸਤਿ ਸੰਗ ਨ ਸੇਵਾ।

ਗੁਣ ਬਿਹੀਨ ਅਫ਼ਰੇ ਅਹੰਮੇਵਾ।

ਰਿਦੈ ਦਿਆ ਨ ਦੀਨੋ ਦਾਨ।

ਸੋ ਸੋਚਨ ਕੇ ਯੋਗ ਮਹਾਨ।

ਤਜੇ ਸੁਪੰਥ ਕੁਮਾਰਗ ਚਾਲੇ।

ਸੋ ਸੋਚਨ ਕੇ ਜੋਗ ਬਿਸਾਲੇ।

ਇਤ ਆਦਿਕ ਕਹਿ ਕੋਮਲ ਬਾਨੀ।

ਸਮਝਾਈ ਨਿਜ ਪਤਨਿ ਮਹਾਨੀ।

ਜਲ ਪ੍ਰਵਾਹ ਮਿਲ ਤ੍ਰਿਣ ਬਿਛਰੇ ਹੈ।

ਤਥਾ ਖੁਲ ਤਨ ਕੀ ਗਤ ਐ ਹੈ।

ਜਾਤ ਪਾਤ ਗੁਰ ਕੀ ਨਹਿ ਕੋਇ

(ਕੁਲ-ਪਦਵੀ ਅਭਿਮਾਨ ਨਹੀਂ)

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਹਰੀ ਕੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਚੌਧਰੀ ਬਖਤਾਵਰ ਨੇ ਜਦ ਕਹਿਆ :

ਭਾਈ ਸਹਾਰੀ ਮੱਲ

‘ਬਹੱਤਰ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਚੌਧਰੀ ਹਾਂ। ਸਾਈਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸੁਣਿਐ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ ਕੁਝ ਲੱਭਾ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਏ ਦੇਂਦੇ ਹੋ। ਪੁਰਾਣੇ ਬੇਲੀ ਨੂੰ ਵੀ ਕੁਝ ਦਿਓ।’ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਨਿੰਮ੍ਰ

ਭਾਵ ਵਿਚ ਹੀ ਕਹਿਆ :

ਚੌਧਰੀ ਜੀ! ਮੈਨੂੰ ਕਮਾਂਦੇ-ਕਮਾਂਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਆਵਾਜ਼ ਪਈ ਕਿ ਇਥੇ ਸਦਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ। ਇਹ ਵਸਤਾਂ ਛੱਡ ਜਾਣੀਆਂ ਹਨ। ਸੋ ‘ਜਿਤੁ ਸੇਵਿਐ ਸੁਖੁ ਪਾਈਐ, ਸੋ ਸਾਹਿਬ ਸਦਾ ਸਮਾਲੀਐ’, ਦਾ ਧਿਆਨ ਜਾਗਿਆ। ਉਹ ਚਾਲ ਕਿਉਂ ਚੱਲੀ ਜਾਏ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਰੱਬ ਪਾਸਿਉਂ ਹਾਰ ਹੋਵੇ। ਕੰਮ ਵੀ ਜੋ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ ਲਾਹੇ ਵਾਲਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਦਾਤੇ ਨੇ ਹੋਂਦ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਦਾਤੇ ਨੇ ਅਨਹੋਂਦ ਹੋਣਾ ਸਿਖਾਇਆ। ‘ਅਗੇ ਜਾਤਿ ਨ ਜੋਰ ਹੈ, ਅਗੈ ਜੀਉ ਨਵੇ।’

ਇਵੇਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਾਤ ਅਭਿਮਾਨੀਆਂ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਤੋੜਿਆ ਸੀ ਜਦ ਕੁਝ ਨੇ ਕਿਹਾ :

ਦੇਖੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀ ਭੱਲੇ ਖੱਤਰੀ ਤੇ ਅਸੀਂ ਵੀ ਭੱਲੇ ਖੱਤਰੀ। ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਤਾੜਨਾ ਕਰਦੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਸੀ :

ਜਾਤ ਪਾਤ ਗੁਰ ਕੀ ਨਹਿ ਕੋਇ।

ਜਾਤ ਤਾਂ ਸਰੀਰਾਂ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ, ਜੋਤ ਹੈ।

ਬੰਸਾਵਲੀ-ਨਾਮੇ ਨੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਘਾਲ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

ਸਾਕ ਨਾ ਜਾਤਾ

ਹਿਰਦੇ ਰਖਿਆ ਸੇਵਕੀ ਭਾਉ।

ਜਦ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਸੋਢੀਆਂ ਦੇ ਮੁਖੀ ਮੰਗਲਾ ਨੇ ਮੂੰਹ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ

ਨੂੰ ਕਹਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੁਲ ਨੂੰ ਲਾਜ ਲਗਵਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਸਿਰ ਤੇ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਟੋਕਰੀ ਚੁੱਕ ਕੇ :

ਕੁਲ ਲਜਯਾ ਖੋਹੀ।

ਘਰ ਸੁਸਰਾਰਿ ਮ੍ਰਿਤਕਾ ਵੋਈ।

ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਕਹਿਆ ਸੀ :

‘ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਕਿ ਇਹ ਕੀ ਆਖ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੋ ਸ਼ੈ ਯੋਗ ਸਾਧਨਾ, ਕਠਨ ਤਪ, ਜਤਨਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ, ਉਹ ਇਕੋ ਨਦਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।’

ਜਿਸ ਨੇ ਕੁਲ ਅਭਿਮਾਨ ਤੇ ਵਡੇਰੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦਾ ਮਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਉਸ ਭਾਈ ਸਹਾਰੀ ਮੱਲ ਦਾ ਨਾਮ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਉੱਘਾ ਕਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਭਾਈ ਸਹਾਰੀ ਮੱਲ, ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਚਚੇਰੇ ਭਰਾ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਦੇ ਤਾਇਆ ਸਨ। ਰਿਦੈ ਭਗਤੀ ਸੀ। ਸੇਵਾ ਟਹਿਲ ਗੁਰੂ ਕੇ ਹਜ਼ੂਰ ਕੀ ਕਰਨ। ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾਵਣ। ਚਰਨ ਧੋਵਣ।

ਇਕ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ :

‘ਤਾਇਆ ਜੀ! ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਭਤੀਜੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਤੇਰੀ ਟਹਿਲ ਕਰੀਏ।’

ਇਹ ਸੁਣ ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ :

ਤੁਸੀਂ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਹੋ। ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਇਆ ਕਰ ਵੰਚੋ (ਵਿਛੋੜੋ) ਨਹੀਂ। ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਦਾਨ ਦੇਹੁ, ਸਿੱਖੀ ਜੇਹਾ ਹੋਰ ਮਰਾਤਬਾ ਨਹੀਂ। ਅਸਾਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਦਾਨ ਬਖਸ਼ੋ ਜੀ।

ਸਾਹਿਬ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਕਹਿਆ :

ਤਾਇਆ ਜੀ! ਤੁਹਾਡਾ ਮਨ ਨੀਵਾਂ ਹੈ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਜਦ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰਾਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਕੁਲ, ਕਰਮ, ਕ੍ਰਿਤ ਤੇ ਧਰਮ ਨਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਕੁਲ ਦਾ ਕੋਈ ਅਭਿਮਾਨ ਨਾ ਕਰੇ, ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਨਾ ਫਸੇ, ਕਿਸੇ ਕ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਮਾੜਾ ਨਾ ਆਖੇ ਤੇ ਧਰਮ, ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੈਰ ਨਾ ਰੱਖੇ।

ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਰੀਤ ਨਯਾਰੀ

‘ਦਬਿਸਤਾਨਿ ਮਜ਼ਹਬ’ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਸਬੰਧੀ ਅਧਿਆਇ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਡਿਕਰਾ

ਭਾਈ ਜੈਤਾ
ਭਾਈ ਨੰਦਾ

ਹੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ

‘ਨਾਨਕ ਪੰਥੀਆਂ’

ਕਿ ਮਾਰੂਫ਼ ਬ ਗੁਰੂ ਸਿਖਾਨੰਦ

ਬ ਬੁਤ ਵ ਬੁਤ ਖਾਨਾ ਅਹਿਤਕਾਦ ਨਦਾਰਦ।’

(ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਨਾਮ ਲੇਵਿਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਸਿੱਖ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਨ ਬੁੱਤ ਤੇ ਨਾਂਹ ਹੀ ਬੁੱਤ ਖਾਨਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਕੀਦਤ, ਸ਼ਰਧਾ ਹੈ)।

ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਸਿੱਖ ਨਿਆਰਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਵਿਚਰਦੇ ਵੀ ਨਿਆਰੇ ਸਨ।

ਭਾਈ ਜੈਤਾ, ਭਾਈ ਨੰਦਾ ਅਤੇ ਭਾਈ ਪਿਰਾਗਾ ਨੇ ਜਦ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਕੋਲੋਂ ਐਸਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਮੰਗਿਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਪਣਾਇਆਂ ਨ ਕਰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਪਵੇ ਤੇ ਨ ਕਰਤੂਤ ਕਰਨ ਦਾ ਖਿਆਲ ਉਪਜੇ ਤਾਂ ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕਿਹਾ :

‘ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਕੋਚ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਸਵਾਸ-ਸਵਾਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰਨਾ ਤੇ ਸਮਾਂ ਕੱਢ ਕੇ ਵੀ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਕਰਨੀ।’

ਐਸਾ ਹੀ ਉਹ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਤਾੜਨਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਰਮ ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਸੋ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਹੋਏ ਹੋ।

ਐਸਾ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਸੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਮਾਲ ਦੀ ਮੰਤਕ ਦੇਂਦੇ ਕਹਿਆ :

‘ਪੰਡਿਤ ਜੀ! ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਜਿਸ ਘਰ ਸੂਤਕ ਜਾਂ ਮ੍ਰਿਤਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਿਸ ਦੇ ਕਰਮ ਲੇਖੇ ਨਹੀਂ ਪਉਂਦੇ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦਿਨ ਦੇ ਅਸੀਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਹਾਂ, ਅਗਿਆਨ ਜਿਹਾ ਪਿਤਾ ਅਸਾਡਾ ਮ੍ਰਿਤ ਹੋਆ ਹੈ ਤੇ ਗਿਆਨ ਵਰਗਾ ਸਾਰਥਾ (ਸੋਹਣਾ-ਸੁਚੱਜਾ) ਪੁੱਤਰ ਸਾਡੇ ਘਰ ਜੰਮਿਆ ਹੈ, ਸੋ ਅਸੀਂ ਕਰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।’

ਪੰਡਿਤ ਨੇ ਢੀਠਤਾਈ ਵਰਤਦੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੂਤਕ ਤਾਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ

ਹੈ ਤਾਂ ਬਿਪ੍ਰਨ ਕੀ ਗੀਤ ਛੋਡ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋਏ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਕਹਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਵਾਸ-ਸਵਾਸ ਜਪਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਤਾਂ ਕਹਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਸਵਾਸ ਨਾਭੀ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਜਨਮਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਸਕਾ ਦੁਆਰਾ ਨਿਕਲ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਜਨਮ ਮਰਨ ਤਾਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ। ਸਾਨੂੰ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਕੋਈ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।

ਇਹ ਸੁਣ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਅਵਾਕ ਹੋਇ ਰਹਿਆ। ਐਸੇ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤਯਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਜੋ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦਾ ਜੂਲਾ ਉਤਾਰ ਪਰ੍ਹਾਂ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਅਟੱਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਪੂਰਨ ਸ਼ਰਧਾ

‘ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤਾਂ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅੰਨ੍ਹੇ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ’, ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਇਸ ਕਥਨ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਜਾਣ ਲਈ ਸੀ। ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਸ਼ਰਧਾ, ਸਿਦਕ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

**ਭਾਈ ਸਾਧ
ਭਾਈ ਝੰਡਾ**

ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਸਮੇਂ ਭਾਈ ਮਾਣਕ ਦੀ ਮਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ, ਭਾਈ ਮਾਹਨਾ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਸਤ੍ਰ ਧੋਂਦੇ ਹੀ ਬੱਝ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਆ ਤੀਜੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰਾ ਪੁੱਤਰ ਡੁੱਬਣੋਂ ਬਚਾਓ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੇਵਲ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਦੇ ਮਾਣਕ ਵੀ ਡੁੱਬੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਮਾਣਕ ਬਾਉਲੀ ਸਾਹਿਬ ਪਾਣੀ ਤੇ ਤਰ ਆਏ ਸਨ।

ਚੱਬੇ ਦੀ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਮਾਈ ਸੁਲੱਖਣੀ ਨੂੰ ਜਦ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਮਾਈ ਤੇਰੇ ਲੇਖਾਂ ਵਿਚ ਸੰਤਾਨ ਦਾ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹ ਕਲਮ ਦਵਾਤ ਲੈ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦਾ ਘੋੜਾ ਰੋਕ ਖੜੋਤੀ ਸੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਸੀ :

ਸੋਹਣੀਏ ਦਾਹੜੀਏ, ਚਿੱਟੀਏ ਪੱਗੇ।

ਅਰਜ਼ ਕਰੇਣੀ ਹਾਂ, ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਅੱਗੇ।

ਨਾਉ ਸੁਲਖਣੀ ਤੇ ਪਿੰਡ ਮੇਰਾ ਚੱਬੇ।

ਅਫਲ ਜਾਂਦੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਫਲ ਲੱਗੇ।

ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕਿਹਾ : ਮਾਈ ਤੇਰੇ ਲੇਖਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸੁਣਦੇ ਸਾਰ ਸ਼ਰਧਾ ਭਿੱਜੀ ਮਾਈ ਨੇ ਕਿਹਾ :

ਓਥੇ ਵੀ ਲਿਖਣ ਵਾਲਾ ਤੂੰ ਹੈਂ, ਇਥੇ ਵੀ ਲਿਖਣ ਵਾਲਾ ਤੂੰ, ਜੇ ਓਥੇ ਨਹੀਂ ਲਿਖੇ ਤਾਂ ਹੁਣ ਲਿਖ ਦੇਹ।

ਮਹਾਰਾਜ ਕਲਮ ਫੜ ਜਦ ‘੧’ ਪਾਉਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਘੋੜੇ ਨੇ ਏੜੀ ਮਾਰੀ ਤਾਂ ‘੭’ ਬਣ ਗਿਆ। ਮਾਈ ਘਰ ਸੱਤ ਬੇਟੇ ਹੋਏ ਜੋ ਪੰਥ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਜੁਟੇ।

ਸਮਕਾਲੀ ਮੁਹਸਨ ਡਾਨੀ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਅਹਿਤਕਾਦ ਦੀਆਂ ਕਈ ਵਾਰਤਾਵਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ।

ਬਲਖ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਭਾਈ ਸਾਧ ਦੇ ਬੇਟੇ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤੂ ਵੇਲੇ ਵੀ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣਾ ਸਿਖਰ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਧ ਨੂੰ ਬਲਖ ਤੋਂ ਇਰਾਕ ਜਾਹ ਘੋੜੇ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਆਗਿਆ ਭੇਜੀ। ਹੁਕਮ ਪਾ ਕੇ ਉਹ ਇਰਾਕ ਵੱਲ ਟੁਰ ਪਿਆ। ਅਜੇ ਇਕ ਪੜਾਉ ਹੀ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪਿਛੋਂ ਘਰੋਂ ਇਕ ਬੰਦਾ ਖਬਰ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ :

ਤੇਰਾ ਪੁੱਤਰ ਸਖ਼ਤ ਬੀਮਾਰ ਹੈ, ਵਾਪਸ ਪਰਤ। ਅਜੇ ਤੂੰ ਘਰ ਤੋਂ ਬਹੁਤੀ ਦੂਰ ਨਹੀਂ। ਇਕ ਪੜਾ ਹੀ ਹੈ। ਲੜਕੇ ਦੀ ਦੇਖ-ਭਾਲ ਕਰ।

ਭਾਈ ਸਾਧ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ :

ਹੁਣ ਪਿਛੇ ਮੁੜਨ ਦਾ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਾਰ ਨਿਬਾਹੁਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ। ਜੇ ਬੇਟਾ ਗੁਜ਼ਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਘਰ ਵਿਚ ਬਾਲਣ ਬਹੁਤ ਹੈ, ਸੱਸਕਾਰ ਕਰ ਦੇਣਾ।

ਭਾਈ ਸਾਧ ਜੀ ਦਾ ਬੇਟਾ ਗੁਜ਼ਰ ਗਿਆ ਪਰ ਉਹ ਵਾਪਸ ਨ ਮੁੜਿਆ। ਘੋੜੇ ਖਰੀਦ ਹੀ ਪਰਤਿਆ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਹਸਨ ਫ਼ਾਨੀ ਨੇ ਇਕ ਹੋਰ ਸਿੱਖ ਭਾਈ ਝੰਡਾ ਜੀ, ਜੋ ਬਹੁਤ ਧਨੀ ਸਨ, ਦੀ ਅਟੁੱਟ ਸ਼ਰਧਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮਹਾਂ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਦੇ ਪੜ੍ਹੇ ਸਨ। 'ਹੁਕਮ ਮੰਨਣ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ' ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੀ ਮਾੜੀ ਚੰਗੀ ਵਿਚ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ ਸਨ। ਸਦਾ ਇਕਾਂਤ ਰਹਿੰਦੇ।

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਭਾਈ ਝੰਡਾ ਦੇ ਪੈਰ ਤੇ ਜ਼ਖਮ ਤੱਕ ਸੁਭਾਵਕ ਕਿਹਾ : ਜੁੱਤੀ ਲਾਹ ਦੇਹ।

ਉਸ ਨੇ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਜੋੜਾ ਲਾਹ ਸੁੱਟਿਆ। ਜ਼ਖਮ ਠੀਕ ਹੋ ਗਿਆ ਪਰ ਉਹ ਬਗ਼ੈਰ ਜੁੱਤੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਫਿਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਜਦ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਉਤਨੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਉਤਾਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ ਜਦ ਤੱਕ ਫੱਟ ਮੈਲਦੇ ਨਹੀਂ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਵਾਰੀ ਮੀਰੀ ਪੀਰੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨੇ ਭਾਈ ਝੰਡਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਜਾ ਕਹਿਣ ਕਿ ਲੰਗਰ ਲਈ ਲੱਕੜਾਂ ਲਿਆਉਣ, ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸਵਾਬ ਨਹੀਂ।

ਭਾਈ ਜੀ ਆਪ ਇਕੱਲੇ ਹੀ ਜੰਗਲ ਜਾ ਲੱਕੜਾਂ ਵੱਢਣ ਲੱਗ ਪਏ ਤੇ ਕਈ ਦਿਨ ਢੋਂਦੇ ਰਹੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਜਦ ਕਿਸੇ ਦੱਸਿਆ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਕਿਹਾ :

ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਹਾ, ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲਈ ਆਖਿਆ ਸੀ।

ਭਾਈ ਝੰਡਾ ਜੀ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕਿਹਾ :

ਤੁਸੀਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲਈ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਨਿਮਾਣਾ

ਜਿਹਾ ਸਿੱਖ ਹਾਂ। ਸਿੱਖ ਬਣਨ ਦੇ ਮਾਣ ਤੋਂ ਵਾਂਝਿਆਂ ਕਿਵੇਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਸਿੱਖੀ ਉਤੇ ਕੋਈ ਰੁਤਬਾ ਨਹੀਂ।

‘ਮਨ ਸਿਖਮ ਬਾਲਾ ਤਰ ਅਜੀ ਪਾਯਾ ਨਮੇ ਦਾਰਦ।’

ਪਰ ਉਸ ਸਿੱਖ ਨੇ ਤਾਂ ਕਮਾਲ ਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਿਸ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੇ ਖੇਮੇ ਇਕੱਠੇ ਲੱਗੇ ਦੇਖ ਅਭੋਲ ਹੀ ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੂੰ ਸੱਚਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜਾਣ ਟਕਾ ਰੱਖ ਮੱਥਾ ਜਾ ਟੇਕਿਆ ਤੇ ਜਦ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਜਹਾਂਗੀਰ ਹੈ ਤਾਂ ਰਤਾ ਪਰਵਾਹ ਨ ਕਰਦੇ, ਟਕਾ ਉਠਾ ਸਿੱਧਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਆ ਡਿੱਗਾ ਤੇ ਕਿਹਾ :

ਮੈਂ ਗਰੀਬ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰੋ।

ਸੁਨ ਸਤਿਗੁਰ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਬਖਾਨਾ।

ਸਿਮਰਹੁ ਸਤਿਨਾਮ ਕਲਯਾਨਾ।

ਧਰਮ ਕਿਰਤ ਕਰ ਖਾਹ ਅਹਾਰਾ।

ਇਨ ਦੋਇਨ ਤੇ ਸਦਾ ਸੁਖਾਰਾ।

ਨਹਿ ਜਮਦੂਤ ਦੇਖਯੋ ਪਾਵਹਿ।

ਕਰ ਦੇ ਕਰਿ ਸਤਿਗੁਰੁ ਬਚਾਵਹਿ। ੨੫।

(ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਰਾਸ ੪, ਅੰਸ਼ ੫੭)

ਮਹਿਮਾ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ

ਕਾਈ ਵਸਤ ਸੁੱਟਣ
ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ

ਭਾਈ ਅਨੰਤਾ ਅਤੇ ਭਾਈ ਕੁਕੋ ਵਧਾਵਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ 'ਭਲੇ ਸਿਰਦਾਰਾਂ' ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਇਕ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਛਿਆ : ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਕੜਾਹ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਕਰਨ ਦਾ ਕੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਥਾ ਤਾਂ ਬਚਨ ਹੋਆ :

ਜੈਸੇ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਵਿਚੋਂ ਕਾਈ ਵਸਤ ਸੁੱਟਣ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਤੈਸੇ ਸਿੱਖ ਇਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਥੀਂ ਕਾਈ ਕਥਾ ਸੁੱਟਣ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ, ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਢਾਲਣ ਲਈ ਹੈ।

ਇਵੇਂ ਹੀ ਜੇ ਸਿੱਖ ਆਪਣੀ ਖ਼ਸਲਤ ਤੇ ਕਿਰਤ ਖਰੀਆਂ ਕਰਨ ਤਾਂ ਉਹ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੇ।

ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਨੇ ਤਾਂ ਇਹ ਆਗਿਆ ਕਰ ਰੱਖੀ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਕਦੇ ਕੋਈ ਆਪਣਾ ਕਾਰਜ ਅੜਿਆ ਤੱਕੋ ਤਾਂ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਕਰਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨੀ, ਸਾਰੇ ਮਨੋਰਥ ਪੂਰੇ ਹੋਣਗੇ। ਕਿਸੇ ਸੁਖਣਾ ਜਾਂ ਮਨੁੱਖੀ ਦੁਆਰੇ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ।

ਕਰਹੁ ਤਿਹਾਵਲ ਅਰਹਿ ਜੋ ਕਾਜਾ।

ਕਰ ਅਰਦਾਸ ਧਰਹੁ ਮਮ ਧਿਆਨਾ।

ਹੋਹਿ ਮਨੋਰਥ ਪੂਰ ਮਹਾਨਾ।

ਵਕਤਾ ਕੈਸਾ

ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਤੇ ਭਾਈ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਜੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ 'ਸਭਾ ਸੀਗਾਰ' ਕਰਕੇ ਸਤਿਕਾਰਿਆ ਹੈ, ਬੜੇ ਵਿਦਵਾਨ, ਵਿਚਾਰਵਾਨ ਤੇ ਕਥਾਕਾਰ ਸਨ, ਇਕ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ ਤੇ ਮਨੋ ਦਸ਼ਾ ਦੱਸਦੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ :

14 ਗੁਣ ਲਾਜ਼ਮੀ

‘ਮਹਾਰਾਜ! ਜਦ ਅਸੀਂ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਵਿਖਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਸੰਗਤ ਸੁਣ ਖੁਸ਼ਮਦੀ ਹੈ, ਮੁਗਧ ਹੋਇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਗੀਝਦੀ ਵੀ ਹੈ ਪਰ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ।’

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਬਚਨ ਹੋਆ :

ਨਿਰੀ ਉਜਲ ਬੁੱਧੀ ਨਾਲ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

‘ਨਹਿ ਉਪਜਤ, ਹੁਇ ਮਤ ਅਵਦਾਤਿ।’

ਕਥਾ ਕਰਦਿਆਂ ਮਨ ਧਨ ਵੱਲ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਂਤੀ ਕਿਥੋਂ :

‘ਕਥਾ ਕਰਤਿ ਧਨ ਮਹਿ ਮਨ ਰਹੈ।

ਕਿਮ ਸ਼ਾਂਤੀ ਗੁਨ ਗਨ ਕੋ ਲਹੈ।’

ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਰਾਹ ਹੈ : ਜਿਵੇਂ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਵਨ ਦੀ ਸਿਆਣਪ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਤੈਸੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਵੀ ਸਮਝਾਵਣਾ। ਜੋ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਆਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਲਈ ਸਮਝੋ। ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਅਸਰ ਪਾਵੇਗੀ। ਤੁਹਾਡਾ ਕਲਯਾਨ ਵੀ ਹੋਵੇਗਾ।

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਨੇ ਇਵੇਂ ਹੀ ਭਾਈ ਲਾਲਾ, ਭਾਈ ਨਿਹਾਲੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿਆ ਸੀ :

ਜੈਸਾ ਜੋ ਮੁੱਖ ਪੜ੍ਹਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤੇਹੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਛਾਇਆ ਸਭਨਾਂ ਤੇ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਜੋ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਆਪ ਨਹੀਂ ਕਮਾਉਂਦੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਛਾਇਆ ਕੀ, ਗੱਲ ਵੀ ਪੱਲ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ।

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਸੇਠ ਨੂੰ ਵੀ ਐਸੇ ਹੀ ਬਚਨ ਕੀਤੇ ਸਨ

ਕਿ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਜੇ ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਉਧਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। 'ਗਿਆਨ ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੋਭਾ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ। ਪਿੰਗਲਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਘਿਉ ਤ੍ਰਾਵਤ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਸ਼ਕਤੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਨਿਰਾ ਘਿਉ ਪੀਵੀਏ ਤਾਂ ਮੂੰਹ ਢਿੱਕਾ ਤੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਗਰਮੀ ਛੁੱਟਦੀ ਹੈ, ਉਦਰ ਖੁੱਲ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰੁੱਖਾ ਗਿਆਨੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ : ਮੈਂ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮ ਹਾਂ, ਮੇਰਾ ਕਹਿਆ ਆਖਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਬਚਨ ਸੋਭਾ ਨਹੀਂ ਪਾਂਦਾ। ਹੰਕਾਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਪਰ ਗਿਆਨ ਸਾਥ ਜੇ ਨਿਮ੍ਰਤਾ, ਭਗਤੀ ਤੇ ਕਮਾਈ ਹੈ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਵੀ ਅਸਰ ਪਵੇਗਾ ਤੇ ਆਪੁ ਵੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਜਾਇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ।' ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੇ ਵਕਤਾ ਦੇ 14 ਗੁਣ ਲਾਜ਼ਮੀ ਦੱਸੇ :

ਪ੍ਰਿਥਮੇ : ਬਾਣੀ ਦੇ ਪਦ ਨੂੰ ਸਮਝੇ। ਰਵਾਨੀ ਨਾਲ ਬੋਲੇ। ਜੇ ਸੰਗਤ ਬਹੁਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਆਵਾਜ਼ ਜ਼ਰਾ ਉੱਚੀ ਰੱਖੇ ਤੇ ਜੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਧੀਮੀ। ਗਲਾ ਫਾੜ ਕੇ ਨਾ ਬੋਲੇ। ਨਾਂਹ ਹੀ ਇਤਨਾ ਧੀਮਾ ਕਿ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚੇ ਹੀ ਨਾਹੀ। ਜੈਸੇ ਛੰਦ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਹੋਵੇ ਤੈਸੇ ਹੀ ਪੜ੍ਹੇ। ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਰਸੀਲਾ ਤੇ ਸੁਰੀਲਾ ਰੱਖੇ। ਇਸ ਨੂੰ ਵਾਗਮੀ (ਰਵਾਨੀ) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਦੂਜੇ : ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਤੇ ਵਿਸਥਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਵੱਲ ਆਉਂਦਾ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਕਦੇ ਨਾ ਕਹੇ ਕਿ ਸਮਾਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਹੁਣ ਕੀ ਕਰਾਂ। ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਆਸ, ਵਧਾਉਣ ਤੇ ਘਟਾਉਣ ਦੀ ਕਲਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਤੀਜੇ : ਜਿੱਥੇ ਰਸ ਦਾ ਅਸਥਾਨ ਹੋਵੇ ਤੇ ਦੇਖੇ ਕਿ ਸਰੋਤਿਆਂ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਠਹਿਰੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਥੇ ਵਿਸਥਾਰ ਕਰੇ। ਜਿੱਥੇ ਦੇਖੇ ਸਰੋਤਿਆਂ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਉਦਾਸ ਹੋਇ ਗਈ ਹੈ, ਉਥੇ ਸੰਖੇਪ ਹੀ ਕਰੇ। ਇਸ ਨੂੰ ਸਮਾਸਵਿਤਾ, ਕਥਾ ਅੰਦਰ ਸਮਾਵਣ ਦਾ ਢੰਗ, ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਚੌਥੇ : ਕਥਾ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਇਸ ਮਿਠਾਸ ਨਾਲ ਰੱਖੇ ਕਿ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰੀ ਲੱਗੇ। ਕੌੜੇ ਬਚਨ ਨਾ ਬੋਲੇ। ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਿਆ ਕਥਾ ਪ੍ਰਸਥਾਵ, ਵਿਚਾਰ ਪਿਆਰਾ ਲੱਗਣਾ, ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਪੰਜਵੇਂ : ਜੋ ਬੋਲੇ ਸਹੀ, ਸੱਚ ਠੀਕ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣਤ। ਹਵਾਲੇ ਸਹਿਤ ਹੋਵੇ। ਨਿਰਣੈ ਨਾਲ ਆਖੇ। ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਬੜੀ ਅਹਿਤਿਆਤ ਵਰਤੇ, ਸੱਚ ਹੀ ਸੁਹਾਵਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਨਾਂ ਸਤਿ ਵਾਕ ਹੈ।

ਛੇਵੇਂ : ਮਨ ਦੇ ਸੰਸੇ, ਉਠਾਏ ਗਏ ਸਵਾਲ, ਬੋਲਦੇ-ਬੋਲਦੇ ਨਵਿਰਤ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਇਹ ਨਾਂਹ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਨਾਲ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਹੋਰ ਦੁਬਿਧਾ ਪੈ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਦਹ ਛਿਦ, ਸ਼ੰਕੇ ਨਵਿਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਗੁਣ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸਤਵੇਂ : ਜਿਹੜੇ ਜਿਹਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਚਲਾਏ, ਉਸ ਮੁਤਾਬਕ ਹੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਤੇ ਸਾਖੀ ਲਿਆਵੇ। ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਵੀ ਸਰੋਤਿਆਂ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਹੀ ਦੇਵੇ। ਸਾਰੇ ਗਿਆਨਾਂ ਦੀ ਸੋਝੀ ਹੋਵੇ। ਕੋਈ ਗੱਲ ਅਜਿਹੀ ਨਾ ਕਹਿ ਜਾਏ ਜੋ ਸਰੋਤੇ

ਜਾਣਦੇ ਹੋਣ ਕਿ ਗਲਤ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਅਸੇਖੰ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਕੁਸਲੋ, ਅਨੇਕਾਂ ਵਿੰਦਿਆ ਦੇ ਗਿਆਨ ਸਹਜ ਹੀ ਦੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਅਠਵੇਂ : ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਕੌੜੀ, ਸੜੀ, ਦੁਖਾਵੀਂ, ਚੁਭਵੀਂ ਗੱਲ ਨਾ ਆਖੇ। ਜੇ ਕੁਝ ਸਮਝਾਵਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬੜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਹੋ ਜੋ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਝੰਜੋੜ ਜਾਏ। ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਨਖਿਆਤ ਵਿਖੇਪਕਿਤ, ਕਦੇ ਸਾੜਵੀਂ ਗੱਲ ਨਾ ਕਰਨਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਨੌਵੇਂ : ਬੋਲਦੇ ਬਹੁਤਾ ਹਿੱਲੇ ਜੁੱਲੇ ਨਾਂਹ। ਇਤਨੇ ਹਾਵ ਭਾਵ ਨਾ ਕਰੋ ਕਿ ਧਿਆਨ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਉੱਖੜ ਜਾਏ। ਕਥਾ ਸਰਲ ਕਰੋ। ਇਸ ਨੂੰ ਅਵਿੰਗੋ, ਟੇਢਾ ਹੋ ਕੇ ਨਾ ਬੋਲਣਾ ਕਿਹਾ ਹੈ।

ਦਸਵੇਂ : ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਕਥਾ ਵਾਰਤਾ ਸਰੋਤੇ ਸੁਣਨ ਤਿਉਂ-ਤਿਉਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹਦਾ ਜਾਵੇ। ਹਰ ਇਕ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਹ ਕਥਾ ਦਾ ਰਸ ਲੈ ਰਹਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਜਨ ਰੰਜਕੋ, ਹਰ ਹਿਰਦੇ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਸਾਫ਼ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਗਿਆਰਵੇਂ : ਸਾਰੀ ਸਭਾ, ਸੰਗਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਬੂਲੇ। ਤਕਰੀਰ ਖਤਮ ਹੁੰਦੇ ਸਾਰ; ਸਾਰੇ ਉਸ ਦੇ ਖਿਆਲ ਦੇ ਹੋ ਜਾਣ। ਸਭਾ ਜਿੱਤੀ ਜਾਏ। ਜਿਤ ਸਭੋ।

ਬਾਹਰਵੇਂ : ਬੋਲ ਵਿਚ ਮੈਂ, ਮੇਰੀ, ਹੰਕਾਰ, ਨਿੱਜੀ ਵਡਿਆਈ ਦਾ ਕੋਈ ਸ਼ਬਦ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਮਨ ਨੀਵਾਂ ਰੱਖੋ। ਨਿੱਜੀ ਤਜਰਬਾ ਦੱਸਣ ਵੇਲੇ ਵੀ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਦਾ ਪੱਲਾ ਨਾ ਛੱਡੋ। ਇਸ ਨੂੰ ਨ ਹੰਕ੍ਰਿਤੋ, ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਅਸ਼ ਲੇਸ ਮਾਤ੍ਰ ਵੀ ਨਾ ਹੋਣਾ, ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਤੇਰਵੇਂ : ਜੋ ਕਥਾ ਕਰੈ ਸੋ ਪ੍ਰਿਥਮੇ ਆਪ ਰਿਦੇ ਵਿਚ ਧਾਰ ਲੇਵੈ। ਧਾਰਮਿਕ ਹੋਣਾ ਇਸ ਗੁਣ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ।

ਚੌਦਵੇਂ : ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ, ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸੰਤੋਖੀ ਰੱਖੋ। ਬਹੁਤੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਚਾਹ ਨਾ ਕਰੋ। ਮੰਗੇ ਬਿਨਾਂ ਜੋ ਦੇਵੈ ਸੋ ਲੈ ਲੇਵੇ ਰਾਜੀ ਹੋ ਕੇ। ਮੰਗਾਲੀ ਨਾ ਪਾਵੇ। ਸੰਤੋਖੀ।

ਪਰਚਾਰ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਭਾਨੂ ਜੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਐਸੇ ਸਿੱਖ ਸਨ ਕਿ ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਵਿਖੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਪ੍ਰਥਮੇ ਆਪ ਕਮਾਵੇ ਤੇ ਬਹੁੜੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰੇ। ਜੋ ਸਿੱਖ ਉਸ ਦੀ ਰਸਨਾ ਤੋਂ ਕਥਾ ਸੁਣਨ ਸੋ ਸਭੇ ਭਗਤਿ

ਪਹਿਲੋਂ ਦੇ ਜੜ
ਅੰਦਰਿ ਜੰਮੇ

ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਨਿ।

ਭਾਈ ਭਾਨੂ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਥੇ ਹੀ ਭੇਜਦੇ ਜਿਥੇ ਕਠਨਾਈਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਹਿਣੀ-ਕਰਣੀ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੀ ਕਿ ਦੋਖੀ ਵੀ ਸਿੱਖੀ ਅਪਣਾਂਦੇ। ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਮੁਜ਼ੀਰਾਂ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਬੜੇ ਹਠੀਲੇ ਸਨ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਤੰਗ ਕਰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਥਨੀ ਕਰਣੀ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ ਕਿ ਮੁਜ਼ੀਰਾਂ ਵਿਚ ਸਭ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ। ਸਭ ਵੰਡ ਖਾਵਣ ਲੱਗੇ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਕੋਲੋਂ ਹੀ ਭਾਈ ਮੂਲਾ ਬੈਰੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਤੀਰਥ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕੀ ਸਬੱਬ ਹੈ ਕਿ ਇਕਨਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਰਸਨਾ ਥੀਂ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਸੁਣ ਕੇ ਮਨ ਦ੍ਰਵ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕਨਾ ਦੇ ਮੁੱਖ ਥੀਂ ਸੁਣਿਆਂ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਪੰਜਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਬਚਨ ਹੋਆ ਸੀ :

ਹੀਰੇ ਤੇ ਛੱਟਕ (ਸ਼ੀਸ਼ੇ) ਦਾ ਇਕੋ ਰੂਪ ਹੈ ਪਰ ਪਛਾਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹੀਰਾ ਸਭਨਾਂ ਰੰਗਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਛੱਟਕ ਦੇ ਪਾਸ ਜੇਹਾ ਰੰਗ ਰੱਖੀਏ ਤੇਹੋ ਜਿਹਾ ਉਸ ਦਾ ਰੰਗ ਭਾਸਦਾ ਹੈ।

ਹੀਰਾ ਇਕ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਪਹਿਲੂ ਕਈ। ਰੌਸ਼ਨੀ ਪੈਂਦੇ ਸਾਰ ਸਗੋਂ ਸਭ ਪਹਿਲੂ ਚਮਕ ਉੱਠਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਚਮਕ ਦੀ ਛਟਾ ਅਲੱਗ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹਰ ਛਟਾ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਹੀ ਰੰਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹਰ ਰੰਗ ਵਿਚੋਂ ਸੁਆਵਾਂ ਨਿਕਲ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਵੰਨ ਸੁਵੰਨਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣਾ ਮਨ ਪ੍ਰਬੋਧਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਕੈਸੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜਾਇ ਬਹਿਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤੇਜ ਸੱਚ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਭਾਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਝੂਠੇ ਦੇ ਉੱਪਰ ਕੁਸੰਗੀਆਂ ਦਾ ਬਲ ਪ੍ਰਬਲ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੁਕਮ ਹੈ :

ਪਹਿਲੇ ਦੇ ਜੜ ਅੰਦਰਿ ਜੰਮੇ
ਤਾਂ ਉਪਰਿ ਹੋਵੇ ਛਾਉ।

ਜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿੱਖ ਦੇ ਰਿਦੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰੂਪੀ ਤਪਤ ਥੀਂ ਸ਼ਾਂਤ ਆਵਦੀ ਹੈ। ਜੈਸੇ ਬ੍ਰਿਛ ਤਾਂ ਬਾਵਨ ਚੰਦਨ ਸੰਗ ਚੰਦਨ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਹੈ ਪਰ ਸਰਪ ਵੀ ਸੀਤਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਭਾਈ ਦਰਗਾਹ ਭੰਡਾਰੀ ਦੇ ਇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਿ ਕਈ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰਦੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਝਗੜ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਸਹਜ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ :

ਇਕ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਮਨ ਨਹੀਂ ਦੁਖਾਵਣਾ। ਵਿਤੰਡਾ ਚਰਚਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ। ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਨਿਖੇੜ ਦੱਸਣ ਦੀ ਸੂਝ ਤਾਂ ਹੁੰਦੀ ਨਹੀਂ ਪਰ ਦੂਜੇ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਕਿ ਆਪਣਾ ਪੱਖ ਦਰਸਾਂਦੇ ਦੂਜੇ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਹੀ ਕਰੀ ਜਾਵੇ।

ਠੀਕ ਚਰਚਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੀ ਵੀ ਆਖੀ, ਦੂਜੇ ਦੀ ਵੀ ਸੁਣੀ ਤੇ ਸਹਿਜ ਨਾਲ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਹਰਿਦੁਆਰ ਜਾ ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਪਾਣੀ ਸੁੱਟਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਸਾਰਿਆਂ ਪੁੱਛਿਆ :

ਭਲੇ ਲੋਕ ਇਹ ਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਮੋੜਵਾਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਪੂਰਬ ਵੱਲ ਪਾਣੀ ਸੁੱਟਦੇ ਹੋ?

ਪੂਰਬ ਵੱਲ ਪਾਣੀ ਸੁੱਟਣ ਵਾਲਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਪਏ ਪਾਣੀ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਅਗਲੀ ਪੁੱਛ ਸੀ ਕਿ ਪਿਤਰ ਕਿਤਨੀ ਦੂਰ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸਿਆਣੇ ਨੇ ਕਿਹਾ : 'ਕੁੱਝ ਉਣਵੰਜਾ ਸੁਣੀਂਦਾ ਹੈ।' ਇਹ ਸੁਣਦੇ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਹੋਰ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਜਲ ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਸੁੱਟਣਾ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਿਹਾ : 'ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹਮਾਰਾ ਘਰ ਹੈ ਅਤੇ ਖੇਤ ਹਨ। ਉਥੇ ਮੀਂਹ ਨਹੀਂ ਪਿਆ। ਮੈਂ ਖੇਤਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ।'।

ਕਈ ਠੱਠਾ ਕਰ ਹੱਸੇ ਪਰ ਇਕ ਨੇ ਵਿਚੋਂ ਕਿਹਾ : 'ਰੱਬ ਦੇ ਸਵਾਰੇ, ਲਾਹੌਰ ਦੀ ਧਰਤੀ ਇਹ ਪਾਣੀ ਭਲਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।'।

ਸਮਾਂ ਸੰਭਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ : 'ਭਲਿਓ ਲੋਕੋ, ਉਣਵੰਜਾਹ ਕੁੱਝੀ ਦੇਵ ਲੋਕ ਜਾਏਗਾ ਅਤੇ ਲਾਹੌਰ ਕੀ ਧਰਤੀ ਨਾ ਜਾਏਗਾ। ਲਾਹੌਰ ਤਾਂ ਨੱਵੇ ਵੀਹ ਕੋਹ (360 ਮੀਲ) ਮਸਾਂ ਹੈ, ਸਿਰਫ਼ ਸਰਹੰਦ ਪਾਰ ਕੀਤੀ ਤੇ ਲਾਹੌਰ ਆਇਆ।'।

ਨਿਹਫਲ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਲੋਕੀਂ ਜਾਣੂੰ ਹੋਏ। ਚਰਨੀਂ ਲੱਗੇ।

ਗਿਆਰ੍ਹਵੀਂ ਵਾਰ ਪੜ੍ਹਣ ਤੋਂ ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਤੇ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਮੁਲਕਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਜਾਂ ਦੋ ਹੀ ਸਿੱਖ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ

ਕੋਈ ਐਸਾ ਗੁਣ ਅਪਣਾ ਲਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਲੋਕੀਂ ਖਿੱਚੇ ਤੁਰੇ ਆਂਦੇ ਸਨ। ਸਿੱਖੀ ਦਾਇਰੇ ਨਾ ਵੀ ਆਵਣ, ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਸਨ।

ਕਾਬਲ ਵਿਚ ਭਾਈ ਭਾਨਾ ਮਲੂਨ ਤੇ ਭਾਈ ਰੇਖ ਰਾਉ ਭਾਵੇਂ ਨਵਾਬ ਦੇ ਮੋਢੀ ਸਨ ਪਰ ਦਹਿਨੀਮੀ (ਐਲਾਊਸ) ਨਾ ਰੱਖਦੇ। ਸਾਰੀ ਦਹਿਨੀਮੀ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਨੂੰ ਗੀੜ ਨਾਲ ਖਵਾਲ ਦੇਂਦੇ। ਸ਼ਕਾਇਤਾਂ ਹੋਈਆਂ ਕਿ ਵੱਟਾ ਕਸਾ ਰੱਖਿਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਹੀ ਦਿਨ ਰਾਤ ਲੰਗਰ ਲੱਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪੜਤਾਲ ਹੋਈ। ਖੁਦ ਤੇ ਕਦੇ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ, ਗੁਰੂ ਨੇ ਪੈਜ ਰੱਖੀ। ਸਿੱਖੀ ਕਾਬਲ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਹੋਈ।

ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਚ ਭਾਈ ਮਾਧੋ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਚਲਣ ਕਰ ਸਿੱਖੀ ਫੈਲੀ। 'ਮਾਧੋ ਮੋਢੀ ਕਸ਼ਮੀਰ, ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦੀ ਚਾਲ ਚਲਾਈ।'

ਭਾਈ ਭੀਵਾ ਤੇ ਰੂਪ ਚੰਦ ਸਰਹੰਦ ਦੀ ਸੁੱਚੀ ਕਿਰਤ, ਵੰਡ ਖਾਵਣ ਦੇ ਸੁਭਾਅ, ਇਤਬਾਰ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਨਿਸ਼ਚੈ ਕਰ, ਸਿੱਖੀ ਚੋਗਿਰਦੇ ਫੈਲੀ।

ਥਾਨੇਸਰ ਦੇ ਭਾਈ ਨੰਦਾ ਵਿੱਠੜ ਤੇ ਭਾਈ ਸਾਮੀ ਦਾਸ ਵਛੇਰ ਜੋ ਵਾਪਾਰ ਕਰਨ, ਇਕ ਬਚਨ ਬੋਲਣ, ਨਾਉ ਇਕ ਸੁਖਨੀਆ ਪਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ੁੱਧ ਵਿਹਾਰ ਕਰ ਕੇ ਸਾਰਾ ਇਲਾਕਾ ਗੁਰੂ ਵੱਲ ਖਿੱਚਿਆ ਆਇਆ : 'ਥਾਨੇਸਰ ਸੰਗਤਿ ਬਹਲਾਈ।'

ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਭਾਈ ਢਿੱਲੀ ਨੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਲਿਆ ਕਿ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਕੱਚੀ ਬਾਣੀ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਣ ਦੇਣੀ। ਨਿਰੋਲ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਰੰਭ ਹੋਆ। ਅਨੇਕਾਂ ਸਿੱਖੀ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ।

ਫਤੇਪੁਰ (ਯੂ. ਪੀ.) ਦੇ ਭਾਈ ਜੀਵੰਦਾ ਤੇ ਰਾਮ ਜੀ ਸੇਠ ਨੇ ਐਸੀ ਸਮਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਪਣਾ ਲਈ ਸੀ ਕਿ ਸਭ ਧਰਮਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਕਰ ਜਾਣਦੇ ਤੇ ਹਰ ਭਗਤ ਦਾ ਆਦਰ ਕਰਦੇ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਂਦੇ ਕਿ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ਭਗਤ ਹੁੰਦੇ ਆਏ ਹੈਨ ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਛਾਇਆ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸੋ ਪੂਰਨ ਭਗਤ ਹਨ। ਇਸ ਨਵੇਕਲੀ ਵਿਚਾਰ ਸਦਕਾ ਸਿੱਖੀ ਫੈਲੀ।

ਆਗਰਾ ਵਿਚ ਭਾਈ ਮਹਿਤਾ ਸਕਤੂ ਤੇ ਨਿਹਾਲੂ ਚੱਢਾ, ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤ ਪਾ ਨਿਹਾਲ ਹੋਏ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਤੇ ਨਾਮ ਦੇ ਛੱਟੇ ਮਾਰ ਨਿਹਾਲ ਕਰਦੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮਝਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਜਹਾਜ਼ ਵਿਚ ਦੁਭਾਸ਼ੀਆ ਸੌਦਾ ਕਰਵਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਤੈਸੇ ਮ ਦੁਭਾਸ਼ੀਆ ਹੈ। ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਰਮ ਕਰ ਨਰਕਰਮ ਹੋਵੇ, ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਨਾ ਸੜੋ ਤੇ ਗਿਆਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ। ਨਾਮ ਦੀ ਬਰਕਤ ਸਦਕਾ ਆਗਰਾ ਬੜੀ ਸੰਗਤ ਬਣੀ।

ਸਿਆਲਕੋਟ, ਮੀਆਂ ਜਮਾਲ ਜੀ ਬਾਣੀ ਸੁਰ ਨਾਲ ਤੇ ਸਿਦਕ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ। ਸੁਣਦੇ ਸਾਰ ਸਾਰੇ ਕੀਲੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।

ਲਸ਼ਕਰ (ਗਵਾਲੀਅਰ), ਭਾਈ ਤੀਰਥਾ ਸਾਧਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਰੁਚ ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਸਾਧੂ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਜਸ ਕਰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।

ਉਜੈਨ, ਭਾਈ ਧੀਰੋ ਜੀ ਨੇ ਨੇਮ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਹੋਏ, ਆਪ੍ਰੁ ਸੁਣੇ ਤੇ ਫਿਰ ਆਪ ਕੀਰਤਨ ਕਰੇ। ਛੇਵੇਂ ਮਹੀਨੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਏ। ਉਸ ਨੂੰ ਨੇਮ ਦਾ ਪੱਕਾ, ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਰਾਹੀਂ ਜੀਵਨ ਟੋਰਦਾ ਦੇਖ ਸੰਗਤਾਂ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਆਉਣ ਲੱਗੀਆਂ। ਉਜੈਨ 'ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਧੁਰਾ' ਹੋਆ : 'ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਨਿਵਾਸ'।

ਬੁਰਾਹਨਪੁਰ ਵਿਚ ਭਾਈ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ, ਭਾਈ ਬੋਦਲ ਤੇ ਭਾਈ ਮਲਕ ਕਪੂਰ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਧਰਮਸਾਲ ਬਣਾਈ। ਇਸ ਕਾਰਨ 'ਮੇਲ ਵੱਡਾ ਬੁਰਾਹਨਪੁਰ' ਹੋਆ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਸਾਰੇ ਪਰਵਾਰਾਂ ਸਮੇਤ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ, ਕੰਠ ਕੀਤੀ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਤੇ ਧਰਮਸਾਲ ਪੁੱਜਦੇ। ਉਥੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ। ਬਾਣੀ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰਦੇ। ਚਰਨ ਕੰਵਲ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਭੋਗ ਪਾਂਦੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਰਹਿਰਾਸ ਸਮੇਂ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਪਾਠ ਕਰਦੇ। ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕ ਕੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਤੇ ਸੋਹਿਲਾ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰ ਸੈਂਦੇ। ਜੋ ਕੋਈ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਦਾ ਅਰਥੀ ਹੋਵੇ, ਉਸਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਾਂਦੇ, ਬਸਤ੍ਰ ਦੀ ਲੋੜ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਬਸਤ੍ਰ ਦੇਂਦੇ। ਗੁਰਪੁਰਬ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਮਨਾਂਦੇ, ਮਨ ਨੀਵਾਂ ਰੱਖਦੇ। ਹਉਮੈ ਨੇੜੇ ਨਾ ਆਉਣ ਦੇਂਦੇ। ਸਨਮੁਖ ਹੋਣ ਤੇ ਸਹਜ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾਉਣ ਕਾਰਨ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਸਿੱਖੀ ਫੈਲੀ। 'ਸਨਮੁਖ ਸਿਖ ਸਹਜਿ ਪ੍ਰਗਾਸ'। ਉਥੇ ਹੀ ਭਾਈ ਪ੍ਰਿਥੀ ਮਲ ਜਰਾਹੀ (ਸਰਜਨ) ਖਾਸ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਰਣੀ ਕਾਰਣ ਲੋਕੀ ਖਿੱਚੇ ਆਉਂਦੇ।

ਭਾਈ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਵਰਗਾ 'ਘਰੇ ਉਦਾਸ' ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਰਲੇਪ ਅਵਸਥਾ ਤੱਕ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਬੀਜ ਪਿਆ।

ਭਾਈ ਡਲੂ ਰੀਹਾਣ ਨੇ ਅੰਦਰ ਹੰਗਤਾ ਮੂਲੋਂ ਮੁਕਾ ਦਿੱਤੀ। ਸਾਰੇ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਦੇਖ 'ਸ਼ਾਬਾਸ਼' ਕਹਿੰਦੇ ਅਤੇ ਲੋਕੀ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੋਏ।

ਭਾਈ ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਭਾਈ ਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਸਦਾ ਕਮਲ ਵਾਂਗ ਖਿੜੇ ਦੇਖ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਵੇਲ ਵਧੀ :

ਸੁੰਦਰ ਸੁਆਮੀ ਦਾਸ ਦੁਇ,
ਵੰਸ ਵਧਾਵਣ ਕਮਲ ਬਿਗਾਸੁ।

ਭਾਈ ਮਾਈਆ ਲੰਬ ਸੁਹੰਡੇ (ਸਰਹੰਦ ਲਾਗੇ) ਵਿਚ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਜੋ ਕੋਈ ਦੇਵੇ ਉਹ ਹੀ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਵੰਡ ਖਾਵਣ। ਨਗਰ ਸਿੱਖ ਹੋਆ।

ਭਾਈ ਚੂਹੜ ਚਉਝੜ ਲਖਨਊ ਵਿਖੇ ਕਿਰਤ ਕਾਰ ਕਰਦੇ, ਉੱਠਦੇ ਬੈਠਦੇ, 'ਅਨਦਿਨ ਨਾਮ ਵਖਾਣੀ', ਕਰ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਪਿਆਰ ਜਾਗਿਆ।

ਜਦ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਬ੍ਰਿਛ ਦੀ
ਜੜ੍ਹ—ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ
ਟਹਿਣੀਆਂ—ਸੇਵਾ

ਪੱਤ੍ਰ—ਸਾਧ ਸੰਗਤ
ਫੁੱਲ—ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੂਝ
ਅਤੇ

ਫੁੱਲ—ਦੇਹ ਦਾ ਖਿਆਲ ਛੁੱਟ ਜਾਣਾ

ਦਰਸਾਇਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਬ੍ਰਿਛ ਲਖਨਊ ਵਿਚ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ।
ਅਨੇਕਾਂ ਨੇ ਛਾਂ ਮਾਣੀ।

ਪਿਰਾਗ (ਅਲਾਹਬਾਦ) ਵਿਖੇ ਭਾਈ ਭਾਨਾ ਜੀ ਵੈਰਾਗ ਦੀ ਖਾਣ ਕਰਕੇ ਜਾਣੇ
ਗਏ ਤੇ ਐਸੀ ਪੱਕੀ ਸੰਗਤਿ ਬਣੀ ਕਿ ਲੱਖਾਂ ਸਿੱਖੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕੀਤੀ।

ਜੈਨਪੁਰ ਦੇ ਭਾਈ ਜਟੂ ਤਪਾ 'ਗੁਰਮਤਿ ਨਿਹਚਲ' ਕਰ ਜਾਣੇ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਸਿੱਖੀ ਫੈਲੀ।

ਪਟਨਾ ਦੇ ਭਾਈ ਨਿਵਲ ਨਿਹਾਲਾ ਦਾ ਜੀਵਨ ਇਤਨਾ ਬੇਦਾਗ ਕਿ ਲੋਕੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਨੂੰ 'ਸ਼ੁੱਧ ਪ੍ਰਾਣੀ' ਕਹਿੰਦੇ।

ਰਾਜ ਮਹਲ (ਬਿਹਾਰ) ਦੇ ਭਾਈ ਭਾਨੂ ਨੇ ਗੁਰਮਤਿ ਨੂੰ ਐਸਾ ਮਨ ਵਸਾਇਆ
ਸੀ ਕਿ ਗੁਰਮਤਿ ਮਨ ਭਾਣੀ ਕਰ ਕੇ ਜਾਣੇ ਗਏ।

ਢਾਕਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਿਛੋਂ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਕੋਠਾ ਕਹਿ ਆਦਰ
ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਉਥੋਂ ਦੇ ਭਾਈ ਮੋਹਨ 'ਸੇਵਾ ਦੇ ਪੁੰਜ' ਕਰ ਕੇ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ
ਦੀ ਅਨਿੰਨ ਸੇਵਾ ਕਰ ਹੀ ਢਾਕਾ ਗੁਰੂ ਕਾ ਕੋਠਾ ਬਣਿਆ। ਬਸ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਇਹ
ਹੀ ਇਕ ਢੰਗ ਹੈ ਕਿ ਕਰਣੀ ਵਾਲੇ ਕੁਝ ਐਸੇ ਸਿੱਖ ਹੋਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ
ਗੁਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸਾਨੀ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਜੇਲ੍ਹ ਕਿਵੇਂ ਕੱਟਣੀ ਹੈ

ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿਖੇ
ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ
ਜੀ ਵਰਗੀ

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਜਦ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਗਵਾਲੀਅਰ ਬੰਦੀ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾ ਨਿਰਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਲਿਆ ਕਿ ਜੇਲ੍ਹ ਵਲੋਂ ਮਿਲੀ ਰਸਦ-ਰਕਮ ਨਿੱਜ ਤੇ ਨਹੀਂ ਵਰਤਣੀ। ਉਸ ਦਾ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਕਰ ਕੇ ਸਭ ਕੈਦੀਆਂ ਵਿਚ ਵਰਤਾ ਦਿੱਤਾ। ਕਿਸੇ ਕਿਰਤੀ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦੀ ਪੱਕੀ ਹੀ ਖਾਣੀ ਹੈ। ਉਹ ਵੀ ਸਾਦਾ ਤੇ ਅਲੂਣਾ। ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਜਾ ਮੰਗਾਲੀ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣੀ :

‘ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਕਹਾ ਕਿਰਤ ਕਰ ਲਿਆਵੇ।

ਸੋ ਭੋਜਨ ਹਮ ਕੋ ਕਰਵਾਵੇ।’

(ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਛੇਵੀਂ)

ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ :

ਇਹ ਭੋਜਨ ਹਮ ਖਾਹਿ ਕਬੀ ਨਾ।

ਵਹਿਰ ਜਾਓ ਮਿਹਨਤ ਕਰ ਲਿਆਵਹੁ।

ਰਸਦ ਖਰੀਦਹ ਬਿਪਨੀ (ਦੁਕਾਨ) ਜਾਵਹੁ।

ਤਿਸ ਤੇ ਤਯਾਰ ਅਹਾਰ ਕਰੀਜਹਿ।

ਹਿਤ ਭੋਜਨ ਕੇ ਸੋ ਹਮ ਦੀਜਹਿ।

ਨਹਿ ਤੇ ਰਹਿ ਹੈ ਪੈਣ ਅਹਾਰੀ।

ਜਬ ਲਗ ਬਾਸਹਿ ਦੁਰਗ ਮਝਾਰੀ।

ਗਵਾਲੀਅਰ ਵੱਸਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਜਦ ਖ਼ਬਰ ਹੋਈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਕਸੇਰੇ ਪਾਸ, ਭਾਂਡੇ ਘੜਨ ਦੀ ਮਜ਼ੂਰੀ ਕਰ ਕੇ ਇਕ ਰੁਪਯਾ ਕਮਾਇਆ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਭੋਜਨ ਤਿਆਰ ਕਰ ਕੇ ਭਿਜਵਾਇਆ।

ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਦਰੋਗਾ ਹਰਿਦਾਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਨਸਾਫ਼ ਦੇ ਦਇਆ ਦਾ ਭਾਵ ਭਰਿਆ। ਹਰਿਦਾਸ ਦੇ ਮਨ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਭੈ ਜਾਗਿਆ ਤੇ ਸਮਝਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਬੰਦੀਆਂ ਦੀਆਂ ਔਕੜਾਂ ਤੇ ਦੁੱਖ ਕੀ ਹਨ?

ਜੇਲ੍ਹ ਦੀ ਕ੍ਰਿਯਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਰੱਖੀ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉੱਠਦੇ। ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਜਪੁ ਜੀ ਦਾ ਇਕ ਟਿਕ ਪਾਠ ਕਰਦੇ। ਅੰਦਰ ਹੀ ਦੀਵਾਨ ਲਗਾਂਦੇ। ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਜਿਸ ਦੇ ਅਸਰ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਉਤਸ਼ਾਹ ਜਾਗਦਾ। ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਹੌਸਲਾ ਰੱਖਣ ਤੇ ਦਿਲ ਤਗੜਾ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਮਿਲਦੀ।

ਇਹ ਵੀ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਜਿਸ ਸਲੂਕ ਕਾਰਨ ਤੁਸੀਂ ਦੁੱਖ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ, ਇਹ ਜਾਣ ਲਵੋ ਕਿ ਐਸੇ ਹੀ ਸਲੂਕ ਕਾਰਨ ਤੁਹਾਡੀ ਪਰਜਾ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਰੋਸ ਹੈ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਬੁਰੇ ਸਲੂਕ ਕਾਰਣ ਤੁਹਾਡੀ ਪਰਜਾ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਰੋਸ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇ। ਰਾਜਿਆਂ, ਬੰਦੀ ਤੋਂ ਛੁੱਟਣ ਉਪਰੰਤ ਹਲੇਮੀ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਣ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਕ ਵਾਰੀ ਬੰਦ ਖਲਾਸ ਕਰਾਓ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਦਿਲੋਂ ਸੰਨਿਆਸੀ ਹੋ ਕੇ ਰਾਜ ਕਰਾਂਗੇ ਤੇ ਪਰਜਾ ਨੂੰ ਉਹ ਸੁਖ ਦਿਆਂਗੇ ਕਿ ਦੁੱਖ ਦਾ ਨਾਉਂ ਨਾ ਰਹੇ।

ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਰਜਾ ਵਿਚ ਰਾਜੀ ਦੇਖ ਇਕ ਰਾਜੇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਵੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਬੜਾ ਦੁੱਖ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਆਪ ਜੀ ਸਦਾ ਖੁਸ਼, ਖਿੜੇ ਤੇ ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਦਿੱਸਦੇ ਹੋ, ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ?

ਸਾਹਿਬ ਬਚਨ ਕੀਤਾ :

ਮੈਂ ਕੋਈ ਰਾਜਾ ਅਮੀਰ ਨਹੀਂ ਕਿ ਬੈਠਾ ਰੱਯਅਤ ਨੂੰ ਰੋਵਾਂ। ਸਾਈਂ ਦੇ ਦਰ ਦਾ ਦਰਵੇਸ਼ ਹਾਂ। ਉਸ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਮੇਰਾ ਜੀਵਨ ਹੈ। ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਜ਼ਰੂਰ ਬੰਦੀ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ ਪਰ ਮਨ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਕੈਦੀ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਸਮੇਂ ਮਨ ਉਸ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਕਿੱਤਾ ਹਰੀ ਸਿਮਰਨ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਧਰੇ ਰੋਕ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਕਾਰੇ ਲੱਗ ਸਦਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹਾਂ। ਸਗੋਂ ਵਧੇਰੇ ਖੁਸ਼ ਹਾਂ ਕਿ 'ਇਕਾਂਤ' ਮਿਲੀ ਹੈ। ਸ਼ੁਕਰ ਵਿਚ ਹਾਂ। ਹੋਣਾ ਉਹ ਕੁਝ ਹੈ ਜੋ ਰਜਾ ਵਿਚ ਹੈ।

ਇਹ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਰਿਹਾਈ ਆਈ ਸੀ ਤਾਂ ਵੀ :

‘ਗੁਰ ਕਹਯੋ ਇਸ ਥਾਨ ਸੁਖਾਯੇ।

ਏਕਲ ਸਿਮਰਹਿ ਸਿਰਜਨ ਹਾਰੇ।’

ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਕਿਹਾ :

ਇਹ ਮਿਲਿਆ ਸਮਾਂ ਜੋ ਕਰਿਝਣ, ਖਿਝਣ ਤੇ ਝੂਰਨ ਵਿਚ ਲਗਾਂਦੇ ਹੋ, ਸਾਈਂ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਲਗਾਓ ਤਾਂ ਸਾਈਂ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡਾ ਫਿਕਰ ਪਵੇ। ਉਸ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰੋ।

ਉਸ ਦਾ ਪਿਆਰ, ਸਿਮਰਨ ਹੈ।

ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਿਆਂ ਉਸ ਦੇ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਪਵੇਗੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਥੇ ਵੀ ਸੁਖ ਬਣ ਗਿਆ ਤੇ ਜਦੋਂ ਇਥੋਂ ਛੁੱਟੋਗੇ, ਸੁਖੀ ਹੋਵੋਗੇ। ਸੁੱਕੀਆਂ ਜਿੰਦਾਂ ਨੇ

‘ਰੂਹ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ’ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਪਾ ਕੇ ਚਿੱਤ ਹਰੇ ਕੀਤੇ।

ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰ ਜੀ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਵੀ ਉਸੇ ਰੰਗ ਰਹਿਣਾ ਸੁਣ, ਨੂਰ ਜਹਾਨ ਨੇ ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਸਾਈਂ ਦੀ ਜ਼ਾਤ ਸਾਈਂ ਜੈਸੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਨਾਲ ਤੱਦੀ ਕਰਨੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ :

ਨੂਰ ਜਹਾਨ ਬੇਗਮ ਖਾਵੰਦ ਨੂੰ ਕਹਿਆ ਐਸੇ।

ਫਕੀਰ ਜ਼ਾਤ ਹੈ, ਸਾਈਂ ਦੀ ਸਾਈਂ ਜੈਸੇ।

ਕੈਦ ਨਹੀਂ ਕਰੀਏ ਕਹੇ ਕਹਾਏ।

ਫਕੀਰ ਦੀ ਮਾਰੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹਟਾਏ।

(ਬੰਸਾਵਲੀ ਨਾਮਾ)

ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੇ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਤੇ ਲਿਖ ਭੇਜਿਆ :

ਮੈਂ ਸੋ ਭਈ ਬਡੀ ਤਕਸੀਰ।

ਬੇ-ਮੁਜਬ ਦੁੱਖ ਦੀਆ ਫਕੀਰ।

ਦੁਖੇ ਫਕੀਰ, ਰੱਬ ਨਹੀਂ ਰਾਜੀ।

ਤਹਕੀਕ (ਸਚਾਈ) ਭਈ, ਉਨ ਕੀ ਐਤਰਾਜੀ। ੪੦।

ਜਬ ਜਹਾਂਗੀਰ ਲਿਖ ਬਿਨੈ ਪਠਾਇਆ।

ਤੁਰਤ ਪੈਕ (ਪਯਾਦਾ ਸਿਪਾਹੀ) ਸਤਿਗੁਰ ਪੈ ਆਇਆ।

ਗੜ੍ਹ ਗਵਾਲੀਅਰ ਸੋਂ ਬਾਹਰ ਆਈਐ।

ਜਹਾਂ ਮਰਜ਼ੀ ਹੋਇ ਤਹਾਂ ਹੀ ਰਹੀਐ। ੪੧।

(ਸਾਖੀ ਤਿੰਨ, ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਛੇਵੀਂ, ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼)

ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਇਹ ਪਰਵਾਨਾ ਪਾ, ਮੋੜਵਾਂ ਲਿਖਿਆ :

‘ਜੋ ਬੰਦੀਖਾਨਾ ਸਗਲ ਛਡਾਵੈ।

ਤਬ ਹਮ ਗੜ੍ਹ ਸੋਂ ਬਾਹਰ ਆਵੈ।’

ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੇ ਵੀ ਇਹ ਕਹਿਲਾ ਭੇਜਿਆ ਕਿ :

ਜੋ ਦਾਮਨ ਪਕੜ ਗੁਰ ਬਾਹਰ ਆਵੈ।

ਸੋ ਭਏ ਖਲਾਸ ਅਪਨੇ ਘਰ ਜਾਵੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਵੰਜਾ ਰਾਜੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਦਾਮਨ ਪਕੜ ਰਿਹਾ ਹੋਏ ਤੇ ਆਪ ਜੀ ‘ਬੰਦੀ ਛੋੜ ਦਾਤਾ’ ਕਹਿਲਾਏ।

ਔਰਤ ਈਮਾਨ

ਗੁਜਰਾਤ ਵਿਖੇ ਸ਼ਾਹ-ਦਉਲਾ ਨਾਮ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਫਕੀਰ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਸ਼ਾਹ-

ਸ਼ਾਹ ਦਉਲਾ

ਦਉਲਾ ਦਾ ਅਰਥ ਹੀ 'ਫਕੀਰੀ ਦਾ ਤੱਤ' ਹੈ। ਜਿਥੇ ਸ਼ਾਹ-ਦਉਲਾ ਇਕ ਖੁਦਾ ਰਸੀਦਾ ਫਕੀਰ ਸੀ, ਉਥੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਦੀ ਵੀ ਮੂਰਤ ਸੀ। ਦਰਯਾਵਾਂ ਤੇ ਬੰਨ੍ਹ ਤੇ ਕਈ ਪੁਲ ਤੇ ਪੁਲੀਆਂ ਉਸ ਬਣਵਾਈਆਂ ਤਾਂ ਕਿ ਰਾਹੀਂ ਪੈਂਡਾ ਸੌਖਾ ਕਰ ਲੈਣ। ਖਾਸ ਕਰ ਭਿੰਬਰ ਨਦੀ ਤੇ ਬੰਨ੍ਹ ਮਾਰ ਬੜੀ ਨਾਮਣਾ ਉਸ ਖੱਟੀ। ਲੋਕੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਹਾਤਮਤਾਈ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਸ ਦਾਨ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕੀਤੇ। ਭਾਈ ਗੜੀਆ ਜੀ ਕੋਲੋਂ ਰੋਜ਼ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਸੁਣਦੇ।

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਕਸ਼ਮੀਰ ਜਾਂਦੇ ਜਦ ਗੁਜਰਾਤ ਪਧਾਰੇ ਤਾਂ ਉਸ ਔਰੇ ਆ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਤੇ

‘ਨਾਨਕ ਫਕੀਰ

ਦੀਨ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਪੀਰ’

ਕਹਿ ਆਦਰ ਦਿੱਤਾ। ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਵੀ ‘ਸ਼ਾਹ-ਦਉਲਾ-ਫਕੀਰ ਮੌਲਾ’ ਕਹਿ ਕੇ ਵਡਿਆਇਆ।

ਉਸ ਦੇ ਇਕ ਚੇਲੇ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੇ ਮਨ ਸ਼ਾਹੀ ਠਾਠ, ਸਿੱਖ ਸੇਵਕ, ਵੈਜਾਂ, ਜਥੇ, ਘੋੜੇ, ਪੁੱਤਰ, ਪਾਲਕੀ, ਔਰਤ ਦੇਖ ਸ਼ੰਕਾ ਉਪਜਿਆ ਤੇ ਮਨ ਦੀ ਗੱਲ ਮੂੰਹ ਤੇ ਆ ਹੀ ਗਈ ਅਤੇ ਕਹਿ ਉੱਠਿਆ :

ਹਿੰਦੂ ਕਿਆ ਤੇ ਪੀਰ ਕਿਆ?

ਔਰਤ ਕਿਆ ਤੇ ਫਕੀਰ ਕਿਆ?

ਦੌਲਤ ਕਿਆ ਤੇ ਤਿਯਾਗ ਕਿਆ?

ਲੜਕੇ ਕਿਆ ਤੇ ਵੈਰਾਗ ਕਿਆ?

ਆਰਫ਼ ਕਿਆ ਤੇ ਦੁਨੀਆਂਦਾਰ ਕਿਆ?

ਮਜ਼ਹਬ ਕਿਆ ਤੇ ਸੱਚ ਕਿਆ?

ਪੁਜਾਰੀ ਕਿਆ ਤੇ ਸਵਾਬ ਕਿਆ?

ਮਾਰੂਥਲ ਕਿਆ ਤੇ ਆਬ ਕਿਆ?

ਸਤਿਗੁਰੂ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਮੁਸਕ੍ਰਾਏ ਤੇ ਜਾਣ ਲਿਆ ਕਿ ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੂੰ ਕਰਮਾਤੀ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੀ ਕਿ ਜਹਾਂਗੀਰ ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਤੇ ਸੱਪ ਦੀ ਚਾਬਕ ਹੱਥ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ :

ਪੀਰੀ ਰੱਬ ਦਾ ਦਾਨ।

ਔਰਤ ਈਮਾਨ।

ਦੌਲਤ ਗੁਜਰਾਨ।

ਪੁੱਤਰ ਨਿਸ਼ਾਨ।

ਆਰਫ਼ ਵੀਚਾਰ।

ਮਜ਼ਹਬ ਸੁਧਾਰ।

ਪੁਜਾਰੀ ਆਚਾਰ।

ਮਾਰੂਥਲ ਮੇਂ ਜਲ ਕੁਦਰਤ ਕਰਤਾਰ।

ਭਾਵ ਸੀ ਕਿ ਪੀਰੀ ਕਿਸੇ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜਾਂ ਫ਼ਿਰਕੇ, ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਲਈ ਰਾਖਵੀਂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪੀਰੀ ਰੱਬ ਵਲੋਂ ਮਿਲੀ ਦਾਤ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਤੇ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਔਰਤ ਤਾਂ ਬੰਧਨ ਹੈ। ਸੰਜਮ ਦਾ ਦੂਜਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਘਰ ਦਾ ਗਹਿਣਾ ਹੈ। ਈਮਾਨ ਦੀ ਰਾਖੀ ਹੈ।

ਦੌਲਤ ਜੀਵਨ ਗੁਜਰਾਨ ਦਾ ਵਸੀਲਾ ਹੈ ਨਾਂਹ ਕਿ ਮੱਲਾਂ ਮਾਰਨ ਲਈ। ਦੌਲਤ ਦੀ ਸਹੀ ਵਰਤੋਂ ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਹੈ। ਦੌਲਤ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਰੱਖਣਾ ਤੇ ਦੌਲਤ ਦਾ ਦਾਬਾ ਨਾ ਪੈਣ ਦੇਣਾ ਹੀ ਸੱਪ ਰੱਬ ਰੱਖਣਾ ਹੈ।

ਸੰਤਾਨ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਬਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਟੁੱਟਣ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਫ਼ਰਮਾਨ ਹੈ :

ਗੋਰੀ ਸੇਤੀ ਤੁਟੈ ਭਤਾਰੁ।

ਪੁੱਤੀ ਗੰਢੁ ਪਵੈ ਸੰਸਾਰਿ।

ਆਰਫ਼ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਵਾਨ ਤੇ ਬਿਬੇਕੀ ਹੋਣਾ ਹੀ ਸੋਭਦਾ ਹੈ। ਕਰਮਾਤਾਂ ਦਿਖਾਉਣੀਆਂ ਨਹੀਂ ਫ਼ੱਬਦੀਆਂ।

ਮਜ਼ਹਬ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਖਹਿ-ਖਹਿ ਕਰਨ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਤਾਂ ਸੁਧਾਰ ਦਾ ਰਾਹ ਹੈ।

ਪੁਜਾਰੀ ਨੂੰ ਆਚਰਨ ਦੀ ਮੂਰਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਾਮੀ, ਕ੍ਰੋਧੀ, ਈਰਖਾਲੂ ਜਾਂ ਲਪਟੀ-ਕਪਟੀ ਨਹੀਂ।

ਮਾਰੂਥਲ ਉਹ ਹੀ ਹੈ ਜਿਥੇ ਨਾਮ ਜਲ ਦਾ ਛੱਟਾ ਨਹੀਂ ਵੱਜਾ। ਨਾਮ ਦੀ ਹੋਂਦ ਤਨ ਮਨ ਹਰਿਆਂ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਹਰ ਹਾਲ ਅਲਾਹ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਮਾਣਦੇ ਰਹੀਏ ਤਾਂ ਤਨ ਮਨ ਠਰਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਆਦਿ ਤੀਰਥ : ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਲਾਹੌਰ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਤੀਕ ਮੰਨ ਇਹ ਕਹਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਐਸੀ ਹੈ ਜਿਥੇ ਦਿਨੇ ਜ਼ਹਰ ਅਤੇ ਰਾਤੀਂ ਕਹਰ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਹੀ, ਸੁਬਹ ਤੋਂ ਹੀ ਚੀਕ-ਚਿਹਾੜਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲਾਹੌਰ ਸਹਰੂ ਜਹਰ ਕਹਰੁ ਸਵਾ ਪਹਰ। ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਅਗਲੇ ਹੀ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਉਚਾਰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਇਕ ਐਸਾ ਸ਼ਹਿਰ ਵੱਸ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਨ ਕਹਰ ਹੈ, ਨ ਜ਼ਹਰ, ਸਗੋਂ ਸਿਫਤੀ ਦਾ ਘਰ ਹੈ। ਸਿਫਤ ਸਾਲਾਹ ਕਰਨ ਨੂੰ ਮਨ ਲੋਚਦਾ ਹੈ। ਲਾਹੌਰ ਸਹਰੂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੁ ਸਿਫਤੀ ਦਾ ਘਰ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਬਾਰੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਐਸਾ ਸ਼ਹਿਰ ਹੈ ਜਿਥੇ ਸੁਖ, ਸਹਜ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਵਾਪਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਡੰਨ ਤੇ ਜਜੀਆ ਤੇ ਜ਼ਕਾਤ ਤੱਕ ਇਥੇ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਸ਼ਾਹ ਵਾਪਾਰੀ ਦਾ ਗਲਾ ਨਹੀਂ ਕੱਟਦਾ ਅਤੇ ਵਾਪਾਰੀ ਗਾਹਕ ਦਾ ਨਹੀਂ। 'ਸਾਹ ਵਾਪਾਰੀ ਏਕੈ ਥਾਟ'

ਸਾਂਤਿ ਸਹਜ ਸੁਖ ਕੇ ਸਭਿ ਹਾਟ।

ਸਾਹ ਵਾਪਾਰੀ ਏਕੈ ਥਾਟ।

ਜੇਜੀਆ ਡੰਨ ਕੋ ਲੇਏ ਨ ਜਗਾਤ।

ਸਤਿਗੁਰ ਕਰਿ ਦੀਨੀ ਧੁਰ ਕੀ ਛਾਪ।

(ਆਸਾ ਮ: ੫)

ਸਾਖ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਪੈੜਾ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸੰਘਾ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਾਡਾ ਉਧਾਰ ਕਿਉਂ ਕਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਸੀ :

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ ਕਰੋ।

ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਟਹਲ ਕਰੋ।

ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਦਿ ਤੀਰਥ ਹੈ।

ਏਕ ਬਾਰ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਚੌਥੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਸੀ : ਪੁਰਖਾ! ਕਲਜੁਗ ਦੀਆਂ ਆਰਜਾਂ ਛੋਟੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਤੇ ਬੁੱਧਾਂ ਮੋਟੀਆਂ ਹੋਵਣਗੀਆਂ ਤੇ ਪਦਾਰਥ ਤੋਂ ਹੀਣਗੇ ਤੇ ਦਾਨ ਵਿਧੀ ਸੰਜੁਗਤ ਨਾ ਕਰ ਸਕਣਗੇ। ਤਾਂ ਤੇ ਕੋਈ ਤੀਰਥ ਮਦਰ ਦੇਸ਼ ਕਰੀਏ। ਜੋ ਤ੍ਰਲੋਕੀ ਦੇ ਸਭਨਾਂ

ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ ਫਲ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਫਲ ਤੇ। ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਕਿਹਾ : ਜਿੱਥੇ ਅਮਰ ਹੋਵੇ।

ਇਕ ਬੇਹ ਪਇਆ ਹੈ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ। ਇਥੇ ਹੀ ਉਦਮ ਕਰੇ।

ਚੌਥੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਤਾਲ ਖੁਦਾਇ ਤਯਾਰ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਬਚਨ ਹੋਆ : ਅੱਗੋਂ ਪੰਜਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਪੱਕਾ ਕਰਾਵਣਗੇ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨਾਮ ਰੱਖਿਆ।

ਇਹ ਵੀ ਬਚਨ ਹੋਏ ਕਿ ਸਭ ਤੀਰਥ ਇਸ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਰਹਿਣਗੇ। ਕਲਿਜੁਗ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਅਸਥਾਨ ਦੀ ਸੱਤਿਆ ਛੱਡੇਗਾ ਨਹੀਂ।

ਇਸ ਦੀ ਸਰਨਿ ਸਭ ਤੀਰਥ ਤੇ ਸਭ ਦੇਹੁਰੇ ਤੇ ਸਭੇ ਧਰਮ ਤੇ ਤਪ ਤੀਰਥ ਏਥੇ ਹੀ ਆਇ ਨਿਵਾਸ ਕਰਨਗੇ। ਇਹ ਜਗਨ ਨਾਥ ਹੋਵੇਗਾ।

ਫਿਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਬਣ ਜਾਣ ਤੇ ਭਾਈ ਢੇਸੀ ਤੇ ਭਾਈ ਜੋਧ ਜ਼ਾਤ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਆਏ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੰਡਿਤ ਲੋਕ ਪੰਗਤਿ ਵਿਚ ਬਹਿਣ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ, ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੰਗਾ ਕਾਸ਼ੀ ਤੀਰਥ ਜੋ ਸ਼ਿਵਪੁਰੀ ਤੇ ਬਿਸ਼ਨਪੁਰੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੇਵਨ ਛੱਡ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕ੍ਰਿਤਮ ਤੀਰਥ ਸੇਵਦੇ ਹੋ।

ਵੇਦਾਂ ਦੀ ਬ੍ਰਹਮ ਬਾਣੀ ਤਿਆਗ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਭਾਖਾ ਬਾਣੀ, ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਗਾਵਦੇ ਹੋ ਤੇ ਜਨਮ ਅਸ਼ਟਮੀ, ਸ਼ਿਵਰਾਤ ਤੇ ਇਕਾਦਸੀ ਬ੍ਰਤ ਤਿਆਗ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਉਚਿਸ਼ਟ ਅੰਨ ਭੋਜਨ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਗਾਇਤ੍ਰੀ, ਤਰਪਣ, ਸੰਧਿਆ, ਪਿੰਡ ਪਤਲ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਤਿਆਗ ਕੇ ਅਰਦਾਸ ਤੇ ਕੜਾਹ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇ ਖਾਵਦੇ ਹੋ।

ਅਸੀਂ ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਨ ਆਏ ਹਾਂ। ਸਾਡਾ ਉਧਾਰ ਹੋਆ ਹੈ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਾ ਅਭਿਮਾਨ ਅਸਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਤੇਰੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ, ਤੇਰੀ ਰਸਨਾ ਦਾ ਸੀਤ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਅਸਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਆ ਹੈ ਪਰ ਉੱਤਰ ਕੀ ਦਈਏ?

ਬਚਨ ਹੋਆ :

ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਪੁਰੀ ਹੈ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਚਰਨ ਧੂੜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉੱਪਰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਜੇਹੜੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਂਵਦੇ ਹਨ।

ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਕੀ ਧੁਨਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ੍ਰਵਨ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਤੀਰਥ ਸਗੋਂ ਇਥੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਇਥੇ ਜਲ ਦਾ ਤੀਰਥ ਵੀ ਹੈ। ਸਾਥ ਨਾਮ ਦਾ ਤੀਰਥ ਹੈ।

ਸਿੱਖਾਂ ਫਿਰ ਪੁੱਛਿਆ : ਜੀ, ਹਰਿਮੰਦਰ ਕੈਸਾ ਹੈ?

ਬਚਨ ਹੋਆ : ਜੈਸਾ ਜਹਾਜ਼।

ਜੋ ਵੀ ਸ਼ਰਧਾ ਕਰ ਕੇ ਆਵੇ; ਸ਼ਬਦ ਸੁਣੈ ਉਸ ਦਾ ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ ਹੋਵੇ।

ਸਿੱਖਾਂ ਫਿਰ ਪੁੱਛਿਆ : ਮਹਾਰਾਜ! ਜਹਾਜ਼ ਦਾ ਤਾਂ ਮਲਾਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਰਿਮੰਦਰ ਜਹਾਜ਼ ਦਾ ਮਲਾਹ ਕੌਣ ਹੈ?

ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਯਾ :

ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਪਿਆ ਨਾਮ ਮਲਾਹ ਹੈ:

ਵਿਚ ਜਹਾਜ਼ ਸਮ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ।

ਜਿਸ ਸੋ ਨਾਮ ਮੁਹਾਣਾ ਸੁੰਦਰ।

ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਜੀ ਜਦ ਜੁਰਅਤ ਨਾਲ ਨੌਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਸੀਸ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਉਠਾ ਲਿਆਏ ਸਨ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਜਿੱਥੇ ਉਸ ਨੂੰ 'ਰੰਘਰੇਟਾ ਗੁਰੂ ਕਾ ਬੇਟਾ' ਕਿਹਾ ਸੀ ਉਥੇ ਜਦ ਕੁਝ ਮੰਗਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ :

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਇਸ਼ਨਾਨ ਸਦਾ ਪੰਥ ਨੂੰ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿਣ।

ਹਰਿਮੰਦਰ ਜੀ ਦੀ ਤੁਲਣਾ ਭੁੱਲ ਕੇ ਵੀ ਤਾਜ ਮਹੱਲ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ। ਕਿਪਲਿੰਗ ਨੇ ਖੂਬ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤਾਜ ਮਹੱਲ ਮਕਬਰਾ ਹੈ। ਇਹ ਜਿਉਂਦਾ ਜਾਗਦਾ ਮੰਦਰ। ਉਥੇ ਹੱਥ ਉੱਚਾ ਕਰ ਕੇ ਫ਼ਾਤਖ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਕਿਸੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦਾ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸੇ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ : ਜ਼ਰਾ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਦੇਖ। ਇਥੇ ਬਿਰਹਾ ਦੀ ਤੜਪ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਠੰਡ ਅਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਅਮੂਰਤ ਮੂਰਤੀ ਤੇ ਮੂਰਤ ਅਮੂਰਤੀ ਤੇ ਇਹੋ ਜਹੀਆਂ ਹੋਰ ਅਣਗਿਣਤ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕਿਸ ਦਿਵ ਰਸ ਨਾਲ, ਕਿਸ ਮਾਲਕ ਬੁਧੀ ਨਾਲ ਇਸ ਹਰਿਮੰਦਰ ਦੀ ਅਨੂਪ ਕਲਾ ਵਿਚ ਆਨ ਜੌਹਰੀ ਵਾਂਗ ਜੜੀਆਂ ਹਨ। ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਨੂੰ ਸੁਪਨੇ ਦਾ ਰੰਗ ਦੇ ਕੇ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਵਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜਗਤ ਭਰ ਲਈ ਚਿੱਟੀ ਚਮਕ ਦੀ ਨੂਰ ਦੀ ਖਿੱਟੀ ਬਣਾ ਕੇ ਧਰੀ ਹੈ। ਇਹ 'ਹਰਿਨਾਮ' ਬਣਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੀ ਸੁਰਤਿ ਵਿਚੋਂ ਤੇ ਸਾਡੀ ਸੁਰਤਿ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਾਈ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ, ਸੇਵਾ, ਸ਼ਰਧਾ, ਅਣਖ, ਕੁਰਬਾਨੀ ਕਲਾ, ਸ਼ਿਲਪ ਕਲਾ ਦਾ ਅਨੂਪਮ ਨਮੂਨਾ ਹੈ।

ਤੀਜੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਡੱਲੇ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼

ਜਿੱਥੇ ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਨੇ ਨਿਜ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਉਚੇਚੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ, ਉਥੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ, ਨਗਰਾਂ, ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਵੱਸਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਉਚੇਚੇ ਬਚਨ ਕੀਤੇ।

**ਡਲੇ ਵਾਸੀ
ਸੰਗਤਿ ਭਾਰੀ**

ਇਹ ਪਿਰਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਵੇਲੇ ਹੀ ਪੈ ਗਈ ਸੀ।

ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਅਨੁਸਾਰ ਜਦ ਏਕ ਗਾਉਂ ਬਾਬਾ ਗਿਆ। ਕੋਈ ਬਹਿਣ ਦੇਵੇ ਨਾਹੀ। ਲੱਗੇ ਮਸਕਰੀਆਂ ਕਰਣਿ ਤਾਂ ਮਰਦਾਨੇ ਆਖਿਆ ਜੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਈ ਕਿਆ ਹੁਕਮ ਹੋਆ। ਤਬਿ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ : ਮਰਦਾਨਿਆ ਏਹ ਸਹਰੁ ਵਸਦਾ ਰਹੈ।

ਤਬ ਅਗਲੇ ਸ਼ਹਰ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਤਬ ਬਾਬੇ ਕਿਹਾ : ਇਹ ਉਜਾੜ ਹੋਵੈ। ਅਠਵਾਟੁ ਹੋਵੈ (ਅੱਠੀਂ ਪਾਸੀਂ ਖਿੱਲਰ ਜਾਏ)। ਤਬ ਮਰਦਾਨੇ ਆਖਿਆ : ਜੀ! ਤੇਰੇ ਦਰਿ ਭਲਾ ਨਿਆਉਂ ਡਿੱਠਾ। ਜਿੱਥੇ ਬੈਠਣੇ ਨ ਮਿਲੇ ਸੋ ਵਸਾਇਆ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੇਵਾ ਬੰਦਗੀ ਬਹੁਤ ਕੀਤੀ ਸੋ ਸ਼ਹਰ ਉਜਾੜਿਆ।

ਤਬ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ : ਮਰਦਾਨਿਆ। ਉਸ ਸ਼ਹਰ ਦਾ ਆਦਮੀ ਅਵਰ ਸ਼ਹਰ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਵਿਗੜਨਗੇ ਅਤੇ ਇਸ ਸ਼ਹਰ ਦਾ ਆਦਮੀ ਹੋਰਤੁ ਸ਼ਹਰ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੀ ਗਤਿ ਕਰੇਗਾ ਤੇ ਸੁਮਤਿ ਦੇਵੇਗਾ।

ਤਬ ਮਰਦਾਨੇ ਆਖਿਆ : ਜੀ, ਤਉ ਭਾਵੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਭੀ ਗਤਿ ਕਰਹਿ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਡਲੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਆਦਰ ਕਰਦੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ : ਡਲੇ ਵਾਸੀ ਸੰਗਤਿ ਭਾਰੀ।

ਇਥੋਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਜਦ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਪਾਸ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਆਈ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਕਿਹਾ :

ਜਿਤਨੇ ਤੁਸੀਂ ਡਲੇ ਵਾਲੀਏ ਸਿਖ ਹੋ,

ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਾਂਝਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ

ਜੋ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਪੁਰਬ,

ਵੈਸਾਖੀ, ਦੀਪ ਮਾਲਾ ਨੂੰ ਇਕੱਠਿਆਂ ਮਨਾਉਣਾ।

ਆਪਸ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਮਾਇਆ ਰਜੂ ਕਰਣੀ।
ਪਰਸ਼ਾਦ ਕਰਨਾ। ਕੜਾਹ (ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ) ਕਰਨਾ।

ਗੁਰੂ ਕੇ ਨਮਿਤ ਵਰਤਾਵਨਾ, ਗਰੀਬਾਂ, ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ।

ਬਸਤ੍ਰ ਦੇਵਣਾ ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਦੀ ਲੋੜ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦੁ ਛਕਾਵਣਾ।

ਅਰਦਾਸ ਕਰ ਕੇ ਜੇਹੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਹੋਵੇ, ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਕੇ
ਉਸ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕਰ ਦੇਣਾ।

ਤੁਹਾਡੀ ਸੰਤਾਨ ਵਿਚ ਇਹ ਰਹਰਾਸ ਚੱਲੇਗੀ ਤਾਂ ਸਦਾ ਸਿੱਖੀ ਤੁਸਾਡੇ ਘਰ
ਹੋਵੇਗੀ।

ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼

ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ

ਭਗਤ ਭੰਡਾਰਾ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਵੱਲ, ਬ੍ਰਿਹ ਕੁਠੀ ਆਤਮਾ ਦੇ ਵਲਵਲੇ, ਮਨ ਅੰਤਰ ਕੀ ਪੀੜ ਤੇ ਸਾਜਣ ਦੇਸ ਬਦੇਸੀਅਤੇ ਨੂੰ ਸੁਨੇਹੜੇ ਹਨ, ਉਥੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਲੋਂ ਸਾਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਰਾਮ ਕਸਵੱਟੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਤੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਲਗਾ ਕੇ ਰੋਜ਼ ਭਲਕੇ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਮਨ ਉਦਮਾਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਨਮਨਿ ਹੋਆ ਹੈ।

ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪੁ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ 'ਭਗਤਿ ਭੰਡਾਰਾ' ਕਰ ਕੇ ਆਦਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਇਕ ਵੇਰ ਪੰਚਮ ਪਿਤਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਭਾਈ ਚਾਉ, ਭਾਈ ਬੰਮੀ ਮੂਲਾ, ਭਾਈ ਹੋਮਾ ਕਪਾਹੀ, ਭਾਈ ਗੋਇੰਦ ਘੋਈ, ਭਾਈ ਭਿਖਾ ਤੇ ਭਾਈ ਟੋਡਾ ਭੱਟ, ਭਾਈ ਧਾਰੋ ਸੂਰਮਾ, ਭਾਈ ਰਾਮੂ ਕੋਹਲੀ, ਭਾਈ ਨਿਹਾਲ, ਭਾਈ ਛੱਜੂ ਭਲਾ, ਭਾਈ ਸਾਈ ਦਿੱਤਾ, ਭਾਈ ਤੁਲਸਾ ਵਹੁਰਾ, ਭਾਈ ਦਮੋਦਰ ਤੇ ਭਾਈ ਆਕਲ ਤੇ ਭਾਈ ਬੁੱਧੋ ਛੀਬਾ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ : ਅਸੀਂ ਤੀਜੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਪਾਸ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ ਸਾਂ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਬਚਨ ਹੋਆ ਸੀ : ਤੁਸੀਂ ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਅਤੇ ਮਨ ਨੀਵਾਂ ਰੱਖਣਾ ਤੇ ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਣਾ। ਪਿਛਲ ਰਾਤ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਣਾ ਤੇ ਝਾਲਾਗੇ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਕਿਰਤ ਨੂੰ ਲੱਗਣਾ। ਅਸੀਂ ਉਸੇ ਪਰਕਾਰ ਵਰਤਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਮਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ ਆਂਦੀ।

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਹਿਆ : ਜਬ ਲਗ ਤੁਸੀਂ ਰਾਜਸੀ ਤੇ ਤਾਮਸੀ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹੋ, ਸਾਂਤਕੀ ਕਿਵੇਂ ਆਵੇ। ਬਾਣੀ ਰਾਮ ਕਸਵੱਟੀ ਹੈ। ਮਨ ਦੀ ਕੀ ਅਵਿਸਥਾ ਹੈ, ਇਸ ਤੇ ਲਗਾ ਪਰਖੋ।

ਜੇ ਬਾਣੀ ਜਿਉਂ ਦੀ ਤਿਉਂ ਸਮਝ ਆਵੇ, ਮਨ ਡੋਲੇ ਨਾਹੀਂ, ਧਿਆਨ ਲਾਂਭੇ ਨਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਜਾਣੀਐ ਕਿ ਮਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਆ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਂਤਕੀ ਹੈ। ਜੇ ਮਨ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਠਹਿਰਾਵੇ ਤੇ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਡੋਲ ਜਾਏ ਤਾਂ ਜਾਣਨਾ ਕਿ ਰਾਜਸੀ ਰੁਚੀ ਹੈ।

ਜੇ ਸਦਾ ਡੋਲਿਆ ਰਹੇ, ਸਮਝੋ ਜਾਣੇ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜਾਣਨਾ, ਇਹ ਤਾਮਸੀ ਵਿਚ ਪਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ।

ਜੋ ਸੂਰਮਾ ਬਾਹਰਲੇ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਜਸ ਢਾਡੀ ਗਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਜੋ ਮਨ ਦੇ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਜਸ ਸੰਤ ਗਾਂਵਦੇ ਹਨ। ਸਾਧ ਉਹ ਹੈ, ਜੋ ਮਨ ਨੂੰ ਸਾਧੇ ਤੇ ਭਗਤ ਉਹ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਸੁਆਸ ਰਾਮ ਨਾਮ ਬਿਨਾਂ ਬਿਰਥਾ ਨਾ ਜਾਏ।

ਪਿਛਲੀ ਰਾਤ ਜਗਤ ਦੇ ਮਹਾ ਮੋਹ ਦਾ ਜਾਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਜਾਲ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਗਦੇ ਹਨ।

ਤੁਹਾਡੇ ਦੇਸ ਕੋਈ ਬੁਝਿਆ ਹੋਆ, ਅੰਨ ਬਸਤ੍ਰ ਦੀ ਕਿਸੇ ਕਾਮਨਾ ਹੋਵੈ ਤਾਂ ਇਕਸ ਹੀ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦੇਣੀ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਭਨਾਂ ਮਿਲ ਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰ ਕੈ, ਉਸ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦੇਣੀ। ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਨੀਵੀਂ ਹੋ ਕੇ ਬਾਰਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸਭ ਕਾਮਨਾ ਪੂਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਦੁਇ ਵੇਲੇ, ਤਿਸ ਵੇਲੇ ਧਰਮਸਾਲ ਆਵਣਾ। ਵੈਸਾਖੀ ਦੀਪ ਮਾਲਾ ਹਜ਼ੂਰ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਆਵਣਾ।

ਪਟਨਾ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਨੂੰ

ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਵਿਚ ਦੇਸ਼ ਬਦੇਸ਼ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਉਚੇਚ ਕਰ ਜੋ ਪੱਤਰ ਲਿਖੇ, ਉਹ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਕਰ ਕੇ ਜਾਣੇ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਨੇ ਖ਼ਿਤਾਬ ਦਿੱਤੇ ਸਨ।

ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਤੇ ਬਚਨ

ਜਿਵੇਂ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਤਕਰੀਬਨ ਹਰ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਵਿਚ ਨੌਵੇਂ ਤੇ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ 'ਪਟਨਾ ਗੁਰੂ ਕਾ ਘਰੂ ਹੈ' ਲਿਖਿਆ। ਢਾਕਾ ਨੂੰ 'ਗੁਰੂ ਕਾ ਕੋਠਾ' ਕਹਿਆ। ਪਾਕ ਪਟਣ ਫਰੀਦ ਵਾਲਾ ਨੂੰ 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਕੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ' ਕਿਹਾ। ਚੌਲਾ ਸਾਹਿਬ (ਮਾਝਾ) ਨੂੰ 'ਮੇਰੀ ਕੋਠੜੀ' ਕਿਹਾ। ਭਾਈ ਬੰਨੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਖਾਰਾ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ 'ਨਿਜ ਸੰਗਤਿ' ਕਿਹਾ।

ਥਾਂ-ਥਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਖਾਸ-ਖਾਸ ਹੁਕਮ ਭੇਜੇ। ਜੋ ਉਥੋਂ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਮਨੋਂ ਦਸ਼ਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਐਸੇ ਬਚਨ ਲਿਖੇ ਤਾਕਿ ਭਉ ਮਨੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਏ। ਫਿਰ ਮਸ਼ਵਰੇ ਲਈ ਵੀ ਬੁਲਾਂਦੇ ਸਨ। ਜਿਵੇਂ ਰਾਹ ਮੁਕਾਮ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਪਟਨਾ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਭਾਈ ਦਿਆਲ ਦਾਸ, ਭਾਈ ਦਰਬਾਰੀ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਕਿ

ਤੁਮਾਰੇ ਵਾਸਤੇ ਹਮੇ ਨੇ ਮੁਕਾਮ ਕੀਏ ਹੈ। ਰਾਤ ਰਾਤ ਕਰ ਕੇ ਬਹੁਤ ਸ਼ਿਤਾਬੀ ਸਾਥ ਹਮਾਰੇ ਪਾਸ ਆਏ ਪਹੁੰਚਣਾ।

ਦਉੜਨ ਵਾਲਾ ਕੈਸਾ ਕਰ ਕੇ ਆਠ ਪਹਰ ਮੇਂ ਆਇ ਪਹੁੰਚਣਾ, ਢੀਲ ਪਾਉ ਘੜੀ ਕੀ ਨਾਹੀ ਕਰਣੀ।

ਕਲਗੀਧਰ ਨੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਈ ਮੋਹਰ ਚੰਦ ਰੁਪੈ ਕੈ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਸੀ 'ਤੁਸੀਂ ਆਵਣਾ, ਰਹਣਾ ਨਾਹੀ, ਤੇਰੇ ਪਰ ਮੇਰੀ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ।' ਹਮਦਾਸ ਦੇ ਭਾਈ ਉਗਰ ਸੈਣ ਤੇ ਲਾਲ ਚੰਦ ਕਿਤਨੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਹੋਣਗੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ : 'ਤੁਸਾਡਾ ਘਰ, ਗੁਰੂ ਕਾ ਹੈ।'

'ਸੰਗਤ ਢਾਕੇ ਕੀ ਗਿਰਦ ਨਿਵਾਹੀ' ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ : 'ਜੋ ਫਰਮਾਇਸ਼ ਚੰਗਾ ਜੰਗੀ ਹਾਥੀ, ਹਥਿਆਰ, ਢਾਲ ਦੀ ਭੇਜੀ ਹੈ, ਏਕਠੇ ਹੋ ਕੇ ਕਰਨਾ। ਜਮ ਕਾ ਭਉ ਨ ਬਿਆਪੈ

ਗਾ।' ਜਦ ਮਸੰਦ ਪ੍ਰਥਾ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਸੰਗਤ ਨਉਸ਼ਹਰਾ ਪੁਨ੍ਹਾਂ ਜੋਗ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਘਰ ਘਰ ਗੋਲਕ ਕਰਣੀ ਅਤੇ ਹੋਲੀ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ (ਕਰਨ) ਹਥਿਆਰ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਆਵਣਾ। ਗੁਰੂ ਕੇ ਨਵਿਤ ਕਾ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਾਹੀ ਦੇਵਣਾ ਜਾਂ ਆਪ ਹਜ਼ੂਰ ਆਵਣਾ ਤਾਂ ਆਪਿ ਹੀ ਲੈ ਆਵਣਾ। ਮਸੰਦ ਮਸੰਦੀਏ ਦੇ ਮਰਣੇ ਪਰਣੇ ਨਾਹੀਂ ਬੈਠਣਾ। ਇਕ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਵਿਚ, ਜੋ ਭਾਈ ਮੇਹਰ ਚੰਦ ਪੇਸ਼ਕਾਰ ਲਖਨਊ ਜੋਗ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਕਿਤਨੀ ਉਦਾਰਚਿੱਤਤਾ ਦਰਸਾਂਦੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ :

ਜੋ ਸਿਖ ਮਿਲੈ, ਸੋ ਮੇਲ ਲੈਵਣਾ, ਮੇਰੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ। ਦਿਕਤਿ ਨਾਹੀ ਕਰਣੀ।

ਇਹ ਸਭ ਪੂਰਨੇ ਸਨ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਾਡੇ ਲਈ ਪਾ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਜਦ ਦੁਬਿਧਾ ਆਵੇ, ਕੁਝ ਸੁੱਝੇ ਨਾਹ, ਦੂਜਾ ਅੜੀ ਕਰ ਬੈਠੇ, ਘਬਰਾਹਟ ਜਾਂ ਦਬਾਉ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕੁਹੜਾ ਕਰਮ ਕਰ ਬੈਠੇ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਾਹਸ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣਾ। ਨਿੱਮੋਝੁਣਾ ਹੋ ਨਹੀਂ ਬੈਠ ਜਾਣਾ ਕਿ ਦੂਜਾ ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹਿਆ।

ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ (ਸਿੰਘ) ਜੀ ਨੂੰ ਵਰਜੇ ਕਿ ਉਹ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਢਾਣੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਨਵਾਬ, ਮਨਸਬਦਾਰਾਂ ਤੇ ਅਹਿਲਕਾਰਾਂ ਦੇ ਚੀਛੇ ਨਾ ਲਗਾਏ ਤਾਂ 'ਭੈ ਕਾਹੂ ਕੋ ਦੇਤਿ ਨਹਿ, ਨਹਿ ਭੈ ਮਾਨਤ ਆਨਿ' ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨੌਵੇਂ ਪਿਤਾ ਨੇ ਪਟਨਾ ਨੂੰ ਹੀ ਲਿਖਿਆ :

ਜੋ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਇ ਕੀਆ ਭਲਾ ਕੀਆ। ਅਬਲ ਤੋਂ ਸਰਕਾਰੀ ਅਹਿਲਕਾਰ ਕੋ ਸਲਾਮ ਨਹੀਂ ਕਹਣੀ। ਅਗਰ ਆਏ ਹੀ ਬੈਠੇ ਤੋਂ ਪਵਾਂਦੀ ਦੇਣੀ, ਸਿਰਹਾਂਦੀ ਨਹੀਂ।

ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਜਦ ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ (ਸਿੰਘ) ਜੀ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਸੰਗਤਾਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਕਦ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਣਗੇ? ਤਾਂ ਚੌਥੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਸੀ :

ਜੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਵੇਗਾ (ਆਸਾ ਦੀ) ਵਾਰ ਸੁਣੇਗਾ,
ਉਸ ਨੂੰ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਹੀ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਣਗੇ।

ਜਦ ਫ਼ਤਹ ਚੰਦ ਮੈਨੀ ਦੀ ਰਾਣੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕਦ ਦੀਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਜਦ ਵੀ ਦੋਧੀ ਪੂੜੀਆਂ ਛੋਲਿਆਂ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੰਗਤਿ ਵਿਚ ਬਿਠਲਾ ਖਵਾਵੇਗੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਹੀ ਖਾਂਦਾ ਦਿਸਾਂਗਾ।

ਗੁਰੂ ਦੀਪਕੁ ਤਹਿ ਲੋਇ

ਇਕ ਹੰਕਾਰੀ ਪੰਡਿਤ ਨੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਪਾਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਛਣਾ, ਅਥਾਪ ਵਸਤੂ ਕਿਆ ਹੈ, ਮਨ ਕਾ ਮੇਰ ਕਉਣ ਹੈ ਅਤੇ ਜੀਅਰੈ ਕੀ ਕੋਠੀ ਕਿਹੜੀ ਹੈ।

ਮਨ ਕਾ ਮੇਰ

ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਜੀ ਕੋਲ ਆਇਆ, ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ। ਬਹੁਤ ਸੰਤੋਖਿਆ ਅਤੇ ਚਰਨੀਂ ਲੱਗ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ ਕੇ ਦੱਸੀਏ ਅਥਾਪ ਵਸਤੂ ਕਿਆ ਹੈ, ਮਨ ਕਾ ਮੇਰ ਕਉਣ ਹੈ ਤੇ ਜੀਅੈ ਕੀ ਕੋਠੜੀ ਕਿਹੜੀ ਹੈ।

ਸਤਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਬਚਨ ਕੀਤਾ :

ਅਥਾਪ ਵਸਤੂ ਕਉ ਗਿਆਨ ਹੈ।

ਮਨ ਕਾ ਮੇਰ ਮਤਿ ਹੈ।

ਜੀਅ ਕੀ ਕੋਠੜੀ ਸੁਰਤਿ ਹੈ।

ਸਿੱਖ ਨੇ ਜਦ ਪੰਡਿਤ ਨੂੰ ਆ ਦੱਸਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਟੁੱਟਾ ਅਤੇ ਬੋਲਿਆ :
ਜੋ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਗੁਰੂ ਸੰਸਾਰ ਉਧਾਰਿਆ ਹੈ।

ਮਜਲਸ ਮੈ ਬੈਠੇ ਤੇ ਜੱਗ ਮੇਂ ਵਿਚਰੇ ਕੈਸੇ

ਕਰਤਾ ਪ੍ਰੇਮ ਸੁਮਾਰਗ ਨੇ 'ਧਿਆਇ ਦੇਹੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤ ਦਾ' ਅਸ਼ਟਮ ਬਚਨ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

ਅਦਬ ਨਾਲਿ

ਬੈਠੇ ਮਜਲਸ ਮੇਂ ਅਦਬ ਨਾਲਿ।

ਸਲਾਮ ਅਦਾਬ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ) ਆਪ ਆਗੇ ਹੀ ਅਗਲੇ ਨੂੰ ਕਰੇ।
ਇਹ ਨਾ ਮਨ ਬਿਖੈ ਲਿਆਵੈ ਜੋ ਉਹ ਸਲਾਮ ਮੈਨੂੰ ਕਰੇਗਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਰਾਂਗਾ।
(ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਵੀ ਇਕ ਵਾਰੀ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਸੀ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਆਂਦੇ
ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ ਬੁਲਾਏਗਾ, ਉਸ ਵੱਲ ਮੇਰਾ ਮੁੱਖ ਤੇ ਜੋ
ਪਿਛੋਂ ਉਸ ਵੱਲ ਮੋਢਾ ਤੇ ਜੋ ਕੂਏਗਾ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਵੱਲ ਪਿੱਠ।)

ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਿਲੈ ਭਾਉ ਨਾਲਿ, ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਮਿਲੈ।

ਹਿੰਮਤ ਆਪਣੀ ਭਲੀ ਰੱਖੇ।

ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਤੇ ਬਿਦਿਸਤਕਲਾਲ (ਡਾਵਾਂ ਡੋਲ) ਨਾ ਹੋਵੈ।

ਮਿਲਾਪ ਆਪਣਾ, ਆਪ ਤੇ ਭਲੇ ਨਾਲ ਕਰੇ।

ਜੇਹੇ ਕੇਹੇ ਨਾਲ ਮਿਲੇ ਨਾਹੀ।

ਬਹੁਤ ਭੀ ਅਵੇਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਬੈਠੇ ਨਾਹੀ।

ਗੁਰ-ਧਾਮਾਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕਿਵੇਂ ਕਰੀਏ ?

ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਜਦ 'ਲੋਕ ਉਧਰਣ ਅਰਥਾ' ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਗਏ ਸਨ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਤੁਖਾਰੀ ਰਾਗ ਦੇ ਇਕ ਛੰਤ ਵਿਚ ਉਚਾਰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸੰਗਤਾਂ ਨਾਲ ਰਾਹ ਚਲਦੇ, ਸਤਿਗੁਰ (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ) ਨੇ ਐਸਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਹਰ ਵੇਲੇ, ਹਰ ਘੜੀ ਤੇ ਹਰ ਪਲ ਸਿਵਾਇ ਕੀਰਤਨ ਤੋਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ। ਇਕ ਭਗਤੀ ਦਾ ਰੰਗ ਹੀ ਸਭ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਸੀ :

ਮਾਰਗਿ ਪੰਥਿ ਚਲੇ ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਸੰਗਿ ਸਿਖਾ।

ਅਨਦਿਨੁ ਭਗਤਿ ਬਣੀ, ਖਿਨੁ ਖਿਨੁ ਨਿਮਖ ਵਿਖਾ।

(ਤੁਖਾਰੀ ਮਹਲਾ ੪)

ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਜੀ ਜਦ ਆਪੂੰ ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ, ਗੋਇੰਦਵਾਲ, ਤਰਨਤਾਰਨ, ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਸੰਗਤਾਂ ਨਾਲ ਗਏ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਲਈ ਪੂਰਨੇ ਪਾਉਣ ਲਈ ਆਸਣ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਲਗਾਇਆ ਤੇ ਬਿਸ਼ਾਮ ਵੀ ਭੁੰਜੇ ਕੀਤਾ। ਪਲੰਘ, ਮੰਜਾ ਨਾ ਵਰਤਿਆ।

ਜਦ ਸੰਗਤਾਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਗੁਰ-ਧਾਮਾਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਵੇਲੇ ਕੀ ਸੰਭਾਲਾਂ ਰੱਖਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਸਤਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ :

ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਕੇ ਜਾਈਐ ਤਾਂ ਇਕ ਮਨ, ਇਕ ਚਿਤਿ, ਗੁਰੂ ਅਰਾਧਦਿਆਂ, ਕੀਰਤਨ ਕਰਦਿਆਂ ਸੁਣਦਿਆਂ ਜਾਈਐ। ਰਾਹਿ ਜਾਂਦਿਆਂ ਸਤ, ਜਤ, ਸੰਤੋਖ, ਧਰਮ, ਜਪੁ, ਤਪੁ, ਅਨੰਦ ਖਿਮਾ ਦੇ ਘਰਿ ਹੋਇ ਜਾਵੈ।

ਅਤੇ ਸਦਾ ਕੀਰਤਨ ਗੁਣ ਗੋਵਿੰਦ, ਕਥਾ ਸ਼ਬਦ ਸਾਖੀ ਕਾ ਪ੍ਰਾਸ ਹੁੰਦਾ ਜਾਇ।

ਹਾਸਾ, ਠੱਠਾ ਮੱਸ਼ਕਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ।

ਜੇ ਕੋਈ ਚੋਸ਼ਟਾ, ਚੱਸਕੇ ਜਾਂ ਗਰਜ਼ਾਂ ਰੱਖ ਨਾਲ ਟੁਰੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਢੋਈ ਨਹੀਂ।

ਗਰਬ ਗੁਮਾਨ ਅਭਿਮਾਨ, ਨਜ਼ਰ ਬਿਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਣੀ। ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਧਾਰ ਟੁਰਨਾ ਹੈ।

ਕਿਸੇ ਨੇ ਬਾਹਰੋਂ ਰੁਕ ਕੇ ਜਾਂ ਵੱਖਰਾ ਪਕਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਜੋ ਲੰਗਰ ਪੱਕੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਪੰਗਤਿ ਬੈਠ ਛਕਣਾ ਹੈ।

ਜਿਥੇ ਪੜਾਅ ਹੋਵੇ, ਦੀਵਾਨ ਸਜ ਜਾਣ।

ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੁਣਨ ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ ਲਗਾਉਣਾ ਹੈ।

ਕਿਸੇ ਉਚੇਚੇ ਸੁਖ ਸਾਧਨ ਲਈ ਯਾਚਨਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ।

ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕੇ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹੱਥ ਸਫਲ ਕਰਨੇ ਹਨ।

ਸ਼ਬਦ ਕੀ ਪ੍ਰੀਤਿ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਕੀ ਪ੍ਰੀਤਿ

ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ :

**ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਕੀ ਮੂਰਤ
ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਮਰੈ**

ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਹੈ। ਸੁਰਤਿ ਚੇਲਾ ਹੈ।

ਜੋ ਸ਼ਬਦੈ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ, ਸੋ ਗੁਰੂ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੋ
ਮਿਲਿਆ।

ਸੰਸਾਰ ਸ਼ਬਦੈ ਕਾ ਭੇਦ ਪਾਇਦਾ ਨਾਹੀ, ਫਿਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਵਿਛੜ
ਚੋਟਾਂ ਖਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜੇ ਕੋਈ ਸ਼ਬਦੈ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤਿ ਲਾਇ, ਸਿ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਲਾਇ।

ਸ਼ਬਦ ਕੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤਿ ਹੈ।

ਪ੍ਰੀਤਿ ਲਾਇ ਕਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀ ਅਘਾਵੈ।

ਉਸ ਨੋ ਕਿਤੈ ਹੋਰਥੈ ਬੋਲੈ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰਹੈ ਨਾਹੀ।

ਉਸ ਪੁਰਖ ਨੋ ਸਭੁ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਕੀ ਸੋਝੀ ਹੋਇ ਆਵੈ।

ਉਹ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਕੀ ਮੂਰਤਿ ਹੋਵੈ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਸਭੁ ਉਸ ਪੁਰਖ ਕਾ ਸੇਵਕ ਹੋਵੈ।

ਜੇਤਾ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਕਾ ਪਰਤਾਪ, ਤੇਤਾ ਉਸ ਪੁਰਖ ਕਾ।

ਚਰਨੀਂ ਨਹੀਂ ਹੱਥ ਲਗਾਣਾ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਪੈਰੀ ਪੈਣਾ ਜੱਗ ਵਰਤਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤਕੱਬਰ ਤੇ ਹੰਕਾਰ ਹਟੇ ਤੇ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਆਵੇ।

**ਖੰਡੇ ਕੀ ਪਾਹੁਲ
ਹੁਕਮ ਫ਼ਰਮਾਯਾ**

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਕੋ ਬਾਟੇ, ਇਕੋ ਥਾਂ, ਇਕੋ ਵੇਲੇ, ਪਹਿਲਾਂ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਛੱਟੇ ਤੇ ਫਿਰ ਗਗਨ ਨਗਰ ਤੇ ਪਿਛੋਂ ਪਿਲਾ ਹਰ ਵਾਰੀ :

‘ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ’

ਬੋਲ-ਬੁਲਵਾ ਹਉ ਮੂਲੋਂ ਮੁਕਾ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਦੇਖ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮਤੇ ਨਿਮ੍ਰਤਾ, ਹੀਣਤਾ ਦਾ ਰੂਪ ਨਾ ਧਾਰ ਲਵੇ, ਸੋ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਕ ਗਾਗਰ ਸਤਲੁਜ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਭਰ ਲਿਆਵੇ। ਭਰੀ ਗਾਗਰ ਨੂੰ ਪਾਸ ਮੰਗਵਾ ਕੇ, ਚਰਨ ਧੋ ਕੇ ਦੂਜੀ ਗਾਗਰ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ, ਮੁਹਰਬੰਦ ਕਰ ਤੇ ਲਾਖ ਲਗਾ ਕੇ, ਸਤਲੁਜ ਵਿਚ ਹੀ ਸੁਟਵਾ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂਕਿ ਹੁਣ ਕੋਈ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਨਾ ਝੁਕੇ ਤੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਖੰਡੇ ਦੀ ਪਾਹੁਲ ਹੀ ਲੈਣੀ।

ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ :

ਖੰਡੇ ਕੀ ਪਾਹੁਲ ਭਈ ਤਯਾਰ।

ਤਬ ਸਿਖ ਮੁਖੀਆ ਪ੍ਰਭ ਲੀਏ ਹਕਾਰ।

ਨਿਜ ਚਰਨ ਪਖਾਲ ਗਾਗਰੇ ਧਰਾ।

ਕਰ ਬੰਦ ਲਖੌਣਾ ਮੁਹਰ ਮੁਖ ਕਰਾ।

ਸਤਰੁਦ੍ਰ ਮਾਹਿ ਅਮਾਨ ਧਰਾਇਆ।

ਖੰਡੇ ਕੀ ਪਾਹੁਲ ਹੁਕਮੁ ਠਹਿਰਾਇਆ। ੩।

(ਸਾਖੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਸਵੀਂ, ਸਾਖੀ ੧੮)

ਸ਼ਹੀਦ ਬਿਲਾਸ ਕ੍ਰਿਤ ਭਾਈ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ, ਜਿਸ ਦਾ ਸੰਪਾਦ ਗਿਆਨੀ ਗਰਜਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਵਿਚ ਵੀ ਐਸਾ ਹੀ ਦਰਜ ਹੈ :

ਦੋਹਰਾ

ਸਤ੍ਰੁਹ ਸੈ ਬਾਵਨ ਵਿਖੇ, ਪੰਥ ਖਾਲਸਾ ਸਾਜ।
 ਵਿਸਾਖੀ ਕੇ ਦਿਵਸ ਮੈ ਕਲਗੀਧਰ ਮਹਾਰਾਜ। ੬੬।
 ਚਰਨ ਪਹੁਲ ਗੋਬਿੰਦ ਗੁਰ, ਗਾਗਰ ਬੀਚ ਪਵਾਇ।
 ਚੌਪਤ ਰਾਇ ਥੀ 'ਜਯੋਂ ਕਹਯੋਂ',
 ਦਿਓ ਨਦੀ ਮਧ ਰਖਵਾਇ। ੭੭।

ਗਾਂ ਸਬੰਧੀ ਗੁਰੂ ਰਵੱਯਾ

ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਾਰਤਕ ਵਿਚ ਵਾਰਤਾ ਹੈ :

ਇਹ ਤੋ ਪਸ਼ੂ ਹੈ

ਰਾਜਿਆਂ ਪੈਗਾਮ ਕੀਆ।

ਜੀ ਆਪ ਹਮਾਰੇ ਘਰ ਪਹਾੜ ਉੱਪਰ ਆਈਏ। ਅਨੰਦਪੁਰ
ਛੋੜ। ਸਤਿਗੁਰ ਕਲਗੀਧਰ ਅੰਤਰਜਾਮੀ, ਸਭ ਕੇ ਚਿਤ ਕੀ ਜਾਨਣਹਾਰ ਨੇ
ਸਭ ਬਿਧਿ ਬੁਝੀ। ਜੋ ਇਹ (ਰਾਜੇ) ਮਲੇਛਾਂ ਸਾਥ ਮਿਲ ਕੇ ਦਗਾ ਕੀਆ ਚਾਹਤੇ
ਹੈਂ।

ਤਾਂ ਰਾਜਿਆਂ ਮਾਤਾ ਨਾਨਕੀ ਜੀ ਪਾਸ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਦਾਦੀ ਜੀ ਸੀ, ਪਾਸ
ਪੈਗਾਮ ਕੀਯਾ :

ਜੋ ਹਮ ਗੁਰੂ ਵ ਬ੍ਰਹਮਣ ਵ ਜਨੇਊ ਦਰਮਿਆਨ ਦੇਤੇ ਹੈਂ।

ਆਪ ਸੇ ਦਗਾ ਨ ਕਰਹਿਗੇ।

ਤਬ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਕਹਾ :

ਇਹ ਰਾਜਿਆਂ ਕਾ ਪਰੋਹਤ ਪਮਾ ਨਾਮੇ ਆਇਆ ਹੈ। ਰਾਜੇ ਗੁਰੂ ਵ ਬ੍ਰਹਮਣ
ਵ ਜਨੇਊ ਦਰਮਿਆਨ ਦੇਤੇ ਹੈਂ ਤੇ ਸ਼ਪਤ ਕਰਤੇ ਹੈਂ ਤਦ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਬਚਨ
ਕੀਤਾ :

ਜੋ ਇਸ ਗੁਰੂ ਕੋ ਛੋਡ ਦੇਹੁ, ਇਹ ਤੋ ਪਸ਼ੂ ਹੈ।

ਇਹ ਨਾ ਕਿਛੁ ਬੋਲੇ ਨ ਕਹੇ। ਇਸ ਕੀ ਕਿਆ ਕਸਮ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਤੇ ਛਕਾਉਣ ਵੇਲੇ ਕਲਗੀਧਰ ਦੇ ਕਹੇ ਬਚਨ

ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਕ੍ਰਿਤ ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਦ ਕ੍ਰਿਪਾਨ

ਜਾ ਵਿਧਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ
ਤੁਮ ਗੁਰ ਪਾਯੋ।
ਤੈਸੇ ਮੋਹਿ
ਮਿਲਾਯੋ ਭਾਯੋ

ਸੂਤ ਸਿਰ ਮੰਗੇ ਸਨ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿਆ ਸੀ :

ਸਨਮੁਖ ਸਿਖ ਹੈ ਕੋਈ।

ਸੀਸ ਭੇਟ ਗੁਰ ਦੇਵੇ ਕੋਈ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਤੇ ਪੰਜ, ਦਇਆ (ਸਿੰਘ), ਧਰਮ (ਸਿੰਘ), ਹਿੰਮਤ (ਸਿੰਘ), ਮੁਹਕਮ (ਸਿੰਘ) ਤੇ ਸਾਹਿਬ

(ਸਿੰਘ) ਨਿੱਤਰੇ ਸਨ।

ਪੂਰੀ ਰਹਤ ਦੱਸਣ ਉਪਰੰਤ ਕਲਗੀਧਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ :

ਸਦਾ ਉੱਜਲ ਬਸਤ੍ਰ ਪਹਿਨਣਾ, ਅਲਪ ਅਹਾਰ, ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨੀ
ਅਤੇ

ਦਿਜੈ ਦਾਨ ਭੁਖੈ, ਲਹੇ ਜਾਇ ਪਯਾਰੇ।

ਦਿਵਾਨੰ ਲਗਾਵੈ, ਸੁਨੇ ਸ਼ਬਦ ਸਾਰੇ।

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜਾਨੋ ਸਦਾ ਅੰਗ ਸੰਗੀ। ੪੪।

(ਅਧਿਆਇ ਨੌਵਾਂ)

ਫਿਰ ਕਿਹਾ :

ਜਹਾਂ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਤਹਾਂ ਨੀਤ ਜੈਯੈ।

ਗੁਰ ਦਰਸ ਕੀਜੈ, ਮਹਾਂ ਸੂਖ ਪੈਯੈ।

ਜਪੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜਾਪ ਚੀਤੇ ਸਦਾ ਹੀ।

ਸਦਾ ਨਾਮ ਲੀਜੈ, ਗੁਰੂ ਗੀਤ ਗਾਹੀ। ੪੫।

ਦੇਗ ਤੇਗ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰਨਾ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਤੇ ਜ਼ਾਲਮ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਡਟੇ ਰਹਿਣਾ।
ਜਿੱਤ ਕਦਮ ਚੁੰਮੇਗੀ। ਕਿਸੇ ਦੀ ਅਧੀਨਗੀ ਨੂੰ ਸਹਣ ਨਹੀਂ ਕਰਣਾ। ਸੁਤੰਤਰ ਵਿਚਰਨਾ।
ਰੱਜ ਕੇ ਰਾਜ ਕਮਾਉ। ਝੂਠ ਤੇ ਚੰਚਲਤਾ ਨੂੰ ਨਿਕਟ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦੇਣਾ :

ਸਦਾ ਦੇਗ ਤੇਗੀ, ਤੁਮੈ ਜੀਤ ਹੋਈ।
ਸਭਾ ਮਾਰ ਯਾਮਨੀ, ਕਰੇ ਦੂਰ ਸੋਈ।
ਸਵੈਯਾ।

ਬਾਜ ਉਡਾਇ ਸਦਾ ਕਰ ਰਾਜ
ਨਹੀ ਮਨ ਚੰਚਲ ਝੂਠ ਲਖਾਹੀ।

ਖੰਡੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਇਸ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪਈਆਂ ਕਾਣਾਂ ਨਿਕਲ ਜਾਣ ਅਤੇ
ਖੰਡੇ ਦੀ ਪਾਹੁਲ ਲੈ ਕੇ ਖੰਡੇ ਤੋਂ ਨਾ ਡਰਣ :

“ਕਾਣ ਕੂਟ ਵਾਂਗ ਲੋਹੇ ਕਰੈ।
ਖੰਡੇ ਪਾਹੁਲ ਪੀ, ਖੰਡਯੋਂ ਨ ਟਰੈ।

ਅੰਤ ਨੂੰ ਕਿਹਾ :

ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਭਰਾ ਵਾਂਗ ਪਿਆਰ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਵੱਡਿਆਂ ਦਾ ਆਦਰ ਕਰਨਾ,
ਬੁਝਿਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਪੂਰੀ ਕਰਨੀ, ਤੁਰਕਾਂ (ਰਾਜ) ਦਾ ਦਾਬਾ ਮਨ ਤੇ ਨਹੀਂ
ਪੈਣ ਦੇਣਾ। ਇਹ ਹੀ ਵੱਡੀ ਰਹਿਤ ਹੈ :

ਸਿਖ ਸੋ ਭ੍ਰਾਤ ਸਮ ਲਖੀਏ ਮਨ,
ਆਪ ਤੇ ਬਿਧ ਕੀ ਪੂਜ ਕਰਾਹੀ।
ਆਪ ਸਮਾਂ ਕਰੀਏ ਹਿਤ ਕਾਰਣ,
ਨੀਵ ਲਖੇ ਕਾਰੁਨੰ ਮਯ ਆਹੀ।
ਤੁਰਕ ਮਲੇਛ ਕੁਸੰਗੀ ਉਪੇਖਯ ਸੁ,
ਯਾ ਬਿਧਿ ਬਾਤ ਕਹੀ ਗੁਰ ਚਾਹੀ। ੧੩। ੪੭।

ਇਤਨਾ ਆਖ ਕੇ ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸਿੰਘਾਸਨ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਉਤਰ ਆਏ ਅਤੇ ਸਭਨਾਂ
ਦੇ ਦੇਖਦੇ ਹੀ ਦੇਖਦੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਜੋੜ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਮੈਨੂੰ ਵੀ
ਬਖਸ਼ੋ। ਹੁਣ ਜਟ-ਗੈਰ ਜੱਟ, ਉੱਚੇ-ਨੀਵੇਂ, ਗੁਰੂ-ਚੇਲੇ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿਆ।
ਬਿਲਕੁਲ ਉਝੇ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਸਜਾਓ, ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ :

ਉਤਰ ਸਿੰਘਾਸਨ, ਜੁਗ ਕਰ ਜੋਗੀ।
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਲੇਤ ਆਪ ਸੁਖ ਗੋਗੀ।
ਬੈਸ ਸੁਦ੍ਰ ਏ ਜਾਟ ਅਪਾਰਾ।
ਤਾਕੋ ਪੰਥ ਮਾਹ ਮੈ ਧਾਰਾ।
ਸਭ ਜਗ ਰਾਜ ਤੋਹਿ ਕੇ ਦੀਨਾ।
ਪੁਨਿ ਬਿਧਿ ਸੋ ਤੁਮ ਕੋ ਗੁਰ ਕੀਨਾ। ੫੬।

ਇਹ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਦੇ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਏ ਪਰ ਪੰਜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ
ਨੇ ਕਿਹਾ :

‘ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਤੁਹਾਡੇ ਚਰਨਾਂ ਕਰ ਕੇ ਰਾਜ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਇਹ ਅਸੀਂ ਕਿਵੇਂ
ਕਰੀਏ :

ਗੁਰ-ਚੇਲੇ ਦੀ ਸੰਸਾ ਮਿਟਾਉਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਕਿਹਾ :

ਸਾਵਧਾਨ ਹੋ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਦਿਓ। ਸੰਸਾ ਨਾ ਕਰੋ। ਪੰਥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਸਾਜਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਵੀ ਉਸਦਾ ਇਕ ਨਿਮਾਣਾ ਜਿਹਾ ਸੇਵਕ ਹਾਂ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿਲਾਓ, ਜਿਵੇਂ ਤੁਸਾਂ 'ਗੁਰੂ' ਕੋਲੋਂ ਲਿਆ ਹੈ।

ਨਾਲ ਰਲਾ ਕੇ ਖਾਲਸਾ ਹੋਣ ਦੀ ਮੁਹਰ ਲਗਾਓ।

ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਤੇ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ, ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਵਿੱਥ ਨਹੀਂ ਹੈ :

ਜਾ ਵਿਧਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤੁਮ ਗੁਰ ਪਾਯੋ।

ਤੈਸੇ ਮੋਹਿ ਮਿਲਾਯੋ ਭਾਯੋ।

ਓਤ ਪੋਤ ਗੁਰ ਸਿਖ ਜਗ ਜਾਨੋ।

ਜੈਸੇ ਨੋਮ ਗੁਰ ਸੰਗ ਸੋ ਮਾਨੋ।

ਇਹ ਨਾ ਭੁੱਲਣਾ :

ਸਿਖ ਹੋਣ ਕਠਨ ਪਛਾਣੀਐ,

ਗੁਰ ਰੂਪ ਸਿਖ ਸੰਸਾ ਨਹੀ।

ਤੁਮ ਤਜੋ ਸੰਸਾ ਆਦਿ ਹੀ

ਇਹ ਬਾਤ ਕਰਨੀ ਹੈ ਸਦਾ।

ਇਹ ਪੰਥ ਹੋ ਤੇ ਆਇ ਹੈ

ਯਾ ਭਾਂਤ ਹੀ ਧਾਰੋ ਮੁਦਾ। ੬੨।

(ਅਧਿਆਇ ਨੌਵਾਂ, ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਰਚਨਾ)

ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੇ ਕਲਗੀਧਰ ਨੂੰ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਇਆ। ਨਾਮ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਰੱਖਿਆ ਤੇ ਰਹਿਤ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਾਈ ਪਰ ਨਾਲ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਇਕ ਇਹ ਵੀ ਰਹਿਤ ਹੈ :

ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸਦਾ ਅੰਗ ਸੰਗ ਰਹਿਣਾ ਤੇ ਜਦ ਕਦੇ ਭੀੜ ਬਣੇ ਪੰਥ ਕੋ ਤਾਂ ਆਪ ਖੰਡਾ ਉਠਾ ਕੇ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਣੀ :

ਰਹਤ ਗੁਰ ਅਸ ਭਾਖਤ ਤੇ,

ਸਿਖ ਸੰਗ ਰਹੋ ਅਸਪਾਨ ਸੁ ਧਾਰੀ।

ਜੋ ਕਹੂੰ ਭੀੜ ਪੜੇ ਗੁਰ ਸਿਖ ਕੋ,

ਤਹਿ ਹੋਹੁ ਸਹਾਇ ਜਿਨੈ ਮਨ ਸਾਰੀ। ੬੫।

ਹੁਣ ਇਹ ਬਹਿਸ ਮੂਲੋਂ ਹੀ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਾਂਹ। ਜਿਸ ਦਾਤ ਦੀ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਯਾਚਨਾ ਕੀਤੀ ਅਸੀਂ ਕੌਣ ਵਿਚਾਰੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਬਾਰੇ ਦੋ ਰਾਵਾਂ ਰੱਖੀਏ।

ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪ੍ਰੂ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ :

**ਸਬਜ਼ ਸੁਹਾਇ ਬਿਨ
ਪੰਕ ਹੈ ਸੁਥਾਇ**

ਦੇਸ ਚਾਲ ਹਮ ਤੇ ਪੁੰਨਿ ਭਈ।

ਸ਼ਹਰ ਪਾਉਂਟਾ ਕੀ ਸੁਧਿ ਲਈ।

ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਚੁਣਨ ਦਾ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਮਨਾ ਅਠਖੇਲੀਆਂ ਭਰਦੀ ਮਨ ਨੂੰ ਲੁਭਾਂਦੀ ਸੀ :

ਕਾਲਿੰਦ੍ਰੀ ਤਟਿ ਕਰੇ ਬਿਲਾਸਾ।

ਅਨਿਕ ਭਾਂਤਿ ਕੇ ਪੇਖਿ ਤਮਾਸਾ। ੨।

ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਮੇਦਨੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੇ ਕਹਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ ਇਕ ਐਸਾ ਅਸਥਾਨ ਹੈ ਜਿੱਥੇ

ਇਕ ਤਾਂ ਜਮਨਾ ਦਾ ਪਰਵਾਹ ਸਦਾ ਚਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ,

ਦੂਜੇ, ਕਿਨਾਰੇ ਉੱਚੇ-ਉੱਚੇ ਹਨ। ਦਰਿਆ ਨਜ਼ਾਰਾ ਬਣਾਂਦਾ ਹੈ।

ਤੀਜੇ, ਪਹਾੜਾਂ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਜਿਧਰ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੋ ਮੁੱਕਣ ਤੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ,

ਚੌਥੇ, ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦੀ ਸੁੰਦਰ ਹਰਿਆਵਲੀ ਹੈ,

ਪੰਜਵੇਂ, ਬਗੈਰ ਚਿੱਕੜ ਤੋਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਹਨ,

ਛੇਵੇਂ, ਖੁਲੀ ਦੂਨ ਹੈ ਅਤੇ

ਸੱਤਵੇਂ, ਮੈਦਾਨੀ ਇਲਾਕਾ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ :

ਜਮਨਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਇਕ

ਦੂਸਰੇ ਉਤੰਗ ਤਟ

ਤੀਸਰੇ ਤਰੁਨਿ ਠਟ

ਸਲਨ ਕੀ ਸੈਲ ਹੈ।

ਸਬਜ਼ੀ ਸੁਹਾਇ

ਬਿਨ ਪੰਕ ਹੈ ਸੁ ਥਾਇ

ਬੁਭ ਦੂਣ ਬਿਸਥਾਰ
ਸੁ ਉਦਾਰ ਚਲੈ ਗੈਲ ਹੈ।

(ਰੁਤ ਪਾਲੀ, ਅੰ: ੪੬)

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਉਥੇ ਹੀ ਕਿਲ੍ਹਾ ਉਸਾਰਨ ਲਈ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਨੀਂਹ ਰੱਖੀ। ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪੇ ਦਾ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਕਰਾ ਕੇ ਅਰੰਭਿਆ ਤੇ ੧੨ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਕਿਲ੍ਹਾ ਬਣ ਕੇ ਵੀ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ। 'ਦਿਨ ਦ੍ਰਾਦਸ਼ ਮੇ ਸਭ ਤਯਾਰ ਕਰਯੋ' ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗਵਾਹੀ ਹੈ।

ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ

ਦਰਬਾਰੀ ਕਵੀ ਹੰਸ ਰਾਮ ਜੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਵੀ ਚੰਦ ਸ਼ੇਖਰ ਬਾਜਪਈ ਸਨ, ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਗਾਂਢੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਨੰਦਪੁਰ, ਅਨੰਦ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਮੂਲ ਥਾਂ (ਅਨੰਦ ਕੋ ਕੰਦ) ਹੈ। ਦਰਿਆ ਵਿਚੋਂ ਉੱਠਦੀ ਮਿਰਗ

ਆਦਿ ਰੂਪ
ਖਾਲਸੇ ਵਾਸੀ

ਜਲ ਦੀ ਲਹਿਰ ਤੇ ਅੱਖ ਨਹੀਂ ਟਿੱਕਦੀ। ਦਰਿਆ ਕਿਨਾਰੇ ਧਾਮ ਬਣਾ ਕੇ ਉੱਤੇ ਧਰਮ ਧੁਜਾਵਾਂ ਝੁਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਬਾਗ਼ਾਂ ਦਾ ਨਗਰ ਹੈ। ਬਣ ਨਾਲ ਘਿਰਿਆ ਹੈ। ਖੂਹ ਤੇ ਸਰੋਵਰਾਂ ਦੀ ਇਤਨੀ ਭਰਮਾਰ ਹੈ ਕਿ ਸਾਗਰ ਦਾ ਝੁਲਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਜ਼ਾਰ ਸੋਹਣੇ, ਦੁਕਾਨਾਂ ਉੱਚੀਆਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਰ ਸ਼ੈਅ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਚਾਰ ਵਰਣ, ਚਾਰ ਆਸ਼ਰਮ ਹੀ ਅਨੰਦ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਸੰਗਤ, ਸਿੱਖ ਤੇ ਮਸੰਦ ਤੱਕ ਜਿਥੇ ਦੁਖੀ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹਨ, ਪੁੱਜ ਕੇ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਸਾਰੀ ਦਾ ਕੰਮ ਹਰ ਵੇਲੇ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਕਾਰੀਗਰ ਉਸਾਰੀ ਵਿਚ ਜੁਟੇ ਵੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ :

ਤਾ ਕੇ ਕਿਹਿ ਬਿਧਿ ਬਰਨਿਯੋ,
ਨਗਰ ਬਾਗ ਬਨ ਬਿੰਦੁ।
ਰੂਪ ਤਜ਼ਾਰਾਨ ਕੇ ਲਖੇ,
ਜਲ ਨਿਧਿ ਲਾਗਤ ਮੰਦੁ।
ਹਾਟ ਘਾਟ ਬਾਂਧੇ ਸਭੇ,
ਮਾਨਿਕ ਮੋਲ ਅਪਾਰ।
ਤਾ ਮੈ ਜਟਿਤ ਭਲੇ ਕਿਯੋ,
ਮਟਿ ਗਣ ਗੀਰਾ ਲਾਲ।
ਰਚਨਾ ਰਚੀ ਰਚੈ ਅਜੋ,
ਵਿਸੁ ਕਰਮਨ ਕੀ ਭੀਰ।
ਧਾਮਨ ਧਰਮ ਧੁਜਾ ਬੰਧੀ,
ਸ਼ਤ ਰੁਦ੍ਰਾ ਕੇ ਤੀਰ।
ਚਾਰ ਬਰਣ ਚਾਰੋ ਜਹਾ

ਆਸ਼੍ਰਮ ਕਰਤ ਅਨੰਦ।
 ਤਾ ਕੋ ਨਾਮ ਅਨੰਦਪੁਰ ਹੈ,
 ਅਨੰਦ ਕੋ ਕੰਦ।
 ਸੰਗਤ, ਸਿੰਘ, ਮਸੰਦ ਸਭ,
 ਹੇਰ ਪਰੇ ਪਰ ਪੀਰ।
 ਤਹਾਂ ਬਸਤ (ਗੁਰੂ) ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ,
 ਧਰਮ ਧੁਰੰਦਰ ਧੀਰ।

ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਇਹ ਹੀ ਖਿਆਲ ਰੱਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਐਸਾ ਅਸਥਾਨ ਹੋਵੇ ਜੋ ਪਹਾੜੀਆਂ ਨਾਲ ਘਿਰਿਆ ਹੋਵੇ, ਕੁਦਰਤੀ ਨਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਰਮਣੀਕ ਵੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਰਣਨੀਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਅਗੰਮ, ਅਭਿੰਗ ਅਤੇ ਅਜਿੱਤ ਵੀ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਦੀ ਨੀਂਹ 19 ਜੂਨ, ਸੰਨ 1665, ਮੁਤਾਬਕ 21 ਹਾੜ 1722 ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ, ਪੋਤਰਾ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੇ ਰੱਖੀ ਸੀ।

ਇਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਂ ਮਾਧੋਵਾਲ ਸੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਵੇਲੇ 'ਨਾਨਕੀ ਚਕ' (ਨੌਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਮਾਤਾ ਜੀ) ਕਰ ਕੇ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਪਰ ਜਦ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਨਾਲ 'ਚਕ ਨਾਨਕੀ' ਆਏ ਤਾਂ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਵੱਲ ਮੁੱਖ ਕਰਕੇ ਇਹ ਤੁਕ ਪੜੀ :

'ਅਨੰਦ ਭਇਆ ਮੇਰੀ ਮਾਇ
 ਸਤਿਗੁਰੂ ਮੈ ਪਾਇਆ।'

ਤਾਂ ਨੌਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਇਤਨੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ ਕਿ 'ਚਕ ਨਾਨਕੀ' ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ 'ਅਨੰਦਪੁਰ' ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ।

ਕਲਗੀ ਵਾਲੇ ਨੇ ਖਾਲਸਾ ਸਾਜਨ ਉਪਰੰਤ ਆਪੂੰ ਅਨੰਦਪੁਰ ਨੂੰ 'ਆਦਿ ਰੂਪ ਖਾਲਸੇ ਵਾਸੀ' ਕਿਹਾ।

ਅਕਾਲ ਬੁੰਗਾ, ਅਨੰਦਗੜ੍ਹ, ਸੀਸਗੰਜ, ਤਖ਼ਤ ਕੇਸਗੜ੍ਹ, ਗੁਰੂ ਕੇ ਮਹਲ, ਆਦਿ ਸਿੰਘਾਸਨ ਦਮਦਮਾ ਤੇ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਭੋਰਾ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਸਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਝੁਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ।

'ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਵਾਸੀ' ਦਾ ਅਨੰਦਪੁਰ ਨੂੰ ਮਾਣ ਦੇਣ ਉਪਰੰਤ ਇਹ ਵੀ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਕਿ ਇਥੇ ਵਸੇਬਾ ਉਹ ਰੱਖੇ :

- ਜੋ ਕਾਇਰ ਨ ਹੋਵੇ।
- ਕੂੜਾ ਨ ਹੋਵੇ।
- ਕੂੜ ਨ ਬੋਲੇ।
- ਅਨਪੜ੍ਹ ਨ ਹੋਵੇ।

(ਜੇ ਕੋਈ ਹੈ ਤਾਂ ਸਭ ਮਿੱਥੇ ਸਮੇਂ ਵਿਦਿਆ ਸਿੱਖ ਲੈਣ। 'ਬਾਲ ਬ੍ਰਿਧ ਸਭ ਸੋਧ ਪਠਾਵਾ। ਕੋਈ ਅਨਪੜ੍ਹ ਰਹਿਣ ਨਾ ਪਾਵਾ')

—ਕਿਸੇ ਰੁਤਬੇ ਮਰਾਤਬੇ (ਰੈਂਕ) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾ ਕਰੇ। ਸਭ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਖਾਲਸੇ ਹਨ।

—ਕੋਈ ਨਿੱਜੀ ਚੁੱਲ੍ਹਾ ਨ ਰੱਖੇ। ਸਭ ਲੰਗਰ ਥੀਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਪਾਉਣ।

—ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੀਤਾ।

—ਤਿਆਗੀ ਨਹੀਂ, ਮੁਕਤਾ ਹੋਵੇ।

ਇਕ ਉਚੇਚਾ ਹੁਕਮ ਦਸਮ ਪਿਤਾ ਨੇ ਇਹ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਪੰਚਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਨਿੱਜ ਦੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਾ ਤਿਆਗ ਹੋਵੇ।

ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਪਾਸੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਕੇ ਇਸ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਨੇ ਉਹ ਖੰਡਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਇਆ ਸੀ, ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਖਾਲਸੇ ਨੇ ਪੰਥ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਦੱਸ ਕੇ ਲੁਹਾ ਲਿਆ। ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਪਾਸ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਸਗੋਂ ਅੱਗੋਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਕੂਕ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਦਾ ਵੱਲ ਆ ਗਿਆ ਹੈ :

ਚੀਜ ਆਪਨੀ ਇਨ੍ਹੈ ਸੰਭਾਰੀ।

ਭਯੋ ਖਾਲਸੇ ਅਬ ਕਲ ਧਾਰੀ। ੧੨।

ਤੂੰ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵੰਡ ਖਾਈਂ। ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਵੀ ਉਥੇ ਪੁੱਜ ਗਏ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਸਾਹਮਣੇ ਕਿਹਾ :

ਜੋ ਬੰਦਾ ਨਿਜ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਚਾਹੈ।

ਤਬ ਹਮ ਇਨ ਕੇ ਨਾਲ ਨ ਰਾਹੈ। ੨।

ਦੋਹਰਾ : ਸਤਿਗੁਰ ਸੁਨਿਓ ਖੁਸ਼ ਭਏ, ਸੋਊ ਬੰਦੇ ਕਹਿ ਦੀਨ।

ਤੂੰ ਨ ਮੰਨੇ ਜਬ ਖਾਲਸੈ, ਤਬ ਹੋਵੈਗੀ ਤੁਮਰੀ ਹੀਨ। ੩।

ਜੇ ਤੂੰ ਸਿੰਘਨ ਖੁਸ਼ ਰਖੈ, ਤੋ ਰਹੈ ਸਦਾ ਤੂੰ ਸੁੱਖਿ।

ਜੇ ਤੂੰ ਸਿੰਘਨ ਦੁਖ ਦੇਵੈ, ਤੋ ਤੂ ਪਾਵਹਿ ਦੁੱਖ ੪।

ਕਰਮ ਤੇ ਮਿਹਰ

ਇਕ ਵੇਰ ਸੰਗਤ ਜੁੜੀ। ਭੇਟਾਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

**ਭਾਵਨਾ ਸਿੱਧੀ
ਹੁੰਦੀ ਹੈ**

ਅਰਦਾਸੀਆ ਸਿੱਖ ਕਹੇ ਤਹਾਂ ਭਾਵਨਾ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰੇ
ਸਿੱਖਾਂ ਕੀਆ।

ਉਥੇ ਬੈਠਾ ਸੀ ਇਕ ਕਾਜ਼ੀ ਸਲਾਹ ਦੀਨ ਪਰ ਸਾਈਂ ਵਾਲਾ
ਸੀ। ਦੁਵੈਖੀ ਨਾ ਥਾ। ਜਦ ਸੰਗਤ ਦੀ ਭੀੜ ਦੂਰ ਹੋਈ ਤਾਂ ਪੁੱਛਿਆ :

ਗੁਰੂ ਜੀ! ਤੁਮ੍ਹਾਰੇ ਸਿੱਖ ਅਰਦਾਸ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਖੁਦਾਇ ਕਰੀ ਸੋ
ਭੋਗਦਾ ਹੈ। ਸਭ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਰੀ ਹੋਈ ਰੱਬ ਦੀ ਕੌਣ ਮੋੜੇ। ਤਾਂ ਤੇ
ਇਹ ਤੁਮ੍ਹਾਰਾ ਮਾਰਗ ਕੈਸਾ ਹੈ। ਖੁਸ਼ੀ ਹੋ ਪੁੱਤਰ ਧਨ ਦੇਂਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਝੂਠ ਕਿਉਂ
ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ?

ਇਹ ਸ਼ੰਕਾ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਾਜ਼ੀ ਨੂੰ ਮੁਹਰ ਹਾਥ ਦੀ ਦਿਖਾਈ ਅਤੇ ਲਗਾਇ
ਦਿਖਾਈ ਕਾਗ਼ਜ਼ ਪਰ।

ਫਿਰ ਬਚਨ ਕੀਤੇ :

ਸੁਣੋ ਕਾਜ਼ੀ ਜੀ! ਜਦ ਈਹਾਂ ਜਨਮਦਾ ਹੈ ਜੀਵ ਤਾਂ ਕਰਮ ਹੋਣੀ ਲਿਖੀ ਜਾਂਦੀ
ਹੈ। ਜੈਸੇ ਮੁਹਰ ਵਾਲੇ ਪੁੱਠੇ ਹਰਫ਼ ਲਿਖੇ ਥੇ। ਲਗਾਵਣ ਵਾਲਾ ਜਦ ਲਗਾਵੇ
ਸਿੱਧੇ ਹੋਇਗੇ ਟੇਕ ਤੇ।

ਤੈਸੇ ਹੀ ਕਰਮ ਦਾਤਾ ਬਿਧਾਤਾ ਮਸਤਕ ਪਰ ਲਿਖ ਕੇ ਕਹਾ ਕਿ ਜਾਂ ਇਹ ਮਨੁੱਖ
ਗੁਰ ਪੀਰ ਅੱਗੇ ਮੱਥਾ ਨਿਵਾਏਗਾ ਤਾਂ ਸੁੱਧ ਅੱਖਰ ਹੋਇਗੇ। ਫਲ ਹੋਇਗਾ। ਨਹੀਂ ਟੇਕੇਗਾ
ਤਾਂ ਪੁੱਠੇ ਰਹਿਣਗੇ ਕਰਮ। ਗੁਰੂ ਭਾਵਨਾ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੂਧੀ ਹੋਂਦੀ ਹੈ।

ਕਾਜ਼ੀ ਨੇ ਸਲਾਮ ਕੀਤੀ। ਸੈਸਾ ਦੂਰ ਹੁਆ ਅਤੇ ਬੋਲਿਆ : ਵਾਹਿ ਵਾਹਿ
ਜੀ!

ਐਨ ਖੁਦਾਇ ਅਬਲ ਗੁਰੂ ਆਮਦਹ।

ਕਦਮ ਮਿਸ਼ਤ ਬੰਦਹ, ਜਹਾਨ ਪਾਰ ਕਰਦਮ।

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ

**ਨੰਦ ਲਾਲ ਤੋਂ
ਹਮਰਾ ਦਾਤਾ**

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਤਨਾ ਮਾਣ ਦੇਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਦਾ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਤਨਾ ਆਦਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੀ ਕਥਾ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵਰ ਦੇਂਦੇ ਕਿਹਾ ਸੀ : ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਤੇ ਕਲਮ ਭੈ ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਚੱਪੂ ਨਿਆਈਂ ਹਨ।

ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਉਠਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਸੰਸਿਆਂ ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ ਦੇਣਾ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿਮੇ ਲੈ ਲਿਆ ਸੀ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਨੇ ਹੁਣ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਿਭਾਹੀ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨਿਰੇ ਵਿਦਵਾਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਤੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤੁਲ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੇ ਚਲ ਰਹੇ ਲੰਗਰਖਾਨਿਆਂ ਦੀ ਜਦ ਆਪੂੰ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਨੇ ਪਰਖ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤਾਂ ਇਕੋ ਭਾਈ ਜੀ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਚੱਲ ਰਹੇ ਲੰਗਰ ਨੂੰ ਐਸਾ ਪਾਇਆ ਸੀ ਜਿਥੇ ਬਿਨਾਂ ਵਿਤਕਰੇ ਦੇ, ਉਚ-ਨੀਚ, ਰਾਜਾ-ਰੰਕ, ਗਰੀਬ-ਅਮੀਰ, ਅਭਿਆਗਤ-ਅਤਿਥੀ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜਿਹਾ, ਪੂਰੇ ਆਦਰ ਨਾਲ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਘੁਬਿਓਂ ਵੀ ਲੰਗਰ ਛਕਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਭਰੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਕਹਿਆ ਸੀ :

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਹੀ ਇਕ ਐਸਾ ਡਿੱਠਾ ਹੈ ਜੋ ਲੋੜਵੰਦ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨਾਂਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਜੋ ਸਰੇ ਹਾਜ਼ਰ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਲੋੜਵੰਦ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਲੋੜਵੰਦ ਵਾਂਗ ਹੀ ਜਾਣਨਾ ਤੇ ਉਹ ਹੀ ਤੜਪ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨੀ। ਆਤਮ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਪਾਈ ਹੈ :

ਨੰਦ ਲਾਲ ਤੋਂ ਹਮਰਾ ਦਾਤਾ।

ਭਗਤਨ ਭਾਵ ਸੰਤਨ ਮਨ ਰਾਤਾ।

ਛੁਦਿਤ ਨ ਦੇਖ ਸਕੈ ਚਿਤ ਭਾਰੇ।

ਦੇਗ ਕਰਤ ਮਮ ਸੋਇ ਪਿਆਰੇ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਇਤਨੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ 'ਰੋਜ਼ਹ ਚੀਨ ਖ਼ਾਨ'। (ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਾਲ ਵਿਚੋਂ ਡਿੱਗੇ ਭੋਰਿਆਂ ਨੂੰ ਖਾਣ ਵਾਲਾ) ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ :

ਵਸ ਲਗਦੇ ਦਾਸ ਬਣ, ਸਾਹਿਬ ਨ ਬਣ।

(ਤਾ ਤਵਾਨ ਬੰਦਹ ਸੋ, ਸਾਹਿਬ ਮਥਾਸ)

ਕਿਸ ਸਾਦਗੀ ਨਾਲ ਇਕ ਵਾਰੀ ਰੱਬ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਪਾਉਣ ਦਾ ਰਾਹ ਦਰਸਾ ਗਏ ਸਨ ਜਦ ਕਿਹਾ ਸੀ :

ਸਵੇਰ ਦੀ ਨੀਂਦ ਹਰਾਮ ਕਰ ਤਾਂ ਦੇਖੋਗਾ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵੀ ਘੁੰਡ ਉਤਾਰ ਪਰਤੱਖ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਰਹਿਆ ਹੈ :

“ਬੇਦਾਰ ਅਸਤ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਏ ਸਾਹਿਬ ਏ ਸ਼ੌਂਕ।

ਗੋਯਾ ਹਰਾਮ ਕਰਦਮ ਅਜ਼ ਆਇਦਾ ਖ਼ੁਬੇ ਸੁਬਹ।’

ਪੀਰ ਬੁੱਧੂ ਸ਼ਾਹ

ਇਕੋ ਪੀਰ ਬੁੱਧੂ ਸ਼ਾਹ ਐਸੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਆਪਾ, ਆਪਣਾ ਭਰਾ ਤੇ ਤਿੰਨ ਬੇਟੇ ਤੇ

ਪੀਰ ਸ਼ਾਹ ਕੋ ਆਹਾ

ਇਕ ਭਤੀਜਾ ਕਲਗੀਧਰ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਤੇ ਘੋਲ
ਘੁਮਾਇਆ।

ਪੀਰ ਬੁੱਧੂ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਸਤਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨਿਜ਼ਾਮ-ਉਦ-ਦੀਨ ਔਲੀਆ ਨਾਲ ਜਾ
ਮਿਲਦੀ ਸੀ। ਇਸੇ ਹੀ ਸਿਲਸਿਲੇ ਦੇ ਸ਼ੇਖ ਸੈਫੁਦੀਨ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ :

ਚਰਚਾ ਕਰਦੇ ਖਿੜਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਗੁੱਝੀਆਂ ਚੋਟਾਂ ਨਹੀਂ
ਮਾਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ। ਜੇ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ਕਿ ਅਗਲਾ ਪੁਰਸ਼ ਠੀਕ ਕਹਿ ਰਿਹਾ
ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਗੱਲ ਮੰਨ ਲਵੋ ਜੇ ਉਸ ਦੀ ਕਹੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ
ਤਾਂ ਇਕ ਦੋ ਵਾਰੀ ਸਮਝਾਓ। ਜੇ ਉਹ ਫਿਰ ਵੀ ਨਾ ਮੰਨੇ ਤਾਂ ਇਹ ਹੀ ਜਾਣੋ
ਕਿ ਜੋ ਉਹ ਕਹਿ ਰਹਿਆ ਹੈ, ਸ਼ਾਇਦ ਠੀਕ ਹੋਵੇ, ਸੋਚਣ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼
ਰੱਖੋ।

ਐਸੇ ਮਿਲਾਪ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਇਹ ਸੂਫੀ ਫਕੀਰ।

ਸਯਦ ਗੁਲਾਮ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਘਰ ੧੩ ਜੂਨ, ੧੬੪੭ ਈ: ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ
ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਬਦਰ-ਉਦ-ਦੀਨ ਸੀ। ਬੁੱਧੂ ਸ਼ਾਹ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਏ।

ਜਦ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਆਪ
ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਖੁਦਾ ਦਾ ਦੀਦਾਰ ਕਿਵੇਂ ਪਾਈਏ ਤਾਂ ਦਸਮ ਪਿਤਾ ਨੇ ਕਹਿਆ
ਸੀ :

ਖੁਦਾ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਵਿਚ 'ਅਗਿਆਨਤਾ ਤੇ ਤੰਗ-ਦਿਲੀ' ਹੀ ਦੋ ਰੁਕਾਵਟਾਂ
ਹਨ। ਅਗਿਆਨਤਾ ਕਾਰਨ ਪਦਾਰਥ, ਪੁੱਤਰ, ਮਹਲ ਮਾੜੀਆਂ ਆਪਣੇ
ਲਗਦੇ ਹਨ ਤੇ ਤੰਗ ਦਾਇਰੇ ਵਿਚ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਆਤਮਾ ਉਡਾਰੀ ਨਹੀਂ
ਲੈ ਸਕਦੀ।

'ਖੁਦਾ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਐਸਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਰਾਤ ਦਾ ਮੇਲ ਦਿਨ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ
ਹੈ। ਅਸਲੀਅਤ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਦੇ ਹੀ ਖੁਦੀ ਦਾ ਅੰਧੇਰਾ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਫਿਰ ਪੂਰਾ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਕੀਕਤ ਹੱਕ ਵਿਚ ਰਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮਲੱਮਾ ਲਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਾਜ, ਪੂਜਾ ਤੇ ਪਖੰਡ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

‘ਮਨ ਕਿਵੇਂ ਕਾਬੂ ਕਰੀਏ’ ਦੀ ਪੁੱਛ ਜਦ ਬੁੱਧੂ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਪਾਈ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਫ਼ਰਮਾਉਣਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਘੋਰ ਤੱਪ ਨਾਲ ਮਨ ਕਾਬੂ ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਆ, ਉਹ ਕਦੇ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਤੱਪ ਤਾਂ ਖੁਦੀ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਹੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਤੱਕ ਪੁੱਜਣ ਦਾ ਰਾਹ ਕੇਵਲ ਰਜਾ ਵਿਚ ਰਾਜ਼ੀ ਰਹਿਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਰਾਹ ਦੀ ਦੱਸ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ‘ਕਾਮਿਲ ਮੁਰਸ਼ਦ’।

ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਰਾਸ ਬਾਰੂਵੀਂ, ਰੁੱਤ ਪਹਿਲੀ ਅਤੇ ਅੱਸੂ 9ਵੇਂ ਵਿਚ ਪੀਰ ਬੁੱਧੂ ਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਹੋਈ ਮਿਲਣੀ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਜਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ‘ਕਿਸ ਕਾਰਜ ਤੇ ਆਵਨ ਇਹਾਂ’ ਤਾਂ ਬੁੱਧੂ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕਿਹਾ :

ਮਨ ਟਿਕਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ
ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆਇਆ ਸਾਂ

ਪਰ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਤੋਲੇ ਤੇ ਮੁੱਖੋਂ ਬੋਲੇ ਹੀ ਦਰਸ਼ਨ ਲੈ ਕੇ ਮਨ ਦਾ ਦੇਣਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਭ ਭਟਕਨਾ ਮੁੱਕ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਮਨ ਹੁਣ ਉੱਡਦਾ ਨਹੀਂ :

‘ਐਸੀ ਮਿਲਣੀ ਅਥਿ ਮਿਲ ਗਯੋ।
ਲੈ ਦਰਸ਼ਨ ਕੋ, ਮਨ ਦੇ ਦਿਯੋ।
ਅਸ ਬਿਵਹਾਰ ਬਿਨਾ ਮੁਖ ਬੋਲੇ।
ਹੋਇ ਚੁਕਯੋ ਤੁਰਨ ਬਿਨ ਤੋਲੇ। ੧੭।
ਜਿਸ ਤੇ ਫੇਰਨ ਫਿਰਨਾ ਹੋਇ।
ਬਹੁਤ ਦਿਨ ਕੇ ਦਾਰਦ ਦੁਖ ਖੋਇ।’

ਪੀਰ ਬੁੱਧੂ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਜਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦਸਤਾਰ ਬਖਸ਼ੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਛੁਹਾ ਕੇ ਸਿਰ ਤੇ ਰੱਖ ਲਈ।

ਕਈ ਵਾਰੀ ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਜਦ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਪਠਾਣਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਫੌਜ ਤੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਦਾਮਲਾ (ਯਮਨਾ ਨਗਰ) ਦੇ ਪੰਜ ਸੌ ਪਠਾਣਾਂ ਨੇ ਪੀਰ ਬੁੱਧੂ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲਈ। ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਕੱਢਣ ਵੇਲੇ ਇਹ ਫ਼ਰਮਾਨ ਵੀ ਕੱਢਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਚਾਕਰ ਨਾ ਰੱਖੇ। ਜੋ ਰੱਖੇਗਾ ਉਹ ‘ਖਤਾਵੰਦ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ’ ਹੋਵੇਗਾ। ਪੀਰ ਜੀ ਨੇ ਪਠਾਣਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਕ ਕਲਗੀ ਵਾਲੇ ਹੀ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਤ੍ਰਾਸ ਨਹੀਂ। ਸੋ ਕਲਗੀ ਵਾਲੇ ਦੀ ਫੌਜ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਕਰਵਾ ਆਏ।

ਭੰਗਾਣੀ ਦੇ ਯੁੱਧ ਵੇਲੇ ਪੰਜ ਸੌ ਪਠਾਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਚਾਰ ਸੌ ਦਗਾ ਦੇ ਗਏ। ਇਕੋ ਕਾਲੇ ਖ਼ਾਨ ਸਾਬਤ ਕਦਮ ਰਹਿਆ। ਪੀਰ ਜੀ ਨੇ ਜਦ ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ 700 ਮੁਰੀਦਾਂ,

ਚਾਰੇ ਪੁੱਤਰਾਂ, ਦੋ ਭਰਾਵਾਂ ਸਮੇਤ ਸਿੱਧਾ ਭੰਗਾਣੀ ਦੇ ਯੁੱਧ ਆ ਭਿੜਣ ਲੱਗੇ। ਜੰਗ ਵਿਚ ਦੋ ਬੇਟੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਕਈ ਮੁਰੀਦ ਕੰਮ ਆਏ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਮਲਾਲ ਨਾ ਕੀਤਾ।

ਜੰਗ ਪਿਛੋਂ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਇਕ ਪਾਸੇ ਬੈਠਿਆਂ ਦੇਖ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ 'ਤੁਮ ਪੀਰ ਸਾਚ ਕੋ ਆਹਾ' ਕਹਿ ਕੇ ਨਿਕਟ ਬੁਲਾਇਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਧੰਨ ਹੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਚਨਾਂ ਤੇ ਪੁੱਤਰ ਵਾਰੇ।

ਪੀਰ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ : ਮਰਨਾ ਸਭਨਾਂ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ਨਸੀਬ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੋ ਪੁੱਤਰ ਖ਼ੁੱਬ ਕਾਰਜ ਲਈ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ। ਰਤਾ ਵੀ ਅਫ਼ਸੋਸ ਦਾ ਮਕਾਮ ਨਹੀਂ :

ਮਮ ਪੁਤਰ ਮਰੇ ਸੁਭ ਥਾਨਾ।
ਇਕ ਤੋ ਰਨ ਖੇਤ ਮਹਾਨਾ।
ਪੁਨ ਕਾਰਜ ਤੁਮਰੇ ਆਏ।
ਇਕ ਕਰਿ ਵੈ ਭਿਸਤ ਸਿਧਾਏ। ੨੭।
ਇਹ ਜਾਨਯੋ ਲਾਭ ਬਡੇਰਾ।
ਨਹਿ ਬੋਕ ਕਰੇ ਮਨ ਮੇਰਾ। ੨੮।

(ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਾਸ ਬਾਰੂਵੀਂ, ਰੁਤ ਦੂਜੀ)

ਪੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਜਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਿਰੋਪਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹਿਆ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਜੇ ਤਰੁੱਠੇ ਹੋ ਤਾਂ 'ਕੰਘੇ ਵਿਚ ਅੜੇ ਕੇਸ' ਬਖਸ਼ੋ ਤਾਕਿ ਮੂਏ ਮੁਬਾਰਕ ਦਾ ਦੀਦਾਰ ਕਰ ਕੇ ਸਦਾ ਫ਼ੈਜ਼ਯਾਬ ਹੋਵਾਂ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਇਹ ਦਾਤ ਲੈ ਕੇ ਸਾਢੇਰਾ ਮੁੜ ਆਏ। ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਉਚੇਚਾ ਉਸਮਾਨ ਖਾਨ ਨੂੰ ਸਾਢੇਰਾ ਤਬਾਹ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ। ਉਸ ਜ਼ਾਲਮ ਨੇ ਪੀਰ ਬੁੱਧੂ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਪਕੜ ਸਰੀਰ ਦੇ ਟੋਟੇ ਕਰ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ। ਪੀਰ ਜੀ ਨੇ ਜਾਨ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਅਕੀਦਤ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਦੀ ਇਤਹਾ ਦੱਸ ਦਿੱਤੀ। ਕਲਗੀਧਰ ਨੇ ਵੀ ਜਦ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲ ਭੇਜਿਆ ਤਾਂ ਜਿਥੇ ਹੋਰ ਕਈ ਹੁਕਮ ਕੀਤੇ ਉਥੇ ਇਹ ਖ਼ਾਸ ਹਦਾਇਤ ਦਿੱਤੀ :

'ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਕਾਰਨ ਸਾਡੇ ਮਿੱਤਰ ਫ਼ਕੀਰ ਬੁੱਧੂ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਤਸੀਹੇ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦਿਓ।'

(ਕਨੁਈਆ ਲਾਲ)

ਭਾਈ ਕਨ੍ਹਈਆ

ਜਿਸ ਸਿੰਘਨ ਕੋ
ਜਾਇ ਪਿਲਾਵੈ
ਤਿਸ ਤੁਰਕਨ ਕੋ
ਨਿਤ ਤ੍ਰਿਪਤਾਵੈ

ਦਰਿਆ ਚਨਾਬ ਕਿਨਾਰੇ, ਵਜ਼ੀਰਾਬਾਦ ਤੋਂ ਪੰਜ ਮੀਲ ਦੀ ਵਾਟ ਇਕ ਪਿੰਡ ਸੋਧਰਾ ਹੈ। ਸੌ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਨਗਰ ਦਾ ਨਾਂ 'ਸੋ ਦਰਾ' ਪਿਆ, ਪਿਛੋਂ ਇਹ 'ਸੋਧਰਾ' ਕਹਿਲਾਇਆ। ਉਥੇ ਹੀ ਇਕ 'ਨੌ ਲਖਾ' ਬਾਗ਼ ਵੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਨੌ ਲੱਖ ਖ਼ਰਚ ਆਉਣ ਕਾਰਨ ਨੌਲਖਾ ਬਾਗ਼ ਸਦਵਾਇਆ। ਉਥੇ ਹੀ ਇਕ ਕੀਮਤੀ ਜਿੰਦ ਭਾਈ ਕਨ੍ਹਈਆ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਸੰਨ ੧੬੪੭ ਈ: ਨੂੰ ਹੋਆ ਜੋ ਸੇਵਾ ਪੰਥੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦੇ ਮੁਖੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਜਗਤ ਭਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਏ।

ਗੋਬਿੰਦ ਪਾਉਣ ਲਈ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲੇ। ਮਨ ਨੂੰ ਐਸਾ ਮਾਰਿਆ ਕਿ ਹਰਖ-ਸੋਗ ਤੋਂ ਨਿਆਰੇ ਹੋ ਗਏ। ਇਕ ਗੁਰਸਿੱਖ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੋਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਭਾਈ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ : 'ਤੁਸਾਂ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਤਿਆਗ ਕੇ ਅਤੀਤ ਦਾ ਭੇਖ ਜ਼ਰੂਰ ਲਿਆ ਹੈ ਪਰ ਸੱਚੀ ਬੁੱਧ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਸੱਚੀ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਮਮਤਾ ਨਹੀਂ ਛੁੱਟਦੀ। ਅਸਲ ਫ਼ਕੀਰ ਉਹ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਬੰਦਗੀ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਮਾਇਆ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਤਿਆਗਦਾ ਹੈ। ਅੰਤਰ ਦਾ ਪਰਚਾ ਨਾਮ ਸਿਉਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਚਿਤਵਨੀਆਂ ਹੀ ਤਿਆਗ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਐਸੇ ਫ਼ਕੀਰ ਪਾਸ ਬੈਠ ਸਭ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਜੋ ਫ਼ਕੀਰ ਦਾ ਭੇਖ ਪਹੁੰਚ ਮਨ ਦਾ ਕਿਹਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਚੋਰ-ਉੱਚਕਾ ਹੈ। ਫ਼ਕੀਰ ਹੋ ਕੇ ਮਾਇਆਧਾਰੀ ਢੂੰਡਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਬਾਜ਼ਾਰੀਆ ਹੈ।'

ਉਸੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਦੀ ਦੱਸ ਤੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਆਏ। ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਲਗਾਤਾਰ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਜਲ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਲਗਾਈ ਰੱਖਿਆ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਭਾਈ ਜੀ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ ਉੱਝੇ ਹੀ ਬਗ਼ੈਰ ਵਰਤੇ ਜਲ ਡੋਲ੍ਹ ਦਿੰਦੇ ਤੇ ਤੱਕਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਕਿ ਉਸ ਤੇ ਕੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਨੌਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਡਿੱਠਾ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਾਰ ਕਮਾਉਂਦੇ ਰੱਤਾ ਭਰ ਵੀ ਸ਼ੰਕਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਇਕ ਦਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਜ਼ਰ ਭਰ ਤੱਕਿਆ ਤੇ 'ਸਰੀਰ ਮਹਿ ਅਸਰੀਰ ਦਿਖਾਇ ਦਿੱਤਾ।' ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕਿਹਾ : 'ਇਹ ਭਰੋਸਗੀ ਦੀ ਦਾਤ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲੀ ਹੈ, ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਵੰਡੋ।'

ਜਦ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਚਰਨਾਂ ਪਾਸ ਹੀ ਟਿਕੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ :

ਗੁਰੂ ਵਸਤੂ ਬਿਬੇਕ ਹੈ।

ਬਿਬੇਕ ਸਹਿਤ ਜੋ ਕਰਮ ਕਰਨੇ ਹਨ, ਇਹ ਹੀ ਚਰਨਾਂ ਪਾਸ ਰਹਿਣਾ ਹੈ।

ਕਿਸੇ ਜੀਵ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਨਾ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਘਾਸੀ ਪਾਉਣੀ, ਇਹ ਹੀ ਗੁਰੂ-ਸੇਵਾ ਹੈ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕੁਝ ਚਿਰ ਅਟਕ ਨੇੜੇ ਕਵੇ ਪਿੰਡ ਧਰਮਸਾਲ ਬਣਾ ਹਰ ਇਕ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਭਾਈ ਜੀ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ :

‘ਸਾਡਾ ਪੰਥ ਏਕਤਾ ਦਾ ਹੈ।

ਸਭ ਜੀਅ ਸਾਡੇ ਹਨ।

ਜਲ ਭਰਨ ਵਾਲਾ ਤੇ ਪੀਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਹੀ ਹੈ।’

ਸੇਵਾ ਦੀ ਮਹੱਤਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਕਹਿੰਦੇ :

‘ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਸਰਾਫ਼ ਪਾਸੋਂ ਸਰਾਫ਼ੀ ਸਿੱਖਣਾ ਲੋੜੇ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣਨ ਨਾਲ ਸਰਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਆ ਜਾਣੀ। ਰਹਿਤ ਨਾਲ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਨਿਰੋ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਤਾਂ ਮਨ ਸਗੋਂ ਢੀਠ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਠਠਿਆਰਾਂ ਦੀ ਬਿੱਲੀ ਵਾਂਗ। ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਸੇਵਾ ਹੀ ਉਤਾਰੇਗੀ।’

ਜਦ ਜੰਗਾਂ ਦਾ ਦੌਰ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਵੇਲੇ ਚੱਲ ਪਿਆ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਜੰਗ ਵਿਚ ਲੜਦਿਆਂ ਤੇ ਫੱਟੜ ਹੋ ਡਿੱਗਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾਉਣ ਦੀ ਕਠਿਨ ਕਾਰ ਸੰਭਾਲ ਲਈ। ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਚਿੱਟਾ ਝੰਡਾ ਰੱਖ ਲਿਆ। ਕੱਪੜੇ ਵੀ ਸਫੈਦ ਪਹਿਣ ਲਏ ਤੇ ਮਸ਼ਕ ਚੁੱਕ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾਉਣ ਹਰ ਥਾਂ ਪੁੱਜਣ ਲੱਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਮਾਨ-ਸਿੱਖ ਦੀ ਲੀਕ ਮਿੱਟ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

‘ਜਿਮ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਜਾਇ ਪਿਲਾਵੈ।

ਤਿਮ ਤੁਰਕਨ ਕੋ ਨਿਤ ਤ੍ਰਿਪਤਾਵੈ।’

ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਹੋਈਆਂ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਤਾਂ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਤੁਰਕ ਜਾਂ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਿਲਾਇਆ। ਉਹ ਤਾਂ ਹਰ ਥਾਂ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਦੇਖਦਾ ਹੈ :

“ਜਹਾਂ ਕਹਾਂ ਇਕ ਰੂਪ ਤੁਮਾਰਾ।

ਨਹ ਦੂਸਰ ਮੈ ਕੋਊ ਨਿਹਾਰਾ। ੩੩।

ਸਭ ਮਹਿ ਰਹਿ ਬਿਰਾਜ ਸਮਾਨਾ।

ਸਭ ਮਿਤ੍ਰ ਕੋ ਜਾਇ ਨ ਜਾਨਾ।

ਸਭ ਬਲ ਤੁਮਰੇ ਰੂਪ ਨਿਹਾਰੇ।

ਭੇਦ ਭਿੰਨ ਕੋ ਨ ਬਿਚਾਰੇ। ੩੪।

ਮੈਂ ਕੋ ਤੋ ਇਮ ਹੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਵੈ।

ਤੁਮ ਬਿਨ ਦੂਸਰ ਨਦਰ ਨ ਆਵੈ। ੩੫।

(ਰੁਤ ਛੇਵੀਂ, ਅਧਿਆਇ ੨੯)

ਮਹਾਰਾਜ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ ਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਾ ਵਰਜੇ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਰਣੀ ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਕਰੇ :

ਇਸ ਕੋ ਕਿਸ ਬਿਧ ਕਹੋ ਨ ਕੋਈ।

ਕਰੈ ਜਥੇ ਚਿਤ ਜਿਮ ਉਰ ਹੋਈ।

ਰਤਨ ਮਾਲ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ : ਭਾਈ ਜੀ ਸਿੰਘਾਂ ਬੀਚ ਭੀ ਅਤੇ ਤੁਰਕਾਂ ਬੀਚ ਭੀ ਬਿਚਰਦੇ।

“ਕੋਈ ਇਸ ਕੋ ਅਟਕਾਵੈ ਨਾਹੀ।

ਨਿਸ਼ੰਕ ਹੀ ਫਿਰੇ।

ਇਕ ਸਮਾਨ ਸਭੀ ਕੋ ਜਾਣ ਕੈ ਸੇਵਾ ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਸੇ ਕਰਹਿ। ਅਰ ਸਾਧ ਜਾਣਕੈ ਸਭੀ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰੈ। ਕੋਈ ਇਸ ਕੋ ਦੁਖਾਵੈ ਨਾਹੀ।’

ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਸਵੀਂ ਦੇ ਅਧਿਆਇ ਚੌਦਵੇਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਸਿੱਖਾਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ‘ਅਰਿਗੁਨ (ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ) ਕੋ ਜਲ ਹੇਤ ਪਿਆਏ’ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਸੱਦ ਘਲਿਆ ਕਿ ਤੂੰ ਤਾਂ ਪੁਰਾਤਨ ਸਿੱਖ ਹੈਂ ਜਿਸ ਨੇ ਨੌਵੇਂ ਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਵੀ ਤੇਰਾ ਸ਼ੁੱਧ ਹੈ, ਐਸਾ ਕਿਉਂ ਕਰਦਾ ਹੈਂ? ਇਤਨਾ ਸੁਣ ਕੇ ਭਾਈ ਘਨੂਈਆ ਜੀ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਕਿਹਾ : ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਹੀ ਸਭ ਪਾਸੇ ਪਸਾਰਾ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ। ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਹੋ ਤੇ ਜੀਵਾਲਣ ਵਾਲੇ ਵੀ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਤੁਹਾਡੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਜਲ ਪਿਲਾਈ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ।

“ਬਾਜ਼ ਰਸਰੇ ਅਗ੍ਰ ਪਿਛਾਰੀ।

ਬਾਟਤ ਹੈ ਹਮ ਸੇਵਕ ਥਾਰੀ।

ਤੁਮ ਯਹਿ ਕੌਤਕ ਕੀਨ ਅਪਾਰਾ।

ਸ੍ਰਿਜ ਪਾਲਨ ਤੁਮ ਪਲਨ ਸੰਘਾਰਾ।’

ਇਤਨਾ ਸੁਣ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ‘ਕਹਯੋ ਨਿਹਾਲਾ’ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਨੇ ਵੈਰਾਗ ਦੀ ਆਖਰੀ ਮੰਜ਼ਲ ਪਾ ਲਈ ਹੈ। ਖਿਮਾ ਦੇ ਘਰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਭ ਸ਼ੰਕੇ ਮੁੱਕ ਗਏ ਹਨ। ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਵੱਸ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਸਮਾਧੀ ਦੀ ਉਹ ਅਵਸਥਾ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਉਖੜਦਾ।

ਸਮਾਧਾਨ ਸੇਖ ਅਪਾਰਾ।

ਮਹਾਂਵਾਕ ਸ੍ਰਵਨਨ ਰੁਚਧਾਰਾ।

ਖਟ ਸਮਾਧ ਨਿਧਆਸਨ ਆਦਾ।

ਸੋ ਸਭ ਫਲਤਾ ਗੁਰਪਰਸਾਦਾ।

ਆਪ ਜੀ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਕਿ ‘ਤਨ ਮਨ ਧਨ’ ਨਾਲ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ ਹੀ ਸਿੱਖੀ

ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਕਹਿੰਦੇ :

ਤਨ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਹੈ, ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਨਾ, ਸੁਣਾਉਣਾ, ਇੰਦਰੀ ਵੱਸ ਕਰਨਾ, ਕਾਮਾਦਿਕ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ, ਸੰਜਮ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨਾ। ਸੁਆਦਾਂ ਪਿਛੇ ਨਾ ਜਾਣਾ। ਜੋ ਕਮਾਉਣਾ, ਜਿਹਾ ਆਪਣੇ ਲਈ ਵਰਤਣਾ ਤੇਹਾ ਦੂਜੇ ਦੀ ਲੋੜ ਪੂਰਿਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਲਗਾਉਣਾ :

‘ਭਗਵਤ ਅਰਥ ਉਤਾਰੈ ਧਨਾ।

ਕਿਆ ਪਰ ਕਾ, ਕਿਆ ਅਪਨਾ ਤਨਾ।’

ਮਨ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਹੈ : ਜੇ ਤਨ ਰੁਕੇ ਵੀ, ਆਲਸ ਵਿਚ ਆਏ, ਨਿਸਲ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇਵੇ। ਮਨ ਨੂੰ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ ਦੇਹ ਤਨ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵੱਲ ਲਗਾਵੇ। ਜਿਵੇਂ ਜੰਗ ਵਿਚ ਜੂਝਣ ਸਮੇਂ ਜੋਧਾ ਸਿਰਫ਼ ਲੜਨ-ਭਿੜਨ ਦੀ ਸੋਚਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਚੂਕਿਆ ਨਹੀਂ ਤੇ ਮਰਿਆ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵਲੋਂ ਚੁਕਣ ਨਾ ਦੇਵੇ।

ਦਿਲ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਤੇ ਦੂਜਾ ਹੋਰ ਹਰਫ਼ ਲਿਖਣ ਨਾ ਦੇਵੇ। ਸਫਲ ਪੁਰਖ ਉਹ ਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਤਨ ਮਨ ਧਨ ਨਾਲ ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਨਦੌਣ ਦੀ ਜੰਗ ਵੇਲੇ ਉਚਾਰੇ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਦੇ ਬਚਨ

ਇਬ੍ਰਾਹੀਮ ਨੇ ਦਿਲਾਵਰ ਖ਼ਾਨ ਨੂੰ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਖਿਰਾਜ ਉਗ੍ਰਾਹਣ ਲਈ
ਕੁਹਾੜੇ ਦਾ ਦਸਤਾ
 ਨਾ ਬਣੇ
 ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਕੇ ਭੇਜਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਤੇ ਸਭ
 ਪਹਾੜੀਆਂ ਏਕਾ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਇਕ ਝੰਡੇ ਹੇਠ ਲੜੀਏ।
 ਪਰ ਜਦ ਦਿਲਾਵਰ ਨੇ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਚੰਦ ਕਟੋਚੀਏ ਨੂੰ ਕਰ
 ਤਾਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਉਸ ਕਿਹਾ :

‘ਉਹ ਤਾਂ ਖਿਰਾਜ ਭਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਬੈਠਾ ਹੈ ਪਹਿਲਾਂ ਭੀਮ ਚੰਦ ਕੋਲੋਂ ਲਵੋ।’
 ਉਹ ਦਿਲਾਵਰ ਨਾਲ ਰਲ ਨਦੌਣ ਆ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਭੀਮ ਚੰਦ ਨੂੰ ਜਦ ਕਟੋਚੀਏ
 ਦੀ ਗਦਾਰੀ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਪੁੱਜੀ ਤਾਂ ਉਸ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਮਦਦ ਦੇਣ ਲਈ
 ਲਿਖਿਆ ਤੇ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਿਝੀਏ ਤੇ ਕਟੋਚੀਏ ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਨਾਲ ਹੋ ਲੜ ਰਹੇ ਹਨ।
 ਇਹ ਸੁਣ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕਿਹਾ :

ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਨੇ, ਏਕਾ ਤੋੜਿਆ ਨੇ। ਜ਼ੁਲਮੀਆਂ ਨਾਲ ਜਾ ਰਲੇ
 ਹਨ।

ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ, ਕੁਹਾੜੇ ਦਾ ਦਸਤਾ ਬਣੇ ਹਨ। ਸੋ ਹੁਣ ਉਪਦੇਸ਼
 ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਦੰਡ ਨਾਲ ਹੀ ਸਿੱਧੇ ਹੋਣਗੇ। ਲੋੜ ਇਸ ਬਾਤ ਦੀ ਹੈ ਕਿ
 ਆਪਣਾ ਨਫ਼ਾ ਵਾਰ ਏਕਾ ਕਰਨ ਦਾ ਵੱਲ ਆਵੇ।

ਤੱਤ-ਸਾਰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਤੇਤੀ (33) ਵਾਰੀ :

**ੴ ਸਤਿਗੁਰ
ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥**

ੴ ਸਤਿ ਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ, ਦਾ ਰੂਪ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਅੱਠ (8) ਵਾਰੀ : ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ।

ਪੰਜ ਸੌ ਪੈਂਤੀ (535) ਵਾਰੀ : ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕਰ ਕੇ ਅੰਕਤ ਹੈ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਇਕੋ ਵਾਰ 'ੴ' ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਬੜੀ ਕੀਮਤੀ ਸ਼ੈ ਹੈ।

ਸਾਧੂ ਸਦਾ ਨੰਦ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕ੍ਰਿਤ 'ਵਿਗਿਆਨ ਅਰਕ' ਵਿਚ ਇਸ ਭਾਵ ਦੀ ਇਕ ਸਾਖੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖੀ ਹੈ :

‘ਐਸੇ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਚਲੇ ਥੇ। ਤਬ ਕਹਤੇ ਭਏ ਕਿ ਕੋਊ ਐਸਾ ਸਿੱਖ ਹੋਇ ਜੋ ਹਮਾਰੇ ਚਰਨ ਰਕਾਬ ਧਰਨ ਮਾਤ੍ਰ ਕਾਲ ਬਿਖੇ ਸੰਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਕਾ ਭੋਗ ਪਾਵੇ।

ਤਬ ਸੰਪੂਰਨ ਸਿੱਖ ਅਸਚਰਜਮਾਨ ਹੁਏ। ਜੋ ਯਹ ਅਸੰਭਵ ਬਾਤ ਹੈ।

ਤਬ ਏਕ ਸਿੱਖ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੇ ਰਿਦੇ ਕਾ ਭੇਦੀ ਬਾ ਕਹਤੇ ਭਯਾ ਕਿ ਹੇ ਸਰਵਗਯ ਪੁਰਖ। ਦਾਸ ਕੇ ਆਗਿਆ ਹੋਇ ਤੋ ਐਸੇ ਹੀ ਕਰੋਂ।

ਤਬ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਗਿਆ ਦੀਨੀ।

ਤਬ ਸਿੱਖ ਕਹਾ : ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ।

ਏਤੇ ਕਹਣੇ ਮਾਤ੍ਰ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੁਰੰਗ ਪਰ ਆਰੂਢ ਹੁਏ।

ਅਰ ਬਚਨ ਕੀਆ : ਨਿਹਾਲ ਸਿੱਖਾ!

ਤਬ ਸਿੱਖੋਂ ਅਰਦਾਸ ਕਰੀ : ਹੇ ਅਨੰਤ ਪੁਰਖ!

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਜਿਉਂ ਕਾ ਤਿਉਂ ਰਹਯਾ।

ਤਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਾ ਕਿ (ਗੁਰੂ) ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਏਤਾ ਹੀ ਮਾਤ੍ਰ ਹੈ। ਆਗੈ ਇਸ ਕਾ ਪਰਮਾਰਥ ਹੈ। ਅਰਥ ਯਹ ਕਿ ਟੀਕਾ ਹੈ।

ਗੁਰਮਤਿ ਸਾਰ :

ਇਕ ਵਾਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਬੈਠੇ ਥੇ। ਆਗਿਆਂ ਹੋਈ ਜਲ ਲਿਆਉਣ ਦੀ।

ਸੇਵ-ਉਦਾਰ

ਇਕ ਸਰਦੇ ਪੁਜਦੇ ਘਰ ਦਾ ਬੇਟਾ ਉੱਠਿਆ। ਜਲ ਪ੍ਰੀਤ ਸਾਥ ਲੈ ਪਹੁੰਚਾ। ਕਟੋਰਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੱਥ ਦਿੱਤਾ। ਲੈ ਕੇ ਕਟੋਰਾ ਸਿੱਖ ਦੇ ਹੱਥੋਂ, ਹੱਥ ਦੇਖ ਕੇ ਬੋਲੇ :

ਸਿੱਖਾ ਹੱਥ ਬੜੇ ਮਲੂਕ-ਕੂਲੇ ਬਹੁਤ ਬਰੀਕ ਹੈਨ। ਕਿਆ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਬੋਲਿਆ : ਜੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਮੈਂ ਕੁਛ ਕਿਰਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਟਹਿਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰੀ। ਏਕ ਜਲ ਕਾ ਕਟੋਰਾ ਆਜ ਆਪ ਲਈ ਲਿਆਇਆ ਹਾਂ।

ਇਹ ਸੁਣਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜਲ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ :
ਕੁਸਿੱਖ ਦਾ ਹੱਥ ਛੋਹਿਆ।

ਉਹ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋਇ ਬੋਲਿਆ :

ਮੈਂ ਸਿੱਖ ਆਦੀ ਹਾਂ। ਚਰਨ ਪਾਹੁਲ ਵੀ ਲਈ ਹੈ।

ਤਾਂ ਬਚਨ ਹੋਆ :

ਪੜ੍ਹੇ ਤੇ ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ।

ਸਿਦਕ ਟਹਲ ਹੈ। ਸੋ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕਰੀ ਨਹੀਂ। ਹੱਥ ਤਾਂ ਹੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੋਇ ਸਿੱਖਾ, ਜੇ ਟਹਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਬਗੈਰ ਸੇਵਾ ਦੇ ਹੱਥ ਐਸੇ ਹਨ, ਜੈਸੇ ਮੁਰਦੇ ਕੇ ਅੰਗ ਅਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਢੁੱਕਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਸਭ ਸੰਕੋਚ ਕਰਦੇ ਹਨ :

‘ਸੁਣ ਸਿਖਾ, ਗੁਰਮਤਿ ਇਹੁ ਸਾਰ।

ਸਤਿ ਸੰਗਤਿ ਕੀ ਸੇਵ ਉਦਾਰ।

ਜਿਉਂ ਮੁਰਦੇ ਕੇ ਅੰਗ ਅਪਾਵਨ।

ਸੁਕਚਿਓ ਸਭ ਨਹਿ ਕਰਹਿ ਛੁਹਾਵਨ।’

ਸਿੱਖ ਨੇ ਬਖਸ਼ਾਇ ਕੇ ਟਹਿਲ ਉਠਾਈ। ਮਨ, ਤਨ, ਧਨ ਕੀ ਭਗਤ ਲੱਗਾ ਕਰਨ।
ਗੁਰੂ ਕੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੁਈ। ਸੰਗਤਾਂ ਉਸਤਤਿ ਲੱਗੀਆਂ ਕਰਨ।

ਸ਼ਬਦ ਹਜ਼ਾਰੇ ਦਾ ਮੁੱਢ

ਸੱਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ
ਪਉੜੀ

ਹਰ ਗੁਟਕੇ ਵਿਚ ਜਪੁ ਸਾਹਿਬ ਉਪਰੰਤ 'ਸ਼ਬਦ ਹਜ਼ਾਰੇ' ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠਾਂ 'ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਲੋਚੈ ਗੁਰ ਦਰਸਨ ਤਾਈ' ਤੋਂ ਅਰੰਭ ਹੋ ਕੇ 'ਮਨੁ ਮੰਦਰੁ ਤਨੁ ਵੇਸ ਕਲੰਦਰੁ ਘਟ ਹੀ ਤੀਰਥ ਨਾਵਾ' ਤੱਕ ਸੱਤ ਸ਼ਬਦ ਦਰਜ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁੱਢ ਬਾਰੇ ਮਹਾਨਕੋਸ਼ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਲਿਖਾਰੀ ਨੇ 'ਹਜ਼ਾਰੇ ਸ਼ਬਦ' ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ 7 ਸ਼ਬਦ, ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਿੱਖ ਤੋਂ 'ਹਜ਼ਾਰੇ' ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੁੱਖ ਚੁਣੇ ਹੋਏ। ਨਾਲ ਹੀ ਨੰਬਰ 2, ਹੇਠ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹਿਜਰ ਤੋਂ ਹਜ਼ਾਰੇ ਮੰਨਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਰਾਗਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਮਾਝ, ਧਨਾਸਰੀ, ਤਿਲੰਗ, ਸੂਹੀ ਅਤੇ ਬਿਲਾਵਲ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਹਨ।

ਕਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਹਜ਼ਾਰਾ' (ਸਰਹੱਦ) ਤੋਂ ਆਈ ਸੰਗਤ ਨੇ ਜੋ ਵੈਰਾਗ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵੇਲੇ ਪੜ੍ਹੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅਕਾਲੀ ਕੌਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਪੁਰਾਤਨ ਲਿਖਤ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

ਏਕ ਸਮੇਂ ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਅਰਾਕੀ ਤੇ ਪਲਾਕੀ ਮਾਰ ਰਕਾਬ ਵਿਚ ਚਰਣ ਟਿਕਾਉਣ ਤੱਕ, ਸੱਤਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਜੋੜ ਇਕ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਸੁਣਨਾ ਚਾਹਿਆ ਤਾਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਪੜ੍ਹ ਸੁਣਾਈ :

'ਤੂ ਸੁਲਤਾਨ ਕਹਾ ਹਉ ਮੀਆ',
'ਜੀਉ ਡਰਤ ਹੈ ਆਪਣਾ',
'ਇਆਨੜੀਏ ਮਾਨੜਾ ਕਾਇ ਕਰੇਹਿ',
'ਇਹੁ ਤਨੁ ਮਾਇਆ' ਸੁਪਨਾ।
'ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਲੋਚੈ ਗੁਰ ਦਰਸਨ ਤਾਈ',
'ਕਉਣ ਤਰਾਜੀ' ਹੋਇ।
'ਮਨ ਮੰਦਰ ਤਨ ਵੇਸ',
'ਮੈ ਪੇਖ ਰਮਈਆ ਸੋਇ'।

ਭਵ-ਸਾਗਰ ਤਰਨ ਦਾ ਸੁਖਾਲਾ ਰਾਹ

ਇਕ ਵੇਰ ਗੁਰੂ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਦਿਵਾਨ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਇਕ ਸਿੱਖ

**‘ਰਾਮ ਕਹਹੁ ਚਿਤ
ਲਾਇ ਤੇ ਮਰਣਾ
ਚੀਤ ਰੱਖ’**

ਕਹਿਆ :

ਤਰਨ ਦਾ ਉਪਾਇ ਸੁਖਾਲਾ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹੀਏ।

ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਪੰਡਤਿ ਵਿੱਖਮ ਮਾਰਗ ਬਤਾਵਦੇ ਹੈਨ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ਤਰਣਾ ਬਹੁਤ ਸੁਖਾਲਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਿਥਮੇ : ਧੰਧਾ ਨਹੀਂ, ਕਿਰਤ ਕਰਣੀ।

ਦੁਤੀਏ : ਮਨ ਸਦਾ ਸੀਤਲ ਰੱਖਣਾ।

‘ਛਾਤੀ ਨੀਤਲ ਮਨੁ ਸੁਖੀ

ਛੰਤ ਗੋਬਿੰਦ ਗੁਨ ਗਾਇ।’

ਤ੍ਰਿਤੀਏ : ਵਿਚਕਾਰ ਜੋ ਹਉਮੈ ਦਾ ਪਰਦਾ ਹੈ ਹਟਾਉਣਾ।

‘ਭਾਂਡੀਰੀ ਕੇ ਪਾਤ ਪਾਰਦੋ

ਬਿਨ ਪੇਖੇ ਦੂਰਾਇਓ।’

ਚਤੁਰਥ : ਰਾਮ ਕਹਹੁ ਚਿਤੁ ਲਾਇ

ਅਤੇ

ਪੰਜਵਾਂ : ਮਰਣਾ ਚੀਤ ਰੱਖਣਾ।

ਅਰਾਸੀ

ਦਾਨ ਦਿੱਤੇ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖਾਂ

ਸੱਤ ਰਹਿਮਤਾਂ

ਮੀਰੀ
ਪੀਰੀ
ਛਕੀਰੀ
ਅਮੀਰੀ
ਤਦਬੀਰੀ
ਦਾਨ ਕੀ ਦਹੀਰੀ
ਬੰਦੂਕ ਤਰਕਸ਼ਰੀਰੀ।

ਬਾਬੇ ਕੇ ਬਾਬਰ ਕੇ ਦੋਊ

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬੇ ਕੇ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਘਰ) ਦੀ ਉਪਮਾ ਕਰਦੇ

ਬਾਬਰ ਕੇ ਬਾਬੇ ਮਿਲੇ

ਲਿਖਿਆ :

ਬਾਬਰ ਕੇ ਬਾਬੇ ਮਿਲੇ, ਨਿਵ ਨਿਵ ਸਭ ਨਬਾਬ ਨਿਵਾਯਾ।
ਦੀਨ ਦੁਨਯਾ ਕਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਬੇਮੁਹਤਾਜ ਰਾਜ ਘਰ ਆਯਾ।

ਅਤੇ

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬਚਿੱਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਦੇ ਅਧਿਆਇ 13ਵੇਂ ਵਿਚ ਇਕ ਬੜੀ
ਭਾਵ ਪੂਰਤ ਤੁਕ ਲਿਖੀ ਕਿ

‘ਬਾਬੇ ਕੇ ਬਾਬਰ ਕੇ ਦੋਊ।

ਆਪ ਕਰੇ ਪਰਮੇਸਰ ਸੋਊ।’

ਇਹ ਦੋਹਰ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਆਪ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਬਣਾਇਆ ਕਿ ਉਧਰੋਂ ਬਾਬਰ ਕਾਬਲੋਂ
ਧਾਇਆ ਇਧਰੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੱਗ ਮਾਹਿ ਪਠਾਯਾ।

ਕੈਸੀ ਟੱਕਰ ਵਾਪਰਦੀ ਰਹੀ ਕਿ ਜੇ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੀ ਕੱਟੜਤਾ ਵਿਰੁੱਧ ਡਟ ਗੁਰੂ
ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੇ ਪੋਤਰੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦਾ ਤੁਅੱਸਬੀ
ਖਦੰਗ (ਤੀਰ) ਖੁੰਡਾ ਕਰਨ ਲਈ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪੋਤਰੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ
ਜੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਡਟੇ।

ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

ਸੈਦਪੁਰ ਦੇ ਹਮਲੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ‘ਖੁਰਾਸਾਨ ਖਸਮਾਨਾ ਕੀਆ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ
ਡਰਾਇਆ’ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਰਾਗ ਆਸਾ ਵਿਚ ਕੀਤਾ। ਜਾਂ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਮੀਰ ਬਾਬਰ
ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਆਖਿਆ ਸੁ : ‘ਯਾਰੇ ਇਸ ਫ਼ਕੀਰ ਕਉ ਲੈ ਆਵਹੁ।’ ਤਾਂ ਆਦਮੀ
ਗੁਰ ਬਾਬੇ ਕਉ ਲੈ ਕਰ ਹਾਜ਼ਰ ਕੀਤਾ।

ਬਾਬਾ ਬੰਦੀਵਾਨਾਂ ਵਲੋਂ ਦੇਖ ਕੇ ਬਹੁਤ ਗ਼ਮ ਖਾਵੈ। ਤਾਂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ
ਮਰਦਾਨਿਆ ਰਬਾਬ ਵਜਾਇ। ਤਾਂ ਮਰਦਾਨੇ ਰਬਾਬ ਵਜਾਇਆ। ਬਾਬੇ ਸ਼ਬਦ
ਬੋਲਿਆ ਰਾਗ ਆਸਾ ਵਿਚ। ਸ਼ਬਦ ਬੋਲਦੇ ‘ਹਾਲਤ’ ਵਿਚ ਆਇ ਗਇਆ।

ਬਾਬਾ ਪੈ ਰਹਿਆ ਤਾਂ ਬਾਬਰ ਆਇ ਉੱਪਰ ਖੜਾ ਹੋਆ। ਆਖਿਓ ਸੁ : ਫਕੀਰ
ਕਉ ਕਿਆ ਹੂਆ।

ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਕਹਿਆ : 'ਜੀ ਇਹ ਫਕੀਰ ਦਰਦਵੰਦ ਹੈ। ਖੁਦਾਇ ਕਾ ਗਜ਼ਬ
ਦੇਖ ਕੇ 'ਹਾਲਤ' ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ।'

ਤਾਂ ਬਾਬਰ ਕਹਿਆ : 'ਯਾਰੋ ਖੁਦਾ ਅੱਗੇ ਹੱਥ ਜੋੜਹੁ ਜੋ ਇਹ ਫਕੀਰ ਖੜਾ
ਹੋਵੈ।'

ਤਬ ਬਾਬਾ ਉੱਠ ਬੈਠਾ। ਬਾਬੇ ਦੇ ਉਠਣ ਨਾਲ ਐਸਾ ਚਾਨਣਾ ਹੋਆ ਆਖੀਐ
ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹੇ ਹਨ।

ਬਾਬਰ ਨੇ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਸਲਾਮ ਕੀਤਾ : ਜੀ ਤੂੰ ਮੇਹਰਬਾਨ ਹੋਹੁ। ਤਾਂ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ :
'ਮੀਰ ਜੀ! ਜੇ ਤੂੰ ਮੇਹਰ ਚਾਹੁਤਾ ਹੈਂ ਤਾਂ ਬੰਦੀਵਾਨ ਛੋਡ ਦੇਹ।'

ਬਾਬਰ ਕਹਿਆ : ਜੀ ਇਕ ਬਚਨ ਦੇਹੁ ਤਾਂ ਛੱਡਾਂ।

ਤਾਂ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ : ਕਿਛੁ ਤੂੰ ਮੰਗ।

ਤਾਂ ਬਾਬਰ ਕਹਿਆ : 'ਜੀ ਮੈਂ ਏਹੀ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਮੇਰੀ ਕੁਰਸੀ ਬ ਕੁਰਸੀ
ਚੱਲੀ ਜਾਏ।'

ਤਾਂ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ : ਫੈਸਲਾ ਨਿਆਂ ਨਾਲ ਕਰੀਂ। ਯਾਦ ਰੱਖੀ :

ਜਬ ਛੁਟੈ ਅਦਾਲਤ, ਹੋਇ ਬਿ ਅਦਲ।

ਛੁਟੈ ਨਿਆਉ, ਰਾਜ ਹੋਇ ਬਦਲ।

ਭਲੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰੀਂ।

ਸਰਾਬ ਪੀਣੀ ਤੇ ਜੂਆ ਖੇਡਣਾ, ਉੱਕਾ ਹੀ ਕਸਮ ਪਾ ਛੱਡ ਦੇਹ। ਜਿਹੜਾ
ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬੰਦੀਆਂ ਵਿਚ ਸਮਾਂ ਗੁਜ਼ਾਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਪਿਛੋਂ ਰੋਂਦਾ ਹੈ।
ਹਾਰੇ ਤੇ ਤਰਸ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਧਿਆਉਣਾ ਹੀ ਜੇਤੂ ਦਾ ਧਰਮ
ਹੈ :

‘ਤਬ ਬਾਬਰ ਕਰੀ ਬੰਦ ਖਲਾਸ।

ਤਹਾਂ ਇਮਨਾਬਾਦ ਵਸਾਇਆ ਬਾਸ।’

ਬਾਬਰ ਤੇ ਬਾਬੇ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਇਤਨਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ ਕਿ ਉਸ ਮਰਨ ਸੇਜਾ
ਤੋਂ ਬੇਟੇ ਹਿਮਾਯੂੰ ਨੂੰ ਕਹਿਆ :

‘ਉਹ ਪਿਆਰੇ ਬੇਟੇ! ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਰਾਜ ਵਿਚ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਜ਼ਹਬ ਹਨ।
ਸ਼ੁਕਰ ਕਰ ਅਲਾਹ ਦਾ ਜਿਸ ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਤੇ ਰਾਜ ਕਰਨ ਦਾ
ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ। ਤੇਰੇ ਸਿਰ ਤੇ ਇਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਤਖ਼ਤੀ
ਤੋਂ ਵਿਤਕਰੇ ਵਾਲਾ ਹਰਫ਼ ਮਿਟਾ ਦੇਹ। ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅਕੀਦੇ ਮੁਤਾਬਕ
ਇਨਸਾਫ਼ ਦੇਹ।

‘ਖਾਸ ਕਰ ਗਊ ਕਸ਼ੀ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾ ਕਰੀਂ। ਫਰਮਾਨ ਜਾਰੀ ਕਰ ਕੇ ਹਟਾ

ਦੇਹ, ਇਸ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਜਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਕਿਸੇ ਜਾਤੀ, ਧਰਮ ਦੇ ਮੰਦਰ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਨਾ ਕਰੀ। ਐਸਾ ਇਨਸਾਫ਼ ਦੇਈਂ ਕਿ ਲੋਕ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਤੇਰੀ ਉਪਮਾ ਕਰਨ। ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਇਸ਼ਆਇਤ (ਪਰਚਾਰ) ਜਬਰ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਨਾਲੋਂ ਹਮਦਰਦੀ ਦੀ ਤੇਗ ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਵੇਗੀ।

ਹਿਮਾਯੂੰ ਨੇ ਐਸਾ ਹੀ ਸੁਭਾਅ ਬਣਾਇਆ ਪਰ ਸ਼ੇਰ ਸ਼ਾਹ ਹੱਥੋਂ ਹਾਰ ਖਾ ਕੇ ਜਦ ਪੰਜਾਬੋਂ ਲੰਘ ਰਹਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਆਪਣੇ ਅਮੀਰਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੋਈ ਐਸਾ ਫ਼ਕੀਰ ਕਾਬਲ ਹੋਏ ਜਿਸ ਦੀ ਦੁਆ ਸੇ ਮੇਰੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਫੇਰ ਹੋਵੇ। ਤਬ ਕੋਲੋਂ ਕਿਸੇ ਕਿਹਾ : ਜੋ ਬਾਬਾ ਅੰਗਦ ਜੀ, ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਦੀ ਜਗਹ ਹਨ, ਉਨ ਸੇ ਦੁਆ ਲੀਜੀਏ।

ਤਬ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹਿਮਾਯੂੰ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਕੋ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਚਲਾ। ਵਹਾਂ ਪਹੁੰਚਾ ਜਹਾਂ ਸਾਹਿਬ ਲੜਕਿਉਂ ਸੇ ਖੇਲੁਤੇ ਥੇ ਤਾਂ ਆਇ ਦੋਇ ਘੜੀ ਖੜਾ ਰਹਾ। ਸਾਹਿਬ ਲੜਕਿਉਂ ਸੇ ਪਰਚੇ ਰਹੇ। ਹਿਮਾਯੂੰ ਕੀ ਤਰਫ਼ ਤਾਕਿਓ ਨਹੀਂ। ਤਬ ਹਮਾਯੂੰ ਕੇ ਮਨ ਮੇਂ ਹੰਕਾਰ ਆਇਆ। ਮਨ ਮੇਂ ਕੋਪ ਕਰਕੇ ਤਲਵਾਰ ਪਰ ਹਾਥ ਰੱਖਾ। ਤਬ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੇਖਾ। ਹਾਥ ਤਲਵਾਰ ਸੇ ਥੱਝ ਗਏ। ਅਉਰ ਖੜੇ ਸੇ ਖੜੇ ਰਹੇ। ਤਬ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਹਾ :

‘ਭਾਈ ਮੁਗਲਾ। ਤਲਵਾਰ ਸ਼ੇਰ ਸ਼ਾਹ ਪਰ ਕੱਢਨੀ ਥੀ ਕਿ ਅਸਾਉ ਪਰਿ।’

ਤਬ ਹਮਾਯੂੰ ਨੇ ਕਹਾ : ‘ਮੇਰੇ ਸੇ ਚੁਕ ਭੂਲ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਪਰ ਮੇਹਰ ਹੋਵੇ।’ ਤਬ ਆਗਿਆ ਹੋਈ : ਤੇਰੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਅਜੇ ਹੈਗੀ। ਵਲਾਇਤ ਤੇ ਫਿਰ ਕੇ ਆਓ। ਤੇਰੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਤਬ ਹਮਾਯੂੰ ਸਲਾਮ ਕਰ ਕੇ ਗਇਆ ਵਲਾਇਤ ਕੋ। ਜਬ ਫਿਰ ਆਇਆ ਤਬ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਹੋਈ ਬਚਨ ਕੇ ਸਦਕੇ ਸੇ।

(ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਾਰਤਿਕ)

ਅਕਬਰ ਦੇ ਤਖ਼ਤ ਬੈਠਣ ਤੋਂ ਕੁਝ ਚਿਰ ਪਿਛੋਂ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਵਿਰੁੱਧ ਸ਼ਕਾਇਤਾਂ ਪੁਜਾਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਅਕਬਰ ਨੇ ਸੁਣੀ ਅਣਸੁਣੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿਉਂਕਿ ਨਵਾਬ ਲਾਹੌਰ ਖ਼ਾਜਾ ਖ਼ਾਨ ਨੇ ਆਗਰੇ ਇਹ ਇਤਲਾਹ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਬੜੇ ਮੁੱਤਕੀ, ਪਰਹੇਜ਼ਗਾਰ, ਸੁਲਹਕੁਲ, ਖੁਦਾ-ਪ੍ਰਸਤ, ਬਨੀ ਨੌ-ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਦੋਸਤ ਤੇ ਮਦਦਗਾਰ ਹਨ। ਲੰਗਰਖਾਨਾ ਹਰ ਵੇਲੇ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ, ਮੁਸਲਮਾਨ, ਸਾਧ, ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ, ਫ਼ਕੀਰ ਹਰ ਕੋਈ ਬਿਨਾਂ ਮੁੱਲ ਤੇ ਜਾਤ-ਪਾਤ, ਖਾਣਾ ਪਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਨਾਵਟ ਵਰਗੀ ਉਥੇ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ। ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਕਾਇਤ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ‘ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ’ ਵੀ ਕਰਵਾਇਆ ਕਿ ਐਸੀਆਂ ਗ਼ਲਤ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ਹੋ।

ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੁਝ ਚੁੱਕੇ ਚੁਕਾਇਆਂ ਨੇ ਅਕਬਰ ਪਾਸ ਲਾਹੌਰ ਆ ਕੀਤੀ। ਭਾਈ ਜੇਠਾ (ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ) ਨੇ ਸਭ ਉਠਾਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਤਰਕਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ ਸੀ। ਅਕਬਰ ਨੇ ਫਿਰ ਫ਼ੈਸਲਾ ਸੁਣਾਂਦੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦਰਵੇਸ਼ ਫ਼ਕਰ ਮੌਲਾ ਦੀ ਹੀ ਜਾਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਕਰਨੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੋਭਦੀ। ਮੌਲਾ ਤੇ ਵਲੀ ਦਾ ਕੋਈ

ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਵੇਦ ਪਾਠ ਤਾਂ ਸੰਸਾਰੀ ਗੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਵੇਦਾਂ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ :

ਯਹ ਫਕੀਰ ਮੋਲਾ ਜਾਤ।

ਨਹੀ ਚਲੇ ਇਨ ਸੇ ਬਾਤ।

ਮੋਲਾ ਵਲੀ ਨਹੀਂ ਭੇਦ।

ਕਿਆ ਹੋਇਐ ਪੜਿਐ ਵੇਦ।

(ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼)

ਅਤੇ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤਾਂ 'ਆਰਫ਼ ਕਾਮਲ ਵਲੀ ਅਲਾਹ।

ਨਾਨਕ ਸਮਾਨ ਦੂਜਾ ਘਰ ਨਾਹ।'

ਅਕਬਰ ਆਪ੍ਰੂ ਸੰਨ 1566 ਦੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆਇਆ। ਉਮਰ ਉਸ ਦੀ ਕੇਵਲ 24 ਕੁ ਸਾਲ ਸੀ। ਟੋਡਰ ਮੱਲ ਨੇ ਅਕਬਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ 'ਰਵਿ ਸਮ ਜਾਨਤ ਸਭ ਹੈ।'

ਅਕਬਰ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਿਆ। ਖੁਸ਼ਾਮਦੀਆਂ ਰਾਹ ਵਿਚ ਰੇਸ਼ਮੀ ਕੱਪੜਾ (ਪਾਂਵਡੇ) ਵਿਛਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਅਕਬਰ ਨੇ ਜਦ ਰਾਹ ਵਿਚ ਰੇਸ਼ਮੀ ਕੱਪੜਾ ਵਿਛਿਆ ਹੋਆ ਡਿੱਠਾ ਤਾਂ ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ :

ਅਕਬਰ ਸੁਜਾਨ ਤਹਾ ਪਗ ਨਹੀ ਧਰਾ।

ਨਿਜ ਹਾਥ ਉਠਾਇ ਕਿਨਾਰੇ ਕਰਾ।

ਪਗ ਪਿਆਦਾ ਚਲ ਆਇਆ ਗੁਰ ਪਾਸ।

ਦੇਖ ਦਰਸਨ ਜੋਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼। (ਸਾਖੀ 25ਵੀਂ, ਮਹਲਾ ੩)

ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਾਰਤਕ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਹਨ :

ਰਾਹ ਮੇਂ ਦਰਿਆਈ ਬਿਛੀ ਬੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋ ਉਠਾਇ ਲੀਆ। ਪਾਉ ਦਰਿਆਈ ਪਰ ਨਹੀਂ ਦੀਆ।

ਲੰਗਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਪਾ ਕੇ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਆ ਤਾਂ ਚੇਹਰੇ ਤੇ ਅਥਾਹ ਨੂਰ ਡਲੁਕਾ ਮਾਰਦਾ ਤੱਕ ਪੁੱਛ ਬੈਠਾ ਕਿ ਕੀ ਖਾਂਦੇ ਹੋ ਕਿ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਇਤਨਾ ਜਲਾਲ ਹੈ। ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਨਿੰਮ੍ਹਾ ਨਿੰਮ੍ਹਾ ਮੁਸਕਰਾ ਕੇ ਕਿਹਾ : ਇਹ ਖਾਣ ਨਾਲ ਨਹੀਂ, 'ਯਹ ਯਾਦਿ ਹਕ ਫਲ ਹੈ।' ਅਲਾਹ ਦੀ ਯਾਦ ਦਾ ਮਿੱਠਾ ਫਲ ਹੈ।

ਕਿਤਨਾ ਹੀ ਚਿਰ ਅਕਬਰ ਸ਼ਰਧਾ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਗੁਰੂ-ਵਾਕ ਸੁਣਦਾ ਰਹਿਆ। ਕਨਿਘਮ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ੀਲ ਅਕਬਰ ਵਿਚ ਸ਼ਰਧਾਵਾਨ ਸਰੋਤਾ ਪਾਯਾ। (ਫ਼ਾਊਂਡ ਐਨ ਐਟਿਟਿਵ ਲਿਸਨਰ ਇਨ ਦੀ ਟਾਲਰੈਂਟ ਅਕਬਰ)

ਅਕਬਰ ਗੁਰੂ ਘਰ ਆਉਣਾ ਆਪਣੀ ਖੁਸ਼ਨਸੀਬੀ ਗਿਣਦਾ ਸੀ। ਸੁਜਾਨ ਰਾਇ ਭੰਡਾਰੀ ਦੇ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਜਦ ਅਕਬਰ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ

ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਦੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਸਬੰਧੀ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮੁਖੋਂ ਸੁਣ ਕੇ ਮੁੱਗਧ ਹੋਆ।

ਕਿਤਨਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਤੇ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਉਦਾਹਰਣ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਹਨ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਦਰਬਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕਹੇ :

‘ਜਜੀਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਗਰੀਬਾਂ ਤੇ ਅਧੀਨਾਂ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਨਾ ਚੰਗਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਧਾਰਮਿਕ ਫਰਕ ਨੂੰ ਮਿਟਾ ਕੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਅੱਖ ਨਾਲ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਸੂਰਜ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਤੋਂ ਭਲੇ, ਬੁਰੇ, ਸਭ ਆਸਤਕ, ਨਾਸਤਕ, ਫੈਜ਼ਲਾਬ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਵੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਇਕ ਸਾਰ ਵਰਤਾਉ ਕਰੇ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਵੈਰ ਕਿਉਂ ਹੈ? ਜਦ ਕਿ ਇਕ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਮੱਕਾ ਤੇ ਮੰਦਰ ਰੋਸ਼ਨ ਹਨ। ਮਾਮਲਾ ਉਗ੍ਰਾਹਣ ਵਿਚ ਵੀ ਕਰੜਾਈ ਨਾ ਕਰੋ ਕਿਉਂਕਿ ਕਰੜਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਭੈੜੀ ਮੌਤ ਮਰਦਾ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਨਰਮੀ ਦਾ ਵਰਤਾਉ ਕਰੋ।’

ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ ਕਿ ‘ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਹਨੇਰੀ ਵਿਚ, ਸਤਿ ਦੀ ਭਾਲ ਅਤੇ ਅਸਤਿ ਦਾ ਫਰਕ ਦੱਸਣ ਦਾ ਦੀਵਾ ਬੁੱਝ ਗਿਆ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਅਸਲ ਗੱਲ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਨ ਜਾਂ ਧਰਮਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਣ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਗੀਤਾਂ ਨੂੰ ਸੋਚਾ ਧਰਮ ਸਮਝ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ, ਮਿੱਤਰਾਂ ਗਵਾਂਢੀਆਂ ਤੋਂ ਉਸ ਸੁਣ ਰੱਖੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।’

ਬੂਟੇ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਤੱਕ ਅਕਬਰ ਜੀਵਤ ਰਹਿਆ ਹਰ ਵੈਸਾਖੀ ਨੂੰ ‘ਇਕ ਲੱਖ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ’ ਰੁਪਏ ਭੇਟਾ ਵਜੋਂ ਭੇਜਦਾ ਰਹਿਆ।

ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਬੇਟਾ ਜਹਾਂਗੀਰ, ਤੁਅੱਸਬ ਦੀ ਪੱਟੀ ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਬੰਨ੍ਹੀ, ਆਪਣੀ ਤੁਜ਼ਿਕ ਵਿਚ ਇਹ ਲਿਖ ਰਹਿਆ ਸੀ :

‘ਕਿ ਚੁਨਾਂਚਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਭੋਲੇ ਹਿੰਦੂਆਂ, ਬਲਕਿ ਮੂਰਖ ਤੇ ਕਮੀਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਉਸ (ਗੁਰੂ ਜੀ) ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਹੁ-ਰੀਤੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਬਣਾ ਕੇ ਪੀਰੀ ਤੇ ਵਲੀਪੁਣੇ ਦੀ ਉੱਚੀ ਡੋਂਡੀ ਪਿਟਵਾਈ ਹੋਈ ਸੀ।

ਸਾਰੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕਹਿੰਦੇ। ਲਾਂਭੇ-ਸਾਂਭੇ ਤੋਂ ਗੁਆਰ ਤੇ ਗੁਆਰਾਂ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਲੋਕ ਉਸ ਪਾਸ ਆਉਂਦੇ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਸ਼ਰਧਾ ਉਸ ਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ। ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਤੋਂ ਇਹ ਦੁਕਾਨ ਜਾਰੀ ਸੀ। ਚਿਰਾਂ ਤੋਂ ਮੇਰਾ ਚਿੱਤ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਕੂੜ ਦੀ ਹੱਟੀ (ਦੁਕਾਨ ਬਾਤਲ) ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਵਾਂ ਜਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁਹੰਮਦੀ ਉਮੱਤ (ਇਸਲਾਮ) ਵਿਚ ਲੈ ਆਵਾਂ।’

ਬੜਾ ਦਿਲ ਦੁਖਿਆ ਸੀ ਉਸਦਾ ਜਦ ਅਕਵਾਮਿ-ਮੁਖਤਲਿਫ਼ (ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੌਮਾਂ) ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਤਰਨਤਾਰਨ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਡਿੱਠਾ।

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਮੁਗਲ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਬਦਲੀ ਹੋਈ ਨੀਤੀ ਤੇ ਨਿੱਯਤ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਸੀ :

‘ਸਾਡਾ ਲੱਗੇਗਾ ਸੀਸ

ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਾ ਆਇਆ।

ਅਸਾਂ ਹੋਆ ਤੁਰਕਾਂ ਵਿਚ ਜਾਣਾ

ਉਹਨਾਂ ਕਰਣੀ ਹੈ ਹੁੱਜਤ,

ਤੁਸੀਂ ਦੁਆਬੇ ਵਿਚ ਕਰਨਾ ਟਿਕਾਣਾ।

ਸਰੀਰ ਹੈ ਛੁੱਟਣਾ, ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਕਾ ਨਹੀਂ ਕੋਈ।

ਰਜ਼ਾਇ ਖਾਵੰਦ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਈ।’ (ਬੰਸਾਵਲੀ ਨਾਮਾ)

ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੇ ਉਚੇਚੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਗਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ :

‘ਸਾਹਿਬ ਟੇਕ ਮੱਥਾ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ) ਵਿਦਿਆ ਹੋਇ ਗਏ।

ਦੁਸ਼ਟ ਚਉਕੜੀ ਵਿਚ ਆਵਤ ਭਏ।

ਜਵਾਬ ਸਵਾਲ ਬਹੁਤ ਹੀ ਹੋਆ।

ਭਏ ਕੈਦ, ਸ਼੍ਰਮ ਪਾਇਆ, ਸੁਖ ਸਭ ਖੋਹਿਆ। (ਬੰਸਾਵਲੀ ਨਾਮਾ)

ਪਹਿਲੀ ਹੁੱਜਤ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਬਾਗੀ ਬੇਟੇ ਖੁਸਰੋ ਦੀ ਜ਼ਿਆਫ਼ਤ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ : ਇਸੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਪੰਗਤ ਵਿਚ ਬੈਠ ਤੇਰਾ ਬਾਪ

ਅਕਬਰ ਛਕ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅੱਜ ਤੇਰੇ ਬੇਟੇ ਖੁਸਰੋ ਨੇ ਖਾਯਾ ਹੈ ਤਾਂ ਆਫ਼ਤ

ਕੀ ਆ ਗਈ ?

ਦੂਜੀ, ਹੁੱਜਤ ਇਹ ਉਠਾਈ ਕਿ (ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ) ਵਿਚ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਦੀ

ਖੁਸ਼ਾਮਦ ਦੇ ਦੋ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਆਖਣਾ ਸੀ : ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਰਲਾ

ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਹੈ।

ਜਦ ਮੁਹੰਮਦੀ ਉਮਤਿ ਵਿਚ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਹੀ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ

ਫ਼ਰਮਾਯਾ :

‘ਇਹ ਸਰੀਰ ਨਾਸਵੰਤ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਸੱਚ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ

ਝੂਠ ਦਾ ਨਾਸ਼। ਜੇ ਇਸ ਮਨਰੋਥ ਨੂੰ ਪੂਰਿਆਂ ਕਰਦਿਆਂ, ਇਹ ਖਾਕੀ ਸਰੀਰ

ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਧੰਨ ਭਾਗ ਹਨ।’

ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਯਾਸਾ (ਚੰਗੇਜ਼ ਕਾਨੂੰਨ) ਹੇਠ ਤਸੀਹੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਮਿੱਤ੍ਰ ਮੀਆਂ

ਮੀਰ ਤੜਪਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ : ਸਾਈਂ ਜੀ, ਸਾਈਂ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ

ਨੂੰ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਹੀ ਰਸ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ‘ਆਤਮਾ ਸਦਾ ਅਸੰਗ ਹੈ।

ਤਨ ਮਿਥਿਆ ਪ੍ਰਪੰਚ।’ ਇਹ ਕਸ਼ਟ ਇਸ ਲਈ ਸਹਾਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਤਾਂਕਿ

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਆਦਰਸ਼ ਬਣ

ਜਾਣ।

‘ਭਾਣਾ ਮਿੱਠਾ ਕਰ ਕੇ ਮੰਨੇ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਨਾ ਕਹਣ। ਡੋਲ ਨਾ ਜਾਣ।

ਆਮ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਲਈ ਉੱਚੇ ਆਦਰਸ਼ ਦੀ ਹੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮਾਣ ਹੁੰਦੇ

ਹੋਇ ਨਿਮਾਣਾ, ਤਾਣ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਨਿਤਾਣਾ, ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸੋਭਦਾ ਹੈ। ਆਤਮਿਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨੂੰ ਸਰੀਰ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਵਰਤਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ। ਅਕਾਲ ਚਲਾਣੇ ਵੇਲੇ ਆਖ ਗਏ :

ਬਹੁ ਤੁਰਕਨ ਕੋ ਜੁੱਧ ਕਰੋ। (ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਛੇਵੀਂ)

ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਪਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਰਿਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ :

‘ਨੂਰ ਜਹਾਨ ਖਾਵੰਦ ਕੋ ਕਹੈ ਐਸੇ,

ਸਾਈ ਦੀ ਜਾਤ ਹੈ ਸਾਈ ਜੈਸੇ।’

ਪਸ਼ਚਾਤਾਪ ਕਰਨ ਜਹਾਂਗੀਰ ਆਪੂੰ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਮਹਲ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਕੋਲ ਆਇਆ।

ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਛੇਵੀਂ ਨੇ ਬੜੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰੀ। ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਚੜ੍ਹਾਇਆ।

ਚੌਪਈ : ਕੜਾਹ ਚਾੜ੍ਹ ਬਹੁ ਬੰਦਨ ਕੀਨੀ।

ਦਰਸ ਤੱਖਤ ਕਰ ਆਨੰਦ ਚੀਨੀ।

ਫਿਰ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਬੜੀ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਨਾਲ ਗਿਆ।

ਪੰਜ ਸੌ ਮੋਹਰਾਂ ਤੇ ਫਿਰ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਚੜ੍ਹਾਇਆ।

ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਬੈਠ ਭਾਈ ਬਲਵੰਤ ਤੇ ਸਤ੍ਰੇ ਜੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਨੇੜੇ ਤੋਂ ਸੁਣਿਆ।

ਕੀਰਤਨ ਸੁਣ ਨਿਹਾਲ ਹੋਆ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਭੇਟ ਮਾਇਆ ਰੱਖੀ :

ਪੁਨ ਦਰਬਾਰ ਗੁਰ ਅੰਚਰ ਡਾਰ।

ਗਯੋ ਬਾਹ ਅਤਿ ਸੈ ਹਿਤ ਧਾਰ।

ਮੁਹਰ ਪਾਂਚ ਸੈ, ਪੂਜ ਧਰ, ਪੁਨਾ ਕੜਾਹ ਧਰਾਇ।

ਬੰਦਨ ਕਰ ਬੈਠਤ ਭਯੋ ਬਲਵੰਤ ਸਤ੍ਰੇ ਨਿਕਟਾਇ।

ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਤਬ ਸ਼ਬਦ ਸੁਨਿ, ਦੀਨਾ ਦਰਬ ਅਪਾਰ।

ਬਲਵੰਤ ਸਤ੍ਰੇ ਕੋ ਤਿਹ ਸਮੇ,

ਗੁਰ ਕੋ ਬੰਧਨ ਧਾਰ। ੫੪੨।

ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦਿਆਂ ਪਹਿਲੀ ਅਰਜ਼ ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੇ ਇਹ ਗੁਜ਼ਾਰੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ‘ਗੁਰ ਕੇ ਮਹਲ’ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਕੋਲ ਲੈ ਜਾਇਆ ਜਾਏ, ਖਿਮਾ ਮੰਗਣੀ ਹੈ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਪਾਸ ਪੁੱਜ ਚਰਨੀਂ ਹੱਥ ਲਗਾਇਆ। ਪੰਜ ਸੌ ਮੁਹਰਾਂ ਰੱਖੀਆਂ ਤੇ ਮੂੰਹੋਂ ਕਿਹਾ : ਮਾਂ, ਖਿਮਾਂ ਕਰ ਦਿਉ :

ਜਾਇ ਮਾਤ ਚਰਨੀ ਲਗਾ, ਮੁਹਰ ਪਾਂਚ ਸੌ ਧਾਰ।

ਖਿਮਾ ਮਾਤ ਮਮ ਕੀਜੀਏ,

ਮੁਖ ਸੋ ਕੀਨ ਉਚਾਰ। ੫੪੩।

ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਮੁਹਰਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਨਾ ਲਗਾਇਆ ਤੇ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਨੂੰ ਦਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।
ਹੋਰ ਮੁਸਾਹਿਬਾਂ ਵੀ ਜੋ ਕੁਝ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੀ ਦੇਖਾ-ਦੇਖੀ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਵੰਡ ਦਿੱਤਾ। ਗੁਰੂ
ਜੀ ਉਥੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਨ।

ਚੌਪਈ : ਮਾਤ ਸਮੀਪ ਗੁਰੂ ਛੱਬ ਪਾਵਤ।

ਮਾਤ ਮੁਹਰ ਸਭ ਦਾਨ ਕਰਾਵਤ।

ਸੇਵਕ ਸ਼ਾਹ ਅੱਡ ਜੋ ਦੀਨਾ।

ਮੁਹਰ ਦਾਨ ਮਾਤਾ ਤਬ ਕੀਨਾ। ੫੪੯।

ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ, ਖਿਮਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣ ਕੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ :

ਗੁਰ ਗੁਰ ਸਾਥ ਵੈਰ ਜੋ ਪਾਵੈ।

ਹਲਤ ਪਲਤ ਨਿਜ ਦੋਇ ਗਵਾਵੈ।

ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੂੰ ਮਸ਼ਵਰਾ ਦਿੱਤਾ :

ਗੁਰ ਚਰਨ ਸੰਗਿ ਨਿਤ ਕਰ ਪ੍ਰੀਤਿ।

ਸੁਨੋ ਸ਼ਾਹ ਰਿਦ ਧਾਰੋ ਨੀਤ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਜਨਮ ਮਰਨ ਮੈ ਨਾਹੀ।

ਸਮਝ ਦੇਖ ਆਪਨੇ ਮਨ ਮਾਹੀ। ੫੫੩।

ਚਾਰ ਦਿਵਸ ਕਾ ਜੀਵਨਾ, ਨਰ ਦੇਹੀ ਕੇ ਪਾਇ।

ਮੁਰਖ ਜਨ ਨਹੀਂ ਸੇਵ ਕਰ

ਗੁਰ ਸੋ ਵੈਰ ਕਰਾਇ। ੫੫੪।

ਜਦ ਤੀਕ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ 'ਮੁਆਫ਼ ਕੀਤਾ' ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨਿਕਲੇ ਤਾਂ 'ਜਹਾਂਗੀਰ
ਮਨ ਆਯੋ ਚੈਨ।'

ਇਹ 'ਖਿਮਾ ਕੀਤੀ' ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣ ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੁਣ ਅਕਬਰ ਪਿਤਾ
ਵਾਂਗ ਹੀ ਰਵਾਂਗਾ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਗੋਇੰਦਵਾਲ 'ਰਹੈ ਸੇਵਾ ਕਰ ਅਰਦਾਸ।'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਰਾਜ ਦੇਣਾ ਚਾਹਿਆ ਪਰ ਮੀਰੀ ਪੀਰੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨੇ
ਕਿਹਾ :

ਹਮ ਫ਼ਕਰ ਹੁਕਮ ਨ ਕਰੈ। ੬੧੨।

ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੇ ਨੂਰ ਜਹਾਨ ਨੂੰ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਾ ਕੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਕੋਲੋਂ ਅਸੀਸ ਲਵੋ।
ਉਹ ਗੁਰ ਕੇ ਮਹਲ ਆਈ, ਚਰਨ ਪਰਸੇ ਤਾਂ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ :

ਨਾਰ ਧਰਮ ਪਤਿ ਸੇਵਾ ਕਰੋ।

ਔਰ ਕਿਸੀ ਪੈ ਨਦਰਿ ਨ ਧਰੋ।

ਜਹਾਂਗੀਰ ਨਾਲ ਫਿਰ ਨਹੀਂ ਵਿਗੜੀ।

ਸ਼ਾਹ ਜਹਾਨ ਵੇਲੇ ਜੰਗਾਂ ਹੋਈਆਂ ਪਰ ਸ਼ਾਹ ਜਹਾਨ ਨੂੰ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਨ ਨੇ
ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੈਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਾਹ ਜਹਾਨ ਨੇ ਉਸ ਵੇਲੇ

ਤੱਕਿਆ ਜਦ 'ਦਾਰਾ ਸ਼ਿਕੋਹ' ਬੀਮਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਹਕੀਮਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦਾਰਾ ਵੱਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਤੋਲੇ ਦਾ ਹਰੜ, ਮਾਸਾ ਭਰ ਲੋਹਾ ਤੇ ਗੱਜ ਮੋਤੀ ਹੋਵੇ। ਹਕੀਮਾਂ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸ ਪਾਈ ਕਿ ਇਹ ਵਸਤੂਆਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਜੀ ਪਾਸ ਕੀਰਤਪੁਰ ਹਨ। ਸ਼ਾਹ ਜਹਾਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਹੱਥੀਂ ਲਿਖਿਆ :

‘ਆਪ ਜੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਗੱਦੀ ਤੇ ਬੈਠਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਬੇ-ਖਾਹਸ਼ ਹੋ ਵਿਚਰਦੇ ਹੋ। ਖੁਦਾ ਦਾ ਫ਼ਜ਼ਲ ਸਿੱਧਾ ਆਪ ਤੇ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਪੁੱਤਰ ਦਾਰਾ ਰੋਗ ਗ੍ਰਸਤ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਜੀ ਪਾਸ ਉਹ ਦਾਰੂ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਨਰੋਆ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।’

ਇਹ ਚਿੱਠੀ ਅਕਲ ਖ਼ਾਨ ਜੋ ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰੀ ਮਨਸਬ ਸੀ, ਦੀ ਹੱਥੀਂ ਕੀਰਤਪੁਰ ਭੇਜੀ। ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਵੀ ਕਿਹਾ : ‘ਉਨ ਮੰਗੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਪ੍ਰੀਤ ਸੇ ਦੇ ਭੇਜੋ ਤਤਕਾਲ।’

ਦਾਰਾ ਨਰੋਆ ਹੋਆ। ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰੀ। ਦਾਰਾ ਕਿਤਨਾ ਕੁ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਆਦਰ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਲਿਖੀ ਇਕ ਚਿੱਠੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੈ। ਚਿੱਠੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਸਨ :

ਵਲਾਇਤ ਵਲੀ, ਅਹਿਲ ਆਰਫ਼ ਕਮਾਲ।

ਜਿਨੋ ਕੋ ਮਿਲੇ ਰਬ, ਪਾਈਅਹਿ ਜਮਾਲ।

ਆਰਫ਼ ਫਕਰ ਰਬ ਦੀ ਪਾਕ ਜਾਤ।

ਜਿਨੋ ਕੀ ਮਿਹਰ ਸੰਗ ਹੋਹ ਬਹਿ ਨਿਜਾਤ। ੧੭।

ਨਾਦਰ ਪਿਖਿਨ ਇਕ ਸ਼ਕਲ ਦਰਮਿਆਂ।

(ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਰੂਪ ਦੇਖਣ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ)

ਜਿਨੋ ਪਹਿ ਮਿਹਰ ਤੁਮ, ਤਿਨੋ, ਇਹ ਲਿਖਾ।

ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਤਖ਼ਤ ਤੇ ਬੈਠਦੇ ਹੀ ਸਮੇਂ ਹੋਰ ਆ ਗਏ। ਉਸ ਨੇ ਕਈ ਮੁਹਿੰਮਾਂ ਚਾੜ੍ਹੀਆਂ ਪਰ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਨਿਸ਼ਫਲ ਹੋਈਆਂ। ਉਸ ਨੇ ਕਪਟ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਂਦੇ ਇਕ ਚਿੱਠੀ ਪਾਈ। ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਾਰਤਕ ਦੇ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਚਿੱਠੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਸਨ :

‘ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਘਰ ਬੇਲਾਗ ਸੱਚੇ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਦਾ ਹੈ। ਬੁੱਤ-ਪ੍ਰਸਤੀ, ਧੂਣੀ ਰਮਾਣੀ, ਕਬਰਾਂ ਪੂਜਣੀਆਂ ਤੇ ਜਟਾਵਾਂ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਕੋਈ ਬਨਾਵਟ ਤੱਕ ਨਹੀਂ। ਤੁਮ ਹਮਾਰੀ ਸਲਤਨਤ ਮੇਂ ਖਲਲ ਕਰਤੇ ਹੋ। ਭਲਾ ਨਾਹੀ। ਆਪ ਕੋ ਤੋ ਹਮ ਸੇ ਮੇਲ ਕੀਆ ਚਾਹੀਏ। ਅਰ ਤੁਮਰੇ ਕੋ ਮਿਲਨੇ ਕਾ ਹਮ ਕੋ ਸ਼ੌਕ ਹੈ, ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਏ।’

ਇਹ ਚਿੱਠੀ ਸ਼ਿਵ ਦਿਆਲ ਨਾਂ ਦਾ ਇਕ ਦੀਵਾਨ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ। ਕਈਆਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਜਾ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕਿਹਾ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਆਖ ਰਹੇ ਹੋ ਇਹ ਕੁਹੜੀ ਸਿਆਸਤ ਹੈ। ਮੈਂ ਧਰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਐਸੇ ਸ਼ਾਤਰ ਜ਼ਾਲਮ ਦੇ ਮੱਥੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣਾ, ਮਿਲਣਾ ਤਾਂ ਬੜੇ ਦੂਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ।

ਇਕ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਰਵੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਡਰਾਉਣ ਦਾ ਰਾਹ ਅਪਣਾਇਆ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ

ਨੇ ਖੁਦਾ ਦਾ ਰਾਹ ਪਛਾਣਿਆਂ ਹੈ।

ਦੂਜੇ, ਜਗਤ ਧੋਹੀ ਹੈ।

ਤੀਜੇ, ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਖੂਨ ਵਿਚ ਤਰ ਤੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਛਾਤੀ ਤੇ ਪੈਰ ਰੱਖ ਰਾਜ ਕਮਾ ਰਹਿਆ ਹੈ।

ਚੌਥੇ, ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਸੰਤਾਂ, ਸੂਫੀਆਂ, ਦਰਵੇਸ਼ਾਂ ਤੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦੁਖੀ ਕਰ ਰਹਿਆ ਹੈ।

ਪੰਜਵੇਂ, ਸਰਮਦ ਵਰਗੇ ਫਕੀਰ ਦਾ ਭਰੇ ਦਰਬਾਰ ਸਿਰ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ :

ਇਤਿ ਯਾਦਕ ਮਨ ਪਾਪਨਿ ਪੁਸ਼ਟ।

ਕੌਣ ਸੰਤ ਮਿਲਿ ਹੈ ਇਸ ਦੁਸ਼ਟ।

ਚਿੱਠੀ ਦਾ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਜੁਆਬ ਦਿੱਤਾ :

‘ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਵਾਸਤਾ ਤੇਰੇ ਸਿਉ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਮੁਲਕ ਨਹੀਂ ਨੱਪਿਆ।

ਨਾਂਹ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਖਿਰਾਜ ਦੇਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਂਹ ਕੁਝ ਲੈਣ ਦੀ ਖਾਹਿਸ਼ ਹੈ।

ਨਾਂਹ ਹੀ ਕੋਈ ਤੇਰਾ ਮੇਰਾ ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾਂ ਵਾਲਾ ਸਲੂਕ ਹੈ।

ਹਮਾਰੀ ਕਿਸੀ ਸੋ ਉਚੀ ਨੀਮੀ ਨਾਹੀ। ਅਰ ਕਿਸੀ ਸੋ ਦਾਵਾ ਭੀ ਨਾਹੀ।

ਹਮਾਰੀ ਤਰਫ਼ ਸੋ ਖਲਲ ਨਹੀਂ ਖਲਲ ਤੇਰੀ ਮੱਤ ਮੇ ਹੈਂ।

ਅਰ ਦਾਰਾ ਸ਼ਿਕੋਹ ਕੋ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਦੀਨ ਕੀ ਦੀਆ ਹੈ।

ਸੋ ਤੁਮ ਕੋ ਦੇਖਨੇ ਨਹੀਂ ਆਵਤੀ।’

ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਇਹ ਚਿੱਠੀ ਪੜ੍ਹ ਬੜਾ ਸਟਪਟਾਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਅਜ਼ਮਤ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਰਾਇ ਜੀ ਭੇਜੇ ਸਨ ਪਰ ਉਸ ਸ਼ਾਹੀ ਅਤਾਬ ਤੋਂ ਡਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਵਾਕ ਬਦਲਾ ਕੇ ਸੁਣਾਇਆ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਛੋਟੀ ਮੱਤ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸੱਚਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੈ। (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਇਜ਼ ਏ ਸਾਵਰੈਨ)।

ਰਾਮ ਰਾਇ ਸ਼ਾਹੀ ਰੁਹਬ ਹੇਠਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕਮਜ਼ੋਰ ਮਨ ਹੈ। ਐਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਆਸ਼ੇ ਨੂੰ ਹੀ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਡੇ

ਮੱਥੇ ਨਾ ਲੱਗੇ। ਜਿਧਰ ਮੂੰਹ ਹੈ, ਉਧਰ ਹੀ ਤੁਰ ਜਾਏ।

ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਆਪਣੇ ਮਕਸਦ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਨਾ ਹੋਆ।

ਗੁਰੂ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਤਖ਼ਤ ਤੇ ਬਿਰਾਜੇ। ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਤਰਲੇ ਲਏ ਕਿ ਇਕ ਵਾਰੀ ਅਠਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਦੀਦਾਰ ਹੋ ਜਾਏ। ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਆਪੂੰ ਬੰਗਲਾ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਆਇਆ ਪਰ ਸਾਹਿਬ ਸੁਣਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਬੰਦ ਕਰਾਇਆ। ਅੱਧੀ ਘੜੀ ਬੂਹੇ ਤੇ ਅਉਰੰਗਾ ਖੜਾ ਰਹਿਆ, ਪਰ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਦੀਦਾਰ ਨਾ ਦਿੱਤੇ।

ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੇ ਤਖ਼ਤ ਬੈਠਦੇ ਹੀ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਗਿਫ਼ਤਾਰੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤੇ। ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਧਮਧਾਨ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪਕੜ ਮਿਰਜ਼ਾ ਰਾਜਾ ਜੈ ਸਿੰਘ ਦੀ ਹਵੇਲੀ

ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਆਦਰ ਲਈ ਚੰਦਨ ਦੀ ਚੌਂਕੀ ਰੱਖੀ।
ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੀ ਇਕੋ ਹੱਟ ਸੀ ਕਿ ਕਰਾਮਾਤ ਦਿਖਲਾਵੇ। ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ :

ਨ ਲਾਇਕ ਫਕਰ ਕੋ ਕਰਾਮਾਤ ਕਰਨਾ।

ਹੈ ਨਿਸ ਦਿਨ ਸਦਾ ਬੋਝ ਮੋਲਾ ਕੇ ਰਹਨਾ।

ਕਰਾਮਾਤ ਦਿਖਾਉਣੀ ਰੱਬ ਦਾ ਸ਼ਰੀਕ ਬਣਨਾ ਹੈ ਤੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਇਹ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ
ਲਗਦਾ :

ਕਰੈ ਜੋ ਕਰਾਮਾਤ ਮੁਸ਼ਰਕ ਕਹਾਵੈ।

ਜੋ ਮੁਸ਼ਰਕ ਭਇਆ, ਲਾਸ਼ਰੀਕਹਿ ਨ ਭਾਵੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬੰਦੇ ਦਾ ਇਕ ਹੀ ਕਾਰਜ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬੰਦਗੀ ਵਿਚ ਜੁਟਿਆ
ਰਹੇ। ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਰਾਜ ਮਿਲਿਆ ਈ ਤਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਇਕੋ
ਜਹਿਆ ਦੇਖ :

“ਦੋਨੋ ਚਸ਼ਮ ਬਰਾਬਰ ਬੀਨੀ।”

ਰੱਬ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰ, ਜੁਲਮ, ਜਬਰ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਲਗਦੇ :

‘ਜੁਲਮ ਜੁਲਮੀ ਰਬ ਨਾ ਭਾਵੈ।’

ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਵੀ ਨੀਵੀ ਖਿੱਚੀ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਰਿਹਾਅ ਕੀਤਾ। ਪਿਛੋਂ ਜਦ
ਜੁਲਮਾਂ ਦੀ ਅਤਿ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਪੰਡਤਾਂ ਦੀ ਬਾਂਹ
ਪਕੜੀ ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਸ਼ਾਹ (ਦਲੀਸ) ਅੱਗੇ ਆਪਣਾ ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਠੀਕਰਾ ਭੰਨਿਆ।
ਇਸ ਦਾ ਕਿਤਨਾ ਕੁ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ, ਉਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੇ ਭਾਵੇਂ
ਦੇ ਹੀ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਅਸਰ ਪੂਰਨ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਾਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਲਿਖਣਾ
ਹੈ :

ਤਬ ਤੇ ਘਟੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਿਲੀ।

ਤਬ ਤੇ ਤੁਰਕ ਕਲਾ ਭਈ ਦਿਲੀ।

ਸੈਨਾਪਤੀ ਨੇ ਇਸ ਲਈ ‘ਹਿੰਦ ਕੀ ਚਾਦਰ’ ਨਾ ਲਿਖ ਕੇ, ਲਿਖਿਆ :

‘ਪ੍ਰਗਟ ਭਏ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ।’

ਸਗਲ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟ ਕੀ ਵਾਪੀ ਚਾਦਰ।’

ਜੁਰਅਤਿ ਕਿਤਨੀ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਭਰੀ ਗਈ ਉਸ ਦਾ ਵਰਨਣ ਉਹ ਅਖਾਣ ਹੈ
ਜੋ ਭਾਈ ਲਖੀ ਸ਼ਾਹ, ਭਾਈ ਨਿਗਾਹੀਆ ਤੇ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਜੀ ਸੀਸ-ਧੜ ਉਠਾਉਣ
ਉਪਰੰਤ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋਆ।

ਅਖਾਣ ਸੀ :

ਚਲਾ ਚਲਾਈ ਹੋ ਰਹੀ, ਗੜ-ਗੜ ਉਖੜੇ ਮੇਖ।

ਲਖੀ ਨਗਾਹੀਆ ਲੈ ਗਏ, ਤੂੰ ਖੜਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਵੇਖ।

ਮੁਆਸਰਿ ਆਲਮਗੀਰੀ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਹਾਦਤ ਤੋਂ ਕੁਝ ਹੀ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ

ਜਦ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਕਿਸਤੀ ਤੋਂ ਉਤਰ ਕੇ ਤਖ਼ਤ-ਇ-ਰਵਾਂ ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਰਹਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਇਕ ਬਦਬਖ਼ਤ, ਸਿਰ-ਫਿਰੇ ਨੇ ਜੋ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਸਿੰਘ (ਬਹਾਦਰ) ਦਾ ਸਿੱਖ ਸੀ, ਦੋ ਇੱਟਾਂ ਸੁੱਟੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਤਖ਼ਤ ਤੇ ਗਿਰੀ। ਜਲੋਂ ਦੇ ਪਿਆਦਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਬਦਨਸੀਬ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਕੇ ਕੋਤਵਾਲ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਫਿਰ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦਿੱਲੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਆ। ਦੱਖਣ ਵੱਲ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਉਥੋਂ ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਿਰੁੱਧ ਇਹ ਫ਼ਰਮਾਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ : ‘ਜੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਧੂ ਬਣ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ-ਵਡੇਰਿਆਂ ਵਾਂਗ ਰਹੇ, ਸਿੱਖਾਂ ਪਾਸੋਂ ਸੱਚਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨਾ ਅਖਵਾਏ, ਜਮੀਅਤ (ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਇਕੱਠ) ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਜ਼ ਆਏ, ਝਰੋਖੇ ਬਹਿ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ, ਸਿਜਦੇ ਕਰਾਉਣ ਆਦਿ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਤੌਰ ਤਰੀਕੇ ਛੱਡ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਭਲਾ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਘਰ ਘਾਟ ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵਤਨੋਂ ਕੱਢ ਦੇਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।’

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਚੌਦਾਂ ਜੰਗਾਂ ਲੜੀਆਂ। ਕਈ ਝੜਪਾਂ ਹੋਈਆਂ। ਅਨੰਦਪੁਰ ਛੱਡਿਆ। ਚਾਰੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ, ਤਿੰਨ ਪਿਆਰੇ ਅਤੇ 40 ਮੁਕਤੇ ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਗੜ੍ਹੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਉਪਰੰਤ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮਾ ਲਿਖਿਆ। ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਜਦ ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮਾ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਹੱਥ ਪਕੜਾਇਆ ਤਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਹੈ ਕਿ ‘ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੀ ਰੰਗ ਉਸਦਾ ਜ਼ਰਦ ਹੋਆ।’ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਵਹਿਦਾ ਕੀਤਾ ਈ ਤਾਂ ਤੇਸਿਆਂ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾ ਤਰਾਸ਼, ਸਗੋਂ ਪਹਰਾ ਦੇਹ :

‘ਬ ਕੁਰਾਂ ਕਸਮ ਫਰਜ਼ ਬਰ ਸਰ ਤੁਰਾਂ।’

ਰਸਾ ਕਾਰੇ ਖੂਬੀ ਬ ਗੁਫਤਾ ਸੁਮਾਂ।’

ਮਰਦ ਉਹ ਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਅਤੇ ਦਿਲ ਤੇ ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਜੋ ਐਸਾ ਨਾਂਹ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਉੱਖੜੀਆਂ-ਉੱਖੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ :

ਸੁਖਨ ਮਰਦ ਕੋ ਜਾਨ ਮੈ ਜਾਨ ਰਾਖੈ।

ਸੁਖਨ ਬਿ ਸੁਖਨ, ਅਉਰ ਕੀ ਅਉਰ ਭਾਖੈ।

(ਸੈਨਾਪਤੀ)

ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਆਪਣੀ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਮੋੜਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹਿਆ ਪਰ ਉਮਰ ਨੇ ਸਾਥ ਨਾ ਦਿੱਤਾ।

ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਤਖ਼ਤ ਬੈਠਦੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਆਦਰ ਦਿੱਤਾ। ਗੁਰੂ ਸੋਭਾ ਦੇ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਕਹੇ :

ਦਯਾ ਧਾਰ ਹਮਰੇ ਘਰਿ ਆਏ।

ਤਖ਼ਤ ਬਖ਼ਤ ਤੁਮ ਕੇ ਪ੍ਰਭ ਪਾਏ।

ਇਕ ਅਹਿਦਨਾਮਾ ਵੀ ਹੋਆ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਧਾਰਾਂ ਸਨ :

1. ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਤੁਲ ਜਾਣੇਗਾ।

2. ਇਨਸਾਫ਼ ਕਰੇਗਾ।

3. ਦੂਜੇ ਦੇ ਧਰਮ ਵਿਚ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗਾ।

4. ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੇਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਹੈ, ਤੁਰੰਤ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦੇਵੇਗਾ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਮਿਲਣੀਆਂ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਜ਼ਸ਼ ਰਚ ਕੇ ਜਮਸ਼ੈਦ ਖ਼ਾਨ ਕੋਲੋਂ ਨਾਂਦੇੜ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਐਸਾ ਵਾਰ ਕਰਾਇਆ ਕਿ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ। ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਦੂਹਰੀ ਚਾਲ ਅਪਣਾ ਲਈ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਜਮਸ਼ੈਦ ਖ਼ਾਨ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਤਮੀ ਖਿੱਲਤ ਭੇਜੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜਦ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਅਰਜ਼ੀ ਪਾਈ ਗਈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਕਾਫ਼ੀ ਮੁੱਲ ਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਲਤ ਕਾਨੂੰਨ ਮੁਤਾਬਿਕ ਸਰਕਾਰੀ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਦਾਖ਼ਲ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਹੁਕਮ ਚਾੜ੍ਹਿਆ ਕਿ ਦਰਵੇਸ਼ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਉਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੀ। ਅਜਿਹੇ ਮਾਲ ਨਾਲ ਸ਼ਾਹੀ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਨਹੀਂ ਭਰ ਜਾਣਾ। ਦਰਵੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਮਾਲ ਹੈ। ਰੋਕ ਨਾ ਪਾਈ ਜਾਏ।

ਬਾਬੇ ਕੇ ਤੇ ਬਾਬਰ ਦਾ ਮੇਲ ਦੀ ਵਾਰਤਾ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਈ।

ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਗੜੀ ਦਾ ਵਰਤਾਂਤ

ਜਦ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਖਾਲਸਾ ਸਾਜ ਇਹ ਬਚਨ ਕਹੇ :

ਆਜ ਖਾਸ ਭਯੋ
ਖਾਲਸਾ ਸਤਿਗੁਰ
ਕੇ ਦਰਬਾਰ

‘ਚਿੜੀਅਨ ਪਰ ਅਬ ਖੁਸ਼ੀ ਹਮਾਰੀ।

ਮਾਰੇ ਬਾਜ ਸੁ ਅਪਰ ਮੰਝਾਰੀ।’

ਤਾ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਸਿੱਧੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਪਾਸ
ਦੱਖਣ ਭੇਜੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਸੋਢੀ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਵਿਚੋਂ

(ਗੁਰੂ) ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਹੈ ਅਤੇ ਬੜਾ ਇਨਕਲਾਬੀ ਹੈ :

ਸੋਢੀ ਰਾਮ ਦਾਸ ਕੋ ਨਾਤੀ।

ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਸੁਖ ਕ੍ਰਾਂਤੀ।

ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਘਰ ਜਾਣ ਕੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿਆ ਪਰ ਹੁਣ ਉਸ ਦਾ
ਤੇਜ ਤਾਕਤ ਬਹੁਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਦੂਰ ਹਟਾਯੋ :

‘ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਕਾ ਧਾਮ ਪਛਾਣਾ।

ਤਾ ਸੋ ਕਛੁ ਨ ਬੈਨ ਬਖਾਨਾ।

ਫੈਲ ਗਯੋ ਅਬ ਹੀ ਲਖ ਪਾਯੋ।

ਯਾ ਤੇ ਮਾਰ ਸੁ ਦੂਰ ਉਠਾਯੋ ॥੦॥

(ਗੁਰੂ ਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦, ਅਧਿਆਇ ਦਸਵਾਂ)

ਹੋਰ ਜਿਹੜਾ ਅਨੰਦਪੁਰ ਬਸਾਇਆ ਸੂ, ਉਥੇ ਕੋਈ ਬਰਨ ਜਾਤ ਦਾ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ
ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ। ਪੰਥ ਖਾਲਸਾ ਸਾਜ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਕਹਿਆ ਸੂ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਰਹਿਣ
ਰੱਖੋ ਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਜੰਗ ਮਚਾ ਕੇ ਤੁਰਕਾਂ ਦੀ ਸਫ਼ਾ ਲਪੇਟ ਦਿਓ :

ਚਾਰ ਬਰਨ ਇਕ ਬਰਨ ਪ੍ਰਕਾਰਾ।

ਨਾਮ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਸੁਧਾਰਾ।

ਸੁਧਾ ਦੇਨ ਹਿਤ ਹਮੇਂ ਬੁਲਾਯੋ।

ਹੋਰੁ ਖਾਲਸਾ ਯੋ ਫਰਮਾਯੋ ॥੪॥

ਰਹਤ ਧਰੋ ਹਮਰੀ ਮਨ ਧਾਰੀ।

ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜੰਗ ਸਮਰ (ਜੰਗ) ਜਿਤਾਰੀ। ੩੫।

ਖੜਗ ਕੇਤ ਮੋ ਹੋਤ ਸਹਾਈ।

ਮੈ ਤੁਰਕਨ ਕੀ ਸਭਾ ਗਵਾਈ।

ਅਸਾਂ ਤੁਹਾਡੇ (ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ) ਨਾਲ ਵਿਗਾੜਨੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀ ਸੋ ਲਿਖ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਕਾਬੂ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ। ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਲੜ ਪਕੜੋ। ਜੋ ਕਹੋ ਕਰਾਂਗੇ, ਦਿਆਂਗੇ। ਅਨੰਦਪੁਰ ਇਸ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਤੋਂ ਛੁੜਵਾ ਕੇ ਦੇਵੋ :

ਤੁਮ ਸੋ ਬਿਗਰਤ ਹਮ ਪਹਿਚਾਨੀ।

ਤਾਕੀ ਬਾਤ ਧਰੀ ਨਹਿ ਕਾਨੀ।

ਤਾ ਕਰ ਦੇਸ ਲੂਟ ਹਮ ਲੀਨੋ।

ਹਮ ਆਏ ਤੁਮ ਪੈ ਲਖ ਚੀਨੋ। ੩੬।

ਗੀਆ ਛੰਦ : ਸਾਧਯੋ ਨਾ ਜਾਵੈ ਹਮਨ ਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ !

ਸਕਤਿ ਨਾ ਹੈ ਤਹੀ।

ਅਬ ਕਰੋ ਕਾਮ ਹਮਾਰ ਜੂ,

ਤੁਮ ਲੇਤ ਦਾਮਨ ਕੋ ਸਹੀ।

ਅਤਿ ਦਾਮ ਹਮ ਤੁਮਰੇ ਭਰੇ,

ਪੁਰ ਅਨੰਦ ਲੈ ਦੀਜੀਐ।

ਨਾਤੁਰ ਨਾ ਜਾਨੋ ਸਾਹ ਜੀ,

ਅਬ ਬਿਦਾ ਦਸਤੈ (ਹਥੀਂ) ਦੀਜੀਐ। ੩੭।

(ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦, ਅਧਿਆਇ ਦਸਵਾਂ)

ਲੰਮੇ ਚਿਰ ਦੇ ਘੇਰੇ ਬਾਅਦ, ਪਹਾੜੀਆਂ ਤੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਕਸਮਾਂ ਉਠਾਈਆਂ ਕਿ ਅਨੰਦਪੁਰ ਛੱਡ ਜਾਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹਮਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਨੂੰ ਛੋੜ, ਰੋਪੜ ਰਾਤ ਕੱਟ ਜਦ ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਗੜ੍ਹੀ ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ ਕੇਵਲ 40 ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਰਹਿ ਗਏ ਸਨ:

ਚਾਲਿਸ ਸਿੰਘ ਰਹੈ ਅਬ ਆਈ।

ਪੰਜ ਭਾਟੀਏ ਥੇ ਸੁਖਦਾਈ।

ਜਾਰ ਸੁ ਸਿੰਘ ਅਰੇੜੇ ਤਾਹੀ।

ਕਛੁ ਖੜੀ ਕਲਾਲ ਸੁ ਵਾਹੀ।

ਦੋ ਰੰਘਰੇਟੇ ਥੇ ਤਹਿ ਜਾਨਾ।

ਦੋ ਦਿਜ ਸਿੰਘ ਮਹਾ ਪ੍ਰਧਾਨਾ। ੬੨।

(ਅਧਿਆਇ ਸੋਲ੍ਹਵਾਂ, ਗੁਰੂ ਬਿਲਾਸ ਪਾ: ੧੦)

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਸਾਥੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਭੈ ਹੋਣ ਦੇ ਬਚਨ ਕਹੇ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਮੋਰਚੇ ਲਗਵਾ ਦਿੱਤੇ। ਜਦ ਕਈ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈਆਂ ਤਾਂ ਅਪਣੇ ਵੱਡੇ ਬੇਟੇ ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜੋ ਕਹਿਆ, ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਜੋ ਐਸਾ ਆਪਣੇ ਬੇਟੇ ਨੂੰ ਆਖੇ।

ਚੌਪਈ : ਹੇ ਸੁਤ ! ਤੁਮ ਹਮਕੋ ਹੇ ਪਿਆਰੇ।
 ਤੁਰਕ ਨਾਸ ਹਿਤ; ਤੁਮ ਤਨ ਧਾਰੇ।
 ਜੇ ਆਪਨੇ ਸਿਰ ਰਨ ਮੇ ਲਾਗੇ।
 ਤਾ ਕਰ ਨਾਸ ਮਲੇਛ ਸੁਭਾਗੇ।
 ਤਾ ਤੇ ਯਾ ਸਮ, ਸਮਾਂ ਨਾ ਕੋਈ।
 ਤੁਮ ਦੋਨਹੁ ਸੰਗਰ (ਜੰਗ) ਭਲ ਜੋਈ।

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ : ਪਿਤਾ ਜੀ !
 ਹੁਣ ਜੰਗ ਦਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਦੇਖਣਾ :

ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤਬ ਕਰ ਅਰਦਾਸਾ।
 ਕਹਯੋ : ਦੇਖੀਐ, ਆਜ ਤਮਾਸ਼ਾ। ੨੯।
 ਪਰਉਪਕਾਰ ਕੇ ਹੋਤ ਰਨ ਮਹਿ ਧਾਏ,
 ਅਬ ਸੰਗ ਮਲੇਛ ਜੂਝਤੇ ਹੈਂ।
 ਲਖ ਤਾਹਿ ਕੋ ਨਾਹਰ ਖਾਨ ਕਹੈ,
 ਤੁਮ ਆਓ ਜੀ ਮਿਲਹੁ, ਹਮ ਸੂਝਤੇ ਹੈਂ।

ਇਹ ਨਾਹਰ ਖਾਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੰਗਾਰਿਆ ਸੀ, ਨੁਸਰਤ
 ਖਾਨ ਤੇ ਵਲੀ ਮੁਹੰਮਦ ਖਾਨ ਦਾ ਭਰਾ ਸੀ।

ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਗੜ੍ਹੀ ਦੀ ਮੱਮਟੀ ਤੋਂ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਡਿੱਠਾ ਕਿ ਨਾਹਰ ਖਾਨ ਪਿੱਛੋਂ
 ਛੁਪ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਤੇ ਵਾਰ ਕਰਨਾ ਲੋੜਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਤੀਰ ਚਲਾਇਆ। ਤੀਰ
 ਖਾ ਕੇ ਉਹ ਸਾਖੀਆਂ ਸਮੇਤ ਮੈਦਾਨ ਛੱਡ ਗਿਆ।

ਬੂ ਦੀਦਮ ਕਿ ਨਾਹਰ ਬਿ ਯਾਮਦ ਬ ਜੰਗ।
 ਚੀਸਦਨ ਯਕੇ ਤੀਰ-ਇ-ਮਨ ਬੇ ਦਰੰਗ। ੨੯।
 ਹਮ ਆਖਰ ਗੁਰੇਜ਼ਦ ਬ ਵਕਤੇ ਮਸਾਫ। (ਜਫਰਨਾਮਾ)

ਜੰਗ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਹੁਣ ਸਿੱਧੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਹੋਏ।

ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵਧਦੇ, ਵੰਗਾਰਦੇ, ਵਿੰਨ੍ਹਦੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾ ਗਏ।

ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੇ ਲਖੌਤੇ-ਜਿਗਰ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਂਦੇ ਦੇਖ ਜੋ ਬਚਨ ਬਾਜਾਂ
 ਵਾਲੇ ਨੇ ਕਹੇ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੇਟੇ ਤੇ ਮਾਣ ਤੇ ਖਾਲਸਾ ਸਾਜਣ ਦਾ ਸਹੀ ਮੰਤਵ
 ਦਰਸਾ ਰਹਿਆ ਸੀ। ਜਦ ਕੋਈ ਮੋਹ ਤੋੜ, ਮਮਤਾ ਗਵਾ, ਸਨਮੁਖ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ
 ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਖਾਸ ਮਾਣ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ:

ਪੀਯੋ ਪਿਯਾਲਾ ਪ੍ਰੇਮ ਕਾ, ਭਯੋ ਸੁਮਨ ਅਵਤਾਰ।
 ਆਜ ਖਾਸ ਭਯੋ ਖਾਲਸਾ, ਸਤਿਗੁਰ ਕੈ ਦਰਬਾਰ। ੨੪।

(ਗੁਰ-ਸੋਭਾ)

ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਭਾਈ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਯਾਲਾ ਪੀਂਦੇ ਦੇਖ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ
 ਬਾਬਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੰਨ-ਪੰਨ ਕਹਿਆ ਕਿ ਖੂਬ ਖੰਡਾ ਖੜਕਾਇਆ ਅਤੇ ਗੜ੍ਹੀ

ਤੋਂ ਹੀ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਉੱਚੀ ਅਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਕਿਹਾ :

ਵੀਰਾ, ਜ਼ੋਰਾ ਕੁ ਠਹਰ, ਮੈਂ ਵੀ ਆ ਰਹਿਆ ਹਾਂ :

ਧੰਨ-ਧੰਨ ਤੁਮਰੇ ਅਸਿ (ਤਲਵਾਰ) ਤਾਈ।

ਧੰਨ ਧੰਨ ਕਰ ਮੁੱਖੋਂ ਅਲਾਈ।

ਮੈਂ ਤੁਮ ਭ੍ਰਾਤ ਸਦਾ ਸੰਗ ਜਾਨਾ।

ਮੈਂ ਪਾਛੈ ਤਜ ਕਰਾ ਪਯਾਨਾ ॥੪੫॥

(ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦)

ਨੈਭੁ (ਰਤਾ ਕੁ) ਰਹੇ ਮੁਹਿ ਆਵਨ ਦੀਜੈ।

ਇਤਨਾ ਕਹਿ ਕੇ ਚਾਅ ਨਾਲ ਹੱਥ ਖੰਡਾ ਚੁੱਕ ਲਿਆ :

‘ਉਠਯੋ ਤਬੈ ਅਸ ਕਹਿ ਸੁ ਪ੍ਰਸੰਜੈ।’

ਬੇਟੇ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜੋਸ਼ ਉੱਮਡਦਾ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਹਿਆ : ਬੇਟੇ ‘ਰਤਾ ਕੁ ਰੁਕ ਜਾ।’

ਅੱਗੇ ਵਧ ਕੇ ਬੇਟੇ ਨੂੰ ਚੁੰਮਿਆ। ਕੇਸਰ ਛਿੜਕਿਆ ਅਤੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਟਿੱਕਾ ਲਗਾ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਗਾਇਆ ਤੇ ਆਖਿਆ :

ਜਾਓ! ਇਥੇ ਜਸ ਪਾਯੋ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਸੁਖ।

ਸਤਿਗੁਰ ਕਰੈ : ਬੈਠਹੁ ਪਲ ਤਾਤਾ।

ਦਯੋ ਭਾਲ ਟੀਕੇ ਕੁੰਕਮਾਤਾ।

ਅਰਥ ਟੀਕ ਕੇ ਏਹੁ ਬਖਾਨੋ।

ਤਾ ਕੋ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਸੋ ਮਾਨੋ। ੨੬।

(ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦)

ਜਿਵੇਂ ਜੂਝਦੇ, ਖੰਡੇ ਖੜਕਾਂਦੇ, ਸਫ਼ਾਂ ਚੀਰਦੇ, ਬਾਬਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਈ, ਭਾਈ ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:

ਆਯੋ ਸਿੰਘ ਜੁਝਾਰੀ ਖੰਡਾ ਧੂਹ ਕੇ।

ਇਵੇਂ ਖੰਡਾ ਚਲਾਯਾ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਕਿਸਾਨ ਖੇਤੀ ਵਿਚ ਦਾਤ੍ਰੀ ਚਲਾਂਦਾ ਹੈ:

‘ਖੇਤ੍ਰ ਵਗਾਈ ਦਾਤ੍ਰੀ ਜਯੋ ਕਿਰਸਾਨੀਆ।’

ਉਮਰ ਵਿਚ ਛੋਟੇ ਪਰ ਸੂਰਮਤਾਈ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਬਾਬਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਚਲਦੀ ਤਲਵਾਰ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਤੁਰਕ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਉਂਗਲਾਂ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾਂਦੇ, ਅਲਾਹ-ਅਲਾਹ ਪੁਕਾਰਦੇ ਤੇ ਆਖਦੇ ਇਸ ਸੂਰਮੇ ਨਾਲ ਮੱਥਾ ਲਗਾਉਣਾ ਕੋਈ ਆਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ :

‘ਹੋਏ ਤੁਰਕ ਹੈਰਾਨੀ, ਕਰਦੇ ਯਾ ਅਲਾ।

ਕਹੇ ਸੂਰ ਮਹਾਨੀ, ਮਥਾ ਲਾਇਐ।’

ਇਕ ਵੱਡੇ ਦਸਤੇ ਨੇ ਇਕੋਲੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਤੇ ਹੱਲਾ ਬੋਲ ਦਿੱਤਾ। ਘੇਰਾ ਘੱਤ ਕੇ ਚਾਰੋਂ ਪਾਸੇ ਵਾਰ ਕੀਤੇ। ਉਧਰ ਸੂਰਜ ਨੇ ਮੂੰਹ ਛੁਪਾਇਆ, ਇੱਧਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਚੰਨ ਨੇ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦਿੱਤੀ। ਨਵਾਂ ਚੰਨ ਸ਼ਹੀਦੀ ਗਗਨ ਤੇ ਚੜ੍ਹਿਆ।

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮਾ ਵਿਚ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਚਰਾਗਿ ਜਹਾਂ (ਸੂਰਜ) ਛੁਪਿਆ ਤੇ ਸ਼ਾਹਿ ਸ਼ਬ (ਚੰਨ) ਸ਼ਾਨ ਨਾਲ ਨਿਕਲਿਆ ਤਾਂ ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਜੰਗ ਸਮਾਪਤ ਹੋਈ :

ਚਰਾਗੇ ਜਹਾਂ ਤੂ ਬੁਦ ਬੁਰਕਾ ਪੋਸ਼।

ਸ਼ਾਹਿ ਸ਼ਬ ਬਰ ਆਮਦ ਹਮਾ ਜਲਵਾ ਜੋਸ਼।

ਉਸ ਵੇਲੇ ਵੀ ਇਹ ਫ਼ਰਮਾਯਾ : ਔਖੀ ਘੜੀ ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਲੋਂ ਸਾਰੀਆਂ ਰਹਮਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਰਹਿਰਾਸ ਦਾ ਪਾਠ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਨੌਂ ਰਹਿੰਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ : ਕਦੇ ਮਾਯੂਸ ਨ ਹੋਣਾ : ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਸਦਾ ਚਾਰ ਓਟਾਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਓਟਾਂ ਸਦਾ ਨਾਲ ਹਨ :

ਪਹਿਲੀ ਓਟ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਹੈ;

ਦੂਜੀ, ਸ਼ਬਦ ਦੀ;

ਤੀਜੀ, ਸੰਗਤਿ ਦੀ;

ਅਤੇ

ਚੌਥੀ, ਆਪਣੀ।

ਗੰਜਿ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਵਿਚ ਹਕੀਮ ਅੱਲ੍ਹਾ ਯਾਰ ਖ਼ਾਂ ਜੋਗੀ ਨੇ ਠੀਕ ਲਿਖਿਆ :

ਯਾਰੂਬ ਕੋ ਯੂਸਫ਼ ਕੇ ਬਿਛੜਨੇ ਨੇ ਰੁਲਾਯਾ।

ਸਾਬਰ ਕੋਈ ਕਮ ਐਸਾ ਰਸੂਲੋਂ ਮੇਂ ਹੈ ਆਯਾ।

ਕਟਵਾ ਕੇ 'ਪਿਸਰ' ਚਾਰ ਇਕ ਆਂਸੂ ਨ ਗਿਰਾਯਾ।

ਰੁਤਬਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਨੇ ਰਿਸ਼ੀਓਂ ਕਾ ਬੜਾਯਾ।

ਪੰਥ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਕੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿਚੋਂ ਨਰ ਸਿੰਘਾ ਵਜਾਇ ਨਿਕਲ ਗਏ। ਪਿਛੋਂ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਬਟਾਲਵੀ ਦੇ ਕਹਿਣ ਅਨੁਸਾਰ : ਬਾਕੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਤਲਵਾਰਾਂ ਸੂਤ ਕੇ ਵੈਰੀਆਂ ਉੱਤੇ ਅਚਨਚੇਤ ਟੁੱਟ ਪਏ। ਬਹਾਦਰੀ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਜੇਹੇ ਕਾਰਨਾਮੇ ਦਿਖਾਏ ਕਿ ਰੁਸਤਮ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਤਾਜ਼ਾ ਹੋ ਗਈ। ਸੈਨਾਪਤੀ ਦੇ ਕਹਿਣ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਈ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ-ਖਾਲਸਾ' ਪੁਕਾਰਦੇ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਪਾ ਗਏ। ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਸਨਾ ਤੇ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ-ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਸੀ :

ਕਹੈ ਖਾਲਸਾ ਖਾਲਸਾ, ਦੂਸਰ ਅਉਰ ਨ ਆਸ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੁਖ ਤੇ ਕਹਿਓ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਤਜੈ ਸਾਸ ੬੯।

(ਅਧਿਆਇ ਬਾਰੂਵਾਂ, ਗੁਰ ਸੋਭਾ)

ਸਰਹਿੰਦ ਵਿਖੇ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ

ਕੋਈ ਅਥਾਹ ਸ਼ਰੀਫ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਮਲ ਪੰਖੜੀਆਂ ਵਿਚ ਕਿ ਜੁਲਮਾਂ ਦੇ ਝੱਖੜ ਨਾਲ

**ਸਲਾਮ ਏਕ ਕੋ ਹੀ
ਹੈ ਕਰਤੇ**

ਜਿਥੇ ਵੀ ਡਿੱਗੀਆਂ, ਉਥੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਾ ਚਾਅ ਭਰ ਗਈਆਂ।

ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਦਰਸਾ ਗਏ ਕਿ ਜਦ ਡਰ ਤੋਂ ਮਨ ਸੁਤੰਤਰ
ਹੋਣ ਤਾਂ ਉਹ ਅਵਸਥਾ ਕੈਸੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ
ਸ਼ਹਾਦਤ ਪਦਾਰਥਾਂ ਉੱਤੇ ਰੂਹ ਦੀ ਫਤਹ ਦਾ ਝੂਲਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਹੈ।

ਸਰਸਾ ਕਿਨਾਰੇ ਜਦ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਛੋੜਾ ਹੋਆ ਤਾਂ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਨੇ
ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨਾਲ ਰਾਤ ਕੁਮੇ ਮਾਸ਼ਕੀ ਦੇ ਘਰ ਕੱਟੀ ਸੀ। ਲਛਮੀ ਨਾਂ ਦੀ ਇਕ
ਔਰਤ ਨੇ ਖਾਣਾ ਪਕਾ ਲਿਆਂਦਾ ਸੀ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੋ ਮੋਹਰਾਂ ਤੇ ਪੰਜ
ਚੁੜੀਆਂ ਸੋਨੇ ਦੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ।

“ਦੋਇ ਮੋਹਰ ਕੀ ਆਰਸੀ

ਪੰਚ ਚੁੜੀਆਂ ਸਾਥ।

ਤਿਸ ਬ੍ਰਹਮਣੀ ਕੋ ਦਈ

ਜੋ ਪਰਸਾਦ ਫਰੂ ਖਾਤ।”

ਉਥੋਂ ਗੰਗੂ ਬਾਹਮਣ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਸਹੇੜੀ ਲੈ ਆਇਆ ਸੀ ਤੇ ਉਸਨੇ ਰਾਤੋ-
ਰਾਤ ਖੁਰਜੀ ਲੁਕਾ ਲਈ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਜਾ ਸ਼ੋਰ ਮਚਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਚੋਰੀ ਹੋ ਗਈ।
ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਰੋਕਿਆ ਕਿ ਐਸਾ ਨ ਕਰੋ ਪਰ ਉਸ ਦੋ ਹੋਰ ਮਸੰਦਾਂ ਦਰਬਾਰੀ ਤੇ ਧੂਮਾ
ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਜਾ ਮੁਰਿੰਡਾ ਚੁਗਲੀ ਖਾਧੀ ਸੀ।

ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਕੇ ਮੁਰਿੰਡੇ ਬਾਣਾ ਰਖਿਆ
ਸੀ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਰੱਸੀਆਂ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਸੀ। ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਹੱਥਕੜੀਆਂ
ਲਗਾਈਆਂ ਸਨ। ਬਾਣੇਦਾਰ ਸਰਹਿੰਦ ਆਪੂੰ ਇਹ ‘ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ’ ਸੁਣਾਉਣ ਲਈ ਗਿਆ
ਸੀ।

ਜੋ ਚੋਰੀ ਦਾ ਮਾਲ ਗੰਗੂ ਬਾਹਰ ਦਰਿਆ ਕਿਨਾਰੇ ਸੁੱਕੀ ਥਾਂ ਦੇਖ ਦਬਾ ਆਇਆ
ਸੀ, ਉਥੇ ਹੀ ਪਿੱਛੇ ਐਸਾ ਹੜ੍ਹ ਆਇਆ ਕਿ ਨਦੀ ਰੋੜ੍ਹ ਕੇ ਲੈ ਗਈ।

“ਦਬ ਆਏ ਸੁਕੀ ਨਦੀ,
ਨੀਰ ਵਰਯੋ ਤਹਿ ਆਇ।
ਜਿਸ ਕੀ ਵਸਤੁ ਸੁ ਤਿਨ ਲਈ,
ਮਸੰਦ ਮੁਏ ਪਛਤਾਇ।”

ਸਰਹੰਦ ਵਿਖੇ ਜੋ ਬਾਬਾ ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਫਤਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਬੀਤੀ ਉਸ ਦਾ ਜੋ ਵਰਣਨ ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਾਰਤਕ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਹੂ-ਬ-ਹੂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ :

“ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਨਵਾਬ ਬੋਲਿਆ ਤਾਂ ਨਾਂਹ ਪਰ ਇਰਾਦਾ ਬੁਰਾ ਚਾਹਾ।

ਪਠਾਨ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਨੇ ਮਾੜੇ ਇਰਾਦੇ ਤੱਕ ਕਿਹਾ :

ਇਹ ਸ਼ੀਰ ਖੋਰ ਲੜਕੇ ਹੈਨਿ।

ਇਨ ਕੀ ਬਦੀ ਚਾਹਨਾ ਬੜਾ ਅਜ਼ਾਬ ਹੈ।

ਇਹ ਬਾਤ ਸੁਣ ਕੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਕੋ ਖੌਫ਼ ਖੁਦਾ ਕਾ ਹੂਆ।

ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ ਨੇ ਕਿਹਾ :

ਇਹ ਸ਼ੀਰ ਖੋਰ ਨਾਹੀ। ਸ਼ੇਰ ਕੇ ਬੱਚੇ ਹੈਂ। ਜਦ ਸਿਆਣੇ ਹੋਇੰਗੇ ਤਦ ਇਹ ਭੀ ਤੂਫਾਨ ਉਠਾਵੇਂਗੇ।

ਅਰ ਇਨ ਕੋ ਸਲਾਮ ਕਰਨ ਨੂੰ ਕਹਿ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ।

ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ : ਇਨ ਕੋ ਕਹੋ, ਸਲਾਮ ਕਰੋਂ।

ਝੂਠਾ ਨੰਦ ਨੇ ਕਿਹਾ : ਜੋ ਸੂਬੇ ਕੋ ਸਲਾਮ ਕਰੋਂ।

ਤਦ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਬਚਨ ਕੀਆ :

ਜੋ ਹਮ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕੋ ਸਲਾਮ ਕੀਆ ਹੈ, ਅਉਰ ਕੋ ਸਲਾਮ ਨਹੀਂ ਕਰਤੇ।

ਝੂਠਾ ਨੰਦ ਨੇ ਮੌਕਾ ਸੰਭਾਲ ਕਿਹਾ :

‘ਜੋ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕੀਆ, ਸੋ ਆਪ ਨੇ ਦੇਖਾ।’

ਇਸ ਬਾਤ ਕੋ ਚਿੱਤ ਮੋ ਦੇਖ ਕੇ, ਝੂਠਾ ਨੰਦ ਕਾ ਕਹਿਣਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਭਇਆ। ਤਦ ਉਸ ਨੇ ਜਲਾਦ ਕਉ ਕਹਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਕਾਰਾ ਹੂਆ।”

ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਸਵੀਂ ਨੇ ਰਤਾ ਕੁ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਜਦ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਸਰਹੰਦ ਲਿਆਂਦੇ ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਨੀਲਾ ਬਾਣਾ ਪਹਿਨਿਆ ਹੋਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖੂਬਸੂਰਤ ਬਦਨ ਇੰਝ ਲੱਗ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਬੱਦਲਾਂ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਚਮਕ ਰਹੀ ਹੋਵੇ। ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਹੱਥਕੜੀ ਤੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਬੇੜੀਆਂ ਪਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ :

ਨੀਲੇ ਝਗੀਆਂ ਤਨ ਮੋ ਕੈਸੇ।

ਬਿਜਲੀ ਸਯਾਮ ਅਭੁ ਮੈ ਜੈਸੇ।

ਕੋਮਲ ਅੰਗ ਹਥੋੜੀ ਹਾਥਾ।

ਪਾਦ ਜੰਜੀਰ ਤਿਨੁ ਕੇ ਸਾਥਾ। ੨੨੭।

(ਅਧਿਆਇ ਸੋਲਵਾਂ)

ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਹੋਣ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੇਸਰੀ ਬਾਣਾ ਸਜਾ ਲਿਆ :

ਕੇਸਰੀ ਅੰਗ ਪੋਸ਼ਾਕ ਮਹਾਬਰ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਨਵਾਬ ਨੇ ਚਿਤਵਿਆ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੀਨ ਵਿਚ ਲਿਆਵਨਾ ਚਾਹੀਏ।

ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਤਸੀਹਿਆਂ ਨਾਲ ਹੁਣ ਲਾਲਚ ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਿ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਰਾਜ ਲੈ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ। ਰੇਸ਼ਮੀ ਕੱਪੜੇ ਪਾਓ। ਡੋਲੇ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੀਆਂ ਦੇ ਲਵੋ। ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਨੀਲ ਬਸਤ੍ਰ ਪਹਰ, ਇਸਲਾਮ ਧਾਰੋ।

ਤੁਮੈ ਸਾਹ ਕੋ ਮੇਲ ਕਰਾਵੈਂ।

ਬਹੁ ਦੇਸਨ ਕੋ ਰਾਜ ਦਿਵਾਵੈਂ। ੨੩੪।

ਪਟ ਭੂਖਨ ਤੁਮ ਅਨਗਨ ਦੇ ਹੈਂ।

ਦੁਖਤਰ ਸਹਿਤ ਸੂਬਤਰ ਹੂੰ ਹੈਂ।

ਜੇਤੀ ਨਾਰ ਚਾਹ ਜੋ ਦੇਹੀ।

ਨੀਲ ਪਟੇਬਰ ਧਾਰੋ ਏਹੀ। ੨੩੫।

ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੇ ਗੱਜ ਕੇ ਕਿਹਾ :

ਲਾਹਨਤ ਹੈ, ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਤੁਹਾਡੀ ਸੋਚਣੀ ਤੇ।

ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਘਰ ਦੀ ਰੀਤ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। ਲੈ ਸੁਣ :

ਹਮਰੇ ਬੰਸ ਰੀਤ ਇਮ ਆਈ।

ਸੀਸ ਦੇਤ ਪਰ ਧਰਮ ਨਹਿ ਜਾਈ।

ਤਾਂ ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ ਨੇ ਕਿਹਾ :

ਇਹ ਮੂਏ ਬਿਨ ਨਹਿ ਕਲਯਾਨੀ।

ਕਥਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੇ ਸੁਤਨ ਜੀ ਵਿਚ ਭਾਈ ਦੁਨਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤਨਾ ਹੀ ਦੁੱਖ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਪਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਚਿਤ ਰਹੇ :

“ਬਾਲ ਬੁਲਾਇ ਲਏ ਜਬ ਹੀ,

ਤਬ ਆਨ ਅਦਾਲਤ ਬੀਚ ਪਠਾਏ।

ਦੇਖਤ ਹੈ ਸਭ ਹੀ ਜਗ ਆਇਸੁ,

ਮਾਨਹੁ ਫੂਲ ਗੁਲਾਬ ਸੁਹਾਏ।

ਤਾਹਿ ਮਲੇਛ ਲਗੇ ਦੁਖ ਦੇਵਨ,

ਚਾਹਤ ਹੈ ਖਲ ਦੀਨ ਮਿਲਾਏ।

ਨਹਿ ਮੰਨੈ ਦੁਖ ਸੀਸ ਸਰੈ,

ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਹਰਿ ਆਪ ਦਈ ਤਿਨ ਆਇ।

ਜਦ ਸਰਹੰਦ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਨੀਹਾਂ ਵਿਚ ਚਿਣ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਨ ਦੇ ਫਤਵੇ ਦਾ ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਮਤਾ ਪਕਾਇਆ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤੋਲ ਦਾ ਬਰਾਬਰ ਸੋਨਾ ਦੇ ਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਬਚਾ ਲਈਏ, ਪਰ ਇਕ ਸਿਆਣੇ ਸਿੱਖ ਨੇ ਕਿਹਾ :

ਮੁਗਲਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ। ਭਾਣਾ ਵਰਤਾ ਕੇ ਰਹਿਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੋਨਾ ਵੀ ਰੱਖ ਲੈਣਗੇ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦ ਵੀ ਕਰ ਦੇਣਗੇ।

ਸੀਰੰਦ ਕੀ ਸੰਗਤਿ ਸਬੈ,

ਮਨ ਮੈ ਕਰਤ ਬੀਚਾਰ।

ਤੋਲ ਸੁਇਨ ਕਰ ਦੀਜੀਐ,

ਕਨਕ ਯਾਹਿ ਨਿਰਧਾਰ।

ਏਕ ਸਿਖ ਤਬ ਯੋ ਕਹੀ :

ਸੂਰਨ ਲੇਹਿਗੇ ਲੂਟ।

ਹੋਵਗ ਸੋ ਗੁਰ ਨੇ ਠਟੀ,

ਹਮਰੀ ਕਹਾ ਪਹੁਚ। ੨੫੨।

(ਅਧਿਆਇ ਸੋਲ੍ਹਵਾਂ)

ਭਾਈ ਦੁਨਾ ਸਿੰਘ ਨੇ 'ਕਥਾ ਸੁਤਨ ਕੀ' ਵਿਚ ਇਹ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਿੱਪਲ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਜਦ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਅਕਹਿ ਤਸੀਹੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ ਦੇ ਨਵਾਬ ਨੇ ਇਤਨੀ ਉੱਚੀ ਹਾਅ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਮਾਰਿਆ ਕਿ ਸਭ ਦੇ ਦਿਲ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤੇ।

ਤਬ ਮਲੇਰੀਏ ਕਹਯੋ : ਜੜਾਂ ਤੁਮ ਜਾਹੀ।

ਇਹ ਮਾਸੂਮ ਹੈ, ਦੁਖਾਵਹੁ ਨਾਹੀ। ੬੫।

ਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਨਿਰਾਲੀ ਬਾਤ 'ਕਥਾ ਗੁਰ ਸੁਤਨ ਕੀ' ਵਿਚ ਇਹ ਲਿਖੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਪਿੱਪਲ 'ਤੇ ਇਕ ਤੋਤਾ ਬੈਠਾ ਦੁਖਦਾਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਤੱਕ ਰਹਿਆ ਸੀ। ਜਦ ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ ਦੇ ਨਵਾਬ ਨੇ ਉੱਚੀ ਆਹ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਪੁਕਾਰਿਆ : 'ਜੜ ਤੁਮਾਰੀ ਜਾਤ' ਤਾਂ ਤੋਤਾ ਐਸਾ ਦ੍ਰਵਿਆ ਕਿ ਉਹ ਉਡ ਗਿਆ ਤੇ ਥਾਂ ਥਾਂ ਜਾ ਇਹ ਪੁਕਾਰੇ :

'ਗਈ ਤੁਰਕਨ ਜੜ੍ਹ।'

ਸਾਰਾ ਪੰਜਾਬ ਹੀ ਤੋਤੇ ਨੇ ਹਿਲਾ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ, ਭਾਵੇਂ ਮੁਗਲ ਤੋਤੇ ਨੂੰ ਗੁਲੇਲਾਂ ਮਾਰਨ ਪਰ ਉਹ :

'ਗਈ ਦੁਸ਼ਟ ਜੜ ਯਹੀ ਪੁਕਾਰੇ।'

ਦੋਵਾਂ ਅਵਤਾਰ ਰੂਪ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਬੇਅੰਤ ਤਸੀਹੇ ਦੇ ਕੇ ਨੀਹਾਂ ਵਿਚ ਚਿਣ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਹੱਸ ਹੱਸ ਉਹ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਪਾ ਗਏ :

ਦੇ ਕਰ ਦੂਖ ਬਹੁਤ ਅਧਿਕਾਇ।

ਤਬ ਨੀਹੋ ਮੈ ਬਾਲ ਚਿਨਾਏ।

ਬਹੁਤ ਕਲੇਸ ਤੁਰਕ ਤਬ ਦੀਨਾ।
 ਮੁਖ ਸੇ ਨਹਿ ਉਚਾਰਨ ਕੀਨਾ। ੨੬੫।
 ਜੁਗ ਅਵਤਾਰ ਸਹੀ ਮਿਲ ਪੀੜਾ।
 ਪਰਾਲਬਧ ਵਸ ਜਾਨ ਸਰੀਰਾ।
 ਜਬੈ ਚਿਨਾਇ ਭੀਤ ਮੈ ਦੀਨੇ।
 ਰਹੀ ਨ ਭੀਤ, ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਨਹੀ ਚੀਨੇ। ੬੬।

ਬਸ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਹੀ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤਨੇ ਹੰਝੂ ਵਹੇ ਹੋਣਗੇ, ਕਿਤਨੀਆਂ ਕਚੀਚੀਆਂ ਭਰੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਕਿਤਨੀਆਂ ਆਹਾਂ ਉਠੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਕਿਤਨਾ ਰੋਹ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਸਿੰਘ ਕਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ ਕਿ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਉਣ ਦਾ ਸਰਹੰਦ ਵਿਚ ਮਜ਼ਾ ਹੀ ਹੋਰ ਹੈ।

ਗੁਰ ਸੋਭਾ ਕ੍ਰਿਤ ਸੈਨਾਪਤੀ ਨੇ ਠੀਕ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਧੰਨ ਹਨ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਰੀਰਾਂ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਧਰਮ ਦੀ ਰਖ ਲਈ ਤੇ ਦਾਦੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਵਾਂਗ ਜਸ ਖੱਟ ਕੇ ਗਏ :

ਧੰਨਿ ਧੰਨਿ ਗੁਰਦੇਵ ਸੁਤ, ਤਨ ਕੋ ਲੋਭ ਨ ਕੀਨ।
 ਧਰਮ ਰਾਖ ਕਲ ਸੋ ਗਏ, ਦਾਦੇ ਸੋ ਜਸ ਲੀਨ। ੭੪। ੫੪੩।
 (ਅਧਿਆਇ ਬਾਰੂਵਾਂ)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਕਥਾ ਗੁਰ ਸੁਤਨ ਕੀ' ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

ਧਰਮ ਕਲਾ ਕੀ ਟੇਕ ਜਿਮ,
 ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਕੀਨ।
 ਸੀਸ ਦਯੋ ਸਿਰਰ ਨ ਦਯੋ,
 ਤ੍ਰਈ ਲੋਕ ਜਸ ਲੀਨ। ੧੦੪।
 ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਕੇ ਪੋਤਰੇ,
 ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਕੇ ਪੂਤ।
 ਧਰਮ ਰਾਖਨ ਸੀਸਨ ਦਯੋ
 ਪ੍ਰਬਲ ਪੰਥ ਭਯੋ ਸੁਤ। ੧੦੫।

ਸਯਦ ਮੁਹੰਮਦ ਲਤੀਫ਼ ਦੇ ਹਿਸਟਰੀ ਆਫ਼ ਪੰਜਾਬ (1891) ਦੇ ਪੰਨਾ 265 ਤੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੇ ਨਵਾਬ ਨਾਲ ਹੋਏ ਸਵਾਲਾਂ-ਜੁਆਬਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੈਸੀਆਂ ਸਨ ਉਹ ਜੁਅਰਤਿ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤਾਂ।

ਨਵਾਬ ਨੇ ਕਿਹਾ :

ਬੱਚਿਓ! ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਕਰੋਗੇ ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਸੀਂ ਹੁਣੇ ਛੱਡ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰ ਦੇਈਏ।
 (Boys! What would you do, if we were to give you your liberty.)

ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ :

ਖਿੰਡੇ ਪੁੰਡੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਜਥੇਬੰਦ ਕਰਾਂਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੰਗੀ ਹਥਿਆਰ ਜੁਟਾਵਾਂਗੇ।
ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਲੜਾਂਗੇ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰਾਂਗੇ।

(We would collect our SIKHS, supply them with implements
of war, fight with you & put you to death).

ਨਵਾਬ ਨੇ ਫਿਰ ਕਿਹਾ :

ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਜੰਗ ਵਿਚ ਹਾਰ ਗਏ ਤਾਂ ਫਿਰ ਕੀ ਕਰੋਗੇ ?

(If you were defeated in the fight, what would you do then?)

ਇਹ ਸੁਣ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਕਿਹਾ :

ਕਰਨਾ ਕੀ ਹੈ ? ਫਿਰ ਆਪਣੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕਰਾਂਗੇ। ਤਦ ਤੱਕ ਲੜਦੇ
ਹੀ ਰਵਾਂਗੇ ਜਦ ਤੱਕ ਤੁਸੀਂ ਮੁੱਕ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ਜਾਂ ਅਸੀਂ ਸ਼ਹੀਦ ਨਹੀਂ ਹੋ
ਜਾਂਦੇ।

(We would collect our armies again either kill you or be
killed.)

ਨਵਾਬ ਨੂੰ ਐਸਾ ਗੁੱਸਾ ਚੜ੍ਹਿਆ ਕਿ ਨੀਹਾਂ ਵਿਚ ਚਿਣ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਜਦ ਮਾਹੀ ਨੇ ਪੈਂਡਾ ਮਾਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ
ਦੀ ਖਬਰ ਰਾਇ ਕੋਟ ਲਿਆ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ :

ਦੁਸ਼ਟਨ ਬਾਲ ਮਾਰੇ ਅਤਿ ਪਾਪੀ।

ਉਖੜੀ ਜੜ ਤੁਰਕਨ ਸਭ ਥਾਪੀ। (ਦੌਰੇ ਦੀ ਸਾਖੀ)

ਇਨਕਲਾਬੀ ਸ਼ਾਇਰ ਫੈਜ਼ ਨੇ ਖੂਬ ਕਹਿਆ ਸੀ :

ਯਹ ਜਾਂ ਤੋ ਆਨੀ ਜਾਨੀ ਹੈ

ਇਸ ਜਾਂ ਕੀ ਤੋ ਕੋਈ ਬਾਤ ਨਹੀਂ।

ਜਿਸ ਧਜ ਸੇ ਕੋਈ ਮਕਤਲ ਮੋਂ ਗਯਾ,

ਵਹੁ ਸ਼ਾਨ ਸਲਾਮਤ ਰਹਤੀ ਹੈ।

ਸ਼ਹੀਦ ਦੀ ਪਦਵੀ

‘ਸ਼ਹੀਦ’ ਅਸਲ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਵਲੋਂ ਮਿਲਿਆ ਉਸ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਖ਼ਿਤਾਬ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ‘ਸਿਦਕ ਸਾਬਤ’ ਹੈ ਜਾਂ ਜੋ ‘ਰਣ ਕਾ ਸੂਰਮਾ’ ਹੈ।

**ਯਹ ਭਯੋ ਖ਼ਿਤਾਬ
ਹਜ਼ੂਰ ਤੇ**

ਸਾਖੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਵੇਰ ਸਿੱਖਾਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਛਿਆ :

ਮੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਸ਼ਹੀਦ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹੀਦਾ ਹੈ।

ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਹੱਸ ਬੋਲੇ :

ਗੁੱਪਤ ਪੂਛੀ ਸਿਖੋ।

ਸ਼ਹੀਦ ਹੈ ਉਹ ਜਿਸ ਦਾ ਸਿਦਕ ਸਾਬਤ।

ਰਣ ਕਾ ਸੂਰਮਾ ਸੋ ਤੋ ਤਰਿਆ।

ਬਿ ਸਿਦਕ ਹੈ ਜੋ ਅਤੇ ਕਾਇਰ ਜੰਜਾਲੀ ਜਨਮ ਮਰਨ ਮਾਹਿ ਭਟਕਦੇ ਹੈਂ।

ਸ਼ਹੀਦ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਖੜੇ ਸੰਗਤ ਸਣੇ ਉਡੀਕਦੇ ਹਨ। ਜੈਸੀ ਜੈਸੀ ਭਾਵਨਾ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੈਸੀ ਤੈਸੀ ਸਿਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਜਮ ਕੇ ਦੂਤ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛ ਕੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ ਸੋ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਹੋਇ ਕੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਵੇਲੇ ਭਾਵੇਂ ਖੂਨ ਦੇ ਫੁਹਾਰੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛੁੱਟਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਮਸ਼ਕ ਵਿਚ ਛੇਕ ਹੋ ਜਾਏ ਪਰ ਉਹ ਮੰਗ ਇਹ ਹੀ ਰਹੇ ਸਨ :

ਪੈਜ ਬਿਰਦ ਕੀ ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਖੇ।

ਲਾਜ ਨ ਲਾਗੇ ਯੋਂ ਸਿੰਘ ਆਖੇ।

‘ਹੋਇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਮੇਰੀ ਪੂਰੀ’

ਬਾਰ ਬਾਰ ਸਿੰਘ ਮੰਗੇ ਜ਼ਰੂਰੀ। ੭੭।

(ਸਾਖੀ ਨਿਹੰਗ ਭੁਜੰਗੀ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀ)

ਦੋਹਰਾ : ਸਿੰਘ ਸੁ ਪਿਛਲੀ ਤਰਫ ਕੇ ਫੇਰੇ ਨੈਨ ਸੁ ਨਾਹਿ।

ਮਤ ਕਤ ਆਖੇ ਜਗਤ ਕੇ, ਸਿੰਘ ਗਯੋ ਮੁਖ ਫੇਰ ਪਿਛਾਹਿ।

ਬਾਬਾ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਵਧਾਈਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ।

ਸ਼ਹੀਦਨ ਕੇ ਮਧ ਭਈ ਵਧਾਈ।

ਹੁਤੇ ਉਡੀਕਤ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਭਾਈ।

ਜਥੇਦਾਰ ਅਕਾਲ ਤਖਤ—ਗ੍ਰੰਥੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਖ਼ਤਾਦਾਰ ਕੇ ਕੰਨ
ਸੁ ਐਠੇ

ਪੰਥ ਜਦ 'ਅਕਾਲ ਪੁਰਖੀਆਂ' ਤੇ 'ਬੰਦਈਆਂ' ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਭੇਜਿਆ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਨਾ ਕੋਈ ਦਿੱਲੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਚੜ੍ਹਾਵਾ ਭੇਜੇ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ। ਹੁਣ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਹੀ ਭੇਜਣ। ਇਸੇ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ।

‘ਆਗੈ ਚੜ੍ਹਾਵੇ ਪਟਨੇ ਜਾਵੇ।

ਮਾਤਾ ਕਹਣੇ ਤੇ ਈਹਾ ਆਵੇ। ੧।

ਸਤਿਗੁਰ ਖੁਸ਼ੀ ਥੀ ਖਾਲਸੇ ਭਈ।

ਸੋਊ ਮਾਤਾ ਸੁਨ ਸਿੰਘਨ ਦਈ।

ਸਤਿਗੁਰ ਕਹਯੋ ਥੇ : ਹਮ ਸਿੰਘ ਪਯਾਰੇ।

ਪੁਤ੍ਰ ਪੋਤ੍ਰੇ ਏਹੀ ਹਮਾਰੇ।

ਭਾਈ ਜੀ ਦੇ ਉਦਮ ਤੇ ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਪੰਥ ਵਿਚ ਏਕਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਮੁੱਚੇ ਪੰਥ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਬਣੇ।

ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਹੋ ਗਈ ਏਕਤਾ।

ਜਥੇਦਾਰ ਬਣਾਇਆ ਮਿਲ ਕੇ ਖਾਲਸੇ।

ਇਹ ਏਕਾ ਅਤੇ ਭਾਈ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਚੁੱਭਣ ਲੱਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆਉਂਦਾ, ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ, ਬੰਦੋਬਸਤ ਦੇਖ, ਕੀਰਤਨ ਸੁਣ ਕਰ, ਕਥਾ ਸੁਣ, ਸਿੰਘ ਸਜ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਮੁੜਦਾ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਨਿੱਤ ਕਰਣੀ ਹੀ ਐਸੀ ਸੀ। ਆਲਸ ਹੱਡੀਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਹਰ ਰਾਤ ਰਹਿੰਦੀ ਜਾਗਦੇ। ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਨਿਤ ਨੇਮ ਕਰਦੇ। ਫਿਰ ਸ਼ਸਤਰ ਸਜਾ, ਨੀਲਾ ਬਾਣਾ ਪਹਿਣ, ਆਪ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ। ਦਿਹਾੜੀ ਹਰ ਸਿੱਖ ਪਾਸ ਜਾ ਉਸ ਦਾ ਦੁੱਖ ਸੁਣਦੇ, ਆਪੁ ਰਾਤ ਅੱਧੀ ਅੱਧੀ ਉਠ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਜਲ ਛਕਾਂਦੇ।

ਸੇਵਾ ਕਰੇ ਆਲਸ ਕੋ ਤਿਆਗੈ।
 ਸਵਾ ਪਹਰ ਨਿਸ ਰਹਿਦੀ ਜਾਗੈ।
 ਕਰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਜਪੈ ਜਪ ਜਾਪੁ।
 ਗੁਰਬਾਣੀ ਕਾ ਬਡ ਪਰਤਾਪ।
 ਸਜ ਦੁਮਾਲਾ ਸਸਤੁ ਪਹਰੈ।
 ਨੀਲੰਬਰ ਗਜ ਸਵਾ ਕਛਹਰੈ।
 ਪਕੜ ਦੁਤਾਰਾ ਗਾਵੈ ਬਾਣੀ।
 ਆਸਾ ਵਾਰ ਸੁਖਾਂ ਦੀ ਖਾਣੀ।

(ਸ਼ਹੀਦ ਬਿਲਾਸ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ)

ਅਤੇ

ਸਿਖਨ ਕੋ ਸਿਖੀ ਦ੍ਰਿੜਾਵੈ।
 ਸਿਖੀਓ ਚੁਕੇ ਤਿਸ ਤਨਖਾਹ ਲਾਵੈ।
 ਅਕਾਲ ਬੁੰਗੇ ਕੇ ਤਖਤ ਸੁ ਬੈਠੇ।
 ਖਤਾਦਾਰ ਕੇ ਕੰਨ ਸੁ ਐਠੇ। ੯। (ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼)

ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਇਹ ਢੰਡੋਰਾ ਫਿਰਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ :

‘ਜੇ ਕੋਈ ਸਾਧ, ਸੰਤ, ਸਿਖ, ਫਕੀਰ ਪਰਦੇਸੀ ਆਵੈ।
 ਤਿਸ ਦੀ ਇਹ ਜੁਗਤ ਠਹਰਾਈ।
 ਸੋ ਸੀਧਾ ਭੋਜਨ ਦਿਨ ਪਹਲੇ ਗੁਰ ਕੇ ਘਰ ਪਾਵੈ। ੧੬।
 ਇਹ ਵੀ ਮਰਯਾਦਾ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤੀ ਕਿ
 ਸੂਰਦਾਸ, ਲੰਗਾ, ਬੁੱਢਾ, ਹੀਣਾ, ਅਰਬੀ ਸਿੱਖ ਹੋਵੈ ਕੋਈ।
 ਰੋਜ਼ ਠਹਿਰਾਏ ਦਿਤੇ, ਲਏ ਦਰਬਾਰੋਂ ਸੋਈ। ੧੭।

ਅਤੇ

ਮਾਈ ਬੁਢੀ ਠੇਰੀ, ਸਿਖਣੀ ਗੁਰ ਕੇ ਘਰ ਕੀ ਜੋ ਹੋਵੈ।

ਸੋਈ ਭੋਜਨ ਮਾਤ੍ਰ ਦਰਬਾਰੋਂ ਲੇਵੈ। (ਬੰਸਾਵਲੀ ਨਾਮਾ)

ਲਗਾਤਾਰ ਕੀਰਤਨ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਦਰ ਅਰੰਭ ਕਰਨਾ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਹੀ ਦੇਣ ਹੈ। ਛੇ ਪੱਤੀਆਂ ਵਿਚ ਸੇਵਾਦਾਰ ਲਗਾਏ :

1. ਗ੍ਰੰਥੀ, 2. ਗਯਾਨੀ, 3. ਕੀਰਤਨੀਏ ਤੇ ਰਬਾਬੀ, 4. ਅਰਦਾਸੀਏ, ਮੁਸੱਦੀ, ਲਾਂਗਰੀ ਜੋ ਕੇਵਲ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ, 5. ਧੂਪੀਏ, ਚਰਾਗੀਏ, ਦੀਵਾਨ ਸਜਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ 6. ਫ਼ਰਾਸ਼।

ਪੰਜ ਵਕਤ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਨਿਯਤ ਕੀਤੇ :

1. ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦੀ ਚੌਕੀ
2. ਬਿਲਾਵਲ ਦੀ ਚੌਕੀ
3. ਚਰਨ ਕੰਵਲ ਦੀ ਚੌਕੀ

4. ਸੋਦਰ ਰਹਿਰਾਸ ਦੀ ਚੌਂਕੀ

5. (ਕੀਰਤਨ) ਸੋਹਿਲੇ ਦੀ ਚੌਂਕੀ

ਐਸਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ ਕਿ ਚੰਡਾਲ ਚੌਂਕੜੀ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਲਾਹੌਰ ਭੇਜੀਆਂ ਕਿ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਬੁੱਕਲ ਵਿਚ ਸੌਂਪ ਹੈ। ਅਵੇਸਲੇ ਨ ਰਵੇਂ। ਸ਼ਹੀਦ ਬਿਲਾਸ ਕ੍ਰਿਤ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਲਿਖਿਆ :

ਸਪ ਬੁਕਲ ਮਹਿ ਪਲ ਰਹਯਾ,

ਸਿੰਘਨ ਕਾ ਸਰਦਾਰ।

ਬੈਠੇ ਤੁਸੀਂ ਅਵੇਸਲੇ,

ਨਹੀਂ ਤੁਸੀਂ ਕੁ ਸਾਰ। ੧੯੦।

ਚੋਪਈ : ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਕੋ ਸਮਝ ਐਸ।

ਸਯਦ ਹੈ ਤੁਰਕਨ ਮੈ ਜੈਸ।

ਜਬੇਦਾਰ ਹੈ ਸਿੰਘਨ ਕੇਰਾ।

ਹਮ ਨੇ ਕਈ ਵਾਰ ਹੈ ਹੇਰਾ।

ਹਰਿਮੰਦਰ ਕਾ ਇਹੋ ਪੁਜਾਰੀ।

ਮਾਨੈ ਇਸ ਕੋ ਮਲਕਤ ਸਾਰੀ।

ਬਾਹਰੋਂ ਚਲ ਕਰ ਜੋ ਸਿਖ ਆਵੈ।

ਪਹਲੋਂ ਇਸ ਕੋ ਫਤੇ ਖੁਲਾਵੈ।

ਖੁਲ ਜਬੀ ਸੇ ਤੁਮ ਨੇ ਦਈ।

ਅਤਿ ਸਿਖੜਿਆਂ ਬਹੁਤੀ ਚਈ। ੧੯੧। (ਸ਼ਹੀਦ ਬਿਲਾਸ)

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਪਕੜ ਲਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਕਰਾਰ ਦਾ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਨਹੀਂ ਤਾਰਿਆ। ਲਾਹੌਰ ਲਿਆ ਤਸੀਹੇ ਦਿੱਤੇ। ਇਸਲਾਮ ਕਬੂਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ।

ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ :

ਹਮ ਸਿਦਕ ਨ ਹਾਵੈ।

ਕਈ ਜਨਮ ਪਰ ਸਿਦਕ ਸੁ ਗਾਵੈ।

ਦੇਹੀ ਕਿਸ ਕੀ ਬਾਪਰੀ, ਸਿਖੀ ਜਿ ਸਾਬਤ ਹੋਇ।

ਦੇਹ ਤੋ ਆਵਣ ਜਾਣ ਹੈ, ਸਿਖੀ ਲਭੈ ਕਥ ਕੋਇ।

(ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼)

ਬੰਦ ਬੰਦ ਕੱਟਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਪਹਿਲੋਂ ਪੰਜੇ ਪੋਟੇ, ਫਿਰ ਉਗਲਾਂ, ਫਿਰ ਕੁਹਨੀ, ਫਿਰ ਬਾਹਵਾਂ, ਫਿਰ ਮੋਢੇ, ਪਹਿਲਾਂ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਦੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਦੇ ਕੱਟੇ ਗਏ ਅਤੇ ਆਖਿਰ ਤਲਵਾਰ ਨਾਲ ਗਰਦਨ ਕੱਟ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਨ ਐਸੇ ਕਿ ਅਡੋਲ ਬੈਠੇ, ਸੁਖਮਨੀ ਦੀਆਂ ਤੁਕਾਂ :

‘ਨਹ ਕਿਛੁ ਜਨਮੈ

ਨਹ ਕਿਛੁ ਮਰੈ॥

ਆਪਨ ਚਲਿਤੁ
ਆਪ ਹੀ ਕਰੈ ॥

ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹੇ।

“ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੁਖ ਗੁਰ ਪੜ੍ਹਤੋ ਬਾਨੀ।
ਨਹਿ ਕੁਛ ਪੀੜ ਦੇਹ ਉਨ ਜਾਨੀ। ੫੨।
ਬਿਦੇਹ ਰੂਪ ਥੋ ਸਿੰਘ ਜੀ ਧਾਰਯੋ।
ਮੁਖ ਸੋ ਬਬਦ ਬਿਦੇਹ ਉਚਾਰਯੋ।
ਪਾਠ ਸੁਖਮਨੀ ਮੁਖੋ ਉਚਰੇ।
ਨਹ ਕਿਛੁ ਜਨਮੈ ਨਹ ਕਿਛੁ ਮਰੈ। ੫੩।”

ਦੋਹਰਾ : ਮਨਸੂਰ ਮਨਸੂਰ ਇਮ ਜਗ ਭਯੋ,
ਕੋਟੇ ਹੋਥ ਇਕ ਸੋਟ।

ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਬਹੁ ਸੋਟ ਸਹੀ,
ਬੰਦ ਬੰਦ ਕਟਾਯੋ ਕੱਪ। ੫੪। (ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼)

ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੇ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਫ਼ਕੀਰ (ਰਜ਼ਾਕ ਕਾਦਰੀ ਤੇ ਹਸਨ ਪਸ਼ੋਰੀ) ਦਾ ਉਧਰੋਂ ਗੁਜ਼ਰ ਹੋਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਸੀਹੇ ਝਲਦੇ ਪਰ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਅਥਾਹ ਨੂਰ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਚਮਕ ਦੇਖ ਕਿਹਾ : ਦੇਖਣਾ!

ਜੋ ਇਸ ਮੁੱਖ ਤੇ ਨਿਕਲੇ ਵਾਕ।
ਜਾਏਗਾ ਸਤ ਵਲਾਇਤ ਤਾਕ।

ਫਿਰ ਇਕ ਹੋਰ ਵੱਡੀ ਦੇਣ ਹੈ ਕਿ ਬੰਦੀ ਵਿਚ ਪਏ ਜੋ ਕੋਇਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੁਣਾਇਆ ਉਹ ਹੀ ‘ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਸਵੀਂ’ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਕ ਅਮੁਲ ਇਤਿਹਾਸ ਬਣਿਆ।

ਇਕ ਸਮਕਾਲੀ ਭੱਟ ਨੇ ਜੋ ਇਸ ਸ਼ਹੀਦੀ ਨੂੰ ਦੇਖ ਉਚਾਰਿਆ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

ਉਸ ਵਕਤ ਕੇ ਭੱਟ ਕੋ ਵਾਕ

(ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਹਿਮਾ, ਭੱਟ ਦੀ ਜੁਬਾਨੀ)
ਸਿੱਖਨ ਮੈਂ ਸਿੱਖ ਉਚੇ, ਭਗਤਨ ਮੈਂ ਭਗਤ ਮੂਚੇ,
ਸਿੱਖੀ ਕੀ ਨਿਆਈ ਕਹੀਏ, ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ।
ਜਗਤ ਮੈਂ ਜੈਕਾਰ ਭਯੋ, ਧਰਮ ਅਰਥ ਦੇਹ ਦਯੋ,
ਸਿਦਕ ਸੋ ਕਟਾਯੋ, ਹੀਯੋ ਨ ਮਾਨੀ ਕਛੁ ਸੰਕ ਜੀ।
ਸਿੱਖ ਸੋ ਪ੍ਰਸੰਨ ਭਏ, ਦੁਸ਼ਟ ਸਭ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਭਏ,
ਗਿਆਨ ਕੀ ਖੜਗ ਸੋ, ਸੋ ਮਾਰੇ ਚੋਰੰਗ ਜੀ।
ਗੁਰ ਸਿਖ ਕਹਾਵੈ ਜੋਊ, ਕਰਨੀ ਯਹਿ ਕਮਾਵੈ ਜੋਊ,
ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਤੁਲ ਭਯੋ, ਕੋ ਰਾਣਾ ਅੰ ਨ ਰੰਕ ਜੀ।

ਸਿੱਖ ਆਗੂ ਹੋਇ ਕੈਸਾ

ਜੋ ਪੰਥੈ ਹਿਤ ਸ੍ਰੀਰ
ਚਹਿ ਲਾਯਾ

ਕਲਗੀਧਰ ਨੂੰ ਸਿੰਘਾਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸਿੱਖ ਆਗੂ ਦੇ ਗੁਣ ਦੱਸੋ ਤਾਂਕਿ
ਪੰਥ ਸਦਾ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਰਹੇ। ਕੌਮ ਦੇ ਬਿਖਰੇ ਸ਼ੀਰਾਜ਼ੇ
ਨੂੰ ਸਮੇਟ ਇਕ ਝੰਡੇ ਹੇਠ ਲਿਆ ਸਕੇ।

ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕਿਹਾ :

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੂਰਮਾ ਹੋਵੇ।

ਕਦੇ ਜੁਝਦੇ ਪਿੱਠ ਨਾ ਦੇਵੇ।

ਬਚਨ ਦਾ ਧਨੀ ਹੋਵੇ।

ਨੀਚ ਦੀ ਸਭਾ ਵਿਚ ਜਾ ਵੀ ਕਦੇ ਝੂਠਾ ਨਾ ਪਵੇ।

ਗੱਲ ਮਨਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਰੱਖਦਾ ਹੋਵੇ।

ਸਾਰਾ ਪੰਥ ਉਸ ਦੇ ਆਚਰਨ ਦਾ ਲੋਹਾ ਮੰਨੇ, ਉਸਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਚਲ ਖੁਸ਼
ਹੋਵੇ, ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨਾਲ ਲੋਹਾ ਲੈਂਦੇ ਨਾ ਝਿਜਕੇ।

ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਾ ਚਾਅ ਹੋਵੇ।

ਅਤੇ

ਖੁਦਗਰਜ਼ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਸਤਿਗੁਰ ਕਹਯੋ :

ਜੋ ਹੁਇ ਨਰ ਸੂਰਾ।

ਲਰ ਗਿਲਜਨ ਸੋ ਹੁਇ ਨ ਕੂਰਾ। ੧੧੬।

ਜਿਸੈ ਸ਼ਾਹਦੀ ਪੰਥ ਸਭ ਭਰੈ।

ਜੋ ਦੁਸ਼ਟਨ ਸੋ ਜੁੱਧੋ ਨ ਟਰੈ।

ਜੋ ਪੰਥੈ ਹਿਤ ਸ੍ਰੀਰ ਚਹਿ ਲਾਯਾ।

ਜਿਨ ਪੰਥੈ ਹਿਤ ਪਰ ਸੁਰਬ ਕਮਾਯਾ। ੧੧੭।

(ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼)

ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਕਲਗੀਧਰ—ਰਹਤ ਸਬੰਧੀ

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਸਿੰਘ ਜਦ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਨੂੰ

**ਕੇਸ ਅਸਾਡੀ
ਮੋਹਰ ਹੈ**

ਪਰਤੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਔਕੜਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਅੰਮ੍ਰਿਤੀਏ ਅਤੇ ਅਣ-ਅੰਮ੍ਰਿਤੀਏ ਦੇ ਝਗੜੇ ਉੱਠ ਖੜੋਤੇ। ਕਵੀ ਸੈਨਾਪਤੀ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਹੋਏ ਵਾਦ ਦਾ

ਜ਼ਿਕਰ ਗੁਰ-ਸੋਭਾ ਦੇ ਧਿਆਉ ਸਤਵੇਂ 'ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਗਾਸ' ਹੇਠ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਅਣਅੰਮ੍ਰਿਤੀਆਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ 'ਇਨ੍ਹੇ ਰਾਹ ਇਕ ਨਈ ਚਲਾਈ' ਅਤੇ ਕੁਲਾ ਕਰਮ ਕੇ ਮਾਰਗ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤੀਏ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨੇ ਸਭ ਫਰਕ ਮਿਟਾ ਕੇ ਸਭ ਨੂੰ ਇਕ ਥਾਂ ਲਿਆ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਕੇ ਖਾਲਸਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ :

ਸੋ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀਏ ਦੂਰਿ ਸਬ ਪਰਮ ਜੋਤ ਨਿਜ ਧਾਰਿ।

ਸਗਲ ਸਿਖ ਭਏ ਖਾਲਸਾ ਸੁਨੀਐ ਸਾਚ ਬਿਚਾਰਿ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਬਲ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਜਦ ਵਾਦ ਉੱਠਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਲਿਖ ਭੇਜਣ ਤਾਂ ਕਿ ਅਣਅੰਮ੍ਰਿਤੀਏ ਨੂੰ ਸੋਝੀ ਆਵੇ।

26 ਜੇਠ, 1756, (25 ਮਈ, 1699 ਈ:) ਨੂੰ ਜੋ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਭੇਜਿਆ, ਉਸ ਦਾ ਉਤਾਰਾ ਹੇਠ ਦਰਜ ਹੈ :

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਸਹਾਇ॥

ਸਰਬਤ ਸੰਗਤਿ ਕਾਬਲ ਗੁਰੂ ਰਖੈਗਾ।

ਤੁਸਾਂ ਉਤੇ ਅਸਾਡੀ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ।

ਤੁਸਾਂ ਖੰਡੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੰਜਾਂ ਤੋਂ ਲੈਣਾ।

ਕੇਸ ਰਖਣੇ ਇਹ ਅਸਾਡੀ ਮੋਹਰ ਹੈ।

ਕਛ ਕਿਰਪਾਨ ਦਾ ਵਿਸਾ ਕਰਨਾ ਨਾਹੀ।

ਸਰਬ ਲੋਹ ਦਾ ਕੜਾ ਹਥ ਰੱਖਣਾ।

ਦੋਨੋਂ ਵਕਤ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੰਘੇ ਸਿਉ ਕਰਨੀ।

ਸਰਬਤ ਸੰਗਤਿ ਅਭਾਖਿਆ ਕਾ ਕੁਠਾ ਮਾਸ ਖਾਵੈ ਨਾਹੀ।
 ਤਮਾਕੂ ਨਾ ਵਰਤਣਾ।
 ਭਾਦਣੀ ਤਥਾ ਕੰਨਿਆ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਸੇ ਮੇਲ ਨ ਰਖੋ।
 ਮੀਣੇ ਮਸੰਦੀਏ ਰਾਮਰਾਈਏ ਕੀ ਸੰਗਤਿ ਨ ਬੈਸੋ।
 ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨੀ।
 ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜਪਨਾ। ਗੁਰ ਕੀ ਮਤ ਰਖਨੀ।
 ਸਰਬਤ ਸੰਗਤਿ ਉਪਰਿ ਮੇਰੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ।
 ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦ ਜੇਠ ੨੬ ਸੰਮਤ ੧੭੫੬।

ਹੁਕਮਨਾਮਾ

ਕਮਰਕੱਸੇ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਦੀ ਲੰਬਾਈ ਸਬੰਧੀ

**ਇਕ ਫੁੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ
ਨ ਹੋਵੇ**

ਤਖ਼ਤ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੰਭਾਲਦੇ ਹੋਏ ਇਕ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਅੰਸੂ 20, ਨਾਨਕਸ਼ਾਹੀ 444 (ਸੰਨ 1913) ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਜਦ ਡਿੱਠਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਗੁਲਾਮੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਇਤਨਾ ਵਧ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਦਾ ਸਾਈਜ਼ ਘਟਾ ਕੇ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਨਾ ਰਹਿ ਕੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਮਾਤਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਹਨ :

“ਸਰਬਤ ਖਾਲਸਾ ਨੂੰ ਵਿਦਤ ਹੋਵੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਚੇ ਪਿਤਾ ਦੀਨ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਵਾਲੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਜਦ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕੁਲ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਰੱਖਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ, ਜੋ ਅੱਜ ਤੱਕ ਪ੍ਰਗਟ ਚਲਿਆ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਹੁਣ ਥੋੜ੍ਹੇ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਨਿੱਕੀ ਤੋਂ ਨਿੱਕੀ ਬਨੋਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ।

ਬਹੁਤ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਤਖ਼ਤ ਤੇ ਆ ਕੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਕਿਤਨੀ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਤਖ਼ਤ ਤੋਂ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਮਰਕੱਸੇ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਇਕ ਫੁੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਨਿਹੰਗ ਗ੍ਰੰਥੀ ਹਜ਼ੂਰਾ ਸਿੰਘ

ਗ੍ਰੰਥੀ ਮਾਨ ਸਿੰਘ

ਅੰਸੂ 20, ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹੀ 888

ਤਖ਼ਤ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ

ਹੁਕਮਨਾਮਾ

(ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਨਿਰਾਦਰੀ ਉਪਰੰਤ)

7 ਜਨਵਰੀ, 1924 ਨੂੰ ਜਦ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਥੜਾ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਵਰਦੀ ਪਹਿਨੇ ਭੇਜਣਾ ਚਾਹਿਆ ਤਾਂ ਕੌਮ ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਰੋਸ ਮਨਾਇਆ ਸਗੋਂ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਚੇਤਾਵਨੀ ਵਜੋਂ ਅਤੇ ਕੌਮ ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜੋ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਕੌਮ ਦਾ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ

ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੀ
ਬੇਅਦਬੀ ਸਹਾਰਨੀ
ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਅਸੰਭਵ

ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣਾ ਆਦਰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਮੂੰਹ ਬੋਲਦੀ ਤਸਵੀਰ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਹਰ ਸ਼ਬਦ ਅੱਜ ਵੀ ਸਰਕਾਰ, ਸਿੱਖ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਬੜੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਕੋਈ ਇਮਾਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਅਣਖੀ ਆਤਮਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਛੇੜਿਆਂ ਭਾਂਬੜ ਮੱਚਣਾ ਅਵੱਸ਼ ਹੈ।

ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਹਨ :

ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ।

ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਜੀ ਸਹਾਇ।

ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ

ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਪਰ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦਾ ਤਾਜ਼ਾ ਹਮਲਾ

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਤੇ ਅਸਹਿ ਵਾਰ।

ਸਿੱਖੀ ਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਦਾ ਸਮਾਂ।

ਪਿਆਰੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਜੀ!

ਪੁੱਠੀਆਂ ਖੱਲਾਂ ਲੁਹਾਣੀਆਂ, ਚਰਖੜੀਆਂ ਤੇ ਚਾੜ੍ਹਨਾ, ਆਰਿਆਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰਾਂ ਨੂੰ ਚਿਰਵਾ ਲੈਣਾ ਆਪ ਲਈ ਸੌਖਾ ਹੈ, ਨੀਹਾਂ ਵਿਚ ਚਿਟੇ ਜਾਣਾ, ਖੋਲਦੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਕੜਾਹਿਆਂ ਵਿਚ ਉਬਲਣਾ ਸੌਖਾ ਹੈ।

ਅਹਿਮਦਸ਼ਾਹ ਦੁਰਾਨੀ ਦੀਆਂ ਬੇਅਦਬੀਆਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਆਪ ਨੂੰ ਦੱਸ ਰਹਿਆ ਹੈ। ਪੁਰਾਣੇ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਨਾਸ ਕਰ ਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਦਿਲ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

ਹੁਣ ਤੁਹਾਨੂੰ ਫਿਰ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੀ ਕਸਵੱਟੀ ਤੇ ਲਾਇਆ ਜਾ ਰਹਿਆ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨੂੰ ਦਰਖਤਾਂ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ, ਭੱਠੀ ਵਿਚ ਸਾੜ ਕੇ, ਕਬਾਬ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਵੀ ਆਪ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੋਂ ਲੰਘਿਆ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਕੇ ਬਾਗ਼, ਮੁਲਤਾਨ ਤੇ ਅਟਕ ਆਦਿਕ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦਿਲ ਹਿਲਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਅੰਤਿਆਚਾਰ ਵੀ ਆਪ ਦੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਲੰਘੇ ਹਨ।

ਹੁਣ ਸਰਕਾਰ ਸਰੀਰਕ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਸਾਡੀ ਆਤਮਕ ਤੇ ਧਾਰਮਕ ਬਰਬਾਦੀ ਕਰਨ ਪਰ ਤੁਲ ਗਈ ਹੈ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗੰਗਸਰ ਰਿਆਸਤ ਨਾਭਾ ਵਿਚ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦਾ ਜ਼ਖ਼ਮ ਤਾਜ਼ਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿ 7 ਜਨਵਰੀ 1924 ਈ: ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪੁਲੀਸ ਨੇ, ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਜਿਸ ਪਵਿੱਤਰ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰ-ਕਮਲਾਂ ਨਾਲ ਝਾੜੂ ਫੇਰ ਕੇ ਸਾੜ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲਹੂ ਨਾਲ ਰੰਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਦੀ ਇਕ-ਇਕ ਇੱਟ ਪੁਕਾਰ-ਪੁਕਾਰ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਹੀ ਹੋਵੇ, ਅਜਿਹੀ ਪਵਿੱਤਰ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਥਾਂ ਤੇ 7 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਵਰਦੀ ਸਮੇਤ ਬੰਦੂਕਾਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਰੋਹਬ ਦਿਖਾਏ।

ਇਸ ਤੇ ਹੀ ਬੱਸ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਕਈ ਸੀਨਾ-ਜ਼ੋਰ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਨੌਕਰਾਂ ਦਾ ਅੱਗੇ ਵਧ ਕੇ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਦੇ ਉੱਪਰ ਜਾਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਦੇ ਉੱਪਰੋਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਨ ਪਰ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣਾ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਮਰਯਾਦਾ ਨੂੰ ਤੋੜਿਆ ਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਨਿਰਾਦਰੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਇਸ ਬੇਅਦਬੀ ਨੂੰ ਸਹਾਰਨਾ ਬਹੁਤ ਕਠਨ ਹੈ।

ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਟੋਟੇ ਕਰਵਾ ਦੇਣੇ ਸਾਡੇ ਲਈ ਸੌਖੇ ਹਨ, ਪਰ ਧਰਮ ਦਾ ਕਤਲ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸਹਾਰ ਸਕਦੇ। ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਇਹ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰ ਕੇ ਅਮਨ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨ ਦਾ ਪੂਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਗਾਇਆ ਹੈ।

ਅਕਾਲੀ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਨੇ ਪੰਥ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਦਿਆਂ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਅਸੂਲ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਆਪਣੀ ਛਾਤੀ ਤੇ ਪੱਥਰ ਰੱਖ ਕੇ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਗੁਜ਼ਾਰਿਆ ਹੈ।

ਹੁਣ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਾਰਮਕ ਕਤਲ ਨਹੀਂ ਸਹਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਜੇਕਰ ਅੱਗੋਂ ਲਈ ਕਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਕੋਈ ਨਾ ਸਹਾਰ ਕੇ ਸ਼ਾਂਤ ਨਾ ਰਹਿ ਸਕਿਆ ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਰੀ ਬਦਅਮਨੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਹੋਵੇਗੀ।

ਗੁਰੂ ਪਿਆਰੇ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰ ਸਮੇਂ ਤਿਆਰ ਰਹਿਣ। ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਨੂੰ ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਸਹਾਰ ਲੈਣਾ ਸਤਿਗੁਰ ਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ ਬੇਦਾਵਾ ਲਿਖ ਦੇਣਾ ਹੈ।

ਉਸ ਸਰਕਾਰੀ ਸਿੱਖ ਨੌਕਰ ਪਰ ਸਖ਼ਤ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਨਾਲ ਹੋ ਕੇ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰਾਇਆ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਰਾਜੇ ਤੇ ਫ਼ਕੀਰ, ਛੋਟੇ ਤੇ ਵੱਡੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਸੋਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦਾ ਭੰਗ ਹੋਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ, ਸ਼ਰਾਫ਼ਤ, ਸਮਝ ਤੇ ਦੂਰ-ਅੰਦੇਸ਼ੀ ਦਾ ਦਿਵਾਲਾ ਕੱਢਣਾ ਹੈ।

ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਡੰਕੇ ਦੀ ਚੋਟ ਨਾਲ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਸਹਾਰਨੀ ਸਿੱਖ ਲਈ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਸਿੱਖ ਬੱਚੇ ਦਾ ਤਨ ਮਨ ਧਨ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਹੈ। ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰ ਅੱਗੋਂ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਕੁਕਰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚ ਲੈਣ ਕਿ ਅਮਨ ਭੰਗ ਹੋਣ ਦਾ ਭਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿਰ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਸੀਨੇ ਤੇ ਘਾਤਕ ਵਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਹਨ।

ਦੇਗ ਤੇਗ ਫਤਿਹ

ਮੁਹਰ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ

ਮਾਘ ਪਹਿਲੀ ਨਾਨਕਸ਼ਾਹੀ ੪੫੬

ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦਾ ਦਾਸ

ਊਧਮ ਸਿੰਘ ਨਾਗੋਕੇ

ਜਥੇਦਾਰ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ

ਭਵਿੱਖ ਬਚਨ

ਪ੍ਰੇਮ ਸੁਮਾਰਗ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਿਥਮ ਕਥਨ 'ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਾਚ ਇਸ ਕੀਟ ਪ੍ਰਤਿ' ਜੋ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਵਾਕ ਵੀ ਹਨ ਅਤੇ ਅੱਜ ਦੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਅੱਗੋਂ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ ਝਟਕੇ (Future Shocks) ਵੀ।

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਕਿਹਾ :
ਹੇ ਪੁੱਤਰ! ਤੇਰਾ ਰੂਪ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਰੂਪ ਤੇ ਸਾਜ ਸਵਾਰ ਨਿਵਾਜਿਆ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਬਿਖੇ ਪੰਥ-ਪਰਚਾ ਕਰਬੇ ਕਉ।

ਹਾਰ ਜਿੱਤ ਕਾਲ
ਦੀ ਗਤੀ ਹੈ ਪਰ
ਅਟਲ ਰਹੇਗਾ
ਖਾਲਸਾ ਅਕਾਲ
ਪੁਰਖ ਕਾ

ਕੈਸਾ ਪੰਥ ?

ਜਿਸ ਤੇ ਧਰਮ ਕਾ ਨਿਵਾਸ ਹੋਇ ਅਰ ਕੁਬੁਧਿ ਕਾ ਨਾਸ ਹੋਇ। ਅਰ ਸਬੁਧਿ ਪ੍ਰਗਾਸ ਹੋਇ।

ਅਰ ਮੈ ਜੋ ਹੈਂ ਸੋ ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਹੈਂ। ਮੇਰੇ ਜਾਣਨ ਬਿਨਾ ਅਉਰ ਦੂਸਰੇ ਕਉ ਜਾਣਨਾ ਨਹੀਂ।

ਕਲੂ ਬਿਆਪ ਜਾਏਗਾ। ਕਾਮ ਦਾ ਪਹਰਾ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਮਾਂ-ਪੁਤ੍ਰ, ਭਾਈ-ਬਹਨ, ਪਿਤਾ-ਬੇਟੀ ਦੀ ਤਮੀਜ਼ ਮੁਕ ਜਾਏਗੀ। ਪੁਤ-ਮਾਤਾ ਕੀ ਸੇਜ ਪਰ ਚੜ੍ਹੇਗਾ। ਅਰ ਰਾਜੇ ਪਰਜਾ ਕਉ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਨ ਦੇਹਿਗੇ। ਦੁਖ ਦੇਵਹਿਗੇ ਤਾਂ ਧਰਤੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਭਾਰ ਉਠਾਇ ਨ ਸਕੇਗੀ। ਥੋੜ੍ਹੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵਿਸਥਾਰ ਹੋਇਗਾ। ਤਬ ਬਿਰਦੁ ਜਾਨ ਕੈ ਦਸ ਜਾਮੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੀਆਂ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਸਤਿਗੁਰ ਪੈਧੇ ਸੇ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੀਆਂ ਕੀ ਪਾਰਗਿਰਾਮੀ ਹੋਵੈ। ਅਰ ਇਹ ਪੰਥ ਗੁਰੂ ਕਾ ਕਹਾਇਆ ਥਾ। ਅਰ ਅਬ ਜੋ ਮਹਾ ਪਾਪ ਹੋਇਗੇ, ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਕਉ ਬਦੇਗਾ ਨਾਹੀ। ਪਿਆਰ, ਭਾਉ-ਭਗਤੀ ਉਠ ਜਾਏਗੀ। ਅਰ ਮਨ ਮਤਿ ਚਲੀ ਜਾਏਗੀ। ਇਸ ਤੇ ਮਿਹਰ ਕਰਕੈ, ਆਪਣਾ ਜਾਣ ਕਰਕੈ ਇਸ ਤੇ ਮਿਲ ਕੈ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਅਰ ਜਿਤਨੀਆਂ ਮੰਜੀਆਂ ਹੋਨਿਗੀਆਂ ਤਿਤਨੀਆਂ ਸਭਨਾਂ ਕਾ ਨਾਸ ਹੋਇਗਾ।

ਅਰ ਬੂਠੇ ਗੁਰੂ ਜੋ ਮਾਇਆ ਕੇ ਵਾਸਤੇ ਡੰਡ ਕਰਿ ਕੈ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਭੁਲਾਇਨਗੇ,
ਅਰ ਉਹ ਸਿਖ ਭੀ ਮਾਇਆ ਹੀ ਵਾਸਤੇ ਹੋਨਿਗੇ। ਅਰ ਉਹ ਜੋ ਗੁਰੂ
ਸਦਾਇਨਗੇ, ਉਹ ਹੀ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ 'ਹਮ ਹੀ ਹੈਂ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਾਹੀ।' ਅਰ
ਇਕ ਆਖਣਗੇ ਜੋ 'ਹਮ ਪੁਤਰ ਹੈ।' ਅਰ ਇਕ ਆਖਣਗੇ ਜੋ 'ਹਮ ਕਉ
ਆਗਿਆ ਹੈ, ਹੁਕਮ ਹੈ' ਅਰ ਸਿੱਖ ਭੇਖਧਾਰੀ ਆਖਨਗੇ : ਕਈ ਗੁਰੂ ਹੈਨ।
ਮਾਇਆ ਦੇ ਭੁਖੇ ਅਹੰਕਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਛੇ ਲਗ ਜਾਨਿਗੇ। ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇਖੋ
ਦੇਖੀ ਸਿਖ ਕਹਾਇਆ ਥਾ, ਉਹ ਆਖਨਗੇ : ਅਸਾਂ ਜਿਹਾ ਕੋਈ ਨਾਹੀ। ਉਹ
ਸਭੋ ਨਰਕ ਜਾਵਨਗੇ।

ਅਰ ਜੋ ਸਿਖ ਖਾਲਸੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕਾ ਹੋਇਆ ਸੋ ਹੋਰ ਦੂਸਰੇ ਮਨੁੱਖ
ਕੇ ਜਾਮੇ ਕੇ ਮਾਨੇਗਾ ਨਾਹੀ। ਜਹਾਂ ਜੋਤ ਸ਼ਬਦ ਕੀ ਹੋਇਗੀ ਤਹਾਂ ਪੂਜਾ
ਕਰਨੀ।

ਸੋ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਇਕ ਸਾਖੀ ਇੰਝ ਆਂਵਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸੂਹਵੇ ਪਿੰਡ ਜਦ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ
ਸਿੰਘ ਜੀ ਪੁਜੇ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕਹਿਆ ਕਿ ਕਿਧਰੇ ਦੇਖੋ ਪਿੱਪਲ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ
ਗਏ ਅਤੇ ਆ ਕਹਿਆ ਕਿਧਰੇ ਨਜ਼ਰੀਂ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਕਲਗੀਧਰ ਨੇ ਇਕ ਸਿੱਖ
ਨੂੰ ਜੰਡ ਉੱਪਰ ਚੜ੍ਹਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਉਸ ਸਿੱਖ ਨੇ ਜੰਡ ਤੇ ਜਾ ਪੁਕਾਰਿਆ : ਜੀ;
ਇਕ ਹੱਥ ਪਿੱਪਲ ਖੜਾ ਹੈ।

ਇਹ ਸੁਣ ਬਚਨ ਕੀਤਾ :

ਜਦ ਹਮ ਪੰਜਾਬ ਧਰਤੀ ਮਹਿ ਆਵਹਿਗੇ (ਭਾਵ ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਪ੍ਰਚੰਡ
ਹੋਵੇਗਾ)। ਖਾਲਸੇ ਕੀ ਤੇਗ ਖੜੀ ਹੋਵੇਗੀ (ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਬੋਲ ਬਾਲਾ ਹੋਵੇਗਾ)
ਪਲੀ ਪਲੀ ਖਾਲਸੇ ਕਾ ਤੇਜ ਵਧੇਗਾ। ਚਾਰ ਕੁੰਟ ਮੇਂ ਹੋਵੇਗਾ ਖਾਲਸਾ।

ਇਹ ਜਬ ਚਲਦਲ (ਪਿਪਲ) ਵਧਹਿ ਮਹਾਨਾ।

ਤਰੈ (ਹੇਠ) ਜੰਡ ਕੋ ਲੇਇ ਦਬਾਈ।

ਸਭਿ ਦਿਸ਼ ਤੇ ਉਪਰ ਲੈ ਛਾਈ।

ਜਦ ਪਿਪਲ ਮੁਕੰਮਲ ਤੌਰ ਤੇ ਛਾ ਜਾਏਗਾ।

ਤਬ ਖਾਲਸਾ ਵਧਹਿ ਹਮਾਰਾ।

ਗੁਡਲੀ ਲੇ ਦਿਲੀ ਕੋ ਮਾਰਾ।

(ਗੋਡਿਆਂ ਪਰਨੇ, ਰਿੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਧੈਨ ਹੀ ਦਿੱਲੀ ਮਾਰ ਲਵੇਗਾ)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਕਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪੁਸ਼ਕਰ ਤੀਰਥ
(ਅਜਮੇਰ) ਗਏ ਤਾਂ ਉਥੇ ਇਕ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਪਿੰਡਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਨਿਰਾਲੇ ਰੂਪ
ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਸੰਸਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕਿਹਾ :

ਗੁਰੂ ਕਹਿਓ ਆਇਓ ਕਲਿ ਕਾਲਾ।

ਸਤਰੂ ਕਾ ਭਾ ਤੇਜ ਕਗਲਾ।

ਸੰਤ ਗਰੀਬ ਧੋਨ ਦਿਜ ਦੇਖੀ।

ਕਰਹਿ ਅਵਗਿਆ ਮੁਰਖ ਰੋਖੀ।
ਤਿਨ ਸੋ ਦੰਡ ਕਰਨ ਬਨਿ ਆਵੈ।
ਧਾਰਨ ਛਿਮਾ ਨਹੀ ਨਿਬਹਾਵੈ।

ਜਦ ਰਾਜਾ ਤੇ ਰਾਜ ਸ਼ਕਤੀ ਧਰਮ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਖੜੋਤੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸਰਵ-ਤੰਤ੍ਰ ਸੱਤਾ, ਪ੍ਰਭੂ-ਸੱਤਾ, ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਜੁਗ ਜੁਗ ਬਖਸ਼ੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਧਰਮ ਕਦੇ ਨਿਤਾਣਾ ਹੋ ਰਾਜ-ਸੱਤਾ ਸਾਹਮਣੇ ਨ ਝੁਕੇ।

ਇਹ ਖਾਲਸਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਹੁਕਮ ਹੇਠ ਹੀ ਸਾਜਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਆਦਿ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਸੂਰਜ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੇ ਰਾਜਸੱਤਾ ਤੇ ਧਰਮ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਸੁਮੇਲ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ।

ਸੁਧ ਭੁਧ ਸਹਿਤ, ਭਲੇ ਗੁਣ ਸਾਰੇ।
ਨਰ ਉਤਰੇ ਕਲਿਜੁਗ, ਨਿਰਵਾਰੇ।
ਧਰਹਿ ਸ਼ਸਤ੍ਰ, ਸਿਮਰਹਿ ਸਤਿਨਾਮ।
ਧਰਮ ਕਰਹਿ, ਪਹੁਚਹਿ ਸੁਰਧਾਮ।
ਇਮ ਕਾਰਨ ਤੇ ਪੰਥ ਉਪਾਇਓ।
ਦੇ ਆਯੁਧ, ਰਸ ਬੀਰ ਵਧਾਇਓ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੰਡਿਤ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਹੀ ਭਵਿੱਖ ਵਾਕ ਕਹੇ :

ਜਦੋਂ ਝਾੜ ਝਾੜ ਤੇ ਪੱਤਾ ਪੱਤਾ ਵੈਰੀ ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਉਦੋਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਾਗਤੀ ਜੋਤ, ਜੋ ਅਸਾਂ ਖਾਲਸੇ ਵਿਚ ਰੱਖੀ ਹੈ, ਉਹ ਪਰਜੂਲਤ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ ਬੋਲ ਬਾਲਾ ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਬਾਕੀ ਸਭ ਖੁਆਰ ਹੋਣਗੇ।

ਫਿਰ ਫ਼ਰਮਾਇਆ :

ਦੇਖੋ ਰੰਗ ਕਰਤਾਰ ਦੇ।

ਜੋ ਹੋਣਹਾਰ ਅੱਗੇ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਸ਼ੂਨ ਬੇਦ ਬਰਖ

(ਸ਼ੂਨ—ਸਿਫ਼ਰ, ਬੇਦ—ਚਾਰ, ਬਰਖ—ਵਰ੍ਹੇ, ਭਾਵ ਚਾਲੀ ਸਾਲ)

ਖਾਲਸਾ ਚੰਡਿਕਾ ਦਾ ਖੱਪਰ ਭਰੇਗਾ। ਫਿਰ ਸੌ ਸਾਲ ਉਪਰਲਾ ਹੱਥ ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਹਨੇ ਹਨੇ ਮੀਰੀ ਤੇ ਦੂਰ ਦੇਸ਼ਾਂਤਰ ਤੱਕ ਖਾਲਸਾ ਰਾਜ ਬੰਨ੍ਹੇਗਾ ਅਤੇ ਯਾਵਨੀ ਹੱਦਾਂ ਦਾ ਸੰਕੋਚ ਕਰੇਗਾ। ਫੇਰ ਅਜਿਹੀ ਗਤੀ ਹੋਣਹਾਰ ਦੀ ਹੈ, ਹੋ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਤੇ ਸਿੱਖੋ ਸੁਣੋ :

ਸੌ ਸਾਲ, ਪੂਰੇ ਸੌ ਸਾਲ ਖਾਲਸਾ ਪ੍ਰਾਧੀਨ ਰਹੇਗਾ। ਖਾਲਸਾ ਜਾਗਤ ਜੋਤ ਮੱਧਮ ਪੈ ਜਾਵੇਗੀ, ਪਰ ਬੁਝੇਗੀ ਨਹੀਂ।

ਫਿਰੰਗੀ ਦੇਸ਼ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ। ਰੋਲੀ ਪਏਗੀ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਰੁਲ ਜਾਏਗਾ। ਫੇਰ ਖਾਲਸਾ ਗੱਜੇਗਾ। ਐਸਾ ਚੱਕਰ ਉਤਾਰ ਚੜ੍ਹਾਉ ਦਾ ਚੱਲੇਗਾ ਜਗਤ ਵਿਚ।

ਹਾਰ ਜਿਤ ਕਾਲ ਦੀ ਗਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਅਟੱਲ ਰਹੇਗਾ ਖਾਲਸਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ।

ਅੰਧੇਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਚਾਨਣ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਕਰਾਮਾਤ ਨਾਮ ਵਿਚ ਹੈ।

ਨਾਮ ਸੇਵਾ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੁਆਰਾ ਸਫਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸੋ ਨਾਮ ਤੇ ਬਾਣੀ ਦੇ ਲੜ ਅਸਾਂ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਲਾਇਆ ਹੈ ਜੋ ਹਰ ਸਮੇਂ ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਸਹਾਈ ਹੋਣਗੇ।

ਹੁਣ ਜ਼ਰਾ ਤੱਕੋ ਕਰਣਹਾਰ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਖੇਡ ਜੋ ਵਾਪਰੀ :

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ 1469 ਈ: ਨੂੰ ਹੋਆ ਤੇ ਦਸਮਾ ਜਾਮਾ ਕਲਗੀ ਵਾਲੇ ਦਾ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਇਆ ਸੰਨ 1708 ਨੂੰ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਲ ਹੋਏ : 239 ਸਾਲ।

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਏ 1708 ਈ: ਨੂੰ ਅਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦਾ ਵੰਡਾਰਾ ਹੋਆ, ਰੋਲੀ ਪਈ, ਪੰਜਾਬ ਤਕਸੀਮ ਹੋਆ, ਫ਼ਰੰਗੀ ਛੱਡ ਵਲਾਇਤ ਗਏ 1947 ਨੂੰ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਕੁਲ ਲੱਗੇ : 239 ਸਾਲ।

ਹੁਣ 1947 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਤਾਰ ਚੜ੍ਹਾਓ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ 239 ਸਾਲ ਲੱਗੇ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਮੁਹਾਂਦਰਾ ਸਵਾਰਦਿਆਂ। ਫਿਰ 239 ਸਾਲ ਲੱਗੇ ਸਿੱਖ ਦਾ ਮੁਹਾਂਦਰਾ (Identity) ਬਣਾਇਆਂ। ਹੁਣ ਸਿੱਖ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਇਕ ਥਾਵੇਂ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੈ। ਉਤਾਰ-ਚੜ੍ਹਾਓ ਅਵੱਸ਼ ਹਨ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਚਾਨਣ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੋਂ ਲੈਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਬੀਜਣਾ ਹੈ। ਸੇਵਾ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਨਾਮ ਬਗ਼ੈਰ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਨਿਰਾ ਜੋਸ਼ ਹੈ ਜੋ ਢਲਾਇਆਂ ਵੀ ਢਿਲ ਨਹੀਂ ਆਉਣੀ। ਨਾਮ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਕਾਇਮ ਰਵੇਗੀ।

ਇਹ ਵੀ ਲੁਕਾਈ ਸੁਣ ਲਵੇ ਕਿ :

ਤੇਰੇ ਭਾਣੈ (ਵਿਚ ਹੀ) ਸਰਬਤ ਦਾ ਭਲਾ ਹੈ।

ਰਜਾ ਮਿੱਠੀ ਲਗੇ, ਇਸੇ ਵਿਚ ਸਿੱਖ, ਸੰਸਾਰ ਪੰਥ ਤੇ ਜਗਤ ਦਾ ਭਲਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਪੜ੍ਹੋ ਨਿਤ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਦੀ ਆਖਰੀ ਤੁਕ ਤਾਂ ਸੁਆਦ ਹੀ ਹੋਰ ਆਏਗਾ :

ਨਾਨਕ, ਨਾਮ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ।

ਤੇਰੇ ਭਾਣੈ, ਸਰਬਤ ਦਾ ਭਲਾ।

ਕਲਗੀਧਰ ਦੇ ਸਿਖਰਲੇ ਬਚਨ

ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਵੇਲੇ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਪੰਥ **ਬਵੰਜਾ ਹਦਾਇਤਾਂ** ਪ੍ਰਤੀ ਬਚਨ ਕੀਤੇ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਾਖੀਕਾਰਾਂ, ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ, ਬੈਸਾਵਲੀਨਾਮਿਆਂ, ਗੁਰ-ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ, ਗੁਰਬਿਲਾਸਾਂ, ਰਹਿਤਨਾਮਿਆਂ, ਮੁਕਤਨਾਮਿਆਂ ਅਤੇ ਨਿਕਟ-ਵਰਤੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਫ਼ਰਮਾਏ ਕਥਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿੱਥ ਕੇ ਗਿਆਨੀ ਠਾਕੁਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਚ 'ਬਵੰਜਾ ਬਚਨ' ਕਰ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :

ਪ੍ਰਥਮ : ਕਿਰਤ ਧਰਮ ਕੀ ਕਰਨੀ।

ਦੂਜਾ : ਦਸਵੰਧ ਦੇਣਾ। (ਦੇ ਦਸਵੰਧ ਗੁਰੂ ਕੋ ਰੂੜਾ)

ਤੀਜਾ : ਕੰਠ ਕਰਨੀ ਗੁਰਬਾਣੀ।

ਚੌਥਾ : ਜਾਗਣਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ।

(ਨਹਿੰ ਸੁਪਤਹਿ ਸਿਖ ਸੋਤ ਸਵੇਰੇ)

ਪੰਜਵਾਂ : ਸੇਵਾ ਰੁਚੀ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਸੇਵਕ ਦੀ ਕਰਨੀ।

ਛੇਵਾਂ : ਅਰਥ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪੜ੍ਹਣੇ,
ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸਿੱਖਾਂ ਪਾਸੋਂ।

ਸਤਵਾਂ : ਰਹਤ ਪੰਜਾਂ ਕਕਾਰਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਰੱਖਣੀ।

ਅਠਵਾਂ : ਸਤਿਸੰਗ ਜਾਂ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨਾ।

ਨੌਵਾਂ : ਧਿਆਨ : ਸਤਿ ਸਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਕਰਨਾ।

ਦਸਵਾਂ : ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਮੰਨਣਾ।

ਗਿਆਰਵਾਂ : ਅਰਦਾਸ ਸਭ ਕਾਰਜਾਂ ਦੇ ਅਰੰਭ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਕਰਨੀ।

ਬਾਰ੍ਹਵਾਂ : ਭਾਵੇਂ ਜੰਮਣ, ਮਰਨ ਜਾਂ ਵਿਆਹ ਅਨੰਦ ਹੋਏ, ਜਪ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰ
ਤਿਹਾਵਲ (ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ) ਕਰ (ਕਰੇ ਕੜਾਹ ਜਪੁ ਪਾਠ ਸੁ ਠਾਨੈ)।
ਅਨੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਪੰਜ ਪਉੜੀਆਂ, ਅਰਦਾਸ ਕਰ, ਪ੍ਰਥਮੇ ਪੰਜ
ਪਿਆਰਿਆਂ ਅਤੇ ਹਜ਼ੂਰੀ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਵਰਤਾ ਤੇ ਰੱਖ,

ਉਪਰੰਤ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤਾ ਦੇਣਾ। ਸੀਤਲਾ, ਜਗਾਂ ਆਦਿ ਦੇਵੀਆਂ ਦਾ ਮਣਸਿਆ ਹੋਆ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਨਹੀਂ ਖਾਵਣਾ।

(ਖਾਇ ਨ ਅਸਨ ਸੀਤਲਾ ਜਜੈ)

ਤੇਰ੍ਹਵਾਂ : ਜਦ ਤੱਕ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਵਰਤਦਾ ਰਹੇ, ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਅਡੋਲ ਬੈਠੀ ਰਹੇ।

ਚੌਦਵਾਂ : ਵਿਆਹ ਅਨੰਦ ਬਿਨਾਂ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ।
(ਬਿਨਾ ਬਿਆਹਿ ਬਿਨ ਪਠੇ ਅਨੰਦ)

ਪੰਦਰਵਾਂ : ਪਰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਮਾਂ ਭੈਣ ਧੀ ਭੈਣ ਕਰ ਜਾਣਨੀ। ਵਿਲਾਸ ਲਈ ਪਰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਸੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ।
(ਪਰ ਤ੍ਰਿਯ ਰਾਖਹਿ ਨ ਹੇਤੁ ਅਨੰਦ)

ਸੋਲ੍ਹਵਾਂ : ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਫਿਟਕਾਰਨਾ।

ਸਤਾਰ੍ਹਵਾਂ : ਜਗਤ ਜੂਠ ਤੰਮਾਕੂ ਬਿਖਿਯਾ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਨਾ।

ਅਠਾਰ੍ਹਵਾਂ : ਰਹਤਵਾਨ ਤੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲਿਆਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਨੀ।

ਉਨ੍ਹੀਵਾਂ : ਜਿਤਨੇ ਕੰਮ ਆਪਣੇ ਕਰਨ ਦੇ ਹੋਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰਨੇ ਵਿਚ ਦਲਿਦ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ।

ਵੀਹਵਾਂ : ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਕਥਾ ਰੋਜ਼ ਸੁਣਨਾ ਤੇ ਕਰਨਾ।

ਇਕ੍ਰੀਵਾਂ : ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਿੰਦਾ, ਚੁਗਲੀ ਤੇ ਈਰਖਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ।

ਬਾਈਵਾਂ : ਧਨ, ਜੁਆਨੀ ਤੇ ਕੁਲ-ਜਾਤ ਦਾ ਅਭਿਮਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ।

(ਨਾਨਕ ਦਾਦਕ ਤਜਿ ਦੁਇ ਗੋਤ।

ਸਾਕ ਗੁਰੂ ਸਿੱਖਨ ਸੰਗ ਹੋਤਿ॥)

ਤੇਈਵਾਂ : ਮਤ ਉੱਚੀ ਤੇ ਸੁੱਚੀ ਰੱਖਣੀ।

ਚੌਵੀਵਾਂ : ਸੁਭ ਕਰਮਨ ਤੇ ਕਦੇ ਨਾ ਟਰਨਾ।

ਪੰਝੀਵਾਂ : ਬੁੱਧ ਬਲ ਦਾ ਦਾਤਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਜਾਣਨਾ।

ਛਬੀਵਾਂ : ਸੁਗੰਧ (ਕਸਮ-ਸਹੁੰ) ਦੇ ਕਰ ਇਤਬਾਰ ਜਨਾਉਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ।

ਸਤਾਈਵਾਂ : ਸੁਤੰਤਰ ਵਿਚਰਨਾ।

ਰਾਜ ਕਾਜ ਦਿਆਂ ਕੰਮਾਂ ਉੱਤੇ ਦੂਸਰੇ ਮਤਾਂ ਦਿਆਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ।

ਤੁਰਕ ਸੁ ਜਾਨਹਿ ਰੋਗ ਸਮਾਨ।

(ਦੇਸ਼ ਦੇ ਬਦੇਸ਼ੀ ਹਾਕਮ ਤੁਰਕਾਂ ਨੂੰ ਰੋਗ ਵਤ ਸਮਝਣਾ)

ਅਠਾਈਵਾਂ : ਰਾਜਨੀਤੀ ਪੜ੍ਹਨੀ।

ਉਨੱਤੀਵਾਂ : ਸ਼ਤਰੂ ਨਾਲ ਸਾਮ ਦਾਮ ਭੇਦ ਆਦਿਕ ਉਪਾਉ ਵਰਤਣੇ। ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿਨਾਂ ਕਰ ਵਸ ਨ ਹੋਏ ਤਾਂ ਉਪਾਉ ਦੰਡ, ਜੁਧ ਕਰਨਾ ਧਰਮ ਹੈ।

ਤ੍ਰੀਹਾਂ : ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਵਿੱਦਿਆ ਤੇ ਘੋੜੇ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨਾ।

ਇਕੱਤੀਵਾਂ : ਦੂਸਰੇ ਮੱਤਾਂ ਦੇ ਪੁਸਤਕ, ਵਿੱਦਿਆ ਪੜ੍ਹਨੀ। ਪਰ ਭਰੋਸਾ ਦਿੜ੍ਹ ਗੁਰਬਾਣੀ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਉੱਤੇ ਰੱਖਣਾ।

ਬੱਤੀਵਾਂ : ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਮੱਖੀ ਸ਼ਹਿਦ ਵਿਚ ਲਿਪਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਉਂ ਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਖੱਚਤ ਕਰਮ-ਕਾਂਡੀਆਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਤੇ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ। ਜੋ ਗੁਰੂ ਨੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ।

(ਜੋ ਨਰ ਪਚੀ ਅਧਿਕ ਸੰਸਾਰੀ।

ਫਸੇ ਕਰਮ ਮਹਿ ਜਯੋਂ ਮਧ ਜਾਰੀ।

ਤਿਨ ਤੇ ਸੁਣ ਸੁਣ ਮਾਨਹਿ ਨਹੀਂ।

ਧਰਹੁ ਸਦਾ ਸਤਿਗੁਰ ਜਿਮ ਕਹੀ॥)

ਤੇਤੀਵਾਂ : ਰਹਿਰਾਸ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰ, ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨੀ।

ਚੌਤੀਵਾਂ : ਸੈਨ ਕਾਲ ਸੋਹਿਲਾ ਤੇ 'ਪਉਨੁ ਗੁਰੂ ਪਾਣੀ ਪਿਤਾ' ਦਾ ਸਲੋਕ।

(ਸੁਪਤਨ ਸਮੈ ਸੋਹਿਲਾ ਰਵੈ)

ਪੈਂਤੀਵਾਂ : ਦਸਤਾਰ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ।

ਕੇਸ ਨੰਗੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖਣੇ।

(ਨੰਗੇ ਕੇਸ ਨ ਕਰਿ ਚਿਰ ਲਾਇ)।

ਛੱਤੀਵਾਂ : ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਅੱਧਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਬੁਲਾਉਣਾ।

(ਸਿੱਖ ਕੋ ਅੱਧਾ ਨਾਮ ਨਾ ਲੇਯਾ।

ਲੇਯ ਜੁ ਜਮੁ ਕੇ ਵਸ ਹੁਇ ਤੇਯਾ॥)

ਸੱਤੀਵਾਂ : ਸ਼ਰਾਬ ਨਹੀਂ ਸੇਵਨੀ।

ਅਠੱਤੀਵਾਂ : ਭਾਦਨੀ (ਸਿਰ ਮੁੰਨੇ) ਨੂੰ ਕੰਨਯਾ ਨਹੀਂ ਦੇਵਣੀ। ਉਸ ਘਰ ਦੇਵਣੀ ਜਿਥੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕੀ ਸਿੱਖੀ ਹੋ ਤੇ ਕਿਰਤ ਸੁੱਚੀ ਹੋ। ਜੋ ਕਰਜ਼ਈ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਭਲੇ ਸੁਭਾਵ ਦਾ ਹੋਵੇ, ਬੁੱਧ ਬਿਬੇਕ (ਵੇਦ ਵਿਧੀ) ਤੇ ਗਿਆਨਵਾਨ ਹੋਵੇ।

(ਅਨ ਰਿਣ, ਹਿਤ ਕਰਿ, ਬੇਦ ਬਿਧਿ ਹੋਵੈ ਰਿਦੈ ਪ੍ਰਬੋਧ)

ਉਨਤਾਲੀਵਾਂ : ਸਭ ਕਾਰਜ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤਾਬਿਆ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਨੇ।

ਚਾਲ੍ਹੀਵਾਂ : ਚੁਗਲੀ ਕਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਵਿਗਾੜਨਾ।

ਇਕਤਾਲੀਵਾਂ : ਬਚਨ ਕੌੜਾ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ ਜਿਸ ਕਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਦੁਖਦਾ ਹੋਵੇ।

ਬਤਾਲੀਵਾਂ : ਦਰਸ਼ਨ ਯਾਤਰਾ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੀ ਹੀ ਕਰਨੀ।

ਤੁਤਾਲੀਵਾਂ : ਬਚਨ ਕਰ ਕੇ ਪਾਲਣਾ।

ਚੌਤਾਲੀਵਾਂ : ਅਤਿਥੀ, ਪ੍ਰਦੇਸੀ, ਲੋੜਵੰਦ, ਦੁਖੀ, ਅਪੰਗ ਮਨੁੱਖ ਮਾਤ੍ਰ ਦੀ ਜਥਾ-

ਸ਼ਕਤ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ।

ਪੰਜਤਾਲੀਵਾਂ: ਪੁੱਤ੍ਰੀ ਦਾ ਧਨ ਬਿਖ ਜਾਣਨਾ।

ਛਤਾਲੀਵਾਂ: ਸਵਾਂਗੀ, ਦਿਖਾਵੇ ਦਾ ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ ਬਣਨਾ।

ਸੰਤਾਲੀਵਾਂ: ਸਿੱਖੀ ਕੇਸਾਂ ਸੁਆਸਾਂ ਸੰਗ ਨਿਬਾਹੁਣੀ।

ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰ ਸਮਾਨ ਜਾਣ ਅਦਬ ਕਰਨਾ।

(ਛਾਪ ਗੁਰ ਕੀ ਗੁਰ ਸਮ ਜਾਨੈ।

ਗੁਰ ਸਮ ਅਦਬ ਕੇਸ ਕੇ ਠਾਨੈ॥)

ਅਠਤਾਲੀਵਾਂ: ਚੋਰੀ, ਯਾਰੀ, ਠੱਗੀ, ਧੋਖਾ, ਦਗਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ।

ਉਣਵੰਜਵਾਂ: ਸਿੱਖ ਸਿੱਖ ਦਾ ਇਤਬਾਰ ਕਰਨਾ।

ਗੁਰ ਕੇ ਸਿੱਖ ਤਰਕ ਨ ਕਰੈ।

ਚਾਰ ਵਰਨ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਗੁਰ ਭਾਈ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਪੰਜਾਹਵਾਂ: ਝੂਠੀ ਗਵਾਹੀ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ।

ਇਕਵੰਜਵਾਂ: ਦਰੋਗ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ।

ਬਵੰਜਵਾਂ: ਲੰਗਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਇਕ ਰਸ ਵਰਤਾਉਣਾ।

ਇਤਨੇ ਬਚਨ ਕਹਿ ਕੇ ਫਿਰ ਸਭ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਸਜਾਏ। ਇਕ ਹੱਥ ਉੱਚਾ

ਦੁਮਾਲਾ ਕੀਤਾ। ਨੀਲਾ ਬਾਣਾ ਸਜਾਇਆ। ਕਮਰਕੱਸਾ ਕੇਸਰੀ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਵਾਇਆ। ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਕੀਤੀ। ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ।

ਵਾਕ ਲੈਣ ਲਈ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ। ਵਾਕ ਆਇਆ :

‘ਖੁੱਲ੍ਹਿਆ ਕਰਮ ਕ੍ਰਿਪਾ ਭਈ ਠਾਕਰ,

ਕੀਰਤਨ ਹਰਿ ਹਰਿ ਗਾਈ।’

ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ਪੰਜਵੇਂ ਦਾ ਵਾਕ ਸੀ। ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ : ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮੰਨਣਾ। ਅਦਬ ਰੱਖਣਾ।

ਸਿੱਖੀ ਸਿਦਕ ਦੀ,

ਰਹਤ, ਹੁਕਮ ਨਿਸ਼ਾਨੀ,

ਮੁਕਤੀ, ਨਾਮ ਜਪਿਆਂ,

ਦੇ

ਬਚਨ ਕਹਿ, ਸਲੋਕ ‘ਪਵਣੁ ਗੁਰੂ

ਪਾਣੀ ਪਿਤਾ ਮਾਤਾ ਧਰਤਿ ਮਹਤੁ’ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰ

ਅਰਦਾਸ—‘ਪ੍ਰਥਮ ਭਗੋਤੀ ਸਿਮਰਿ ਕੈ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਲਈ ਧਿਆਇ’ ਦੀ ਕਰ

‘ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ’

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹੇ ਬੁਲਾ

ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਏ।’

ਸੰਦਲ ਦੀ ਚਿਖਾ ਬਣਾ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਹੀ ਸੱਸਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸੈਨਾਪਤੀ ਨੇ ਗੁਰ-ਸੋਭਾ ਦੇ ਧਿਆਉ ਅਠਾਰਵੇਂ, ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਵਣਾ ਹੇਠ ਇਝ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਵਾਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦ ਦੂਜੀ ਵਾਰੀ ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ ਦੇ ਤੋਪੇ ਫਿਰ ਟੁੱਟ ਗਏ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅੰਤ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ :

ਕਿਤੇ ਦਿਵਸ ਬੀਤੇ ਸਮੇਂ ਅੰਤ ਆਯੋ।
ਕਰੋ ਬੇਗ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਐਸੇ ਬਤਾਯੋ। ੩੨। ੭੬੭।
ਕਛੂ ਭੋਜਨ ਖਾਇ ਕੈ ਨੀਰ ਪੀਨਾ।
ਭਰੋਸਾ ਸਬੋ ਕੈ ਭਲੀ ਭਾਂਤਿ ਦੀਨਾ।
ਗਈ ਅਰਧ ਰਾਤੰ ਘਰੀ ਚਾਰ ਅਉਰੇ।
ਭਏ ਸਬਦ ਰੂਪੀ ਕਹੀ ਬਾਤ ਅਉਰੇ। ੩੩। ੭੬੮।

ਦੋਹਰਾ

ਟੇਰ (ਆਵਾਜ਼) ਕਰੀ ਤਾਹੀ ਸਮੇਂ, ਜਾਗੇ ਸਿੰਘ ਅਪਾਰ।
ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤੇ ਕਹੀ ਅੰਤ ਕੀ ਬਾਰ। ੩੪। ੭੬੯।
ਸੁਨ ਸੰਦੇਸ਼ ਬਿਸਮੇ ਗਏ, ਅਤਿ ਭਇਆਨ ਮਨ ਹੋਇ।
ਮਨ ਕੀ ਮਨ ਹੀ ਮੈ ਰਹੀ, ਪੁਛੀ ਬਾਤ ਨ ਕੋਇ॥ ੩੫॥ ੮੦੦॥

ਸਵੈਯਾ

ਬਿਸਮੇ ਸਭ ਹੋਇ ਰਹੇ ਮਨ ਮੈ,
ਕਛ ਕੀ ਕਛੂ ਹੋਇ ਗਈ ਅਬ ਹੀ।
ਮਿਲਿ ਕੈ ਸਬ ਸਿੰਘਨ ਤਾਹਿ ਸਮੇਂ,
ਇਹ ਭਾਂਤ ਬਿਚਾਰ ਕੀਉ ਤਬ ਹੀ।
ਸਸਕਾਰ ਕਰੋ ਨਿਸ ਹੀ ਕੇ ਸਮੇਂ,
ਨਿਕਸੇ ਨਹੀਂ ਭਾਨ ਕਹਿਓ ਸਬ ਹੀ।
ਇਮ ਕਾਰਨ ਕਾਰਜ ਕੋ ਕਰ ਹੀ।
ਮਿਲਿ ਜੋਤਿ ਸੋ ਜੋਤਿ ਗਈ ਤਬ ਹੀ। ੩੬। ੮੦੧।

ਦੋਹਰਾ

ਸੰਮਤ ਸਤ੍ਰ ਸੈ ਭਏ ਪੈਸਠ ਬਰਖ ਪ੍ਰਮਾਨ।
ਕਾਤਕ ਸੁਦ ਭਈ ਪੰਚਮੀ
ਨਿਸ ਕਾਰਨ ਕਰਿ ਜਾਨ। ੩੭। ੮੦੨।

(ਕਤਕ ਸੁਦੀ ਪੰਜ, ਸੰਮਤ 1765 ਮੁਤਾਬਿਕ 7 ਅਕਤੂਬਰ ਸੰਨ 1708 ਈ:
ਨੂੰ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੋਤੀ-ਜੋਤ ਸਮਾਏ)।

ਪੂਰਾ ਸੌ

ਵੰਗਾਰ ਸ਼ਾਹ ਮੁਹੰਮਦ ਦੀ

ਪੱਗਾਂ ਦਾਹੜੀਆਂ
ਦੀ ਰਖੋ ਲਾਜ ਯਾਰੋ

ਮੁੱਠ ਮੀਟੀ ਸੀ ਦੇਸ ਪੰਜਾਬ ਦੀ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਅੱਜ ਪਾਜ ਯਾਰੋ।
ਸ਼ਾਹ ਮੁਹੰਮਦਾ ਮਾਰ ਕੇ ਮਰੋ ਇਥੇ
ਸਾਡਾ ਦੇਸ ਨ ਹੋਇ ਮੁਹਤਾਜ ਯਾਰੋ।

“ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ”

